

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PUTİN DÖNEMİ RUSYA’NIN YENİDEN GÜÇ
OLMA STRATEJİLERİ VE POLİTİKALARI**

Pınar ÖZDEN CANKARA
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

GEBZE

2007

T.C.
GEBZE YÜKSEK TEKNOLOJİ ENSTİTÜSÜ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**PUTİN DÖNEMİ RUSYA'NIN YENİDEN GÜÇ
OLMA STRATEJİLERİ VE POLİTİKALARI**

Pınar ÖZDEN CANKARA
YÜKSEK LİSANS TEZİ
STRATEJİ BİLİMİ ANABİLİM DALI

DANIŞMANI
YARD. DOÇ. DR. Salih Zeki İMAMOĞLU

GEBZE

2007

ÖZET

TEZ BAŞLIĞI : Putin Dönemi Rusya'nın Yeniden Güç Olma Stratejileri ve Politikaları

YAZAR ADI : Pınar Özden Cankara

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben yeni kurulan Rusya Federasyonu SSCB'den farklı olarak daha az nüfusa ve toprağa sahipti. Bu durum nedeniyle Rusya'nın sadece Baltık ve Karadeniz'e çıkışı sınırlanmamış aynı zamanda ülke Avrupa'ya olan doğrudan bağlantı yollarını da kaybetmiştir. Dahası adil bir yasamanın yokluğu, yönetimdeki zayıflık, yolsuzluk ve oligarşinin sınırlanamayan gücü nedenleriyle politik ve ekonomik sistem kaos içindeydi. Bu tam olarak 2000 yılında Rusya Federasyonu'nun ikinci başkanı olarak seçilen Vladimir Putin'in yüzleştiği jeopolitik açıdan zayıflatılmış Rusya'nın durumuydu.

Bu zorlukların üstesinden gelmek için Putin, iç politikada oligarşi gibi politik ve ekonomik açıdan bağımsız olan belli başlı güçleri zayıflatarak, basın üzerinde kontrolü arttırarak ve ülkenin bölgeler üzerindeki etkisini yeniden tesis ederek kendi pozisyonunu güçlendirmiştir. Buna ek olarak, doğalgaz gibi Rus doğal kaynaklarını diğer ülkelere karşı önemli bir koz olarak kullanarak ülke ekonomisini de iyileştirmiştir.

Dış politika konusunda ise, Putin çok kutupluluğu teşvik ederek Rusya'nın dünyadaki pozisyonunu güçlendirmeye çalışmıştır. Gorbaçov ve Yeltsin tarafından batı ülkelerinde yaratılan Rusya'nın uluslararası politikaya eşit bir ortak olarak katılımı konusundaki şüphelerin aksine yeni başkan Rusya'yı yeniden yapılandırmış ve ülkesini önemli bölgesel güçlerden biri haline getirmiştir.

Sonuçta bugünün dünyası karmaşık bir yapıya sahip olduğundan hiçbir güç uluslararası ilişkilerin tüm sorumluluğunu tek başına üstlenememektedir. 43. Münih Güvenlik Politikası Konferansı'nda Putin'in belirttiği gibi tek kutuplu dünya sadece kabul edilemez değil aynı zamanda bugünün dünyasında imkansızdır. Bu nedenle Rusya gibi bin yıldan fazla tarihe sahip olan ülkelerin mutlaka dünya politikasında daha fazla aktif rol oynaması gerekmektedir.

SUMMARY

TITLE OF THE THESIS: Russia's Strategies and Policies Over Again To Be A Power Under Putin's Era.

AUTHOR: Pınar Özden Cankara

Following the dissolution of the Soviet Union, recently established Russian Federation possessed a smaller territory with a declining number of inhabitants differed from the USSR. Because of this occasion, not only Russia's access to the Baltic and Black seas was limited, but also it lost the direct connection routes to Europe. Moreover, the political and economical system were in chaos because of the lack of clear legislation, poor corporate governance, corruption, the unlimited power of the "oligarchs" and criminality. That was the exact situation of a geostrategically weaker Russia that Vladimir Putin faced when he was elected as a second president of Russian Federation in 2000.

In order to overcome these difficulties, Putin made efforts in internal politics to consolidate his position with weaking other major sources of independent political or economical power such as oligarchs, extending control over the media, and restoring the country's authority over the regions. In addition, he used Russian natural sources, i.e. gas, as an important trump card against other countries and thus healed his country's economy.

As regards to the foreign policy, Putin tried to strengthen the Russia's position in the world with promoting the concept of multi-polarity. Differently from the doubts in the west about participation of Russia to international politics as an equal partner created both by Gorbachev and Yeltsin, the new President reconstructed Russia and made the country as one of the most important regional power.

Indeed, as today's world is more complicated, no single power can claim full responsibility for international affairs. Like Putin's speech in 43th of Munich Conference on Security Policy, the unipolar model is not only unacceptable but also impossible in today's world. Thus, it is expected that countries like Russia with a history that spans more than a thousand years should play an increasingly active role in world affairs.

TEŞEKKÜR

Öncelikle meslek hayatım boyunca bana destek olan ve beni teşvik eden Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Rektörü Prof. Dr. Alinur Büyük Aksoy'a, yüksek lisans öğrenimim boyunca eğitimime katkıda bulunan değerli hocalarım Prof. Dr. Turan Yazgan'a, Prof. Dr. Şahin Uçar'a, Prof. Dr. Cevat Gerni'ye, Prof. Dr. Beril Tuğrul'a ve her zaman bilgisini, kitaplarını, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, tez çalışmamın indeksi ve kaynakçasında da yardımcı olan Doç. Dr. Mesut Hakkı Caşın'a, konu seçimimde ve konuyu ele alış şeklimde bana yol gösterici olan Dr. Yarbay Rasim Ünlü'ye, çalışmamda bana gösterdiği esneklik ve teşvik nedeniyle Yrd. Doç. Dr. Abdulkayyum Kesici'ye, tezimin eksikliklerini görmemde bana yardımcı olan Prof. Dr. Abdulkadir Akçin'e ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Salih Zeki İmamoğlu'na ve çalışmamın başlığından içeriğine kadar her aşamasında beni yönlendiren, değerli vaktini ayırıp çalışmamın her harfini inceleyerek fikirlerini sunan Prof. Dr. Azmi Özcan'a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Ayrıca eğitim hayatım boyunca beni hep daha çok çalışmam konusunda teşvik eden babam Kenan Özden ve annem Hale Özden'e, ihtiyacım olan her konuda yardımlarını esirgemeyen ablalarım Ceyda Öztürk ve Yelda Özden Tokatlı'ya ve hayatımın en önemli köşe başını oluşturan Yavuz Cankara'ya bugüne kadar bana verdiği destek ve gösterdiği sabır için sonsuz teşekkür ederim. Son olarak da daha minicik bir hücre iken benimle birlikte bu çalışmanın tüm sancularına katlanan ve kariyerimin en önemli anlarında beni yalnız bırakmayan oğlum Yağız Cankara'ya teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

	Sayfa
ÖZET	i
SUMMARY	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER DİZİNİ	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
HARİTALAR DİZİNİ	xi
1. GİRİŞ	1
2. GÜÇ KAVRAMI VE RUSYA FEDERASYONU'NU BÜYÜK GÜÇ YAPAN ENSTRÜMANLAR	5
2.1. Uluslararası Sistemin Yapısı	5
2.2. Uluslararası Sistem Türleri	8
2.2.1. İki Kutuplu Sistem	8
2.2.2. Çok Kutuplu Sistem	9
2.2.3. Güç Dengesi Sistemi	10
2.3. Güçler Teorisi	11
2.3.1. İdealizm Teorisi	11
2.3.2. Realizm Teorisi	13
2.4. Gücün Kavramsal Analizi	18
2.5. Gücün Bileşenleri	21
2.5.1. Gücün Maddi Unsurları	21
2.5.1.1. Coğrafya.....	22
2.5.1.2. Doğal Kaynaklar ve Endüstriyel Kapasite.....	25
2.5.2. Gücün Manevi Unsurları	26
2.6. S.S.C.B.'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Yeltsin Dönemi Nispi Güç Kaybı	30
2.7. Vladimir Putin'in Başkan Olması ve Onun "Güçlü Rusya" İçin İyapıda Yaptığı Değişiklikler	37
2.7.1. Rusya Federasyonu İdari Yapısı	38

2.7.2. Putin'in "Dikey Otorite" İnşası	47
2.7.3. Putin'in İdari Reformları	55
2.7.4. Putin'in Siyasi Partileri Azaltma Politikası	57
2.7.5. Putin'in Oligarşiyi Millileştirme Politikası ve Rus Medyası	59
2.7.6. Putin'in Rus Ekonomisini İyileştirme Çabaları	64
2.7.6.1. Putin'in Teknoloji Politikası	69

3. KAYBEDEN BÜYÜK GÜÇ OLARAK RUSYA'NIN STRATEJİK HAMLELERİ

3.1. Rusya Federasyonu'nun Dış Politikasının Şekillenmesinde Jeopolitik Seçenekleri	72
3.1.1. Batılı Yaklaşım	74
3.1.2. Avrasyacılık Yaklaşımı	75
3.1.3. Batı-Karşıtı Yaklaşım	77
3.2. Putin Döneminde Dış Politikada Yapılan Değişiklikler	77
3.2.1. 2000 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrinleri Kapsamında Rusya Federasyonunun Dış Politika Öncelikleri	80
3.2.2. 2000 Rusya Federasyonu Askeri Doktrini	84
3.2.2.1. 2003 Savunma Raporu ve 2004'te Putin'in "Yeni Bir Nükleer Silah" Geliştirme Açıklaması	87
3.2.3. Putin'in Terörle Mücadele Politikasının Görünmeyen Hedefi: BDT Ülkeleri ile İlişkileri İyileştirme	89
3.2.4. Putin'in Trans-Atlantik Batı Kamplaşmasını Bölme Stratejisi	92
3.3. Vladimir Putin Döneminde Rusya'nın Yakın Çevre Politikası	98
3.3.1. Rusya Federasyonu ile Büyük Güçlerin Çıkarlarının Çatıştığı Bölgeler ve Rusya'nın Renkli Devrimlerden Olan Tehdit Algılaması	99
3.3.2. Rusya İçin Orta Asya'nın Jeopolitik Vazgeçilmezliği	108
3.3.3. Yeni Büyük Oyunun Vazgeçilmez Aktörü Olarak Rusya Federasyonu	109
3.3.4. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'daki Çıkar ve Hedefleri	112
3.3.5. Putin'in Kafkasya Siyaseti	114
3.3.5.1. Kafkasya'nın Rusya İçin Önemi	114
3.3.5.2. Rusya'nın Çeçenistan Sorununda Putin'in Çözüm Yöntemleri	118

4. PUTİN'İN BÜYÜK GÜÇLER POLİTİKASI

4.1. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya Yeniden Yönelişi	121
---	-----

4.1.1. Putin'in Ortadoğu'daki Politika Değişikliğinin Somut Kanıtı Olarak Filistin-İsrail Sorununa Bakışı	125
4.1.2 Putin'in Ortadoğu Politikası Hakkında Bir Değerlendirme	130
4.2. Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri	132
4.2.1. Türk-Rus İlişkilerinin Yakın Dönem Perspektifi	133
4.2.2. Putin'in Türkiye Ziyareti ve İki Ülke Arasında Enerji Hususunda Yaşanan Gelişmeler	134
4.3. Rusya Federasyonu-AB İlişkileri	137
4.3.1. AB Açısından Rusya'nın Enerji-Politik Önemi	139
4.3.2. AB'nin Genişleme Stratejisine Rusya Federasyonunun Tepkisi	147
4.4. Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri	148
4.4.1. Güç Dengesinden Asimetrik Düşmanlığa	151
4.4.2. ABD'nin Rusya'yı Çevreleme Stratejisi	161
4.4.2.1. "Büyük Ortadoğu Projesi"nin Rusya Tarafından Algılanışı.....	161
4.4.2.2. Orta Asya'daki Amerikan Üslerinin Rusya Tarafından Yorumlanması	163
4.5. Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler	168
4.5.1. Rus-Çin İlişkilerinin Yakın Dönem Perspektifi	170
4.5.2. Orta Asya'daki Amerikan Konuşlanmasına Karşı Rusya-Çin Stratejik İttifakı	173
4.5.3. Rusya'nın Çin'e Silah Satışı	179
4.5.4. Rusya İle Çin Arasında Uyuşmazlık Yaratıcı Hususlar	182
4.5.5. Çin'in Orta Asya Politikasının Rusya Tarafından Algılanışı	183
SONUÇ	188
KAYNAKÇA	193
ÖZGEÇMİŞ	207

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ABM	:	Anti Balistic Misilse Anti Balistik Füze
AGİT	:	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKKA	:	Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
BDT	:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	:	Bariş İçin Ortaklık programı
BM	:	Birleşmiş Milletler
BOP	:	Büyük Ortadoğu Projesi
DTÖ	:	Dünya Ticaret Örgütü
ENP	:	The European Neighbourhood Policy Avrupa Komşuculuk Politikası
GDP	:	Gross Domestic Product Kişi Başına Düşen Milli Gelir
GSMH	:	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GUUAM	:	Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova ve Özbekistan arasında kurulan örgüt
IMF	:	International Monetary Fund Uluslararası Para Fonu
INOGATE	:	Interstate Oil and Gas Transport to Europe Avrupa'ya Gaz ve Petrol Transferi Programı
KGAT	:	Kollektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı
KGB	:	Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti Devlet Güvenlik Komitesi
KOBİ	:	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
LNG	:	Liquified Natural Gas Sıvılaştırılmış Doğalgaz
MC	:	Milletler Cemiyeti
NATO	:	North Atlantic Treaty Organization

		Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü		
OGA	:	Ortak Güvenlik Anlaşması		
OPEC	:	Organization of the Petroleum Exporting Countries		
		Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü		
RBA	:	Rus Bilimler Akademisi		
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği		
ŞİÖ	:	Şangay İşbirliği Örgütü		
TRACECA	:	Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia		
		Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru		
		Projesi		
WTO	:	World Trade Organization		
		Dünya Ticaret Örgütü		

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Grafik 4.1. 1999 Yılı İtibariyle AB'nin Üye Olmayan Ülkelerden Ham Petrol İthal Oranları	137
Grafik 4.2. 1999 Yılı İtibariyle AB'nin Üye Olmayan Ülkelerden Doğalgaz İthal Oranları	138

TABLÖLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1. : 7 Aralık 2003 Parlamento Seçimleri Sonuçları	40
Tablo 2.2. : 7 Aralık 2003 Seçimleri Sonucunda Parti ve Blokların Çıkardığı Milletvekili Sayısı	41
Tablo 2.3. : 29 Aralık 2003 Tarihi İtibariyle 450 Milletvekilinden Oluşan Duma'da Sandalye Dağılımı	41

HARİTALAR DİZİNİ

	Sayfa
Harita 2.1. Rusya Federasyonu'nda Oluşturulan Yedi İdari Bölge	47
Harita 4.1. Nabucco Projesi	142

1. GİRİŞ

Uluslararası ilişkiler alanında oldukça zor tanımlanabilen bir kavram olan güç genel olarak devletin sistemi etkileme kapasitesi ve yeteneği ile ölçülmektedir. Şüphesiz ki her devlet sistem içerisinde güçlü bir aktör olarak yer almak istemektedir. Düşünürler tarih boyunca devletlerin güce ulaşabilmelerine ilişkin farklı teoriler geliştirmişlerdir (Uğrasız, 2003, s. 139-145). Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun Vladimir Putin'in başkanlık döneminde izlediği politikaların uluslararası ilişkiler disiplininde en iyi realizm teorisi ile açıklanabildiği görülmektedir. Zira ülkesini yeniden büyük güç yapma iddiası ile göreve gelen Putin, attığı tüm adımlarda ülke çıkarımı düşünmüştür ve Rusya'nın bölgesel güç halini muhafaza edip daha da güçlü olabilmesi için ülke içinde çeşitli reformlar gerçekleştirmiştir.

Rusya Federasyonu'nun tarihsel gelişim sürecinde nasıl büyük bir güç haline geldiğine bakılacak olursa, IV. İvan ve I. Petro zamanında halk tarafından benimsenen reformlar gerçekleştirerek Batıya açılan Moskova Prensligi, bu açılım sayesinde teknolojik avantaj elde etmiş ve ordusunu çağın modern silahlarına kavuşturarak ülke zamanla genişlemiştir. Doğuya ve güneye doğru sürekli genişleyen Çarlık Rusya'sı 19. yüzyılda bir imparatorluk olarak tarih sahnesindeki yerini almıştır. 1917'deki Kızıl Devrim'in ardından Lenin iktidara gelmiş, ondan sonra görev alan Stalin tek ülkede komünizm inşa etmek gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ni tam bir diktatörlüğe dönüştürmüştür. 1953'de göreve gelen Kruşçev ise Doğu Bloğu ülkelerinde meydana gelen ayaklanmalar ve ekonomide planlamaların aksaması ile 1964'de Politbüro tarafından görevden uzaklaştırılmış ve ülkeye istikrar kazandırmak misyonuyla Brejnev iktidara gelmiştir. Brejnev döneminde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) süper güç konumuna gelmekle birlikte ekonomide sorunlar yaşanmaya başlamış, işlemeyen bir bürokrasi ile devlet tıkanmıştır. Devlete yeniden işlerlik kazandırmak üzere 1985'de Gorbaçov göreve gelmiş, işe ekonomik reformlar yerine siyasi reformlarla başlamıştır (Uslubaş, 2005, s. 129-130).

Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması ile başlayan 20. yüzyılın şüphesiz en büyük olaylarından biri olan Soğuk Savaş, SSCB'nin hukuki varlığının 8 Aralık

1991’de imzalanan Minsk Antlaşması ile ortadan kalkması sonucunda sona ermiştir. 21 Aralık 1991’de SSCB’den ayrılan 11 cumhuriyet Almaata’da bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu’nu (BDT) oluşturan belgeyi imzalamışlardır. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte devletler dış siyasetlerini belirlemeye başlamışlardır. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO- North Atlantic Treaty Organization) yeni bir strateji arayışına girmiş, varlığını yeniden tanımlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri (ABD), kendi varlığına yönelik tehdit kapsamında uluslararası komünizmi çıkarmış ve küresel alanda tek süper güç konumuna yükselmiştir. Yeni adı ile Rusya Federasyonu, artık ABD için tehdit olma özelliğini yitirmiş, onun yerini İran, Irak ve Kuzey Kore gibi “bölgesel ve devlet merkezli tehditler” almıştır. Ayrıca Avrupa’nın nasıl şekilleneceğine ilişkin milli siyaset çalışmaları yapılmıştır (Tezkan, 2001, s. 9).

Demirperde’nin yıkılması ve Soğuk Savaş’ın sona ermesi Batılı çevrelerde “tarihin sonu”nun geldiği, artık liberal demokrasinin rakipsiz bir ideoloji olarak yeryüzüne hakim olacağı tezlerinin seslendirilmesine sebep olmuştur. Üstelik Rusya’nın Sovyetler Birliği mirası ile birlikte bütün imparatorluk hayallerini de tarihe gömmesi bu tezleri güçlendirmiştir. Ekonomik alanda çökmüş bir zamanların sosyalist devri Rusya, NATO’yla işbirliği yapmış, açık pazar ekonomisini benimsemiş, özelleştirme hamleleriyle Doğu Avrupa ülkelerinin dahi önünde hızla kapitalistleşmiştir (Akkan, 2006) .

Bir imparatorluğun sona ermesi, sınırlarının büyük oranda geri çekilmesi, Sovyet sonrası dönemde yeni devletlerin ortaya çıkışı ve Batılı güçler, Türkiye, İran, Hindistan, Çin ve Japonya gibi dış aktörlerin bölgeye girmeleri Rus liderlerini köşeye sıkıştırmıştır. Jeopolitik karmaşa Rusya’nın dış, güvenlik ve savunma politikalarının parametrelerini değiştirmiştir. Rusya’nın uluslararası statüsünü kaybetmesi ve Avrupa’da, Kafkasya’da, Orta Asya’da ve Asya-Pasifik bölgesinde nüfuz kaybına uğraması ülkede görülen endişelerin temel nedenleridir. Üstelik Rusya, Batı ile karşı karşıya gelecek bir dış politikayı takip edebilecek ekonomik ve mali imkanlara da sahip değildir. Rusya’nın dış ekonomik yardım, yatırım ve ticaret ihtiyacı Moskova’nın hareket serbestisini kısıtlamakta ve modernizasyon için teşvik edici unsur olmaktadır (Mangott, 2001, s. 65, 70).

Yeltsin'in göreve gelmesi ile birlikte ülkede başarısız ekonomik reformlar yapılmış, Çeçenistan'da kararsız bir politika izlenmiş ve ülkede kaos ortamı oluşarak iktidar ile halk arasında büyük fay hatları ortaya çıkmıştır. Kapitalist ekonomiye yapılan sancılı geçiş ile ülkede yoksulluk artmış, gelir dağılımı bozulmuş ve toplum kutuplaşmıştır. Demokratik düzen ve liberal ekonomiden memnun kalmayan Rus toplumunda "sosyal devlet, güçlü devlet, kanun hakimiyeti" gibi sloganlarla SSCB dönemine özlem görüntüsüyle devletin yeniden yapılanması doğrultusunda halkın reform talepleri yükselmiştir (Uslubaş, 2005, s. 130). Vladimir Putin de Rusya'nın içinde bulunduğu bu koşullarda göreve gelmiştir ve Rusya'yı yeniden büyük bir güç yapabilmek için çeşitli reformlar geliştirmiştir. Böylelikle 1991'den beri iktidar ilk defa barışçı ve demokratik bir şekilde el değiştirmiştir.

Yeltsin tarafından 16 Ağustos 1999'da Başbakanlığa getirilen ve 2000 ile 2004'de üst üste iki defa Başkanlığa seçilen Putin'in temel hedefleri; dağılma sinyalleri veren devleti yeniden toparlamak, Çeçenistan sorununa çözüm bularak iç çemberdeki ayrılıkçı akımlara set çekmek ve uluslararası arenada Rusya'yı yeniden güçlü bir devlet konumuna yükseltmek olmuştur. Yeltsin'in demokrasiyi kurmak ve liberal ekonomiyi yerleştirmek adına Rusya'da neden olduğu ekonomik kaos ve sosyal çalkantı ortamında Putin, kendine yakın St. Petersburg ekibini yanına alarak "Rusya nasıl kurtulur" sorusuna yanıt bulmaya çalışmıştır. Ekonomide ilk iş olarak enerji sektörü yeniden düzenlenmiş, devlet şirketleri Gazprom, Rusneft ve Lukoil ülke içinde tekel konumuna getirilerek Yukos gibi yabancı şirketlerle organik bağları olan özel şirketlerin tasfiyesine gidilmiştir. Devletin önemli şirketleri kontrol altına alınarak kayıt dışı ekonomik faaliyetler kısıtlanmaya çalışılmıştır. Böylelikle petrol gelirleri artmış, ekonomide iyileşme sağlanmış ve gelir dağılımı nispeten düzeltilmiştir (Uslubaş, 2005, s. 131). Putin başkanlık süresince "kaybeden bir büyük güç" statüsündeki Rusya'yı uluslararası sistemde "ABD ile belli ölçülerde rekabet edebilen küresel bir güç" haline getirebilmek için çeşitli reformlar yapmıştır.

Üç bölümden oluşan işbu çalışmanın ilk bölümü kavramsal çerçeveye ayrılmış, uluslararası sistem hakkında bilgi verilip, güçler teorisi açıklandıktan sonra Sovyetlerin dağılıp küllerinden doğan Rusya Federasyonu'nun yeniden küresel bir güç olabilmesi için elinde olan imkanlardan bahsedilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Putin'in göreve gelmesinin ardından ülkenin Sovyetler gibi

parçalanmasını engellemeye yönelik yaptığı reformlardan bahsedilip, Rusya'nın "yakın çevre politikası" mercek altına alınmıştır. Üçüncü bölümde ise önemli bir nükleer güç olan Rusya'nın büyük güçler politikası gereğince ABD-AB-Çin ve Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkileri analiz edilmiştir. Tüm bu bilgiler ışığında çalışma şu sorulara yanıt aramıştır;

- Putin'in başkan olması ile birlikte Rusya Federasyonu'nda görülen değişimler nelerdir?
- 2 dönem üst üste başkanlık yürüten ve hedeflediği değişimlerin önemli bir kısmını gerçekleştiren Putin, Rusya'yı nihai olarak nasıl bir konuma getirmiştir?
- 2008'de başkanlık süresi dolacak olan Putin'in ardından Rusya kendisine nasıl bir yön çizecektir?

2. GÜÇ KAVRAMI VE RUSYA FEDERASYONU'NU BÜYÜK GÜÇ YAPAN ENSTRÜMANLAR

2.1. Uluslararası Sistemin Yapısı

Uluslararası ilişkilerin sistematik olarak çalışılması I. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamıştır ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra da yaygınlaşmıştır (Eralp, 2005, s. 125). Sistem; aralarında düzenli ilişkiler bulunan, ortak özelliklere sahip ve birinde meydana gelen bir değişikliğin diğerlerini de etkilediği bağımlı değişkenler dizisidir. Uluslararası ilişkiler alanındaki sistemci yazarlar uluslararası siyasal sistemi bazı kriterlere göre sınıflandırmışlardır. Bu yapılırken de genellikle tarihsel bir yaklaşım benimsenmekle birlikte devletlerin sayıları, yapıları, örgütleniş biçimi ve ilişkileri gibi faktörler dikkate alınmıştır (Arı, 1999, s. 81-82)

Dünya üzerinde bugüne kadar uluslararası ilişkilerin örgütlenmesi açısından görülen sistemler iki ana grup etrafında toplanabilmektedir. Bunlardan ilki “dünya devleti” biçimidir ve bu sistemde bir tek imparatorluk tüm dünyayı içine almakta ya da aldığı varsayılmaktadır. Bunun dışında kalan ülkeler ve halklar “imparatorluk” ile ya sürekli savaş halinde ya da silahlı bir barış içindedir. Bu sistemin en iyi örneği Roma İmparatorluğu'dur. İkincisi ise “bağımsız” durumdaki dünya topluluklarının birbiriyle ilişki içinde oldukları bir sistemdir. Bu tür çok üyeli siyasal sistemler için en iyi örnek ise M.Ö. IV. ve V. yüzyıllarda eski Yunan'daki kent devletleri, Rönesans İtalya'sı ve çağdaş uluslararası sistemdir. Çok devletli sistemin iki özelliği bulunmaktadır. Öncelikle ayrı ünitelerin bir tek otorite etrafında birleştirilmesi fikri ve umudu vardır. Örneğin Wilson, Stalin ve Hitler dünyayı tek bir otorite altında birleştirme çabası gütmüşlerdir. Sistemin ikinci özelliği ise birincinin aksine bağımsız ünitelerin varlıklarını koruma ve sürdürme çabası içinde olmalarıdır. Örneğin, eski Yunan'da ayrı topluluklar coğrafi koşulların da yardımıyla varlıklarını sürdürebilmişlerdir (Gönlübol, 2000, s. 35).

Devletlerin dış politikalarının sürdürüldüğü dışsal zemini oluşturan ortam için “uluslararası toplum”, “dünya topluluğu”, “devletler ailesi” gibi kavramlar kullanılmıştır. Ancak sistem kavramının uluslararası politika literatüründe kullanılmaya başlanması II. Dünya Savaşı sonrası döneme rastlamaktadır. Çoğu zaman ele alındığı biçimiyle kavram devlet merkezli bir nitelik taşımaktadır (Sönmezoğlu, 2000, s. 625- 626). Devletlerin en önemli özelliği ise sınırları kesin bir biçimde saptanmış bir ülke ile burada yaşayan halk üzerinde sistemli bir idari denetimin bulunmasıdır. 20. yüzyıl uluslararası sistemin bir diğer özelliği ise uluslararası politikada etkili yeni aktörler olarak uluslararası kuruluşların, çok uluslu şirketlerin ve hatta uluslararası bağımsızlık örgütlerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bu kuruluşların yeri ve hükümetlerin davranışları üzerindeki etkisi giderek artmaktadır (Gönlübol, 2000, s. 43).

Çağdaş uluslararası sistemi geçmiş sistemlerden ayıran en önemli özellikleri kısaca şunlardır (Gönlübol, 2000, s. 54-55);

- Çağdaş sistemde nükleer silahlar ortaya çıkmıştır. Bu silahların ortaya çıkması “Batı” ve “Doğu” arasında klasik güç dengesi kavramı ile açıklanamayacak bir denge yaratmıştır ve dolayısıyla da “dehşet dengesi” kavramının oluşmasına neden olmuştur.
- 1950’lerden beri çok sayıda devletin oluşturduğu bağlantısızlar grubu ortaya çıkmıştır. Bağlantısız devletler grubu, görüşlerini ve sorunlarını kendilerine kabul ettirmek isteyen Batı ve Doğu bloklarını kınamaktadırlar. Gelişmekte olan bağlantısız devletlerdeki içsel istikrarsızlıklar ve dışarıdan yapılan karışmalar, bu devletlerdeki iç çatışmaları uluslararası çatışmalara ve savaflara dönüştürmektedir.
- Bazı devletler uluslararası sistemin yapısında ve sürecinde değişiklikler meydana getirmek ve uzun süreli ideolojik amaçlarını gerçekleştirmek için çaba sarf etmektedirler. Bu çabalarda ilk hedef istikrarsızlıklar, diplomatik krizler ve askeri çatışmalar yaratmaktır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve blok sisteminin çökmesiyle ortaya yeni bir uluslararası sistem çıkmıştır ve “Yeni Dünya Düzeni” olarak adlandırılmıştır. Bu yeni sistemde küçük-büyük pek çok tehlike mevcuttur ve bunların nasıl bir gelişme göstereceğini önceden kestirmek olanaksız hale gelmiştir. Yeni uluslararası sistemin yapısı ve Soğuk Savaş sonrası dönemdeki güç ilişkileri hakkında tanımlama yapan bazı yazarlar sistemi, ABD’nin tartışılmaz üstünlüğünün söz konusu olduğu tek kutuplu bir yapı olarak tanımlamaktadır. Bu yazarlara göre ABD, kendi çıkarlarını koruma ve Amerikan değerlerini yaymanın yanında uluslararası güvenliği sağlayabilecek tek üstün güç haline gelmiştir (Arı, 1999, s. 105-106).

Brzezinski’ye göre yirminci yüzyılın son on yılı, dünya meselelerinde tektonik bir değişime şahit olmuştur. Tarihte ilk kez, Avrupalı olmayan bir güç Avrupa iktidar ilişkilerinin başhakemi olmuş ve dünyanın en büyük gücü olarak belirmiştir. Sovyetler’in başarısızlığı ve çöküşü Batı Yarıküre’de ABD’nin gerçek anlamıyla ilk küresel güç olarak yükselişinin son hamlesi olmuştur. Yine Brzezinski’ye göre Amerika’nın emperyalist gücünün kullanılışı büyük ölçüde (Brzezinski, 2005, s. 26);

- üstün nitelikli örgütlenmesinden,
- ekonomi ve teknoloji alanındaki geniş kaynaklarını askeri amaçlar için hızla harekete geçirebilme kabiliyetinden,
- Amerikan tarzı hayatın muğlak ama belirgin kültürel cazibesinden,
- Amerikan toplumsal ve siyasi seçkinlerin dinamizmlerinden ve doğalarındaki rekabet duygusundan kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak uluslararası ilişkiler disiplininin ana kavramlarından olan sistem kavramı uzun bir süre hakim olan realist ve davranışsalci paradigmalardan etkileriyle devlet merkezli ve uluslararası düzeni korumaya ağırlık veren bir bakışla şekillenmiştir. Ancak uluslararası ortamın 1970’lerde değişmesiyle sistem kavramı da değişmiş, devlet merkezli yaklaşımlar sorgulanmış ve daha çoğulcu yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası hızla değişen ortamda ise uluslararası sistem

daha da karmaşıklaşmış, uluslararası olmaktan ziyade toplumların iç içe geçtiği global bir yapıya doğru ilerlemiştir. Bu global şekillenme ile mekan-zaman ilişkileri temelden değişmekte, “uluslararası” kavramının ifade ettiği uzak ve devlet merkezli ilişkilerden farklı olarak toplum merkezli ve çok daha fazla iç içe geçen ilişki ağları oluşmaktadır. J. N. Rosenau’nun da belirttiği gibi devlet merkezli yapılar bu ortamda varlıklarını sürdürse bile onların dışında devlet merkezli olmayan ve toplumsal ilişkileri temel alan çok merkezli yapılar oluşmaktadır. Uluslararası ilişkiler disiplininde kavramların zamanla değiştiği ve ortama uygun kavramların anahtar kavram olarak varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Sistem kavramı da uluslararası ortamdaki değişime uygun olarak zamanla şekillenmektedir (Eralp, 2005, s. 151-153).

2.2. Uluslararası Sistem Türleri

2.2.1. İki Kutuplu Sistem

İki kutuplu sistemin 2 farklı görülme şekli mevcuttur; gevşek ve sıkı iki kutuplu sistem. Gevşek iki kutuplu sistemde askeri güç ve diplomatik otorite iki blok önderinin elinde toplanmıştır ve önder durumundaki bu devletler daha küçük öteki güçleri, dışarıya karşı koruyarak, tehdit ederek ya da yardım ederek etraflarında tutmaktadırlar. Aynı zamanda bloklara katılmayan ve tarafsız politikalar izleyebilen devletler de bulunmaktadır. II. Dünya Savaşı sonundan 1950’lerin ortalarına kadar ABD ve SSCB etrafında kümelenmiş olan dünyanın en önemli güçleri bu sistemi oluşturmuşlardır. Bu sistemde karşılıklı etkileşme ve iletişim iki blok önderi veya blok önderi ile onun etrafındaki devletler arasında gerçekleşmektedir. Ayrı iki bloğa mensup iki devlet arasında karşılıklı ilişki çok azdır (Gönlübol, 2000, s. 53). 1950’lerin ortalarından itibaren Hindistan, Mısır, Endonezya, Gana ve benzeri bağlantısız devletler bu durumun örneğini oluşturmaktadır. Ayrıca bu tür sistemlerin özelliği hemen hemen bütün devletlerin üyesi olduğu evrensel aktörlerin bulunmasıdır. Gevşek iki kutuplu sistemin güç dengesi sisteminden farklı dengeleyici rolü yerine arabulucu rolünün bulunmasıdır. Bu işlevi ya bağlantısızlar gibi blok dışı devletler ya da evrensel örgüt yerine getirmektedir (Arı, 1999, s. 86).

Sıkı iki kutuplu sistemde ise aktör sayısı daha azdır. Zira bütün aktörler bloklardan birine üyedir ya da taraftardır. Bloksuz aktörler ve evrensel aktör ya yoktur ya da önemli bir etkileri olmadığı için yok sayılmaktadır. Ayrıca bu tür sistemlerde bütünleştirici ve arabulucu rolü ya hiç görülmez ya da etkileri çok zayıftır (Arı, 1999, s. 87).

Genel olarak iki kutuplu sistemde yer alan devletlerde görülen tipik davranış kalıpları şunlardır (Sönmezoğlu, 2000, s. 676);

- Bloklar kapasitelerini arttırmaya çalışmaktadır.
- Bloklar karşı bloğu saf dışı bırakabilmek için bir miktar riski göze alma eğilimindedir.
- Bloklar karşı bloğun başat duruma gelmesine izin vermek yerine büyük bir savaşı kabullenme eğilimindedir.
- Bloklar, evrensel aktörün amaçlarını kendi amaçlarına tabi kılmak isterlerken, karşı bloğun amaçlarını da evrensel aktörün amaçlarına tabi kılmak eğilimindedirler.
- Sistem sıkı iki kutupluluğa yöneldikçe evrensel aktörün sistem içerisindeki etkisi azalmaktadır.

2.2.2. Çok Kutuplu Sistem

Bu tür sistemlerde bloklar arasındaki ilişkilerde görelî bir esneklik hakimdir ve iki kutuplu sisteme oranla blok-içi dayanışmaya daha az bağımlılık söz konusudur. Taraflar kendi içsel sorunlarına daha çok önem vermektedirler. 1950'lerden sonra Çin'in büyük bir güç olarak ortaya çıkması ve 1960'lardan itibaren işbu devlet ile Sovyetler arasında çatışmanın başlaması ile içinde ABD'nin de bulunduğu üç kutuplu bir dünya sistemi oluşmuştur (Gönlübol, 2000, s. 53).

2.2.3. Güç Dengesi Sistemi

Çevrelerinde nispi bir güç boşluğu bulunan devletler genişleme çabası gütmektedirler ve onların bu amaçları genellikle bir başka devletin varlığı veya benzer amaçları ile karşılaşmaktadır. Bu nedenle de hemen hemen her devlet komşusunun benzer nitelikteki fiili veya muhtemel çabalarını önlemek durumundadır. Her devlet, bir başka devletçe dengelenene kadar gücünü yayma eğilimindedir. Bu noktada da savaşların en önemli nedeni güç dengesindeki bozulma, taraflardan birinde veya birkaçında ortaya çıkan nispi zayıflık olmaktadır (Sönmezoğlu, 2000, s. 635).

Güç dengesi sistemi sayıları en az beş olması gereken ve güçlerinin yaklaşık olarak eşit olduğu varsayılan ulusal devletlerden oluşmaktadır. Sistem içindeki hiçbir koalisyonun ya da devletin sistemin yıkılmasına yol açacak şekilde üstünlük kurmasına izin verilmemektedir. Her devlet sistemde başat duruma geçme güdüsüyle hareket ettiği için diğerlerinin bu doğrultudaki amaçlarına engel olmaktadır. Dolayısıyla da hiçbir devlet diğerlerinin üzerinde sürekli bir hakimiyet kuramamaktadır. Bu durumun en önemli sebebi güçlerinin yaklaşık olarak birbirine yakın olmasıdır. Ancak ittifaklar geçici amaçlar için yapıldığından kısa sürelidir ve amaçlarının gerçekleşmesiyle sona ermektedir. Bu nedenle bu sistemde devletler istikrarlı bloklar oluşturamamaktadırlar. Çıkarların her an değişmesi söz konusudur (Arı, 1999, s. 84).

Ayrıca bu sistemde zorunlu olmamakla birlikte sistemin devam etmesinde çıkarı olan ve statükonun bozulması durumunda zayıf devlet veya koalisyonun yanında yer alarak sistemin yıkılmasını önleyen bir dengeleyici devlet bulunabilmektedir. Dengeleyici devletin tek endişesi dengenin bozulmasıdır. Bu nedenle işbu devlet sürekli ittifaklara girmez. Dengeleyicinin devamlı dostu olmadığı gibi düşmanı da yoktur; sadece devamlı çıkarı vardır; güç dengesinin sürdürülmesi (Arı, 1999, s. 85).

2.3. Güçler Teorisi

2.3.1. İdealizm Teorisi

Uluslararası İlişkiler disiplinin doğuşu açısından I. Dünya Savaşı o zamana dek yaşanan en büyük savaş olmasından dolayı bir kilit noktası olmuştur. Zira I. Dünya Savaşı, savaşın artık kullanılması zor ve anlamsız bir araç haline geldiği üzerine tezlerin üretildiği bir ortamda bile bazen savaşların çıkabileceği tehlikesine işaret etmiştir (Eralp, 2004, s. 61). Güç dengesi sistemi savaşın çıkışını engelleyememiş ve savaş sonunda çok büyük bir yıkım yaşanmıştır. Sürekli barışın sağlanması amacıyla da savaş sonrasında uluslararası hukuktan ve uluslararası örgütlenmelerden yararlanma yolu seçilmiştir. Bu bağlamda Milletler Cemiyeti (MC) bir laboratuvar vazifesi görmüştür. Başta İsviçre, İngiltere ve ABD olmak üzere birçok ülkede çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Bu çalışmalarda hakim olan siyasal idealizm anlayışı, insan, toplum ve toplumlararası ilişkiler konusunda belirli bazı varsayımlardan hareket etmişlerdir (Sönmezoğlu, 2000, s. 96-97).

Uluslararası ilişkilere ilişkin ilk eserlerin yayınlandığı iki savaş arası bu dönemde eserlerde idealizmin hakim olduğu görülmüştür. Güç dengesi konusu kitaplarda pek yer almamakla birlikte barış teması dönemin yayın hayatının ortak paydası olmuştur. Ayrıca uluslararası kurumsallaşmaya önem verilmiş ve hatta uluslararası ilişkilerin en ağırlıklı konusunu teşkil etmiştir. Ancak bu noktada ilgi çeken bir husus bulunmaktadır. Bu dönem savunulan düşüncelerin “idealizm” adı altı toplanmasına realistler sebep olmuştur. Realistler kendi görüşlerini netleştirirken kendilerine karşıt görüşlerin yer aldığı bu dönemdeki yaklaşımları idealist olarak nitelendirmişlerdir. Bu noktada denilebilir ki, I. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkilerle ilgilenen düşünürler savaşın yol açtığı daha önce eşi benzeri görülmeyen felaketin tekrarını önleme ve barışçıl bir dünya düzeni oluşturmaya yönelik yeni yaklaşımlar geliştirmişlerdir. Bu anlamda bir ideal ve ütopya peşinde olmuşlardır (Eralp, 2004, s. 60, 68).

Bu noktada idealizmin ana iddialarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Arıboğan, 1998, 150);

- İnsan tabiatı esas olarak iyi ya da fedakardır ve bu nedenle karşılıklı yardım ve işbirliği konusunda yeterlidir.
- İnsanın diğerlerinin refahına olan ilgisi gelişmeyi mümkün kılmaktadır.
- Kötü insan davranışı, insanın şeytanlığının bir ürünü değil fakat insanları bencil davranmaya ve diğerlerine zarar vermeye motive eden kurumların ve yapısal düzenlemelerin kötülüğünün bir sonucudur.
- Savaş kaçınılmaz değildir ve onu teşvik eden kurumsal düzenlemelerin yok edilmesi ile sıklığı azaltılabilir.
- Savaş onu kontrol etmek için ulusaldan ziyade kolektif ve çok taraflı çabaları gerektiren uluslararası bir problemdir.
- Uluslararası toplum, savaşı mümkün hale getiren kurumları elimine edecek şekilde kendini yeniden organize etmek zorundadır.

Uluslararası örgütlerin ve hukukun dünya çapında bir barış ortamı doğurabileceğine olan inancın somut görüntülerinden birisi de 1928 Ağustos ayında imzalanan Briand-Kellog Paktı olmuştur. Uluslararası uyuşmazlıkların çözümünde savaşa başvurmayı yasaklayan bu pakt, yalnızca meşru müdafaa hakkını saklı tutmuştur. Savaştan galip çıkanların kazandıklarını kaybetmelerine neden olacak revizyonist bir eğilimin engellenmesi, evrensel amaç ve doğrularla gerekçelendirilmiş bir hale gelmiştir. Bu iyimserlik uluslararası ilişkiler alanında yaklaşık 20 yıl hüküm süren bir idealist düşünce ortamına vesile olmuştur. İdealizm kuramları kısa bir süre teorik düzeyde bir bahar havası estirmişse de siyasal ve ekonomik istikrarsızlıkların artması bu tabloyu sona erdirmiştir. Ekonomik alanda 1919-1921 arasında yaşanan hızlı gelişme, bu tarihten sonra savaş sonrası ortaya çıkan talebin doyum noktasına ulaşması ile durmuştur. Fiyatlardaki ani düşüşler 1921'de savaş sonrasında ilk ekonomik buhranına sebebiyet vermiştir. Üstelik sağlanan barışın çok yapay ve göstermelik olduğu, MC'nin barışı korumak gibi beklentilere karşılık veremeyeceği çok kısa bir süre sonra anlaşılmış ve İtalya'nın

Habeşistan'ı işgali ile tüm idealist teoriler bir kenara bırakılmıştır (Arıboğan, 1998, s. 150-157).

2.3.2. Realizm Teorisi

1930'larda Almanya'da baş gösteren Nasyonal Sosyalizm hareketinin ve bazı ülkelerde de otoriter akımların güçlenmesi uluslararası politikada idealizmin yerini siyasal realizmin almasına neden olmuştur (Sönmezoglu; 1992, s. 143). Bir yandan 1929'dan sonra ABD'den bütün dünyaya yayılan "Büyük Bunalım" uluslararası ekonomik sistemin çözülmesine neden olurken diğer yandan Almanya ve Japonya gibi I. Dünya Savaşı'nı kaybeden devletlerin artan milliyetçilik duygularıyla uluslararası statükoyu değiştirme çabaları uluslararası ilişkilerde gerilimi arttırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın ardından oluşturulmaya çalışılan düzen çözülmeye başlamıştır. Barış temasını temel alan ve barışçıl bir dünya düzeninin oluşturulmasını hedefleyen "idealizm", 1930'larda sorgulanmaya başlamıştır. İdealistlerin savunduğu uluslararası kurumsallaşmanın ve MC'nin uluslararası sorunlara çözüm getirememesi idealizmi sorgulayanlara ivme kazandırmıştır (Eralp, 2004, s. 69).

II. Dünya Savaşı sonrası hala barışçıl bir dünya düzeni kurulabileceğine inanan idealistlerle, bir an önce Sovyet yayılmasına karşı organize olmak ve mücadele etmek zorunda olduğunu düşünen realistler arasındaki tartışmalar yeni bir bilimsel disiplinin temellerini atmıştır (Arıboğan, 1998, s. 159). Böylelikle uluslararası politikada 1940'lardan 1970'lere kadarki çalışmaların ağırlık noktasını klasik realizm oluşturmuştur ve bu teoride güç kavramı ve ulusal güç ile insan unsuru temel öneme sahip olmuştur. Realizm, devleti uluslararası ilişkilerin temel aktörü kabul ederek uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı devletler arasındaki mücadele süreci olarak görmektedir. Devleti tek aktör olarak kabul eden realistler devlet içi dinamikleri göz ardı etmekte ve gücü uluslararası ilişkileri anlamada temel kavram olarak kullanmaktadırlar. Realistler çok uluslu şirketler veya uluslararası çevre veya insan hakları örgütleri gibi uluslararası örgütleri aktör olarak kabul etmedikleri gibi NATO veya BM gibi uluslararası örgütleri de üyesi olan devletlerden ayrı varlıkları ve egemenlikleri olmadığı gerekçesiyle aktör olarak kabul etmemektedirler (Arı, 2002, s. 163-166).

Realistler aynı zamanda insanın doğuştan kötü, çıkarıcı, saldırgan ve ilişkilerinde gücü ön plana alan olumsuz bir doğaya sahip olduğunu düşünmektedirler. Bu bağlamda uluslararası politikayı insan doğasıyla açıklayan klasik realistlere göre bireylerin ilişkilerinde güç ve çıkarıya dayalı bir ilişki benimsemesi gibi devletler de dış politikada güç ve çıkar peşindedir. Kapasitesini sürekli artırma güdüsüyle hareket eden devletler olanakları ölçüsünde diğerlerini egemenliği altına almaya çalışmaktadırlar. Onlara göre devlet adamını yönlendiren unsurlar da korku, güvensizlik, güvenlik ikilemi, üne kavuşma, prestij ve çıkar gibi hususlardır. Realistler ayrıca potansiyel bir düşman olan diğer bir devletin güçlenmesine seyirci kalmaktansa onu önlemek için savaşa başvurmayı meşru saymaktadırlar (Arı, 2002, s. 164).

Uluslararası ilişkiler açısından realist teorisinin ilk çağdaş yorumu bir tarihçi olan Edward Hallet Carr tarafından yapılmıştır. Carr, iki savaş arası dönemde varolan idealist ve iyimser tavrı ütopyacı olarak nitelendirip, uluslararası politikanın bir sosyal bilim olarak nasıl algılanabileceğinin ilk analizini yapmıştır. Carr'a göre bütün bilim dalları önce ütopyacı bir aşamadan geçerek sonra gerçekçi aşamaya gelmektedir ve bu noktada artık olması gereken değil, olan ile ilgilenmektedir (Sönmezoğlu; 1992, s. 146). İdealizme karşı teorik saldırı yönelten Carr, ilk önemli siyasal realist olarak gördüğü Machiavelli'nin ortaya koyduğu üç yapıtaşını benimsemiştir. Buna göre tarih bir nedenler sıralamasıdır ve akışını hayallerle değil akıl ile anlamak mümkündür. Dolayısıyla idealist düşünce ideal bir dünyayı sağlayamayacaktır zira sadece ideal bir düzende idealizm söz konusu olabilir. Ayrıca politika, ahlakın bir fonksiyonu olmaktan ziyade ahlak politikanın bir fonksiyonudur ve gücün bir sonucudur. Aynı zamanda Carr uluslararası hukukun da varlığı ve işlevini sorgulamıştır (Arıboğan, 1998, s. 161).

Öte yandan uluslararası ilişkileri siyasal güce dayandırarak bu konuda kapsamlı bir kuram geliştiren kişi Hans J. Morgenthau olmuştur. Ancak Carr ile Morgenthau aynı başlık altında "modern realizm" kategorisine sokulamamaktadır. Zira Carr'ın amacı bir uluslararası ilişkiler kuramı oluşturmaktan ziyade yaşadığı dönemin egemen bakış açısını eleştirmek olmuştur. Carr, liberalizmin "ortak güvenlik" anlayışına bir tepki göstermiştir. Carr'ın realizmi, uluslararası siyaset değerlendirmesinin ana unsurlarından biri olan gücü göz ardı eden idealizme karşı

verilen düzeltici bir yanıttır (Ülman, 2003, s. 34). Morgenthau ise kuramını şu şekilde açıklamaktadır (Gönlübol, 2000, s. 5);

“Uluslararası politika, tüm politikalar gibi bir güç ve iktidar mücadelesidir. Uluslararası politikanın son amacı ne olursa olsun, güç her zaman için bir ilk amaçtır. Devlet adamları olsun, sıradan insanlar olsun, her zaman için özgürlük, güvenlik, esenlik ve bizzat güç sahibi olmak isterler. Bu amaçlarını dinsel, toplumsal, felsefi, ekonomik ülküler biçiminde tanımlarlar. Bu konuda umdukları, bu ideallerin kendi içsel güçleri ile, “tanrısal” güçlerin yardımı ile ya da insansal işlerin gelişmesi ile gerçekleştirmeleridir. Bunlardan başka, diğer uluslarla ya da uluslararası diğer kuruluşlarla teknik işbirliğinde bulunmak gibi siyasal olmayan araç ve yollarla da bu amaçlarının gerçekleşmesini güçlendirmek isteyebilirler. Fakat her zaman bu amaçlarının gerçekleşmesi için uluslararası politikayı bir araç olarak kullanırlarsa, çabalarının nedeni güç ve iktidar elde etmektir.”

Morgenthau’ya göre politik realizmin 6 kuralı şunlardır (1978, s. 4-15);

- Siyasal realizme göre politika, kökleri insan doğasında bulunan objektif kurallar tarafından yönetilmektedir.
- Uluslararası politikada siyasal realizmin yolunu bulmasına yardım eden başlıca yön gösterici, güç olarak tanımlanan çıkar kavramıdır.
- Siyasal realizm, güç olarak tanımlanan çıkarın evrensel olarak geçerli olan objektif bir kategori olduğunu varsaymaktadır. Çıkar düşüncesi politikanın özüdür ve zamana ve mekana bağlı değildir.
- Siyasal realizm, politik eylemlerde ahlakın öneminin farkındadır. Ancak evrensel moral prensiplerin devletlerin dış politik eylemlerine aynen uygulanması mümkün değildir. Ancak yer ve zamandaki şartlara göre süzgeçten geçirilmelidir. “Fiat justitia, pereat mundus” yani “Dünya yok olsa bile adalet yerine getirilmeli” ilkesi devletler için geçerli olamamaktadır. Devlet ahlaki ilkeleri gözetemez.
- Siyasal realizm, bir devletin siyasal eylemlerini evrensel ahlaki prensiplerle ölçmeyi reddeder.

- Böylelikle siyasal realizm ve diğer düşünce ekolleri arasındaki fark oldukça derindir. Siyasal eylemler siyasal kriterlerle değerlendirilmelidir. Siyasal realistler, ekonomistler, avukatlar ve ahlakçıların kendi alanlarında sürdürmesi gibi siyasi kürenin özerkliğini korumaktadırlar.

İdealizme karşı realizmin netleşme ve sistematikleştirilmesinde öncü rolü oynayan Morgenthau, realizmin temel ilkelerini ortaya koymuştur. Onun belirlediği prensipler temelde insan doğası ile ilgili “özcü” bir bakışa dayanmaktadır. Morgenthau insan doğasının savaş haline yol açtığını düşünmekte ve bu savaş halinden kurtuluşun tek çaresini kişilerin kendini yönetme yetkisinden vazgeçip bunu toplumsal-siyasal otoriteye yani devlete devretmelerinde görmektedir. Ancak bu durum idealistlerin savundukları tezle karıştırılmamalıdır zira idealistler insanı özde iyi ve barışsever düşünürken, Morgenthau ve realistler insanı özde bencil ve çıkarıcı olarak nitelendirmektedirler. Morgenthau bu noktada ulusların da bireyler gibi çıkarıcı olduğunu savunur ve “ulusal çıkar” kavramına büyük önem atfeder. O, ulusal çıkarın ahlaki evrensel temalar ve ütopyalar çerçevesinde değil, uluslararası varolan gerçeklikler etrafında tanımlanmasını savunmaktadır (Eralp, 2004, s. 73-74).

Barışın nasıl sağlanabileceği konusunda da birtakım öneriler geliştiren Morgenthau, uluslararası politikanın yıkıcı ve anarşik eğilimlerinin kısıtlanması ve bu eğilimlerin ayıklanıp temizlenmesiyle veya zıt çıkarların rasyonel temeller altında uyumlulaştırılmasıyla oluşabileceğine ilişkin alternatif düşünceler geliştirmiştir. Morgenthau bu amaçla kullanılacak yöntemleri şu şekilde sıralamıştır (Arıboğan, 1998, s. 169-170);

- Sınırlandırmak yoluyla barış,
- Dönüştürmek yoluyla barış,
- Uzlaştırmak yoluyla barış.

Morgenthau'nun kuramının karakteristik özellikleri belirlenmek gerekirse kuramla ilgili şu hususlar dikkat çekmektedir (Ülman, 2003, s. 37-38);

- Kuram tarih dışıdır çünkü siyaseti yöneten, zaman içinde değişmeyen ve insanların tercihlerine hükmeden objektif yasaların varlığına inanmaktadır. İnsan doğası ve sosyal dünya arasındaki ilişki tek yönlü olduğundan siyasal davranışın temel kanunları tarih boyunca sürüp gitmektedir. Buna göre uluslararası siyasetin özü tarihsel değildir.
- Kuram uluslararası devletler sisteminin yeniden üretilmesiyle ilgilenmektedir. Tehdit mesajını yerine ulaştırmak ve uluslararası sistemin yapısını korumak için düzen, istikrar, caydırıcılık ve özellikle de güç dengesi kavramlarından yararlanmaktadır. Dünya olaylarını başka perspektiften anlamaya çalışan hiçbir alternatifi kabul etmemekte ve onları akılcı olmamakla suçlayarak tamamen dışlamaktadır.
- Kuram pozitivist fakat indirgemeci, ampirik fakat seçicidir. Morgenthau'nun kuram anlayışı doğal bilimlerden ödünç alınmıştır.

Genel olarak realistler uluslararası ilişkileri bir anarşi durumu olarak görmektedirler. Anarşi, hiçbir üst otorite kabul etmeyen çoğul egemen devletlerin varlığından kaynaklanmaktadır. Son tahlilde çoğul egemen devletlerin ilişkileri çatışma ile düzenlenmektedir ve bunda belirleyici faktör güç olmaktadır. Bu noktada uluslararası ilişkiler sadece üstün ortak bir otoritenin bulunmaması anlamında anarşik değil aynı zamanda ilişkilerin sürekli rekabet ve çatışma şeklinde olması anlamında da anarşiktir. Uluslararası ilişkiler bir savaş halidir. Bir uluslararası düzen veya uluslararası toplumdan bahsedilemez. Yaşamın idamesi için karşılıklı bağımlılığın getirdiği bir sistem durumu söz konusu olmaktadır (Yurdusev, 2004, s. 43-44).

20. yüzyıl realizm tartışmalarına yaptığı etki açısından Thomas Hobbes'un görüşleri de incelemeye değer olmaktadır. Hobbes, Leviathan isimli eserinde şöyle demektedir (Yurdusev, 2004, s. 44-45);

“Öyleyse her şeyden önce, bütün insanlığın, yalnız ölümlü bitecek, sürekli ve dinmez bir iktidar ve yine iktidar arzusu eğiliminde olduğunu belirtmeliyim. Ve bunun nedeni her zaman bir insanın halihazırda elde ettiğinden daha fazla haz elde etme umudu veya makul bir güç ile memnun olamaması değildir: Bilakis

güzel bir yaşam için halen sahip olduğu güç ve imkanların daha fazlasına sahip olmadan, güvenli olduğuna inanmamasıdır.”

Hobbes, insanın kendi varlığını ayakta tutma ve sürdürme güdüsünün tüm eylemlerini belirlediğini savunmaktadır. O'na göre insan olabildiğince çıkarıcıdır ve bundan dolayı birbirlerinin düşmanı olmaktadır ve “bellum omnium contra omnes” yani “herkesin herkese karşı savaş durumu” başlamaktadır. Bu durum da “homo homini lupus” yani “insan insanın kurdudur” şeklinde bir ortamın oluşmasına neden olmaktadır. Genel bir güvensizliğin hakim olduğu durumda varlığını koruma güdüsü insanları bir sözleşmeyle ellerinde bulunan güce başvurma yetkisinden bir devlet adına vazgeçmeleri ve onu bir egemene devretmelerine yol açmaktadır. Böylelikle insanlar her türlü yetkilerinden vazgeçerek bunları Leviathan'a (en üst yönetici ya da devlet otoritesine) devrederek “commonwealth” oluşturmaktadırlar (Arı, 2002, s. 181).

Hobbes'un uluslararası ilişkilerde savaş haline son vermek için kişiler arası ilişkilerde olduğu gibi bütün devletlerin boyun eğecekleri bir dünya devleti modeli önermesi beklenirdi ancak Hobbes bu tür bir düşünce geliştirmemiştir. Ona göre devletler kazanç sağlamaktadır. Öncelikle devletler bireyler gibi eşit değildir, en zayıf en güçlüyü yok edememektedir. İkinci olarak bireysel ve kurumsal varlıklar arasında fark mevcuttur. Yani birey iktidarını devlete verirken idame güvencesi kazanmaktadır ama devlet iktidarını bir dünya devletine devrederse varlığını kaybeder. Bu nedenle uluslararası ilişkiler devletlerin güç rekabetine sahne olmakta ve savaş içinde kalmaktadır. Dostluk, yardımlaşma ve dayanışma bu ortamda olamamaktadır. Çoğul devletlerin varlığının yegane güvencesi güç dengesi olmaktadır (Yurdusev, 2004, s. 46).

2.4. Gücün Kavramsal Analizi

Thucydides'ten İbn-i Haldun'a, Clausewitz'den Morgenthau'ya kadar düşünürlerin odaklandıkları temel soru şu olmuştur; güç nedir? Antik dönemden günümüze kadar siyaset felsefesi güç-değer ilişkisini anlamlandırmaya çalışmıştır. Eflatun ve Thyrasymakhos adalet ile güç ilişkisi arasında tartışmalar yaparken, Farabi el-Medinetü'l-Fadıla arayışı ile ideal siyasetin değer boyutunu ortaya koymuş,

İbn-i Haldun da asabiyet kavramı ile siyasi gücün eksen değişimini sağlayan dinamik unsurları belirlemeye çalışmıştır (Davutoğlu, 2001, s. 15). Esasen güç tanımlanması zor bir kavramdır ve bu nedenle zaman içinde farklı tanımlamaları yapılmıştır. Mesela Joseph Nye'a göre güç aşka benzemektedir, "...denenmesi, tanımlanması ya da ölçülmesinden daha kolaydır ama bu onun önemini azaltmamaktadır..." (2002-2003, s. 552). Bir başka yazara göre ise gücün uluslararası politikadaki yeri, para ve karın kapitalist üretim ilişkilerindeki yerine benzemektedir (Senarclens, 1991, s. 9). Michael Sullivan ise gücün uluslararası politika açısından temel öneme sahip olduğunu belirtmiştir. Ona göre güç; büyüklük, büyüklük; etki ve etki de diğer ülkeleri etkilemek demektir. Güç kavramının daha hassas tanımları da bulunmaktadır. Bu noktada gözden kaçırılmaması gereken husus gücün sahip olma ile ilgili yönü ile ilişkisel yönü arasında bir ayrım olduğudur (Sönmezoğlu, 2000, s. 157).

Güç kavramı uluslararası ilişkiler disiplininin oluşumunda kurucu bir rol oynamıştır. Uluslararası ilişkiler disiplinin ilk kurucuları için devlet gücü düşüncesi, insan doğasının ve insanın güç karşısındaki konumunun tanımlanmasıyla anlaşılmıştır. Onlar için uluslararası alanda nasıl hareket edileceği ya da uluslararası eylemin temel yönteminin ne olduğu başlıca sorunu oluşturmuştur. Devlet gücü ise bu sorunun en akılcı cevabı olarak ortaya çıkmıştır. Bu gücün söylemi de uluslararası boyutu kavramının ve bu boyutta siyasal bir davranışın gelişmesinin biçimlendirildiği bir araç olmuştur (Tanrısever, 2005, s. 54-55).

Bu noktada güç, son zamanlarda bazı şeylere sahip olma olarak anlaşılrsa da kavramı kapasite ile özdeş kabul eden değerlendirmeler de bulunmaktadır. Aynı zamanda kavramın genellikle ilişkisel bir olgu olarak anlaşıldığı görülmektedir. Örneğin Robert Keohane ve Joseph Nye, "Güç bir aktörün diğerlerine, normal olarak yapmayacakları bir şeyi yaptırabilme yeteneğidir" demek suretiyle bu değerlendirmeyi desteklemektedirler. Gücün ilişkisel yönü açısından ise iki kavram önplana çıkmaktadır; kontrol ve etki. Hans Morgenthau gücü "insanın, diğer insanların düşünce ve eylemleri üzerindeki gücü, kontrolü" (1970, s. 32), George Modelski ise "uluslararası eylemin gerçekleştirilmesi için gerekli olan kaynakların kontrolü" olarak görmektedir (Sönmezoğlu; 2000, s. 158).

Morgenthau güç ile insanın diğer insanların akılları ve eylemleri üzerindeki kontrolünü kastetmektedir. O'na göre bu kontrol ilişkisini siyasal kılan, bunun kamusal otorite sahiplerinin arasında ya da bunlarla halk arasında gerçekleşmesidir. Bu güç, uygulayan ile uygulanan arasındaki psikolojik bir ilişki olarak kontrol edene diğerlerinin düşüncelerinde yarattığı etki ile onun eylemlerinde değişiklik meydana getirmektedir. Morgenthau'ya göre bu etki, fayda beklentisi, olumsuzluk korkusu, kurum ya da kişilere beslenen sevgi ya da saygıdan kaynaklanabilmektedir. Güç uygulanırken araç olarak emir, tehdit, kişinin otorite ya da karizması ayrı ayrı ya da birlikte kullanılmaktadır. Ancak O'na göre güç kavramı etki ve kuvvetten de ayrılmaktadır. Her üç kavram da aktörle sonuç arasında bir ilişki kurmalarına rağmen, güç sonuçları doğrudan belirleme yeteneği iken, etki sonuçları doğrudan belirleyebilecek olanların kararları üzerindeki dolaylı sonuç veren bir ilişkidir. Kuvvet ise gücün psikolojik etkisini ortadan kaldıran fiziksel şiddettir. Şiddet politikayı sınırlamakta, güç ise şiddet kullanma tehdidini içermektedir (Tanrısever, 2005, s. 55-56).

Öte yandan gücü ilişkisel yönü ile öne çıkaran bazı yazarların anahtar kavram olarak etkiyi de kullandıkları görülmektedir. Güç, A. F. K. Organski'ye göre "başkalarının davranışlarını kendi amaçları doğrultusunda etkileme kapasitesi", Trevor Taylor'a göre "diğerlerinin davranışlarını istenen bir doğrultuda geliştirme ya da etkileme yeteneği", Richard Cottam'a göre ise "diğerlerinin düşünce ve eylemleri üzerinde etki uygulaması"dır. Walter Jones kavramı daha kapsayıcı bir şekilde açıklamıştır. Jones'a göre güç, "...uluslararası alanda bir aktörün maddi ve maddi olmayan kaynak ve kıymetleri, uluslararası olayların sonuçlarını kendi istediği yönde etkilemede kullanma yeteneği"dir. Böylelikle Jones kavramın sahip olma ve ilişkisel yönlerinden her ikisine de atıfta bulunmuştur (Sönmezoğlu, 1993, s. 23-24).

Çağdaş yazarların birçoğu ise gücü, bir devletin sahip olduğu fiziksel unsurlar olarak ifade etmektedir ve dolayısıyla da ulusal güç ve bunu meydana getiren öğeler üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Diğer bazı yazarlar ise gücün fiziksel biçiminden ziyade kullanılabilirliği üzerinde odaklanmaktadırlar. Onlara göre kullanılmayan ve diğer ülkeler üzerinde etki oluşturmayan fiziksel unsurları güç olarak değerlendirmek yanlıştır. Onlar, A devletinin B devletine karşı uyguladığı ve normal şartlarda yapmak istemeyeceği bir şeyi yapmasını sağlayan etkisini güç olarak

tanımlamaktadırlar. A devletinin sahip olduğu kapasitenin fiziksel olup olmadığı önem taşımamaktadır. Bu noktada güç; etki ve kapasiteden oluşmaktadır. Ancak etki ile kapasite arasında şöyle bir ilişki bulunmaktadır; kapasitenin istenilen etkiyi doğurabilmesi için kullanılması veya kullanılma olasılığının yüksek olması gerekmektedir. Ayrıca gücü göreceli bir kavram olarak gören bu yaklaşım, gücün unsurları olarak etki ve kapasiteden başka bir de ilişki boyutuna değinmektedir (Arı, 1999, s. 43-44).

2.5. Gücün Bileşenleri

Analitik bir yaklaşımla güç kavramı üç bileşene ayrılmaktadır; kapasite, hedef ve etki. Kapasite genellikle “güç kaynağı” olarak anlaşılmaktadır. Bazı yazarlar, coğrafya, nüfus, ekonomik kabiliyet, doğal kaynaklar, askeri güç, bilim ve teknoloji, siyasal sistem ve liderlik, organizasyon yeteneği ve ulusal morali gücün öğeleri olarak görmektedir. Öte yandan güç ilişkisinde dikkate alınması gereken bir diğer bileşen ise, harekete geçirebildiği maddi kaynakları ile güç uygulayan (A) ülkesinin karşısında, onun aksi takdirde yapmayacağı bir şeyi yapmasını sağlamak, yani kendisini etkilemek istediği bir hedef ülkenin (B) var olmasıdır. Böylelikle hedef ülkenin tutum ve davranışlarını oluştururken, gücü uygulayan ülkeyi dikkate alma zorunluluğu ve ona olan bağımlılığı belirlenmesi gereken bir olgudur. Etki ise K. J. Holsti'ye göre, “bir amaca ulaşmak için bir araçtır”. Keza Bruce Russett ve Harvey Star da “etki, bir güç biçimidir, eğer güç, çatışmalarda başarılı olma ve engelleri aşma konusunda bir genel yetenek ise etki bunun yollarından biridir” demektedir. Ancak etkiyi bir araç olarak gören bu tanımlamalar diğer araçların neler olduğunu açıklayamaması açısından doğru bir analiz değildir. Bu noktada etki, “bir aktörün yapısal ve/veya davranışsal bazı özelliklerini belirli bir yöne kanalize edebilme ya da mevcut durumlarını korumalarını sağlama imkanı”dır. Yani etki, bir güç ilişkisinde ortaya çıkan sonuçtur (Sönmezoğlu, 2000, s.164, 177, 182).

2.5.1. Gücün Maddi Unsurları

Modern milletlerarası ve stratejik tarih konularında araştırmalar yapan Paul Kennedy büyük güçlerin nasıl yükselip çöktüğünü şu şekilde açıklamıştır; esas olarak ekonomik ve teknolojik gelişmelerle harekete geçen bir değişim dinamiği

bulunmaktadır ve bu sonra da toplumsal yapıları, politik sistemleri, askeri gücü ve tek tek devlet ve imparatorlukların konumunu etkilemektedir. Bu ekonomik değişikliğin hızı her zaman aynı miktarda olmamıştır; bunun nedeni teknolojik yenilik ve ekonomik büyüme hızı kadar iklim, hastalığa, savaşlara, coğrafyaya ve toplumsal çerçeveye bağlı olarak düzensiz bir durumun olmasıdır. Yerküre üzerinde farklı bölgelerdeki topluluklar, yeni zenginlik artışları usullerini kabul eğilimlerine göre ya daha hızlı ya da daha yavaş büyüme hızlarına sahip olmuşlardır. Böylelikle de dünyadaki bazı alanlar yükselirken bazıları geride kalmıştır. Bu eşitsiz ekonomik büyüme hızı devletler sistemi üyelerinin nispi askeri güçleri ve stratejik konumları üzerinde uzun vadede çok önemli etkilere sahiptir (Kennedy, 2002, s. 518).

2.5.1.1. Coğrafya

Coğrafya ve topografya önemli bir kapasite ve güç imkanı olarak görülmektedir. Bazı ülkelerin merkezi alanları, jeopolitik hatları ve hukuki sınırları arasında dış dünya ile tabii bir ayırım çizgisi bulunmaktadır. Örneğin Japonya bir ada ülkesidir. Ülkenin bu konumu kendi merkezi alanını tanımlamasını kolaylaştırırken aynı zamanda komşu kıta ile olan ilişkisinin belirlenmesini de sağlamaktadır. Komşu kıta içinde bir gücün sivrildiği zamanlarda merkezi alandan kıtaya yönelik ilgi artmakta, stratejik daralma dönemlerinde ise merkezi alana çekilme yaşanmaktadır (Davutoğlu, 2001, s. 20).

Ülkenin sahip olduğu toprakların büyüklüğü, okyanuslarla, dağlarla çevrili olması veya geçit vermez ormanlarla kaplı olması da o ülke için avantaj olabilmektedir. Örneğin ABD'nin topraklarının doğuda üç bin, batıda altı bin milden fazla denizle ayrılmış olması, Amerika'nın dünyadaki konumunu belirlemede sürekli ve değişmez bir etkiye sahiptir. İngiltere, Manş Denizi denilen incecik bir deniz hattı ile Avrupa'dan ayrılarak üç yüzyıl kadar Avrupa güç dengesi sisteminde dengeleyici devlet rolü oynamıştır. Hatta Sezar'ın, II. Philip'in, Napolyon'un ve Hitler'in adaya göz dikememelerini sağlamış ya da İtalya yarımadasının yüksek Alp sıradağları ile, İspanya'nın Pirenelerle Avrupa'dan ayrılması bu devletleri Avrupa devletlerinin işgallerinden korumuştur. Tüm bu örnekler göstermektedir ki-her ne kadar günümüzde ulaşım, haberleşme ve savaş teknolojilerinde gelişmeler yaşanmış olsa

da-coğrafya her zaman çok önemli bir unsur olmuştur (Morgenthau, 1970, s. 141-142).

Uluslararası politikayı coğrafya faktörü ile açıklayan önemli jeopolitik kuramcılardan Alfred Thayer Mahan “The Influence of Sea Power Upon History: 1660-1783” (Deniz Gücünün Tarihe Etkisi) isimli çalışmasında, büyük denizlerde ve ulaşım yolları üzerinde denetimi ele geçiren ülkelerin dünya gücü olabileceğini ve diğer ülkeler karşısında avantaja sahip olacağını iddia etmiştir. Mahan’a göre karalara sıkışık kalmış bir ülkeye göre etrafı denizlerle çevrili olan ülke çok daha avantajlı olacaktır. Ancak bir ülke hem kara hem de deniz sınırına sahipse gücü ikiye bölüneceğinden coğrafi yapısı olumsuz bir koşul olacaktır. Bu nedenle Mahan’a göre İngiltere, Fransa’dan daha avantajlıdır. Oysa İngiliz coğrafyacı Halford Mackinder kara gücünün önemi üzerinde durmaktadır. Mackinder’e göre Almanya ve Rusya dünya adasını yani Avrupa-Asya-Afrika’yı ele geçirebilecek durumdadır ve bu nedenle onlar önlenemez bir güç haline dönüşebilme olasılığına sahiptir (Arı, 1999, s. 50). Mackinder 1904’te yazdığı “The Geographical Pivot of History-Tarihin Jeopolitik Eksenini” isimli makalesinde şu ifadelerle yer vermiştir (http://en.wikipedia.org/wiki/The_Geographical_Pivot_of_History, 07.05.2007);

*“Doğu Avrupa’ya hakim olan Heartland’e hakim olur,
Heartland’e hakim olan Dünya Adasına hakim olur,
Dünya Adasına hakim olan Dünyaya hakim olur.”*

Tüm bu yaklaşımlar bir devletin önemli bir güç olmasında veya olamamasında coğrafyanın nasıl bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda sahip olduğu coğrafyanın Rusya’ya kazandırdıklarına bakılacak olursa, Rusya, 1593-1604 yıllarında Sibirya’yı işgal ederek bir imparatorluk haline gelip, ekonomisini güçlendirerek büyük bir güç olmuştur. Ruslar 17. yüzyılın ortalarında Sibirya’nın büyük nehirleri ve taşıma yolları boyunca ilerleyerek Urallar ve Pasifik arasındaki büyük ormanları ve tunduraları ele geçirmişlerdir (Caşın, 2002, s. 55). Böylelikle önceleri işgal edilmede kullanılan tehlikeli ırmak ağları ve engelsiz arazi bu kez içten dışarıya doğru açılmada ve işgal etmede yararlı bir araç haline gelmiştir (Soltan,

2001, s. 66). Sibiry'a'nın fethi, MacKinder'in ifade ettiği gibi Rusların modern dñyananın en büyük kara devletini kurmalarına imkan tanımıştır. Kaynak açısından çok zengin olan Sibiry'a, Ruslara dñyananın altın ve gümüşünün altıda birini, platinin beşte birini ve demirin üçte birini sağlamıştır. Ayrıca dñya ağaçlarının dörtte birinin bulunduğu Sibiry'a, kömür, petrol ve doğalgaz açısından da zengindir. Baykal gölünde dñyananın içme suyunun beşte biri bulunmaktadır. “No man's land-Kimseye ait olmayan ülke” statüsündeki Sibiry'a'ya hakim olmakla Rusya zengin altın, demir, gümüş, tuz madenlerinin yanı sıra Avrupa ekonomisinin ihtiyacı olan kereste, keten, kenevir ve kürk ticareti imkanına da sahip olmuştur (Caşın, 2002, s. 55).

Rusya böylece yayılım hareketine gerekli finansmanı sağlayabilmiştir. Üstelik Türkistan'ı da istila etmelerinin ardından doğu-batı ekseninde uzanan nehirler üzerinde “ileri ulaşım ve karakol” taktiği kullanmışlar ve Çin'e, oradan da Avrasya'nın en doğu ucundaki Pasifik sahillerindeki Othotsk Denizi'ne kadar ulaşmışlardır. Rus ilerlemesi Avrupa ve Avrasya'nın ardından Amerika'ya kadar uzanmıştır. Böylelikle Rusya, 18. yüzyılda Avrupa endüstriyel devriminden elde ettiği teknolojik performansı ulusal gücüne transfer etmiş ve 19. yüzyılın sonlarına gelindiğinde Asya'da yükselen bir büyük güç olmuştur. Rusya elde ettiği yeni sömürgeler vasıtasıyla da bir dñya gücü olarak uluslararası siyasal sistem içerisindeki önemli güç merkezlerinin arasında yerini almıştır (Caşın, 2002, s. 68-69, 105). Ancak Soğuk Savaş boyunca ABD ile girdiği yarışta yıpranan Rusya, 1990'larda varlığını ve sınırlarını yeniden tanımlamıştır. Coğrafi açıdan Rusya şu belirsizliklerle karşı karşıya kalmıştır (Kissinger, 2002, s. 16-17);

- Tarihin ritmine dönerek kaybettiği imparatorluğunu yeniden kurma arayışı içinde olmak,
- Ağırlık merkezini doğuya kaydırarak Asya diplomasisinde daha aktif bir rol almak,
- Hudutları çerçevesinde özellikle de çalkantılı Ortadoğu'daki karışıklıklara hangi metotlarla tavrı almak.

2.5.1.2. Doğal Kaynaklar ve Endüstriyel Kapasite

Bir ülkenin zengin ve önemli doğal kaynaklara veya verimli topraklara sahip olması ülkenin kapasitesi için önemli bir unsurdur. Morgenthau'ya göre doğal kaynaklar bir devletin diğer devletler karşısındaki gücünü belirleyen nispeten istikrarlı bir faktördür. Bu kaynakların başında ülkenin gıda ihtiyacını karşılayabilen durumda olması gelmektedir. Keza yiyecek bakımından kendi kendine yeterli bir ülke, yetiştiremediği yiyecekleri dışarıdan alan ülkeye nazaran üstünlüğe sahiptir. Kaldı ki bir ülkenin sürekli gıda sıkıntısı içinde olması o ülkenin uluslararası politikada zayıf olmasına neden olur (Morgenthau, 1970, s. 146). Ayrıca ülkenin önemli hammadde kaynaklarına sahip olması da o ülke için önemli bir güç faktörüdür. Bu meyanda kıt kaynaklar grubunda yer alan petrol ve doğal gazın kritik hammadde haline gelmesi ile birlikte dünyada sayılı rezerv alanlarına sahip olan bölgeler uluslararası politika açısından önemli hale gelmiştir. Bu noktada dikkat çeken husus dünyada sıcak çatışma yaşanan bölgelerin aynı zamanda ya kaynak bölgeleri olmaları ya da bu kaynakların nakil yolları üzerinde yer alıyor olmalarıdır (Arı, 1999, s. 51).

Bir ülkenin ekonomik kapasitesi de endüstriyel durumu ile yakından ilgilidir. Keza bir ulusun gerekli hammaddeye sahip olması, bundan askeri ve endüstriyel amaçlar için yararlanılacak endüstriyel tesislere ve güce sahip değilse istenilen ölçüde etkili olamamaktadır. Bu nedenle sanayileşmiş devletler aynı zamanda büyük devlet sayılmakta ve sanayileşme bakımından sıralamadaki bir değişiklik güçler hiyerarşisinde de paralel bir değişikliğe neden olmaktadır. Devletlerin büyük veya güçlü devlet olarak nitelenmelerinde endüstriyel kapasiteleri ve teknolojik düzeyleri önemli kriterlerdir. Ayrıca ülkenin ihracat kapasitesi, iç talebin çokluğu, üretim kapasitesi, verimliliği, gayri safi milli hasılası ve kişi başına düşen geliri de ekonomik kapasite için önemli verilerdir (Arı, 1999, s. 52).

Rusya Federasyonu'na bu açıdan bakılacak olursa Putin'in 1999 yılında yayımlanan bir makalesinde yer alan sözleri büyük bir önem kazanmaktadır. Putin'e göre Rus ekonomisinin yeniden inşasının yol haritası şu şekilde olmalıdır (Akkan, 2006);

- Rus ekonomisinin büyümesi Batının en az iki katı hızda olmalıdır. Rusya'nın gecikmişliğinin farkı ancak bu şekilde kapatılabilir.
- Rus ekonomisinin büyümesi petrol ve doğalgaz başta olmak üzere yeraltı zenginliklerinin çıkartılması, son ürün haline gelecek şekilde değerlendirilmesi ve serbest piyasa fiyatlarında çok alternatifli yollarla pazarlanmasına bağlıdır.
- Yeraltı zenginliklerinden elde edilecek gelirin diğer sektörlerin de iyileştirilmesinde kullanılması suretiyle istihdam sağlanmalıdır.
- Sovyet döneminden kalan ekonomik yapı Batı karşısında Rusya'nın gücünü zayıflatan en önemli handikaptır. Dünya piyasalarında rekabet edebilecek büyüklükteki şirketlerin devlet kontrolünde olması gerekmektedir.

2.5.2. Gücün Manevi Unsurları

Ülkenin siyasal kültürleri de nicel unsurlar kadar ülkenin gücünü etkilemektedir. Zira halkın, hükümetin izlediği politikaya destek vermesi ya da vermemesi o ülkenin gücünü dikkate almada önemli bir husustur. Ülkenin bölünmüş görüntüsü vermemesi, halkın ülke bütünlüğü veya egemenliği söz konusu olduğunda birlikte hareket etmesi, ülkede derin toplumsal ve ekonomik ayrılıkların olmaması, bireylerin aynı ideolojiyi benimsemesi ülkenin sahip olduğu güç üzerinde etkili olan unsurlardır. İşbu nedenle devletler diğer devletlerin içinde halkın hükümete olan desteğini yıpratmaya veya tamamen ortadan kaldırmaya dönük çaba sarf etmekte ya da bu tür girişimleri desteklemektedir. Dolayısıyla da halkın hükümeti ve devleti benimsemesi ve kendisini bu yapının bir parçası olarak görmesi yani ülkede siyasal katılım sorununun olmaması o ülke için çok önemli bir avantajdır (Arı, 1999, s. 55).

Gücün niteliksel unsurlarından ilki olan ulusal karakter, bir ulusun yapısında daha sık ortaya çıkan entelektüel niteliklerdir. Bu nitelikler bir ulusun diğerlerinden farklı olmasının nedenidir. Savaşta ve barışta ulus adına eylemde bulunanlar, ulusun siyasetini belirleyenler, kamuoyunu biçimlendirenler, üretenler ve tüketenler ulusal

karakteri meydana getiren moral nitelikleri taşıdığı için ulusal güç üzerinde etkide bulunmaktadır. Örneğin Rusların kaba kuvvetçiliği ve inatçılığı onların izlediği dış politikaya da yansımaktadır (Morgenthau, 1970, s. 169-170).

Bir diğer manevi faktör olan ulusal moral ise bir ulusun kendi hükümetinin dış politikasını savaşta ve barışta desteklemekteki kararlılık derecesidir. Bu husus en çok devletin bunalımlı zamanlarında özellikle de bir ulusun devamıyla ilgili önemli kararların alındığı anlarda önem taşımaktadır. Her ulusun ulusal morali farklıdır keza bazı uluslar savaşta uğranılan büyük çapta veya gereksiz kayıplar karşısında yıkılırken bazıları önemli bir savaşı kaybedince moral yıkıntısına uğramaktadır. Diğer bazı uluslar ise hükümetin kötü idaresine, işgal edilmişliğe ve savaştaki umutsuz duruma rağmen birden bire yıkılmamaktadır. Ayrıca ulusal moralin önemi devlet uluslararası bir sorunla karşı karşıya kaldığında da ortaya çıkmaktadır. Eğer ulus iç politikada anlaşmazlığa düşmüşse bu durum dış politikanın ihtiyacı olan halk desteğinin zayıfladığı anlamına gelmektedir (Arı, 1999, s. 57). Bu açıdan bakılacak olursa, dünyanın iki “süper” devletinden birinin yurttaşı olmak Sovyet insanlarında, özellikle de Ruslarda özel bir psikoloji ve gurur yaratmıştı. Bu nedenle SSCB’nin dağılmasının etkileri kolayca giderilecek gibi değildir (http://www.rusya.ru/tur/index/ic_ve_dis_politika, 28.02.2007).

Diplomasi ise dar anlamıyla bir devletin/hükümetin belli siyasi konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan devleti/hükümeti temsil eden kişi ve kurumlar aracılığıyla diğer devletin/hükümetin karar vericilerine aktarılması sürecidir (Gönlübol, 2000, s. 112). Geniş anlamı ile ise bir ülkenin dış politikasında kullanılan çeşitli siyasal etkileme yöntem ve tekniklerini ifade etmektedir (Sönmezoğlu, 2000, s. 323). Bu nedenle diplomasi uluslararası politikanın ve dış politikanın uygulamaya aktarılması sürecini ifade etmektedir. Diplomasi aynı zamanda devletler arasındaki sorunların barışçıl yollarla çözülme sürecidir (Arı, 1999, s. 254).

Morgenthau’ya göre bir ulusun gücünü meydana getiren öğelerin en önemlilerinden biri diplomasinin niteliğidir. Ulusal gücün diğer faktörleri ulusal gücün hammaddesi niteliğindeyken diplomasi tüm faktörleri bir araya getirmekte ve onlara yön vererek gerçek bir güç haline sokmaktadır. Böylelikle diplomasi, ulusal gücü meydana getiren farklı öğeleri ulusal çıkarı ilgilendiren uluslararası sorunlar

ortaya çıktığında, en yüksek etkiyi yapabilecek bir yapıya kavuşturma sanatıdır (Morgenthau, 1970, s. 181).

Sovyet düşünce biçiminde diplomasinin anlamı Marksçı-Leninci devlet kavramında anlamını bulmaktadır. Marks, Engels ve Lenin bakımından diplomasi, proleter devlet sistemi için gereksiz olan ve bu sisteme hiç uygun düşmeyen bir burjuva kurumudur. Ancak dünya ihtilalinin gerçekleşmemesi ve Sovyet rejiminin kapitalist sistemlerle iş görme zorunluluğu, onun da burjuva diplomasiyi benimsemesini gerektirmiştir. Sovyet diplomatlar Moskova'ya danışmadan kendilerine verilen talimatta en küçük bir değişiklik dahi yapma olanağından yoksundular. Bu nedenle yeni talimat alıncaya dek zaman kazanabilmek için eski görüşlerini sürekli tekrarlamışlardır. Karşı tarafı daima kendilerinin ideolojik düşmanı olarak görme alışkanlığı Sovyet diplomatlarını kuşkucu yapmıştır. Ayrıca Sovyet diplomasi taktiğinin önemli bir yanı da karşı tarafın sabrını tüketici ve düşünme yeteneğini yıpratıcı yöntemlerin kullanılmış olmasıdır. Ancak Sovyet diplomasisi özellikle 1953 yılında Stalin'in ölümünden sonra değişmiş, bu devletin diplomasisinde giderek artan ölçülerde Batı diplomasi yöntemleri uygulanmaya başlamıştır (Gönlübol, 2000, s. 125-127).

Rusya'da SSCB'nin çöküşünün ardından yaşanan ekonomik sorunlar ise ülkenin yeniden toparlanabilmesi için diplomatik ataklarda bulunması gerektiğini gözler önüne sermiştir. Bu amaçla da Yeltsin, kendisine destek veren Batılı ülkeler ve kurumlarla 1990'ların başında oldukça iyi ilişkiler kurmuştur (http://www.rusya.ru/tur/index/ic_ve_dis_politika, 28.02.2007). Yeltsin'in ardından Putin de diplomatik girişimde bulunarak ABD ile ilişkilerini 11 Eylül sonrasında geliştirmeye ve Rusya'ya uluslararası ilişkiler arenasında kaybettiği prestijini yeniden sağlamaya çalışmıştır.

Gücün bir diğer niteliksel özelliği ise hükümetin niteliğidir. Bir hükümetin nitelikli olabilmesi için ise üç önemli özelliğe sahip olması gerekmektedir; ulusal gücü meydana getiren maddi ve beşeri kaynaklarla izlenmekte olan dış politika arasındaki denge, bu kaynakların kendi aralarında denge ve izlenecek dış politika konusunda halkın desteğini kazanmış olma. Nitelikli bir hükümet eldeki güce göre ve bu gücün başarılı bir şekilde destekleyebileceği bir dış politikaya uygun hedeflerin ve

yöntemlerin seçimine dikkat eder. Yani sahip olunan ulusal gücün, dış politikanın sınırlarını çizmesi gerekmektedir (Arı, 1999, s. 58).

Tüm bu kavramlar bağlamında Rus toplumunun hem SSCB'nin yıkılıp küllerinden Rusya Federasyonunun doğması hem de bu durumun kendi geleceklerine ve hayat standartlarına olan etkisi hakkında ne düşündüklerini belirleyebilenin en sağlıklı yolu düzenlenmiş olan kamuoyu anketlerinin yorumlanmasıdır. Ancak Rus kamuoyu araştırmalarının sonuçları da araştırmaların profesyonelce organize edilip edilmemesine bağlı olarak değişmektedir. Örneğin sorular önyargılı olabilmektedir. Bazı araştırmacıların iddiasına göre Rusların en az % 70'i SSCB'nin çöküşünden üzüntü duymakta, % 80'i Rusya'nın yeniden süper güç olmasını istemekte ve yaklaşık % 50'si Ukrayna'yı değişen bir ülke olarak görmektedir. Diğer bazı araştırmalar ise Rus toplumundaki farklı eğilimleri açığa çıkarmaktadır. Örneğin bu araştırmalar güvenlik kaygıları ve yabancı düşmanlığının bütün Rus toplumuna yayılmadığını göstermektedir. 1993 yazında Rus Bilimler Akademisi (RBA) Sosyoloji Enstitüsü'nün yaptığı araştırmada deneklerin sadece % 5'i savunmayı birincil öncelikli görmüş, % 33'ü yabancı ülkelerle işbirliğine, bu Rus bağımsızlığını kısıtlasa bile, devam edilmesi gerektiğini savunmuştur. Kalan % 62'lik kısım ise eşit konumda işbirliği istemiştir (Bajanov, 2000, s. 73).

Ayrıca yapılan diğer bazı araştırmalar da Rusların, hem süper güç konumlarını kaybetmekten doğan şiddetli bir ulusal gurur kırıklığından hem de ABD'nin süper güç rolü oynamaya devam etmesinden doğan hayal kırıklığından muzdarip olduklarını iddia etmektedir. 1995'te yapılan bir ankete göre Rusların % 72'si ülkelerinin Batılı gelişme modelini taklit etmemesi gerektiğini söylerken, % 75'i Rusya'nın Batı yardımı olmaksızın yaşayabileceği kanaatindedir. Yine aynı ankete göre Rusların % 52'si de Batılı kitle kültürünün Rus toplumu üzerindeki olumsuz etkisinden şikayetçidir (Bajanov, 2000, s. 72).

1997'de yapılan bir ankete ise Rus kamuoyu kaygılarının Rusya Federasyonu'nun büyük güç olmaması üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Deneklerin % 68'i Rusya Federasyonu'nun artık büyük güç olduğuna inanmamaktadır. İşte Putin, böyle bir dönemde kamuoyunun "Büyük Rusya" hayaline denk düşen bir çıkışla iktidara gelmiştir. Bu dönemde Çeçenistan, Rus

kamuoyunun beklentilerine gölge düşüren ve Rusya'yı küçülten bir sembol olarak algılanmıştır. “Büyük Rusya” fikrinin zihinlerdeki izdüşümü ise başı ezilmiş bir Çeçenistan ve Kremlin'e bağlılıklarını yinelemiş bir Kuzey Kafkasya olmuştur. Bu beklentinin farkında olan Putin, 26 Mart 2000'de yapılan seçimlerde en yakın rakibi Komünist Parti lideri Gennadi Zyuganov'a açık fark atarak bir süreden beri vekalet ettiği koltuğa başkan olarak oturmuştur (Taştekin, y.y.).

Rusya Bağımsız Ulusal Araştırmalar Enstitüsü Genel Başkanı Mihail Gorbaçov'un yorumuna göre ise Putin, Rus toplumunda değişen değer yargılarının tipik bir yansımasıdır. Yeltsin döneminde moral ve psikolojik açıdan yaşanan “güç krizi”, Putin'in popülaritesini arttırdığı gibi, Sovyet rejiminin liderlerinden daha saygın bir kimlik kazanmıştır. 26 Mart Devlet Başkanlığı seçimlerini kazanan Putin, 7 Mayıs 2000 tarihindeki yemin töreni esnasındaki konuşmasında “Rusya; vatandaşlarının gurur duyabilmesi ve tüm dünyada saygı görebilmesi için bağımsız, zengin ve güçlü olmak zorundadır” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur (Caşın, 2002, s. 316-318).

2.6. S.S.C.B.'nin Dağılması ve Rusya Federasyonu'nda Yeltsin Dönemi Nispi Güç Kaybı

Olaf Caroe 1967'de basılan “Soviet Empire, The Turks of Central Asia and Stalinizm-Sovyet İmparatorluğu, Orta Asya Türkleri ve Stalincilik” isimli eserinde Sovyetler Birliği'nin Orta Asya'daki cumhuriyetlerde yaşanacak sorunlar nedeniyle çökeceğini ileri sürmüştür. O'na göre, 1300 yıllık Müslüman geçmişi bulunan ve Sovyet yönetimi tarafından ortadan kaldırılmaya çalışılan Türklük bilinci güçlü biçimde varlığını sürdürmektedir ve Orta Asya halkları Moskova'nın Ruslaştırma ve dinsizleştirme politikalarına karşı başkaldıracaktır. Samet Ağaoğlu ise “Sovyet Rusya İmparatorluğu” isimli kitabında Orta Asya Türklerinin yoğun bir şekilde komünist propaganda ile dinsizleştirilmeye çalışıldığını, bölge zenginliklerinin Moskova tarafından sömürüldüğünü ve bu sömürü mekanizmasının ortadan kalkmasıyla Sovyetlerin çökeceğini belirtmiştir. Ancak birliğin çöküş nedenlerine bakıldığında ne Orta Asya halkları başkaldırıda bulunmuş ne de bölge zenginlikleri üzerinde Rus denetimi sona erdirilmiştir. Nedenler büyük ölçüde birliğin batı

topraklarındaki gelişmelerden kaynaklanmıştır. Batı bölgesinde yaşanan gelişmelerde de hiç şüphesiz ABD'nin katkıları bulunmuştur (Erhan, 2005, s. 13).

Mackinder'in 1904'de ifade ettiği gibi dünya adasına hakim olmanın yolu Doğu Avrupa'dan geçmekteydi ve onun bu görüşleri Amerikalı strateji uzmanları için hareket noktası olmuştur. Sovyetlerin tüm Avrasya bölgesine silahlı veya siyasi yollardan hakim olması ABD için kabul edilemez bir olgudur ve merkez bölgenin Sovyet hakimiyetinde olduğu bir ortamda ABD, bölgeye kenar olan alanları denetlemelidir. Bu meyanda da “uluslararası komünizmin çevrenmesi” ABD'nin dış politika önceliği olmuştur. ABD politikalarında uzunca süre ihmal edilen Orta Asya bölgesi 1979'da Sovyetlerin Afganistan'ı işgalinden sonra dikkatle ele alınmaya başlanmıştır. Aynı zamanda ABD, psikolojik mücadele seçeneğini de oldukça iyi değerlendirmiş, Amerika'nın Sesi (Voice of America) başta olmak üzere çeşitli yayın organlarıyla esir halkları Sovyetlere başkaldırmaya davet etmiştir (Erhan, 2005, s. 14-15). ABD'nin izlediği bu stratejiler de kuşkusuz Sovyetler Birliği'nin siyasi anlamda dağılışını hızlandırmıştır.

Sovyetler Birliği'nin Aralık 1991'de resmen sona ermesinden itibaren Rusya Federasyonu Yeltsin ile birlikte, uluslararası arenada eskisi gibi olmasa da yine de önemli bir aktör olarak yerini almıştır. Zira Sovyetlerin resmi varisi olması itibariyle Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi'nde daimi üye olarak veto gücü ve “nükleer silahlara sahip ülke” statüsünü haiz olan Rusya Federasyonu, Soğuk Savaş'ın ardından başta ABD olmak üzere Batı ile olan ilişkilerini ekonomik ve siyasal anlamda geliştirmeye başlamıştır (Kibaroglu, 2001, s. 95). Ancak Birliğin çökmesi, Rusya'nın büyük güç konumundan ikincil güç düzeyine kaydığını göstermiştir. 16. yüzyıldan beri uluslararası sistemde büyük oyuncular arasında yer alan ve II. Dünya Savaşı'ndan sonra ayakta kalan iki büyük güçten biri olan Rusya, yüzyıllardır büyük güç politikalarında aktif olarak yer almıştır. Ancak 1980'lerin sonlarında Sovyet gücünün hızla gerilediği ve Soğuk Savaş mücadelesinde artık Birleşik Devletlere ayak uyduramadığı görünür hale gelmiştir. Bu nedenle Rusya, 1989 ile 1991 arasında aşamalı olarak süper güç konumundan çıkarak “kaybeden bir büyük güç” olarak adlandırılmıştır (Toft, 2004, s. 6).

İmparatorluğun “kansız bir şekilde” dağılması, hem ülke yöneticileri hem de “iki kutuplu” kuvvetler dengesinin yerleşmiş düzenine alışmış uluslararası toplumda şok etkisi yaratmıştır. Pek çok merkez bu ani gelişimin sonuçlarının arayışı içine girmiştir. Özellikle “Kenar Kuşak” ülkelerinde yaşanan bu radikal değişim, doktrinel bağlamda; “Medeniyetler Savaşı”, “Modernleşme Teorileri”, “Çatışan Uygarlıklar”, “Uygarlıkların Tahribi”, “Post-Modernizm”, “Keşfedilmemiş Medeniyetler”, “Tanrının Rövanşı”, “Dinler Savaşı”, “Yeni Dünya Düzeni” vb. paradigmaları 21. yüzyıla taşıyacak tezler olarak uluslararası toplumun gündem başlıkları haline gelmiştir (Caşın, 2002, s. 191-192). Keza 1990’lı yılların başında uluslararası arenada oluşan iyimser hava nedeniyle Francis Fukuyama “The End of History and the Last Man” isimli eserinde, çatışmalar sonucu ilerleyen tarihin artık ideolojik çatışma olasılığı kalmadığı için ilerlemeyeceği ve böylelikle tarihin sonuna ulaşıldığına ilişkin görüş beyan etmiştir (Fukuyama, 1992).

Peter Toft, Rusya’nın kaybeden bir büyük güç durumunu, nispi anlamda ikinci güç durumuna gerileyen, ama hatırı sayılır potansiyel bir gücü muhafaza eden eski bir büyük güç olarak tanımlamıştır. Bunu yaparken Toft, Kenneth Waltz’ın büyük gücü şu yedi alanda büyük olarak saydığı klasik tanımlamasına dayandırmıştır: toprak, nüfus, askeri ve ekonomik kapasite, politik istikrar ve mücadele yeteneğine ilave olarak kaynak durumu (Toft, 2004, s. 6). Bu bağlamda Rusya Federasyonu’nun çalkantılı siyasal yaşantısı içerisinde Mihail Gorbaçov sonrasındaki geçiş sürecine bakılırsa, bu dönemin en ciddi köşe taşı oluşturulan Başkan Boris Yeltsin’in 1991 ve 1996 seçimlerinde elde ettiği başarıdaki karizmatik kimliğinin ciddi oranda erozyona uğradığı görülür (Caşın, 2002, s. 314).

Esasen SSCB’nin iki kutuplu güçler dengesi içerisinde, süper güç kimliğine alışkın Rus halkının, liberal demokrasinin kuralları karşısında tıkanan merkezi devlet otoritesi Moskova’nın “yeni kimlik” arayışındaki açınımlarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Rus halkının demokratik siyasal desteğine rağmen “reformların” hayata geçirilmesinde karşı karşıya olduğu ekonomik güçlüklerin olumsuz yansımaları Rus vatandaşlarının sosyal refahında ciddi çöküntülere yol açarken; Yeltsin hiperenflasyon karşısında yeterli alternatifleri ortaya koymayarak, giderek güçlenen bir muhalefetle karşı karşıya kalmıştır. Rusya’nın içinde bulunduğu ekonomik darboğazı aşamaması ve akabinde Asya ekonomik krizinin yarattığı negatif

ekonomik baskılar, Moskova'nın uluslararası alandaki statükosunun da ciddi ölçüde prestij kaybına uğramasına neden olmuştur (Caşın, 2002, s. 314-315).

Milliyetçilik ve süper güç olma hırsı Rus dış politikasını iç içe etkilemektedir. Ruslar artık güneşin altında herhangi bir yer değil özel bir yer istemektedir. SSCB'nin çöküşünden sonraki kaotik dönemde geçici süre yok olan bu duygular toplumda yeniden su yüzüne çıkmıştır ve Rus dış politika doktrinini etkilemektedir. Yayınlanan her önemli belge, Rusya'nın süper güç konumunu yeniden kazanmasına ilişkin hem doğrudan hem de dolaylı yoldan ifadeler içermektedir. Rus Dışişleri Bakanı'nın 1993-1994'te söylemeye başladığı gibi; "Rusya bir süper güç olmaya mahkumdur!" (Bajanov, 2000, s. 77).

Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın içinde bulunduğu duruma göre dış politik tavrında şu eğilimler gözlemlenmiştir (Toft, 2004, s. 11-31):

- Geri Çekilme: Rusya; Almanya'nın yeniden birleşmesi, Balkanlardaki iç savaşlar, NATO'nun genişlemesi ve dünya stratejik nükleer dengesine ilişkin gelişmeler gibi bazı önemli uluslararası olaylara aşırı şekilde karışmaktan ve taahhüt altına girmekten kaçındığı gibi tek taraflı uygulamaları tercih eder hale gelmiştir.
- Şantaj: Moskova, pazarlıklarını yürütürken güç kullanma tehdidinde bulunmayı seçmiş ve bu, Sovyet dönemi nükleer silahları ve Karadeniz Donanması gibi unsurların Ukrayna ile paylaşımı görüşmelerinde ortaya çıkmıştır.
- Böl ve Yönet: Moskova'nın diğer devletleri bölmeye ve masraflı çatışmalarla uğraşmalarına çalışarak onları zayıflatıp kendi sınırlarında güvenle oturabilmesi en çok Sovyetlerin dağılması sonrası eski Sovyet Cumhuriyetlerindeki iç savaşlarda kendini göstermiştir ki buna en güzel örnekler Dağlık Karabağ sorunu ve Gürcistan iç savaşlarıdır.
- Ekonomik İşbirliği: Rusya'nın dış politika davranışındaki en belirgin ve kullanılagelen dördüncü eğilim ekonomik işbirliğidir. Moskova'nın

uluslararası ticaretin nimetlerinden faydalanmak üzere ekonomik politikasında gönüllü olarak ayarlamalar yapması kendini en çok Çin’le yaklaşmasında ve AB ile yeni ortaklığında göstermiştir.

Kenneth Waltz’a göre “Devletler askeri sonuçlara ulaşmak amacıyla ekonomik imkanlarını, ekonomik çıkarlarını gerçekleştirmek için de askeri ve politik imkanlarını kullanmaktadır” (Waltz, 1979, s. 94). Bu ifadeyle Waltz, anarşiden sağ çıkabilmek için devletlerin hem askeri bir potansiyele hem de dinamik bir üretim alt yapısına sahip olmaları gerektiğine işaret etmektedir. Bu kapsamda, devletler sağ kalmak ve gelişmek için çıkarlarını korumaya, yeterli askeri imkanları idame ederken de güçlü bir ekonomiye sahip olmalıdır, çünkü uzun vadede askeri yetenekleri oluşturup idame etmek için güçlü ve üretken bir ekonomiye ihtiyaç vardır. Ancak, kaybeden büyük bir güç için hem askeri hem ekonomik açıdan gelişmek oldukça zordur, çünkü Stephen Brooks’un da dediği gibi “yükseltilmiş askeri hazırlık durumu genellikle ekonomik öncelikler için daha az kaynak bırakır”. Ancak bu, “askeri güvenliğe olan ilginin artırılması her zaman ekonomik kapasitede aynı oranda bir düşüşe sebep olacaktır gibi iki hedef arasında sabit ters bir ilişki vardır” anlamına da gelmemektedir (Brooks, 1997, s. 451). Fakat, Brooks’un da işaret ettiği üzere özellikle kısıtlı ekonomik kaynaklara sahip bir devlet için bu iki hedef arasında belirgin bir gerilim olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Tüm bu bilgiler ışığında bir yorum yapılacak olursa Rusya, 1991 sonrası stratejisinde ekonomik işbirliğine ilave olarak böl ve yönet, geri çekilme ve şantaj taktiklerini birleştirmiştir. Bu birleşenlerin kısa vadede kazanç sağlaması mümkün değildir, çünkü etkileri uzunca bir zaman sonra hissedilir. Ayrıca, bu seçenekler çatışma olasılığının düşük olduğu ve kısa vadede devletin bekasına bir tehdit bulunmadığı durumlarda akılcıdır. Bu durumda, yeniden güç kazanmak için düşük maliyetli ve uzun vadeli yollar seçmek daha akılcı olacaktır. Tam tersine, çatışma olasılığı yüksek ve Rus devletinin bekası baskı altında olsaydı akılcı bir devlet olarak, bazı ekonomik kazançlardan feragat etmek suretiyle pahalı ve kısa vadeli askeri çözümleri seçmesi beklenirdi. Bu noktada Rusya’nın dış politika davranışının uyumsuz olduğu iddiasının aksine, Soğuk Savaş sonrasında gerçekte oldukça tutarlı bir dış politika izlediği görülmüştür. Uluslararası sahnede Rusya’nın dış politika davranışında üç ana eğilim olduğu gözlemlenmiştir (Toft, 2004, s. 41);

- ABD ve ABD liderliğindeki NATO tarafından önü kesildiğinde Rusya geri çekilmiş ve ABD'nin nükleer tekel haline gelmesine ilave olarak Balkanlarda, Orta ve Doğu Avrupa'da etki alanını genişletmesini kabullenmiştir. Fakat aynı zamanda Rusya, Çin'le ve daha sonra Rusya'nın en önemli ticaret ortaklarından biri haline gelecek olan AB ile yeni ekonomik ve stratejik ortaklıklar kurarak bunları idame etmiştir. Bu kapsamda, ekonomik işbirliği de Rusya'nın dış politika davranışında belirgin bir patern olmuştur. Ayrıca Rusya tarafından daha kuvvetli yaklaşımlar da sergilenmiştir. Bu, özellikle eski Sovyetler Birliği sınırları içinde geçerli olmuştur. Bu bölgede böl ve yönet taktikleri ile şantaj Rusya'nın dış politika davranışında en çok başvurulan yöntemler olmuştur. Bu yüzden, iç politikadaki ve Kremlin koridorlarındaki çekişmelere rağmen Rusya'nın Soğuk Savaş sonrası dönemdeki dış politika davranışı oldukça tutarlıdır.
- Soğuk Savaştan sonra Rusya'nın güvenlik ikilemi, tartışılabilir olmakla birlikte, nispeten iyimserdir. Bu sebeple Moskova, kısa vadede devletin bekası korkusu yaşamadan Rusya'nın orta-uzun vadede nispi gücünü geri kazanmak için nispeten düşük maliyetli fakat uzun vadeli yolları takip etmiştir.
- Rusya'nın küresel güç konumundan düşüşüne verdiği tepki de oldukça uygun ve istikrarlıdır.

Birçok Batılı için, SSCB'nin çöküşünün bir sonucu olarak, Rusya'nın dış politika ve güvenlik ile ilgilenen siyasi elitleri tarafından izin verilen büyük darbeyi anlamak zordur. Soğuk Savaş süresince iki süper güçten biri olan Sovyetler Birliği'ne büyük nükleer silah deposundan dolayı saygı duyulmuştur. Ekonomisi Batılı istihbarat ajansları tarafından çok büyük olarak değerlendirilmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasından beri; seçkinler, Rusya'nın azalan statüsünü tanımlamaya çalışmıştır. Zira 2005 yılında Başkan Vladimir Putin, Sovyetler Birliği'nin çöküşünü "20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketlerinden biri" olarak tanımlamıştır (www.bbc.co.uk; 25.04.2005).

Rusya'nın en sonunda kaybettiği bölgeleri geri alacağını ve bir kez daha emperyal bir güç olacağını umanlar da vardır. Bununla birlikte, bazı kişiler Rusya'nın azalan statüsünü kabul etmesi gerektiğine ve onun yerine Avrupa Birliği (AB) ile ortak değerleri paylaşan, demokrasiye ve hukuk kurallarına saygılı normal bir güç olmayı hedeflemesi gerektiğine inanmaktadır. Rus dış politikası üzerindeki bu çabalar, onun tavırlarını ABD, AB ve onun komşularına doğru renklendirmektedir. ABD Eski Başkanı Bill Clinton, Rusya'nın G-8'e dahil olması hususunda ısrarcı bir tavır takınmıştır. Başkan George Bush ise 2001'deki ilk toplantılarında Vladimir Putin'e dikkatlice bakmış ve Rusya Başkanının iş yapabileceği biri olduğunu belirtmiştir. 11 Eylül'den sonra Putin, terörle savaşta Amerika'nın müttefiki olma fırsatını yakalamıştır. Ancak, 2005 yılında Birleşik Devletler Genel Sekreteri Condoleezza Rice, Rusya'nın demokrasiden uzak eğilimini açıkça eleştirerek sert bir tavır almıştır (Cameron and Domanski, 2005, s. 3-4).

Sonuç olarak Rusya Federasyonu, açık bir şekilde, uluslararası politikalarda yönlendirici bir rolü önceleri reddetmiştir. Bu politikasının sebebi ise Rusya'nın ilk önce uluslararası pozisyonunu güçlendirmeyi amaç edinmiş olmasıdır. BM Güvenlik Konseyi'nde, Rusya Federasyonu'nun veto yetkisi vardır. Bu sayede istenmeyen çözümlere engel olabilmektedir. Rusya'nın uluslararası statüsünün güçlendirilmesi amacı BM'nin mantıklı icraatlarda bulunması ile desteklenebilmektedir. Eğer NATO uluslararası politikaya hakim olacak olursa Rusya için durum farklı olacaktır. Bu şekilde bir uluslararası sistemin oluşturulması durumunda Rusya veto hakkı olmadan, NATO'nun politikalarına ya daha bağımlı ya da daha az bağımlı bir hale girecektir. Bu noktada BM ve BM Güvenlik Konseyi Rusya tarafından önemle ve dikkatle ele alınmaktadır (Haas, 2005, s. 4-5).

Ancak bu aşamada dikkat edilmesi gereken bir husus vardır. Putin ile birlikte Rusya yeniden büyük bir oyuncu olmaya çalışmaktadır ancak içinde bulunduğu ekonomik durum işbu hedefe ulaşılmasında ne kadar yeterli olabilecektir. Rusya, artık ABD ile büyük rakamlarla yarışabilecek bir düzeyde değildir (Trenin, 2001, s. 288). Lakin ABD'nin "Soğuk Savaş'tan yenik çıkan Rusya" algılamasına karşılık Rusya, kendisini yenilen değil, gönüllü olarak cepheleşmeyi bitiren bir ülke olarak görmektedir. Rus algılamasına göre bundan sonra Rusya, gelişmiş Batı ülkeleri arasında hak ettiği yeri alacaktır. Bunun sağlanması için de Batı, kredileri ve

önerileri ile yardımcı olacaktır. Ancak Rusların göz ardı ettikleri bir husus bulunmaktadır. Rusya'ya çıkarma yapan Batılı ekonomistlerin başlıca amacı Rus ekonomisinin sağlıklı dönüşümünü sağlamak değil, Rusya'yı geri dönülmez bir şekilde dönüştürmek, emperyal geçmişinin depresmesini ve “üçüncü yolun” seçilmesini engellemektir. Paradoksal olarak bu politikanın aslında bugünkü Rusya'nın oluşumuna büyük katkısı olmuştur. Batı, tam anlamıyla oluşmasını engellemeye çalıştığı Rusya ile karşı karşıya kalmıştır. Kısa sürede Batı'nın eşit ortağı olamayacağını anlayan Rusya, zayıf ülkelerin dünyaya açılmalarının “sömürgeleşme” ile sonuçlandığını kısa sürede kavramıştır ve bu nedenle de önceliği ekonomisini düzeltmeye vermiştir (Somuncuoğlu, 2006a, s. 4).

Bu bağlamda Rusya ilk etapta iç dönüşümünü sağlamayı hedeflemektedir. Ancak bazı Ruslar ülkelerinin artık eski bir süper güç olduğu düşüncesini paylaşmamaktadırlar. Hatta Rusya'da, ABD ile kontrollü bir gerginliğin kendilerine ek prestij ve maddi kazançlar getireceğini düşünen bazı seçkin gruplar da bulunmaktadır. Rusya'nın kısa vadede küresel bir devlete dönüşemeyeceği düşüncesi herkes tarafından kabul görmektedir ancak bölgesel güç veya sadece güçlü olmak için de önce başarılı olmak gerekmektedir. Bu başarı kuşkusuz ki ülkenin ekonomik, toplumsal ve politik alanlarda dönüşümünün sağlanması ile mümkün olacaktır (Trenin, 2001, s. 290).

2.7. Vladimir Putin'in Başkan Olması ve Onun “Güçlü Rusya” İçin İçyapıda Yaptığı Değişiklikler

Vladimir Putin 1 Ocak 2000'de Rusya Federasyonu'nun geçici başkanı olduğunda bir dizi sorunla karşı karşıya kalmıştır. Putin bu durumu şu sözleri ile özetlemektedir; “*Rusya tarihindeki zor dönemlerden birinin ortasındadır. Geçmişteki 200-300 yılda ilk defa devletler arasında gerçekten ikinci ve hatta belki de üçüncü kademeye kayma tehlikesi ile karşı karşıyadır.*” (Putin, 1999). Ülkenin ekonomisi enkaz halindedir, politik sistemi kaos içindedir ve sosyal ve ahlaki yapısı ise yıkılmak üzeredir. 26 Mart 2000'de Putin seçimlerin ilk turunda % 52 oy alarak Rusya'nın ikinci seçilmiş Başkanı olmuştur (Herspring, 2005, s. 1, 3). İktidarı

Yeltsin'den devralan Putin'in önünde kısaca şu sorunlar bulunmuştur(Özbay, 2006, s. 25);

- Ekonomik sorunlar,
- Merkez ile bölgeler arasında anlaşmazlıklar,
- Ülkenin uluslararası arenadaki güç konumu,
- Nüfus ve göçmen sorunları,
- İktidarı yönlendirmek isteyen büyük sermaye çevreleriyle mücadele,
- Kafkaslardaki mücadele.

Putin'in bu sorunlara karşı uygulamayı planladığı politikaları anlamada Federal Meclis'teki yıllık konferansları oldukça iyi bir yol haritası sağlamaktadır. Zira Putin'in Haziran 2000'de gerçekleştirdiği ilk konferans, stratejik yönetim ve reform programı hedeflerinin üzerindeki örtüyü kaldırmaktadır. Putin, konuşmasında devletin etkisizleştirilmesi sorunu hakkındaki kaygılarını ifade etmiştir; devlet yapısındaki kararsızlık ve zayıflık, hükümetin kapasitesini ve politikayı küçültmüştür. Bölgesel otonomi, üst yetkiyi almış gözükmektedir; adeta “merkezkaç kuvvetleri öyle bir hız kazanmıştır ki devletin kendini (yok etmekle) korkutmaktadır” durumu yaşanmaktadır. Kararsız bölgesel “güç adacıkları” ile merkezi güç arasında bir köprü kurma zamanı gelmiştir. Bu meyanda dikey otoritenin güçlendirilmesi ve merkezi gücün artırılması için çeşitli reformlar yapılmıştır (Cashback, 2003, s. 5).

2.7.1. Rusya Federasyonu İdari Yapısı

Sovyetlerden sonra Rusya'da başlayan değişim pek çok krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. En önemli siyasal kriz ise devlet sisteminde ortaya çıkan federal ilişkilerde baş göstermiştir. Yeni Rus devleti kendisini federal bir devlet olarak tanımlamıştır. Ancak burada görülen federal ilişkiler Rusya'ya has bir özellik göstermektedir. Hatta yerli ve yabancı pek çok araştırmacılar, SSCB sonrasında Rusya'da henüz tam anlamıyla bir federal sisteme geçilemediğini savunmaktadırlar.

Zira geleneksel olarak Rusların yaşadığı federe birimlerle diğer etnik grupların daha yoğun olarak yaşadığı cumhuriyetler ve otonom bölgeler arasında asimetrik ilişkiler bulunmaktadır (Karadağ, 2006, s. 29).

Dolayısıyla Rusya Federasyonu'nun idari yapısı oldukça karmaşık bir tablo görünümündedir. Nitekim, Rusya Federasyonu Anayasası Madde 65/1'de yer aldığı üzere idari birimler ikisi federal öneme sahip şehirler olan Rusya'nın başkenti Moskova ile daha önceki başkenti St. Petersburg ve isimlerini toprakları üzerinde yaşayıp oraların yerlisi olan etnik halklardan alan yirmi bir cumhuriyet (Avtonomnykh Respublik); bir otonom bölge (Avtonomnykh Oblast); altı il (Krays ya da krayev); on otonom daire (Avtonomnyy Okrugs); ve kırk dokuz bölgeden (Oblasts) oluşmaktadır (www.rusya.ru/anayasa, 11.02.2007)

Kray ve oblast eyalet anlamında kullanılmaktadır. Aralarındaki fark, Rusya imparatorluğu zamanında eyalet olan birimlerin genellikle kray adını almış olmasıdır. Oblast terimi daha sonraları kullanılmaya başlanmıştır. Okrug ise "Yahudi Otonom Bölgesi" gibi alt-bölge demektir. Cumhuriyetlere ise Tataristan ve Başkurdistan örnek gösterilebilir. Moskova ve Petersburg özel statüsü olan iki eyalettir. Bu özel statüden dolayı Moskova Belediyesi, Moskova Hükümeti olarak da adlandırılmaktadır. Ancak bu hükümet, Rus hükümeti ile karıştırılmamalıdır (Çomak; 2004).

Rusya'da federalizme ilişkin söz konusu yapı Mart 1992'de imzalanmış olan Federasyon Anlaşması ile belirlenmiştir. Bu, federal merkez tarafından, gücün Moskova ile birliğe dahil birimler arasında nasıl paylaşılacağını bir kanun halinde derlemek için yapılan girişimlerin ilkidir ve anlaşma, cumhuriyetler ile birliğe dahil diğer birimler arasındaki farklılıkları tamir etmiştir (Cashaback, 2003, s. 3). 1993 Anayasası ile de idari birimler ile federal yönetim arasındaki yetki ve sorumluluk dağılımı belirlenmiştir. Buna göre tüm idari birimler, devlet ve federal kurumlar nezdinde eşit haklara sahiptir ve her biri Federasyon Konseyi'nde eşit sayıda vekille temsil edilmektedir. Yerel hükümetlere, bölgelerindeki kamu mülkiyetinin yönetimi, bütçelerin hazırlanması ve uygulanması, yerel vergilerin toplanması ve kanun düzeninin korunması gibi yükümlülükler verilmiştir. Mevcut mevzuata ek olarak

federal hükümet ile idari birimler arasında yapılan ikili anlaşmalarla da yetki ve sorumluluk dağılımları belirlenmiştir (DEİK, 2005, s. 4).

Bu noktada Rusya Federasyonu cumhuriyet idaresi ile yönetilmektedir. Halk oylaması yapılarak 12 Aralık 1993’de yeni anayasa uygulamaya konulmuştur. Federal Meclis Rusya’nın parlamentosudur, yasama organıdır. Meclis, iki aşamalı olup; Alt Meclis (Duma) yerleşim esasına göre seçilen 450 üyeden, Üst Meclis ise (Federal Kurul) Rusya’nın 89 Cumhuriyet ve bölgesinde ikişer kişi olmak üzere 178 üyeden oluşmaktadır. Her bölgeden gelecek olan bu iki temsilciden biri vali diğeri ise bölgesel parlamento tarafından atanacaktır (Kalkavan, 2004, s. 19). Dolayısıyla da federasyonun siyasal yapısının üç ayağı bulunmaktadır; başkan, parlamento ve hükümet (Tellel, 2002, s. 541). Mevcut seçim sistemine göre 18 yaşından büyük herkesin seçme ve seçilme hakkı bulunmaktadır. Duma Meclisi adaylarının yarısı parti listelerinden, diğer yarısı ise basit çoğunluk oyuyla seçilmektedir. 1993 Aralık ayında kabul edilen Anayasa, ülkenin güçlü bir başkanlık altında Federal Cumhuriyet düzeninde idare edilmesini öngörmektedir. Yasama, yürütme ve yargı dallarıyla karmaşık bir hükümet yapısı vardır. En son Alt Meclis Duma seçimleri 7 Aralık 2003 tarihinde yapılmıştır (www.rusyaofisi.com, 30.05.2007). Aşağıdaki tablolar parlamento seçimleri sonucunda hangi partinin ne kadar oy aldığını ve ne kadar milletvekili çıkardığını göstermektedir.

Tablo 2.1. 7 Aralık 2003 Parlamento Seçimleri Sonuçları (http://www.geocities.com/rusmedya2003/duma2004.htm, 30.12.2003)

Parti ve Blok	(%)	Oy Sayısı
Birleşik Rusya	36,84	19.896.635
R.F. Komünist Partisi	12,74	6.883.004
Liberal Demokrat Parti	11,80	6.375.263
Anavatan (Halk-Vatanseverler Birliği)	9,02	4.872.247
Yabloko "Rusya Demokrat Partisi"	4,32	2.332.882
Sağ Güçler Birliği	3,93	2.124.875
Rusya Tarım Partisi	3,78	2.043.389
Emekliler ve Sosyal Adalet Partileri	3,18	1.719.999
Yeniden Doğuş Partisi – Yaşam Partisi	1,91	1.033.69
R.F. Halk Partisi	1,17	633.178
Hepsine Karşıyım	4,74	2.557.716

Tablo 2.2. 7 Aralık 2003 Seçimleri Sonucunda Parti ve Blokların Çıkardığı Milletvekili Sayısı (<http://www.geocities.com/rusmedya2003/duma2004.htm>, 30.12.2003)

Parti ve Blok	Milletvekili Sayısı
Birleşik Rusya	222
R.F. Komünist Partisi	53
Liberal Demokrat Parti	38
Anavatan (Halk-Vatanseverler Birliği)	37
R.F. Halk Partisi	19
Diğer Partiler	16
Bağımsızlar	65

Tablo 2.3. 29 Aralık 2003 Tarihi İtibariyle 450 Milletvekilinden Oluşan Duma'da Sandalye Dağılımı (<http://www.geocities.com/rusmedya2003/duma2004.htm>, 30.12.2003)

Parti	Milletvekili Sayısı
Birleşik Rusya	300
Komünist Parti	52
Liberal Demokrat Parti	36
Anavatan Partisi	36
Bağımsız	23
Boş (*)	3

7 Aralık 2003 tarihinde yapılan seçimlerin ardından Tablo 2.1'de gözüktüğü üzere Birleşik Rusya, R.F. Komünist Partisi, Liberal Demokrat Parti ve Anavatan Partisi sırayla en fazla oyları alan 4 parti olmuştur ve grup kurmuştur. Tablo 2.2'de gösterildiği şekilde de en fazla milletvekilini Birleşik Rusya çıkartmıştır. Ancak 29 Aralık tarihinde partiye yapılan son katılımlarla birlikte dumada sandalye dağılımı değişmiş ve tablo 2.3'de gözüktüğü üzere Birleşik Rusya partisi 300 milletvekili sayısına ulaşarak gerekirse anayasayı bile değiştirebilecek çoğunluğa sahip olmuştur.

Tarihte birçok kez yeniden yapılanmaya (perestroyka) ve çözümlenip yeniden dikilmeye (perekroyka) sahne olmuş Rusya toprakları aslında her zaman karmaşık bir idari yapı teşkil etmemiştir. Federalizmin tarih sahnesine çıkması sosyalizmin kurulmasıyla başlamış ve devamlı değişimler geçirmiştir. Öncelikle Çarlık rejiminden Sovyet devlet sistemine geçişte adem-i merkeziyet prensibi

benimsenmiştir. Rus siyasetçiler birliğin içerisinde barındırdığı onlarca farklı ırkı bir arada tutabilmenin yolunun federal sistemden geçtiğini düşünmüştür. SSCB'nin yıkılmasından sonra doğan demokratik ortamda ise bir kısım uluslar kendi milli devletlerini kurma planları yapınca da federalizme doğru hareketlenme yerini açık separatizme (ayrılıkçılık) bırakmıştır. Boris Yeltsin'in otonom cumhuriyetlere yapmış olduğu şu çağrı da cumhuriyetlerin egemenliği yolundaki engelleri kaldırmıştır; “ne kadar taşıyabilecekseniz (yutabileceğiniz kadar) o kadar egemenliği alınız”. Otonom cumhuriyetlerin federasyon yapısı içerisinde bu kadar ayrıcalıklı hale gelmesi de kray ve oblastların otonom cumhuriyetler ile aynı statüde federasyon birimleri olma haklarını gündeme getirmiştir (Karadağ, 2006, s. 34).

Aslında Rusya Federasyonu'nun idari şeması, hukuken devamı sayılan eski SSCB'nin yönetsel paylaşımından hem sayıca, hem de şekil itibariyle çok farklı da değildir. Zira Rusya Federasyonu'nun ögeleri, Sovyetler zamanındaki idari birimlerin sahip olduğu hak ve yetkilerden daha fazla yetkiye sahiptir demek hem doğru hem de yanlış olabilir, çünkü SSCB'nin sosyalist bir federasyon olması gereğince en üst statü olan Birlik Cumhuriyeti adına sahip olduğu federe ögeler; hem bugünkü Rusya'nın içindeki federe cumhuriyetlerin kendi anayasalarına, devlet armasına, bayraklarına vb. sembollere, hem de onlardan daha çok yetki sahibi olduğu anlamına gelen ama bununla birlikte sadece de jure olarak kağıt üzerinde kalan ve de facto olarak hiçbir zaman istifade edemedikleri Birlikten Ayrılma Hakkı'na ve de SSCB'nin yanı sıra Birlik üyesi olan 15 Cumhuriyetten sadece ikisine (Ukrayna ile Belarusya - yani Beyaz Rusya) tanınan BM Örgütü'nün Genel Kurulu'nda temsil edilme hakkına sahiptirler (Davletov, 2003, s. 4).

1990'lı yıllarda aktif olarak federe birimlere büyük miktarlarda yetki verilmesi süreci, onların münferit hareketlerinin (obosobleniye) önkoşullarını yaratmıştır. Bunun bir sonucu olarak cumhuriyetler “münferidlik talepleri” (pretenziya na obosoblennost) etnik renk kazanan milli-devletler olarak ortaya çıkmakta ve milli elitin iktidar ve -Rusya Anayasası'nın öngördüğünden başka- yetki mücadelesi, ayrılıkçılığa varan milliyetçiliğe dönüşmektedir. Rusya Eski Başkanı Boris Yeltsin'e göre Rusya'nın güvenliğini tehdit eden etnik gerilim devletin kuruluş yapısından kaynaklanmaktadır. Herhalde bu nedenden dolayı Şubat 1994'te Federal Meclis'e gönderdiği Başkanlık Mesajı'nda Yeltsin, “Rusya Federasyonu'nun devlet yapısının

temelini oluşturan birbirine çelişik iki prensipten (etnik temele bağlı olma ve toprak esasına dayalı olma prensipleri) kaynaklanan bir çok milli problem Rus Devleti'nin güçlenmesini engellemektedir. Bugün, ne zaman devletin fonksiyon ve yetkilerinin federal ve federe birimler arasında yeniden dağıtılması gündeme gelse bu problemler net olarak karşımıza çıkmaktadır” demiştir. Bu yapı Sovyet federalizm modelinin bir mirasıdır. Bu nedenle de hiyerarşiktir, asimetriktir, etnik ve toprak temelli federe birimlerin karışımından oluşan hem “anlaşmalı” (federal anlaşma) hem de anayasalı federasyondur (Demir; y.y.).

1993 Anayasası'nda simetrik olarak nitelenen ancak uygulamada asimetrik olan bu federal yapı, oblast ve kray idarecilerinin tıpkı cumhuriyetler gibi devlet olarak isimlendirilip hukuki ve politik taleplerde bulunmalarına yol açmıştır. Rusya'da bu yeniden yapılanma da “cumhuriyetleştirme” olarak isimlendirilmiştir. Cumhuriyetleştirme, merkez ile federe birimler arasında yaşanan sorunların çözüm yollarından birisi olarak görülmüştür. Ancak bu noktada federal sistemin başka sistemlere dönüşmesi korkusu bulunmaktadır. Z. Brezezinski, Foreign Affairs dergisinin Eylül-Ekim 1997 sayısında yer alan “A Geostategy for Eurasia-Avrasya İçin Jeostrateji” (1997, ss. 50-64) isimli makalesinde Rusya'da ademi merkezîyetçiliğe geçiş sürecinin konfederasyonla noktalanacağına ilişkin bir değerlendirmede bulunmuştur (Karadağ, 2006, s. 35).

Federalizm bünyesindeki “Bölgeler”in durumuna bakılacak olursa eğer, bölgeler toplamda 49 ile Rusya devletinin idari yapısı içinde sayı itibariyle en kalabalık grubu oluşturmaktadırlar. Bu bölgelerde, cumhuriyetlerden farklı olarak genellikle nüfusun hemen hemen tamamına yakını etnik Ruslardan meydana gelmektedir. Bu etnik cumhuriyetler ise federasyonun diğer idari birimlerinden farklı olarak kendi anayasalarına sahiptirler. Bu anayasalar ile Rusya Federasyonu Anayasası tarafından “etnik cumhuriyetler”in statüleri belirlenmektedir. İlk bakışta cumhuriyetlerin kendi anayasalarına sahip olma hakları, Rusya Federasyonu Anayasası madde 66'da yer alıp sabitleştirilmiş gibi görünse de söz konusu etnik cumhuriyetlerin sahip olduğu statü, merkez ile idari birimin karşılıklı anlaşmaları ile federal anayasal kanunları çerçevesinde değiştirilebilmektedir (www.rusya.ru/anayasa, 11.02.2007).

1991 yılından başlayarak Rusya'nın federal merkez yönetiminin altında bulunan bölgeler özerklik konusunda büyük gelişmeler göstermişlerdir. Kaynakları kendi lehlerine kullanan ve merkezdeki zayıflığı da fırsat bilerek kendi bölgelerindeki hakimiyetlerini kuvvetlendirmiş olan bölgesel liderler, federal temsilciliklerin kontrolünü ellerine geçirmişlerdir. Bölgesel liderlerin güçleri o derece artmıştır ki başkanlık politikalarının uygulanmasını aksatacak seviyeye ulaşılmıştır. Üstelik "demokrasi laboratuvarları" kavramından çok uzak olan bölgesel yönetimler otokratik yönetimlere dönüşmüş ve bölgesel liderlerin kendi kurallarını işletme durumuna gelmiştir. Örneğin Huskey'e göre bölgesel elitler Rusya'nın politik geleceğinin komisyoncuları olmuşlardır (Hyde, 2001, s. 719).

Bölgelerdeki milliyetler arası ihtilafın ve toplumsal gerilimin keskin bir şekilde artmasındaki faktörler ise (Demir, y.y.);

- Bölgeler arası sosyo-ekonomik eşitsizliğin büyüklüğü;
- Özellikle sosyo-ekonomik imkanlardan yararlanma hususunda tek standarda riayette insan haklarının ihlali;
- İşgücünün yoğun olduğu bölgelerde işsizliğin artması;
- Federe birimler arasında - özellikle Kuzey Kafkasya'da - karşılıklı toprak talebinin bulunması;
- Milliyetler arası ilişkileri düzenleyen hukuki mevzuatın zayıflığı;
- Çeçenistan'daki silahlı çatışmanın doğurduğu olumsuz sonuçlardır.

Sovyetler Birliği'nden miras kalan bu bölgesel-yönetim yapısı, Rusya'da merkezin zayıflamasına katkıda bulunmuştur. Rus Başkanlık Konseyi'nin üyelerinden Leonid Smirnyagin'e göre, Rusya'nın ulusal-bölgesel yapısından miras kalan problemler "dikey federal yapının" oluşmasına engel teşkil etmektedir (Lynn and Novikov, 1997, s. 194). Üstelik cumhuriyetler arasında hukuki ayrılıkçılıklar da bulunmaktadır. 21 Cumhuriyetten 19'unun anayasası (Kalmuk ve Karelya

cumhuriyetleri hariç) Federal Anayasa ile çelişen maddeler içermektedir. Genel olarak anayasal uyumsuzluklar şu şekilde özetlenebilir (Demir; y.y.);

- Cumhuriyetlerin çoğunluğunun anayasaları (İnguş, Karelya ve Kalmuk cumhuriyetleri hariç), cumhuriyetlerin hukuki statülerini - demokratik, hukuk, sosyal versiyonlarıyla birlikte - “egemen devlet” olarak tespit etmekte;
- Anayasalarda cumhuriyetlerden bazıları milletlerarası hukukun birer ögesi ilan edilmekte;
- Bazı cumhuriyetlerde (genel federal sistemin dışına çıkılarak) parasal sistemin parametreleri belirlenmekte;
- Bazı cumhuriyetlerde Rusya Federasyonu vatandaşlığı dışında “cumhuriyet vatandaşlığı” konusu düzenlenmekte;
- Cumhuriyetlerin diğer federe birimlerle ve hatta yabancı devletlerle olan sınırları belirlenmekte;
- Bazı cumhuriyetlerin anayasalarında cumhuriyet kanunlarının federal kanunlara üstünlüğü ilan edilmektedir.

Örneğin Yakutistan, Tataristan, Çeçenistan, Tuva, Başkurdistan, Komi ve Buryat cumhuriyetlerinin anayasalarının bu cumhuriyetlerin statüleriyle ilgili hükümleri Federal Anayasa'nın 5, 65 ve 66. maddeleriyle uyuşmamaktadır. Bu durumda merkezi yönetimi efektif olarak uygulamak için 3 temel öneri geliştirilmiştir. Bunlar; daha az sayıda basitçe yönetilebilecek bölümler, asimetrik olarak geniş alana yayılmış güçlü yönetimler ve aşağıdan yukarıya doğru gücün çıkabildiği bir yönetim anlayışıdır. Diğer bazı gözlemcilerin aksine Rus Hükümetinde 1994-1995 yıllarında analistlik ve danışmanlık yapan Nikolay Petrov; yetkilerin hem üstten hem de alttan birbirine devredilebildiği bir “ara-seviye” veya “bölgeler üstü” yaklaşımın oluşturulmasını önermiştir (Petrov, 1999). Federal bütçe yardımı, ayrı ayrı olan bölgelerden ziyade bu yeni bölgesel yapılara yapılmalıdır. Bu

noktada Boris Yeltsin, 1994–1996 yıllarında ekonomi ve finans alanında ilk Başbakan Yardımcısı olan Anatoly Chubais’in birçok bölgeyi kapsayan vergi kısıtlamaları ile bölgesel liderlerin sahip olduğu finansal özerkliği kısıtlamayı planlamıştır (Hyde, 2001, s. 725).

Öte yandan federal anayasanın 67/3’üncü maddesinde yer aldığı üzere Rusya Federasyonu subjeleri arasındaki sınırlar onların karşılıklı mutabakatıyla değiştirilebilmektedir. Yani merkez ile idari bölgenin arasında olmadan, bölgeler kendi aralarında mevcut sınırlardaki statükoyu karşılıklı anlaşmalar temelinde bozabilmektedir (www.rusya.ru/anayasa, 11.02.2007). Bu durum bölgelerarası ilişkilerde gerginliklere ve hatta çatışmalara varan durumlara yol açabilecek mahiyettedir. Bu gibi nedenlerle Rusya’nın federalizm konusundaki deneyimi henüz yeterli değildir. Bunun nedeni Rusya’nın geçmişte gerçek anlamda federalizm gibi geleneklerden yoksun olmasıdır. Dolayısıyla Rus federalizmi daha çok gençtir ve bu sebeple de oturmuş ve yerleşmiş değildir (Davletov, 2003, s. 5).

Sonuç olarak federal bir yapının beraberinde getirdiği pek çok zorluklar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; federal birimlerin merkezi devlete bağlılığının devamının sağlanmasıdır. Zira cumhuriyetler sahip oldukları ekonomik güçle kendi şartlarını Moskova’ya dikte ettirebilmekte ve ek ayrıcalıklar kazanabilmekteydiler. Bu nedenle çok ve farklı etnik yapıya sahip bir devlette, milli birliği sağlamak oldukça zor olmaktadır. İnsanların etrafında toplanabileceği milli bir ideolojinin olması gerekmektedir. Ancak bu tarz ideolojiler bazı etnik yapıları, mesela Rusları merkeze çekerken, diğer etnik grupları merkezden itebilmektedir. Bu açıdan, Rusya’nın en büyük problemlerinden biri komünizmin çöküşü ile milli bir ideolojinin yok olmuş olmasıdır. Ülkedeki her vatandaşı kapsayacak bir milli ideoloji eksikliği vardır (Çomak, 2004). Dolayısıyla da Putin, Rusya’daki yapılanmayı daha bütünsel hale getirerek vatandaşlar arasında ülkeyi güçlendirme ülküsü oluşturmaya çalışmaktadır. Şu an Rusya Federasyonu Anayasası’nda “Rusya demokratiktir, federal bir hukuk devletidir” ibaresi yer alsa da sistem üniter devlet yapısı ile federal sistem arasında gel-gitler yaşamaktadır. Sistemin de jure ve de facto olarak oluşturulması gerekmektedir (Karadağ, 2006, s. 42).

2.7.2. Putin'in “Dikey Otorite” İnşası

Putin'in seçilmesinden beri Rusya'da geriye dönüş olarak nitelendirilebilecek gelişmelerden ilki “vertikal vlasti” yani “dikey otorite”nin inşa edilmesidir. J. Kahn'a göre Putin'in reformları, Yeltsin'den miras kalan zayıf federal kurumlara ve bağımsızlık ve federal devletle hükümetler arası ilişkilere ilişkin temel sorunlarda oluşan fikir birliği eksikliğine bir tepkidir (Cashaback, 2003, s. 5). Böylelikle Rus politik sistemi Putin'in 2000'de ilk kez başkan seçilmesinden beri hemen göze çarpmayan evrim sürecine doğru gitmiştir. 2000'de merkezi-bölgesel ilişkilerin yapısında ana değişiklikler yapılmıştır. Vilayet yöneticilerinin, Federasyon Konseyi'ndeki Cumhuriyetlerin Cumhurbaşkanı ve Rusya yasamasının üst kademelerindeki yetkililerin görevlerinden alınmasını sağlayacak kanun Mayıs 2000'de kabul edilmiştir (Peterson, 2001, s. 18). Yeltsin döneminde merkezden yerel birimlere kaydırılmış güç odaklarını merkeze çekmeye kararlı olan Putin, Rusya Federasyonu'nu yeniden büyük bir güç haline dönüştürebilmek için 23 Haziran 2000'de yedi idari bölgeye ayırmıştır (Kalkavan, 2004, s. 18). Böylelikle daha önce hiyerarşik bir bölünme ile 89 bölgeden oluşan Rusya Federasyonu, yedi federal idari bölgeye dönüşmüştür (Kamalov; 2005, s. 69). Federasyonun idari şemasında yapılan bu değişiklik aşağıda yer alan haritada görülmektedir.

Harita 2.1 Rusya Federasyonu'nda Oluşturulan Yedi İdari Bölge
(<http://www.grfc.ru/img/Regions-of-Russian-Federati.gif>, 12.02.2007)

Haritada gösterildiği üzere yedi idare bölge ayırımı ile Kafkasya'nın sınırları kuzeyde Don Nehri'ne kadar genişletilerek bölgeye Rostov dahil edilmiştir. 23 Haziran 2000'deki bu değişiklikte Putin, aynı zamanda Kuzey Kafkasya terimini rafa kaldırmıştır. Kuzey Kafkasya Federe Bölgesi'nin adı Güney Bölgesi olarak değiştirilmiştir. Bu 7 Süper Bölgenin 5 tanesine eski ordu veya polis mensuplarını ve eski Devlet Güvenlik Komitesi (KGB-Komitet Gosudarstvennoy Bezopasnosti) yöneticilerini atamış ve böylece Moskova'nın otoritesini kabul ettirme faaliyetine başlamıştır (Colton and Mcfaul, 2005, s. 18). Bu yeni süper valiler çoğu Yeltsin döneminde, bölgesel yönetimlere sadık olmasalar da, bütün federal şirketlerin kontrolüyle görevlendirilmişlerdi. Federal idarenin bu 7 temsilcisi aynı zamanda özerkliklerini sarsmak ve onları buyruk altına almak için Cumhuriyetlerin valilerini ve Başkanlarını teftiş ediyorlardı (McFaul, 2004, s. 8)

Putin tarafından tayin edilmiş ve sadece ona karşı sorumlu olan tam yetkili temsilcilerin başkanlık ettiği yedi federal bölgede bu tam yetkili temsilcilerin ana görevi, bölgesel liderler tarafından federal hükümet politikalarının yürütüldüğünden emin olmaktır. Yeltsin'in dönemi esnasında ise çoğu bölgesel lider sık sık federal kanunlara aldırış etmezdi ve bölgesel kanun onun üstünde tutulurdu. Böylelikle bölgesel liderler Rus Parlamentosu'nun üst kanadından çıkarılmışlardır. Federasyon Konseyi ve Başkan, federal kanunları hiçe sayan bölgesel liderleri görevlerinden almak için yasal güç kazanmıştır (Smith, 2005, s.1). Putin'in bu şekilde hareket etmesine sebep olan örneklerden biri Tataristan Anayasası'nda yer almaktaydı. Tataristan Anayasası'nın 59. maddesine göre "Tataristan hukuki statüsünü özgür olarak kendisi belirler" ve 61. maddesine göre de "Tataristan egemen bir devlettir, milletlerarası hukukun bir ögesidir, yetki ve yönetim alanlarının karşılıklı değişimi esasına dayalı olarak Rusya Federasyonu ile birleşiktir...". Oysa bu maddeler Federal Anayasa'nın 66/1 maddesine aykırıdır (Demir, y.y). Böylelikle Putin, görevini kötüye kullanan yerel liderlerin görevden alınmasını sağlayarak "daha temiz bir Rusya" oluşturmayı hedeflemiştir. Ayrıca mahkemeler, polis örgütü ve televizyonlar da dahil olmak üzere federal kurumlardaki merkezi kontrol yetkisi de arttırılmaya karar verilmiştir (Kalkavan, 2004, s. 19).

13 Mayıs 2000 tarihinde Putin, Rusya'yı sadece 7 federal bölgeye bölmekle kalmamış aynı zamanda bu bölgelerde başkanlığı temsil eden kurumları reforma tabi

tutan bir kararname yayınlamıştır. Kararnameyi 19 Mayıs'ta Federasyon Konseyi'nin seçim yöntemini değiştiren, Başkan'a federal yöneticileri görevden alma yetkisi ve bölgesel liderlere yerel hükümetlerin görevlerini azletme yetkisi veren reformlar paketi içeren kanun tasarısı takip etmiştir. Putin'e göre bu reformların asıl amacı dikey yapılanmayı kuvvetlendirerek başkanlığa ait politikaların uygulanmasını kolayca sağlamaktır (Hyde, 2001, s. 719).

Dolayısıyla Putin, sosyo-ekonomik problemleri çözmek için merkezi otoriteyi güçlendirmeyi dikkate almıştır. Bu dikey yaklaşımla Putin, bu ve diğer alanlarda, kontrolünü arttıracak biçimde ve Kremlin'e fayda sağlayacak şekilde güç ve etkiyi, teşebbüs sahiplerinden, yani bölgesel yönetimlerden almaya yönelik bir girişimde bulunmuştur. Bunu yaparak Putin, yönetimin gelirlerini artırmak, politik gayeleri finanse etmek (suçlara ve terörizme karşı mücadele etme, bölgesel yönetimler üzerindeki merkezi birimlerin etkisini genişletme, bunları ise başkan olarak bölgesel seviyede tam yetkiyi kullanma) istemiştir. Tam yetkiyi kullanmaktaki diğer bir gaye ise ayrılıkçı hareketleri engelleme veya etkisiz hale getirmektir (Haas, 2005, s. 4). Böylelikle Putin, SSCB'nin dağılmasından sonra oluşan ortamda Rusya'nın federal yapısında oluşan ayrılıkları sona erdirmek ve "devlet içinde devlet"lerin oluşmasını engellemek istemiştir.

İlk etapta siyasi sonuçları tartışılan merkezileşme eğiliminin, bütçeleri merkezin, yani Kremlin'in müdahalesiyle şekillenen Kafkas Cumhuriyetleri'nin ekonomilerine nasıl bir formasyon kazandıracağı sorusu akıllara yerleşmiştir. Örneğin federasyon anayasasının tanımış olduğu esneklik ile dış ekonomik ilişkilerini bağımsız bir devlet esasına göre yürüten cumhuriyetleri nasıl bir gelecek beklemektedir (Taştekin, y.y.). 1990 sonrası dağılma sürecine giren Rusya, çevresiyle gevşeyen bağlarını yeniden güçlendirmek ve radikal eğilimlerin önüne geçmek için Federasyon Anlaşması'na katılan cumhuriyetlere daha fazla ayrıcalıklar tanımak zorunda kalmıştır. Özellikle etnik kriz bölgelerinde ve ekonomik kaynakları güçlü olan bölgelerde daha esnek bir uygulamaya gidilmiştir. Örneğin Sovyetler Birliği döneminde birlik cumhuriyetleri ayrıcalıklı konumları sayesinde ekonomik imtiyazlar elde ederken bu cumhuriyetlerin içerisinde yer alan otonom bölge ve cumhuriyetler ekonomik açıdan gerilemiş ve hayat standartlarında düşüş yaşanmıştır. (Oğuz, 2000, s. 36). Sovyetler Birliği'nin parçalanması sırasında ise federalizm

anlayışı ve merkezîyetçilikten uzaklaşma, Rusya'nın parçalanmasına engel olmuştur. Her bölge sahip olduğu belirli özerklikle kriz zamanlarında siyasal ve ekonomik kararlarını kendi başlarına alıp ayakta kalabilmiştir (Kalkavan, 2004, s. 20).

Putin'in attığı adımlar Rusya'nın zayıf döneminde cumhuriyetlere tanıdığı hakları teker teker geri alma niyetinde olduğunu göstermektedir. Zira Rusya parlamentosunun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nin bölge valilerinden oluşması sistemine bir son verilerek, bölgelerin ülke politikasındaki etkinliği kırılmıştır. Bunun dışında Putin, parlamentodan geçirdiği kanunlarla bölge yöneticileri üzerinde kontrol mekanizmasına sahip olmuştur (Somuncuoğlu, 2001, s. 60). Federasyon ekonomisine büyük katkıları olan Tataristan gibi alanlar 1993'ten sonra ikili anlaşmalarla elde ettikleri hakları yetersiz bulurken merkez ve özellikle Rus bölgeleri sayılan diğer cumhuriyetler, etnik cumhuriyetlere verilmiş olan hakların eşitsizlik yarattığı konusunda kamuoyu oluşturmuştur. Dolayısıyla kamuoyunda federal iktidar üzerinde bu yönde bir baskı söz konusu olmuştur. Aslında Putin'i iktidar yapan en önemli etkenlerden birisi de oluşturulan bu baskıdır (Oğuz, 2000, ss. 38-39).

Bazı bölgeler, haklarını devretmek durumunda kaldıkları bu yeni bölgelerden rahatsızlık duymuşlardır ve daha yakın ekonomik bağları olan bölgeler ile birleşmeyi tercih etmektedirler. Putin ise yeni bölgesel alanların diğer yönetimlerden farklı olduğu fikrini defalarca inkar etmiştir. Putin, Federal Meclis'teki konferansında amacının bölgelerin birleştirilmesinden ziyade başkanlığın gücünü arttırmak olduğunu vurgulamıştır. Her ne kadar bölgesel liderlerden bazıları Putin'in uygulamalarını "ulusal olmayan bölgeler" yaratmak olarak yorumlasa da, çoğunluk bu kanunun çok büyük bir tehdit oluşturmadığını düşünmektedir. Fakat diğerleri 7 bölge oluşturulmasını daha önceki uygulamalara nazaran daha radikal bir gelişme olarak nitelendirmişlerdir. Bu durum "Rusya'nın haritasının yeniden çizilmesi" olarak değil de, Rusya'nın bölgesel yapısındaki değişikliklerin başlangıcı olarak yorumlanmıştır (Hyde, 2001, s. 726).

Putin'e göre Rusya, XIV. yüzyılda Orta Asya hanlıklarının yıkılması ile bağımsızlığa kavuşmuştur. Bu nedenle Rus halkı, etnik ülke kimlik kartının yeniden oynanması suretiyle Rusya'nın bölünüp parçalanmasına ve doğal kaynaklarının

satılmasına müsaade etmeyecektir. Başkurdistan Devlet Başkanı Murtaza Rakhimov'a göre iç ve dış düşmana karşı başlatılan yeni devrim hareketinin lideri olarak Putin, kendisini ulusun koruyucusu olarak görmektedir. Fakat bu noktada akıllara bir soru takılmaktadır; "Rusya devletinin iç düşmanları kimlerdir?" (Ilishev, 2001, s. 1). Rus Anayasa Mahkemesi, benzeri yöndeki parçalanma tehlikelerine dayalı gerekçelere paralel olarak ülke topraklarında, self determinasyon hakkını kullanarak Başkurdistan ve Tataristan'ın bağımsızlık taleplerini anayasaya aykırı bulmaktadır (Caşın, 2006, s. 542).

Daha ayrıntılı olarak ifade edilecek olursa Rusya Devlet Başkanı Putin'in Federasyon Kurulunu yeniden ıslahını amaçlayan yasa tasarısı, Çuvaş Cumhuriyeti Devlet Başkanı Nikolay Fedorov'a göre zaten şu sıralar ekonomik gücü pek de üst noktalarda seyretmeyen Rusya'da kendilerine tanınan geniş birçok ayrıcalıklardan faydalanan bürokrasi ordusunu (Federasyon Kurulu'ndaki her federe birimden 2'şer tane olmak üzere bulunan senatörler aynı zamanda federe birimlerde yürütme ve yasamanın başındadırlar. Bunun dışında ise Federasyon Kurulunun tüm üyeleri Federal Bakanlar statüsüne sahiptir) büyütme yönelik bir atılımdan başka bir şey değildir (Davletov, 2003, s. 5).

Fedorov, Izvestia gazetesi ile yaptığı röportajda konu ile ilgili şu yorumda bulunmuştur; "Kimse bölgesel ayrılıkçılığı, federasyon sujeleri ile federal merkez arasındaki gücü yönetsel-politik açıdan yeniden dağıtma metodunu kullanarak durduramaz. Dikey gücün bu şekilde inşası oldukça üzücüdür. Başkan bir gerçeği anlamalıdır; ya Rusya hukuk ile yönetilen federatif bir devlet olarak inşa edilecektir ya da yedi ya da daha çok parçaya ayrılarak yıkılacaktır...Şüphesiz ki yedi bölge idaresinin yaratılmasının arkasındaki gerekçe, tek güç sistemini yok etmektir." (Ilishev, 2001, s. 2). Zira bu uygulama ile birlikte 178 değil yüzlerce, hatta binlerce yeni bürokrat yaratılmış olmaktadır.

Bu noktada bürokratik sistem hakkında bilgi vermesi açısından 1993 tarihli Anayasa'nın 95. Maddesinin 2. Fıkrasında yer alan ifade oldukça ilgi çekicidir. Zira adı geçen fıkra şu ibareyi içermektedir: "Federasyon Kuruluna, Rusya Federasyonu'nun her sübjesinin, devlet iktidarının yasama ve yürütme organlarından birer [kişi] olmak üzere ikişer temsilcisi girmektedir." Anayasada Senatörlerin

sübjeler tarafından temsil edilmesi gerektiği denmediği gibi sadece iki temsilciden bahsedilmektedir. Oysa bugünkü Federasyon Kurulunda Rusya'nın 89 subjesi makamlarına seçimlerle gelen ve dolayısıyla legal gücünü halktan alan liderler tarafından temsil edilmektedir. Bu husus aslında bir bakıma Federasyon Kurulunu güçlü kılmaktadır ve dolayısıyla Senatörler oldukça güçlüdürler. Üstelik Boris Yeltsin'in Devlet Başkanlığı zamanında Duma ile Devlet Başkanı arası iyi olmamasına rağmen, Federasyon Kurulu Yeltsin'e birçok konuda hemfikirlik ve dayanışma göstermiştir. Ancak bugünkü duruma baktığımızda, Putin'in, selefi tarafından takip edilen çizgiden farklı bir yol seçerek kendi programını uygulama alanında Federasyon Kurulundan çok Devlet Duması ile dostluk kurduğu görülmektedir (Davletov, 2003, s. 6).

Rusya Federasyonu parlamentosunun alt kanadı olmasına rağmen Devlet Duması'nın, Federasyon Kuruluna nazaran zaten daha güçlü ve üstün konumu Anayasanın 105. maddesinin 5. fıkrasınca da teyit edilmektedir. Zira Devlet Duması, Federasyon Kurulunun herhangi bir federal yasa tasarısı konusunda almış olduğu olumsuz karara razı olmayınca söz konusu yasa yeniden oylanmakta ve Duma milletvekillerinin toplam sayısının üçte ikisi kadar olumlu oy aldığı takdirde federal yasa kabul edilmiş olmaktadır (Davletov, 2003, s. 6).

Özellikle Eylül 2004'te Kuzey Osetya'da meydana gelen okul baskını sonrasında "Terörizm ile Daha Etkili Mücadele" etmek bahanesiyle Putin, Rusya'nın son yıllardaki en radikal politik reformunu gündeme getirmiştir. Söz konusu reform ana hatlarıyla; yönetimi merkezileştirmek ve iktidarı tek elde toplamayı teminen, federasyonu oluşturan 89 özerk cumhuriyet, bölge ve birimin valileri de dahil olmak üzere, bölge yöneticilerinin halkın oylarıyla seçilmelerinin yerine merkezden atanmasını ve parlamentonun nispi seçim sistemiyle belirlenmesini öngörmektedir (<http://www.rusyaofisi.com/kimlik.htm>, 27.06.2006).

Anayasa başkan aşırı güç vermektedir ve yasama kurulunun başkanı kontrol etme kabiliyeti son derece sınırlandırılmıştır. Aralık 2004'de kanun haline gelen hususlar Putin'in politik sistem üstündeki hakimiyetini kuvvetlendirici bir etkiye sahiptir. Atanmış bölgesel liderlerin başkana karşı koyması olası değildir. Bağımsız üyelerin kaldırılması bağımsız milletvekillerinin, özellikle küçük, Putin karşıtı

partilerden olanların, uzun süre seçilemeyeceği anlamını taşımaktadır. Yeni sisteminin altında yalnızca büyük partilerden olan milletvekillerinin seçilmesi fikri vardır. Büyük parti ve grupların çoğunun “Putin yanlısı” olması nedeniyle Duma başkanlık makamına taraf olan bir çoğunluk tarafından baskı altına alınacaktır. Bölgesel kolları en az 500 toplamda ise en az 50000 (bu sayı önceden 10000 idi) üyeye sahip olmasını şart koşan ve Aralık 2004’de kabul edilen partiler hakkındaki kanun değişikliği Putin karşıtı küçük partilerin hayatta kalmasını zorlaştırmıştır. Dolayısıyla kanunun değiştirilmesi Putin yanlısı partilerce özellikle de Yedinaya Rossiya’ya bir avantaj sağlamıştır (Smith, 2005, s. 1).

Putin’in bu politikalarının altında merkezileşmeyi savunan Rusların, Kuzey Kafkas Cumhuriyetleri’ne tanınan haklar nedeniyle rahatsız olduklarını her platformda dile getirmelerinin de etkisi vardır. Tabi bu rahatsızlıklar yeni ortaya çıkmış da değildir. Putin’in selefi Boris Yeltsin de keza bu baskılar nedeniyle yeni düzenlemeler öngören doktrinlere yönelmiştir. Yeltsin, “Yakın Çevre Doktrini” ile Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) üyelerini objektife dahil ederek yeni bir gelecek planlaması yapmıştır. Yeltsin’in çevreye ilişkin hedeflerini halefi olan Vladimir Putin daha belirgin bir şekilde gündemine almıştır. Yeltsin döneminde imzalanan Yakın Çevre Doktrini, 02.11.1993 tarihli Askeri Doktrin ve daha sonra bütün bunların sonucu olarak ortaya çıkan 21 Nisan 2000 tarihli Rusya Federasyonu’nun Yeni Askeri Doktrini ile daha kapsamlı politikalara dönüştürülmüştür (Taştekin, y.y.). Putin, Rusya’yı yeniden büyük bir güç konumuna getirebilmek için iç politikada bir takım reformlar yapmıştır ve bu noktada ilk olarak sosyo-ekonomik açıdan öncelikler belirlemiştir. Bu öncelikler şunlardır (Haas, 2005, s. 4);

- Rusya’nın ekonomik anlamda diğer ülkelere olan bağımlılığını azaltmak ve bunu başarabilmek için ülkenin ekonomik düzeninin güçlendirilmesi, BDT ile ortak ekonomik sahaların organize edilmesi.
- Toplumun sosyal ve politik istikrarını desteklemek amacıyla, Rusya Federasyonu’nun sahip olduğu ülkesel güç sisteminin, federal ilişkilerin, yerel yönetimlerin geliştirilmesi.

- Suç, rüşvet ve terörizmi azaltma maksadıyla, kanunlara bütün vatandaşlar, topluma hizmet edenler, ülke kurumları, politik partiler, sosyal ve dini organizasyonlar tarafından uyulmasını sağlamak.
- Uluslararası kanunların temel prensiplerine ve kurallarına sadık kalmak.

Merkezi otoritenin bölgeler üzerindeki etkisinin artırılmasının, merkezi ve bölgesel güçler arasındaki ilişkileri güçlendireceği fikri biraz şüpheyile karşılanmıştır. Rusya Federasyonu, herhangi bir toplumsal ve demokratik yönetim mirası olmayan bir ülkedir. Yeltsin döneminde, Rusya gibi büyük bir ülkede, merkezi otoritenin tam anlamıyla sağlanamaması durumunda, bazı grupların, sahip oldukları güçlerini kötüye kullanabileceklerine şahit olunmuştur. Diğer taraftan, otoritenin merkezde toplanması; totaliter bir yapının ortaya çıkmasını engellemek için, demokratik bir gelişmenin garanti edilmesini gerektirmektedir. Bu bağlamda, 1993 Anayasası'nın kabul edilmesinden önce, yasama organlarının yönetimi tam anlamıyla denetlemesinin kısıtlı olarak yapılabilmekteydi. Teorik olarak bu; gücün kontrolsüz ve sınırsız bir şekilde merkezileştirilmesine sebep olabilirdi. Bu eğilim 2004 sonbaharında daha da artmıştır. Eylül 2004'te Beslan'da meydana gelen rehin alma hadisesinden sonra Putin, Kremlin'in merkezi gücünü kuvvetlendirme imkanını bulmuştur (Haas, 2005, s. 4).

Beslan'da yaşanan trajedinin akabinde Putin liderliğinde şu anahtar değişiklikler gerçekleşmiştir (Smith, 2005, s. 1);

- Bölgesel yöneticiler artık seçilmeyecek, başkan tarafından atanacak ve bu seçim bölgesel yasama kurulu tarafından onaylanacaktır.
- Duma'nın tamamı gelecekte orantılı temsiliyet esasına göre seçilecektir. Şu an Duma'nın 450 sandalyenin yarısı orantılı temsiliyet ilkelerine göre seçilmektedir, diğer yarısı ise birbirinden bağımsız üyelerden oluşmaktadır.

2.7.3. Putin'in İdari Reformları

Rusya, büyük devlet tecrübesine sahip olmasına rağmen ülke yönetimi değişik sistemler içerisinde olsa bile her zaman bir grup ve aile tarafından yürütülmüştür ve bu nedenle Rusya'da demokrasi hep "Ruslara özgü" olagelmıştır. Çarlık İmparatorluğu döneminde yönetim Çar ailesi ve onların etrafında kümelenen soylular tarafından gerçekleştirilirken, "işçi sınıfının iktidarı" sloganıyla devrim yaparak iktidarı ele geçiren komünistlerin yönetimindeki Rusya'da ayrıcalıklı sınıf bu defa "Politbüro" ve "Nomenklatura" olmuştur (Oğan, 2007).

1991 yılında Sovyetlerin dağılmasıyla onun mirasçısı olarak ortaya çıkan Rusya Federasyonu'nda demokratik tavırlar sergileyen Boris Yeltsin'in iktidara gelişi Rus halkında uzun süreden beri özlemi duyulan "demokratik yönetim" anlayışının yerleşeceğine dair umutları arttırmış ancak, özellikle de Yeltsin'in ikinci dönem devlet başkanlığı sırasında ülkeyi yönetemeyecek kadar hasta olması iktidarın yavaş yavaş onun aile bireylerinin de içinde yer aldığı belirli bir grubun eline geçmesine sebep olmuştur. Aile bireylerinin ve işadamlarının ülkede giderek etkinliği ele almaları ve fiilen ülkeyi yönetecek konuma gelmeleri Rusçada "semya" olarak anılan "aile" kavramını politik bir terime çevirmiş ve Rusya'da iktidar yerine bu kavram kullanılmaya başlanmıştır (Oğan, 2007).

Federasyonun ilk Devlet Başkanı olan Boris Yeltsin, 1999 yılının 31 Aralığına kadar bu görevi iki dönem arka arkaya seçilerek yürüttükten sonra yetkilerini aileden kime devredeceği merak konusu olmuştur. Putin böyle bir dönemde önce Başbakan olmuş sonra da 2000 yılının Mart ayında yapılan seçimleri kazanarak tam yetkili devlet başkanı olmuştur. Putin'in yönetsel anlamda gerçekleştirdiği reformlara değinebilmek için öncelikle Rusya Federasyonundaki siyasi yapı hakkında bilgi vermek gerekmektedir. Devlet Başkanı halk tarafından 4 yıllık bir süre için genel seçimle doğrudan seçilmektedir. Aynı kişi en fazla iki dönem için seçilebilmektedir (<http://www.president.kremlin.ru>, 15.05.2007). Dokunulmazlığa sahip olan Devlet Başkanının; başbakanı atamak, hükümet toplantılarına başkanlık etmek, hükümeti görevden almak, üst düzey yargı ve denetim kurumlarının yöneticilerini göreve getirmek ve görevden almak, Duma'yı feshetmek gibi çok önemli yetkileri bulunmaktadır (Timakova et.al., 2000, s. 124,127). Devlet Başkanı ülkenin dış

politikasını yürüterek, uluslararası antlaşmaları imzalamaktadır. Aynı zamanda silahlı kuvvetlerin Başkomutanı sıfatını da taşımaktadır (<http://www.government.gov.ru>, 15.05.2007).

Putin Başkan olmasıyla birlikte devlet mekanizmasına işlerlik kazandırabilmek için idari açıdan reform yapma ihtiyacı hissetmiştir. Rus Devleti Yeltsin döneminde hantallaşmıştır ve Rusya'da piyasa ekonomisinin işlemesi için yönetsel yapının daha elverişli hale getirilmesinin gerekliliği ortaya çıkmıştır. Devlet mekanizması müdahalenin gerekmediği alanlara ise karışmamıştır. Bazı departman ve bakanlıklar diğerleri tarafından icra edilen fonksiyonları kopyalayabilmektedir. Bu şekilde iki kat iş yüküne son verilmiştir. Devlet departmanlarının fonksiyonları böylece daha efektif hale getirilmiştir. Federal merkez ve bölgeler arasındaki güçlerin sınır tayini daha net bir şekilde tanımlanmıştır. Devlet programlarının para kaynağının sağlanması daha yakın bir şekilde sonuca bağlanmış ve sivil servis yenilenmiştir (Smith, 2005, s. 2).

Putin'in yönetsel anlamda attığı adımlardan en önemlisi Yeltsin döneminden kalma ekibin tasfiye edilmesidir. Zira Putin, ilk Başkanlık döneminde Başbakan Mihail Kasiyanov'u reformların yavaş uygulanması ile suçlamaktaydı. İkili Mihail Hodorkovski'nin tutuklanmasında da ters düşmüştür. Üstelik yine Yeltsin ekibinden olan Başkanlık İdaresi Başkanı Valoşin'de bu tutuklama olayının ardından 2003 yılında istifa etmiştir. Bu istifanın ardından Putin, Başbakan Kasiyanov'u Şubat 2004'de görevden alarak yerine Mihail Fradkov'u atamıştır. Fradkov, rejime bağlı ve herhangi hiç kimseye angajmanı olmayan birisi olarak Putin'in güvenini kazanmıştır (Çomak, 2006, s. 95).

Ayrıca Putin Mart 2004'de yönetim vasıtalarının miktarını düşüren bir kararname yayınlamıştır. Kararname, 13 federal bakanlığa, 2 devlet komitesine, 1 federal komisyona, 4 federal servise ve 4 acenteye dağıtılmıştır. Önceden 6 olan başbakan yardımcısı sayısı bire indirilmiştir. Başkan; 5 bakanlığın, 5 federal servis ve 2 federal dairenin faaliyetleriyle sorumlu hale getirilmiştir. Bunlar; İçişleri Bakanlığı, Acil İşler Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Savunma Bakanlığı ve Adalet Bakanlığıdır. Başbakan; Devlet Haber Servisi, Dış İstihbarat Servisi, Federal Güvenlik Servisi, Uyuşturucu Ticaretini Kontrol Federal Servisi ve Federal Önlem

Servisi ile de görevlendirilmiştir. Diğer bakanlar, başbakan tarafından atanmıştır ve ona direkt olarak bağlanmıştır (Smith, 2005, s. 2-3).

Putin, Başkanlık İdaresi'nde yer alan Yeltsin dönemi bürokratlarını ise Nisan 2004'de yönetsel reformların ikinci fazını gerçekleştirerek bertaraf etmiştir. Bakanlıklar içindeki departman miktarı önemli derecede düşürülmüştür. Buna göre bir bakan ikiden fazla yardımcıya sahip olamayacaktır. Keza bu dönemde Başbakan Mikhail Fradkov, yönetimdeki memur miktarının doğrudan azaltılacağını açıklamıştır. Başbakan Yardımcısı Aleksandr Zhukon ise yönetsel reformun bir sonucu olarak bakanlıklar, federal servisler ve müdüriyetlerdeki sivil hizmetlilerin toplam miktarının % 20'ye kadar düşürüleceğini açıklamıştır. 2010'a kadar tamamlanacak olan yönetsel reformların geçerliliği çok kısa bir zamanda ortaya çıkacaktır. Bakanlıklardaki personel miktarı azaltılmıştır (Smith, 2005, s. 3). Böylelikle Başkanlık İdaresi'nin yapısını değiştiren Putin, çoğu birimi lağvetmiştir ve yerlerine farklı birimler kurmuştur. Eski bürokratlar açıkta kalmış ve yerlerine yenileri atanmıştır (Çomak, 2006, s. 95).

2.7.4. Putin'in Siyasi Partileri Azaltma Politikası

Demokrasi geçmişi olmayan Rusya Federasyonu, SSCB Komünist Partisi'nin 70 yıllık tekeli nedeniyle gerekli siyasi kurumlara sahip değildi. Bu nedenle Fransız ve Amerikan anayasalarından örnek alınarak oluşturulan 12 Aralık 1993 tarihli Rus Anayasası kuvvetli bir Başkanlık Sistemini öngörmektedir (Uslubaş, 2005, s. 115-116). Anayasaya göre Rusya, cumhuriyetle yönetilen, demokratik ve federatif bir kanun devletidir. Yürütme yetkisi, anayasa tarafından devlet başkanı ve başbakandan oluşan ikili bir yapıya verilmişse de, devlet başkanının büyük bir ağırlığı söz konusudur. Devlet başkanına verilmiş olan bazı yetkiler kendisini yasama organlarının üzerinde bir konuma yerleştirmektedir. Örneğin devlet başkanı, meclisin onayı gerekmeden kanun hükmünde kararname çıkartma yetkisine sahiptir. Bununla birlikte, devlet başkanı belirli şartlar altında Duma'yı feshedebilir, Duma'ya yasa taslağı gönderebilir ve referandum talep edebilir. Dokunulmazlığa sahip olan Başkanın başbakanı atamak, hükümet toplantılarına başkanlık etmek, hükümeti görevden almak, üst düzey yargı ve denetim kurumlarının yöneticilerini

göreve getirmek ve görevden almak, af ilan etmek gibi çok önemli yetkileri vardır (http://www.rusya.ru/tur/index/siyasi_ve_idari_yapi, 17.04.2007).

Rusya Başkanı, bu konuyla Rusya üzerinde otoritesini koyma ve dikey otoriteyi oluşturma çalışmalarına siyasi partilerin sayılarını azaltarak devam etmiştir. 10.000'den daha az üyesi ve 89 bölgenin en az 45'in de teşkilatı bulunmayan partilerin kapatılmasını öngören yasa Duma'ya Ocak 2001'de gelmiştir. Putin, çok sayıda küçük partinin bulunmasının Rusya'nın genç demokrasisinde uzun dönemde bir istikrarı sağlamayı imkansız hale getirdiğini düşünmekteydi. Oysaki eleştirmenler bu önlemlerin muhalefeti bastıracağı ve Başkan'ın elinde çok daha fazla güç toplayacağından yakınmaktaydı. Bu, yerel seçimlerde bile sadece ulusal düzeyde onaylanmış partilerin aday gösterebileceği anlamına gelmekteydi. Bölgesel partiler örneğin Tataristan Cumhuriyetçi Partisi bölgesel ve yerel öz-yönetim seçimlerine bile katılamayacaktır. Sadece iki veya üç parti bu yasadaki şartları sağlayabilecek gibi görünmektedir. Ancak bu bile bir partinin varlığını sürdürmesine olanak sağlamamaktadır. Çünkü ihlal edilmesi durumunda bir partinin kapatılmasına neden olabilecek sayısız sınırlama bulunmaktadır (Peterson, 2001, s. 18).

Başkan Putin, Duma'nın üçte ikisini oluşturan Birleşik Rusya Partisi'nin tam desteğine sahip olduğundan Komünist Parti dışında parlamentoda iktidara muhalefet edebilecek veya istenilen yasaların çıkmasını engelleyecek bir siyasi parti veya grup bulunmamaktadır. Dolayısıyla da Putin reformlarına yasama organından bir engelleme çıkması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle Rusya'da demokratik hayat ve parlamentonun istikrar içinde çalışması Batı'daki anlamda tam olarak mümkün olamamaktadır. Rusya'da demokrasi geleneği ve siyasi uzlaşının oturması zaman almaktadır (Uslubaş, 2005, s. 120).

Rusya'da siyasi partiler kanununda 2007 yılında yeni bir değişiklik yapılmıştır. Yeni yasaya göre siyasi partiler en az 50 bin üyeye sahip olmak ve Rusya Federasyonu'na bağlı cumhuriyetlerin yarısında da faaliyet göstermek zorundadır. Ayrıca partilerin denetim yetkisi valilerin eline verilmiştir. Rusya'da son yapılan yasal düzenlemeler nedeniyle iki hafta içinde dört siyasi parti yasaklanmıştır. Bu partiler; Barış Partisi, Ulusal Bolşevik Partisi, Liberal Cumhuriyetçi Parti ile Özgürlük ve Halk Gücü Partisi'dir. Liberal Cumhuriyetçi Parti lideri Vladimir

Rysckow yasaklamaya sert tepki göstererek, politik bir tutumun söz konusu olduğunu söylemiş ve yeni düzenlemeyle ülkedeki 32 partiden 17'sinin daha kapatılmakla karşı karşıya olduğunu belirtmiştir (<http://www.atilim.org/haberler/2007/04/01/>, 17.04.2007).

2.7.5. Putin'in Oligarşiyi Millileştirme Politikası ve Rus Medyası

Mihail Gorbaçov'un SSCB Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevine seçilmesinin ardından, batmakta olan Sovyet ekonomisinin kurtarılabilmesi için yürürlüğe soktuğu liberalleşme çalışmaları ve reformlar, hızla parçalanmaya doğru giden ülkede yeni bir sınıfa ortaya çıkarmıştır. Gorbaçov'un reformları ile başlatılan liberalleşme çalışmaları sayesinde ilk sermaye birikimlerini gerçekleştiren bu sınıf, SSCB'nin dağılmasından sonra hayata geçirilen özelleştirme sayesinde ülkedeki mal varlıklarının büyük bir kısmını çeşitli yollarla üzerlerine geçirmiştir. İşletmelerin özel mülkiyete devrini sağlayan özelleştirme, kısa bir dönem içerisinde ve göreceli olarak organize olmayan bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede sermayenin geniş bir kesime yayılmasını ve sermaye piyasası kuruluşuna temel teşkil etmek üzere her Rus vatandaşıma kupon "voucher" verilerek, bu kuponla özelleştirilen firmalardan hisse almaları planlanmıştır. Voucher'lerin değeri genel olarak kabaca 6 haftalık ücretin değerine eşit bulunmaktaydı. Rus halkına 146.064 milyon kupon dağıtılmıştır. Ancak, sistem uygulamada istenen sonuca ulaşamamış bir kısım kişiler bu kuponları ikinci el piyasada toplayarak işletmeleri satın almıştır (KOSGEB, 2005, s. 4).

İşletmelerin çalışanlara devrini öngören uygulama ile de sermayenin geniş kitlelere yayılması amacına ulaşamamış, bu uygulamada da işletme yöneticileri çalışanların paylarını bir şekilde alarak işletme mülkiyetine sahip olmuşlardır. Ancak, bu noktada dikkate alınması gereken unsurlardan biri, kamu mallarının 1992-1994 yılları arasında, çok kısa bir sürede devrinin gerçekleştirilmiş olmasıdır. 1994 yılına gelindiğinde, 110.000 devlete ait işletmede mülkiyet devrinin sağlandığı ve 1994 yılında GSYİH'nın 2/3'ünün ise devlet mülkiyetinde olmayan işletmelerce oluşturulduğu görülmektedir (KOSGEB, 2005, s. 4).

Başlangıçta “Noviy Russki” yani “Yeni Ruslar” olarak adlandırılan bu kesim, işletmelere bu şekilde sahip olarak güçlenmiş ve sonrada Rusya’da ve Batı dünyasında “oligark” olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Ancak Rusya’da oligark kavramı, tarihte devlet kurumu, ya da daha genel olarak yönetme ve yönetilme ilişkileri üzerine ilk yazılı belgelerden birisi olan Herodotos Tarihi’nde bahsedilen yönetim şekli ile karıştırılmamalıdır. Zira, Herodotos ilk kez iktidarın biçimlerini, kişisel iktidar, azınlık bir grup elinde bulunan iktidar, ya da halk iktidarı olmak üzere, üç başlık altında tanımlamış ve bunları sırasıyla, monarşi, oligarşi ve demokrasi olarak adlandırmıştı. Oysa bugün burada bahsi geçen oligarşide bir yönetim şeklinden ziyade bir sınıf kastedilmektedir (Oğan, 2003, s. 2).

Bu sınıf, Yeltsin döneminde ekonomik gücüne politik güçler de katmıştır. Yeltsin 1996 yılında kendisine verilen halk desteği % 3'lere kadar düşünce, yapılan seçimlerde Komünistlerin tekrar iktidara gelebileceği argümanını kullanarak bu sınıftan yardım almıştır. Bu durumda onların Kremlin politikalarına katılması sonucunu doğurmuştur (Özbay, 2006, s. 24). Üstelik Bakanların ve başbakanların atanmasında kilit roller üstlenen bu sınıf, başta Çeçenistan Savaşı olmak üzere, ülkenin iç ve dış güvenlik sorunlarına kadar birçok alanda zamanla söz sahibi olmuştur (Oğan, 2003, s. 3). “Milli burjuvazi yaratma” anlayışı ile yürütülen politikalar Rusya’da dünyanın en zengin adamları listesine giren onlarca işadınının ortaya çıkmasıyla neticelenmiştir. Bunun yanı sıra Gazprom, Lukoil ve Rosvoorujeniye gibi firmalar tekel güçlerini iç ve dış politikaya yansıtmaya başlamışlardır. Uluslararası Para Fonu (IMF-International Monetary Fund) ve Dünya Bankasının sağladığı kredilerle izlenen liberal ekonomi politikaları sistemin işlemlerini sağlayamamıştır. Geniş halk kesimleri çok fakirleşirken, fabrikalar maaşları ancak ürettikleri mallarla ödemeye başlamışlardır (Tellal, 2002, s. 541).

Yeltsin’in ardından bu kesim aynı zamanda Putin’in de iktidara gelmesine yardımcı olmuştur. Ancak Putin, Yeltsin’i abluka altına alan bu sarmalın kendisini de yok edeceğinden endişe etmiştir. Bu nedenle de iktidarının birinci yılında bu sınıfa yönelik politikalar geliştirmiştir. Putin’e göre sermaye etkisini iktidara dayatanlar bir sınıf gibi davranmaktan vazgeçmelidir (Oğan, 2003, s. 4). Putin’i iktidar yapan oligarşik koalisyonda şu isimler öne çıkmaktadır: Boris Berezovski, Vladimir Gusinsky (MostBank Gurubu), Vladimir Potanin (Oneximbank’ın sahibi), Mihail

Fridman, Aleksander Smolensky (SBS-Agrobank), Pyotr Aven, Anatoly Chubais, Rem Vyakhirev, Mihail Hodorkovski (Yukos-Oil) (Taştekin, y.y.).

Öncelikle tek ulusal özel televizyon kanalı (NTV) ana kurumu Media-Most'un kurucusu ve bir zamanlar Dünya Yahudi Kongresi Başkan Yardımcılığı yapmış olan Vladimir Gusinski ile devletin mülkiyetindeki doğalgaz şirketi Gazprom arasında ciddi bir mücadele yaşanmıştır (Peterson, 2001, s. 19). Putin ilk hamle olarak medya imparatoru haline gelen Boris Berezovski ve Vladimir Gusinski'ye yönelmiştir ve onların mal varlıklarına el koydurarak, yurt dışına kaçmalarına neden olmuştur (Taştekin, y.y.). Rusya'ya giremeyen Gusinski İsrail'e kaçmış, Berzevovski ise İngiltere'de İngiliz vatandaşlığını almıştır (Çomak, 2006, s. 94).

Rusya'da basın özgürlüğü aleyhinde girişimleri ve kaçakçılık faaliyetleri iddiaları ile Butsyrskaya cezaevinde dört gün tutuklu olarak hapsedilen Gusinski, bu duruma tepki olarak Rusya'da halen 1 milyon kişinin 1930'lardaki gibi hapisanelerde tutuklu olduğuna ilişkin bir yorumda bulunmuştur. Ayrıca, Kremlin'in % 51 devlet mülkiyetinde olan televizyon kanalı ORT'nin kontrolü de Berezovski'nin elinden alınmaya çalışılmıştır (Peterson, 2001, s. 19). Berezovski ise Putin'in totaliter bir rejime yöneldiğine dair bir eleştiri de bulunmuştur (www.russiajournal.com, 15.05.2007). Hatta Berezovski, Yeltsin yönetiminin "feodal" kimliğine rağmen, demokrasi sisteminin işlediğini, buna karşılık Putin'in devlet ve yönetsel elit arasındaki tüm ilişkileri değiştirmeyi amaç edindiğini ancak kimsenin bu yaklaşımın niteliği hakkında kesin bilgi sahibi olmadığını belirtmiştir. Rusya'nın parçalanması ve otoriter bir rejimin yerleştirilmesinde ortak olmayı arzu etmediğini belirten Berezovski, bu nedenle Putin'e karşı muhalefet kararı aldığını belirtmiştir (Caşın, 2002, s. 321).

Yaşanan bu gelişmelerin ardından Rusya'da özellikle televizyon ve radyoların giderek artan bir şekilde Kremlin'in etkisi altına girdiğine ilişkin yorumlar yapılmıştır. Bu argümanı savunanlar Rus yayıncıların tarafsızlıklarını kaybettiklerinin en iyi örneği olarak 2004 Eylül ayında Beslan'daki okul baskını göstermektedir. Dünya televizyonları, çocuk rehinelere okuldan korku içinde kaçışlarını canlı yayınlarken, Rus televizyon kanalları, bir süre normal yayın akışlarını sürdürmüştür. Ardından da, olayları önemsizmiş gibi gösterme çabasına

girmişlerdir. Bu tablo, gerek Rusya içinde, gerekse dışında, birçok insana Rus medyasının yetkilileri zor durumda bırakmamayı, gerçekleri göstermekten daha fazla önemsediklerini göstermiştir. Bir zamanlar yönetim karşıtı sesleri dile getiren NTV bile Putin'in emri altına girmiştir. Yazılı basın ise nispeten daha bağımsız kalmayı başarmıştır (<http://www.bbc.co.uk>, 20.04.2005).

Putin'in hedefindeki bir diğer isim ise Petrol devi Yukos'un Yönetim Kurulu Başkanı ve aynı zamanda Rusya Yahudi Kongresi Eski Başkanı olan Mihail Hodorkovski olmuştur. Başkanlık seçimlerinde Putin'e karşı aday olacağını açıklaması ile dikkatleri çeken Hodorkovski, sahtekarlık ve vergi kaçırma suçlarından dolayı 2003'te tutuklanmıştır (Çomak, 2006, s. 94). Hodorkovski'nin tutuklanmasının ardından, Yukos Şirketi'nin hisseleri yerel ve uluslararası borsalarda hızla değer kaybetmiş ve şirket mali sıkıntı içine girmiştir. Mahkeme yetkililerinin şirketin vergi borcunun 3.4 milyar dolar olduğunu belirtmesinden sonra şirketin banka hesapları dondurulmuş ve başkanının tutuklanması Rusya'nın toplam petrol üretiminin 1/5'ni gerçekleştiren Yukos şirketini iflasa doğru sürüklemiştir (Veliev; 2004). Hodorkovski haftalık Rus dergisi "Lenta.Ru"ya verdiği demeçte, Putin'in ülkedeki "tüm seçilmiş siyasetçileri, atanmış organlara" çevirmeye çalıştığını belirtmiştir. Yukos davasını devletin sermayeyi yeniden dağıtmasına örnek olarak gösteren Hodorkovski, "Yukos davasının en büyük nedeni, 4-5 kişinin bu büyük ve başarılı şirketi satın almak arzusu yüzünden ortaya çıktı" diye belirtmiştir (<http://www.maksimum.com/haberler/haber/78/22015.php>, 10.04.2007).

Bu üç ismin Putin'in hedefi haline gelmesinin nedeni Yahudi olmaları değildir. Zira Putin'e seçim kampanyasında destek veren ve bir zamanlar Rusya Yahudi Kongresi Başkanlığı yapmış olan Alfa Holding'in sahibi Mihail Fridman, Putin'in yardımcısı ve basın sözcüsü Sergei Yesterjenski ve Putin'in desteği ile Petersburg Valisi seçilen Valentina Matviyenko Putin'e yakın olan Yahudilerin başında gelmektedir. Berezovski, Gusinski ve Hodorkovski'nin hedef olma nedenleri Putin'e siyasi rakip olma özelliğine sahip olmalarıdır (Çomak, 2006, s. 94). Zira Hodorkovski'nin, Yuganskneftegaz'ın satışının hemen ardından Yukos'taki hisselerinin % 60'ını yakın dostu Leonid Nevzlin'e devretmesi kendisinin politikaya girmesinin önünde engel kalmadığına ilişkin yorumların yapılmasına neden olmuştur

(<http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/15/ekonomi/ekonomi7.html>, 10.04.2007).

Tüm bu gelişmelerin dışında Rusya’da sermayeyi elinde bulunduran bu sınıfın, paralarını değişik sektörlerde kullanmaya başladığı da gözlemlenmiştir. Petrol zengini olan bu kesim son zamanlarda futbol kulüplerine yatırım yapmaya başlamıştır. 1920’lerde sanatla ilgilenen Amerikalı zenginler gibi Rus sermayedarlar da prestij ve statü elde etmek için futbol kulüplerini satın alma yoluna gitmektedirler. Ancak Rusya’da bazı çevreler onların para aklamak için futbola yöneldiklerine ilişkin yorumlar yapmaktadırlar. Zira Rus futboluna değil Avrupa futboluna yatırım yapılmaktadır. Örneğin kendisine ait Sibneft’i devlete ait Gazprom’a satan ve Rusya’da petrol şirketi sahiyken futbola yönelen Roman Abramoviç, İngiliz Chelsea takımını satın almıştır. Suni gübre kralı olarak tanınan Aleksey Fedoriçev, Dinamo Moskova’yı satın alarak takıma Batılı futbolcular transfer etmiş, diğerlerine göre daha az zengin olan Litvanyalı Vladimir Romanov da İskoçya liginin lideri olan Hearts’ı satın almıştır (http://www.rusyaonline.com/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=36, 10.04.2007).

Öte yandan Rusya’da Ruslara özgü bu sınıfın haricinde oldukça ilginç bir yapı daha oluşmuştur. Başkan Putin tarafından uygulanan “upravlayimaya demokratiya” yani “yönetilebilir demokrasi” anlayışı zaman geçtikçe Putin’in etrafında güvenlikten ve Petersburglulardan oluşan yeni bir ekibin ve daha doğru bir ifade ile iktidar grubunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu yeni “hemşehri” gruplaşması başta sermayedarlar olmak üzere kendilerine politik rakip olma potansiyeline sahip bütün güçlere karşı iktidar araçlarını kullanarak baskı yapmaya başlamıştır. Siloviklerin etkisi altında bulunan Petersburg ekibi bugün tam anlamıyla Rusya’da yönetim üzerinde etkinliğini kurmuş ve sıra Rusya’nın ekonomik gücü üzerinde hakimiyet ilan etmeye gelmiştir. Ancak bu gücü büyük oranda ellerinde tutan sermayedarların pek de kolay teslim olacakları düşünülmemektedir. Kaldı ki, oligarklar teslim olmak bir yana destekledikleri siyasal partiler aracılığı ile devlet yönetiminde etkinliklerini arttırmaya çalışmaktadırlar. Hatta 2008 Başkanlık seçimleri bu manada Rusya’da bu iki grup arasında önümüzdeki on yıllar içerisinde Rusya’yı hangi grubun

yöneteceğinin belirleneceği ve adeta Rusya'nın kaderini belirleyen tarihi aşamalardan birisi olacaktır (Oğan, 2007).

Sonuç olarak Putin, ülkede hakim konumda bulunan illegal ekonomik sistemin, Rus ekonomisini olumsuz yönde etkilediğini, devlete vergi vermeyen bu tür şirketlerin ülkedeki yaşam standardının gerilemesine ve yabancı sermayenin yatırımlarının olumsuz yönde gelişmesine neden olduğunu iddia etmiştir. Ülkedeki merkezi otoritenin boşluğundan yararlanan bu şirketlerin, hukuki bağlamda kurallara riayet etmeyerek ve pazar ekonomisinin serbestisinden kötü niyetli olarak istifade ettiğini belirten Putin, bu durumun Rus halkı tarafından kabul edilemeyeceğini belirtmiştir ve ülkedeki bu kesime yönelik yaptırımlar uygulamıştır (Caşın, 2006, s. 379).

2.7.6. Putin'in Rus Ekonomisini İyileştirme Çabaları

Sosyalizmin kuruluşunun başlangıç dönemlerinde sanayileşme ve modernleşme özel girişim ya da büyük anonim şirketler tarafından değil devlet tarafından yürütülmekteydi. Devlet, ekonomide egemen konumdaydı. Sovyet Devleti özellikle Stalin döneminde başlatılan hızlı sanayileşme politikası ile ağır sanayi ürünleri üretmiş, elektrik şebekeleri kurmuştur. Böylelikle Stalin yönetiminde Sovyetler büyük bir sanayi gücüne kavuşmuştur. Merkezden yönetilen bir sistem kurulmuştur. Ekonomide yaşanan büyüklük ile Sovyet kaynaklarının çok önemli bir bölümü (ulusal gelirin yaklaşık ¼'ü) II. Dünya Savaşı'ndan önce başlayan ve sonraki yıllarda da devam eden silahlanma yarışına aktarılmıştır (İrge, 2006, s. 99-100).

1960'larda ise işgücü yetersizliği sorunu baş göstermiştir. Üstelik aşırı merkezileşmiş Sovyet modeli işletmeler yüksek kapasitede verimlilik elde edememiştir. İşletmelere hangi ürünü üreteceklerini önceden bildiren merkezi planlamacılar nedeniyle işletmeler belirtilen rakamlara ulaşabilmek için üretim fazlası yaratmak durumunda kalmışlardır. Bu durum da büyük miktarlarda ürün stoklarının oluşmasına neden olmuştur. Yan ürünler konusunda da başarılı bir politika izlenememiştir. Örneğin belirli bir bakanlık adına çalışan işletme yöneticisi kendi sanayi atığının başka bir alanda yaşamsal bir girdi olabileceğini tahmin edememiştir. Keza bu durum Sibiryadaki petrol alanlarından çıkan artık ürünlerin

bir plastik sanayisinin işine yarayacağı yerde, toprağı ve atmosferi zehirleyerek ekolojik çevreyi kirletmesi örneğinde somutlaşmaktadır (İrge, 2006, s. 100-102).

Sovyetlerde uygulanan bir başka yanlış ekonomi politikası da kaynakların en etkin ve yenilikçi işletmelere kanalize edilmesini sağlayacak mekanizmanın olmamasıdır. Hemen hemen bütün Sovyet ürünleri modası geçmiş, kaba ve düşük kaliteli ürünlerdir. Askeri malzemelerin dışında üretilen ürünlerin uluslararası pazarlarda rekabet şansı olmamıştır. Malların iç pazarda satın alınabilmelerinin nedeni de ülkenin dış rekabete kapalı tekelleri bir yapıya sahip olmasıdır. Ürün kalitesinin düşük olmasının bir diğer nedeni de kullanılan makinaların ve ekipmanın eski olmasıdır (İrge, 2006, s.111-112).

Rusya Federasyonu, SSCB zamanında ağır ve hantal bir ekonomik yapıya sahip olmasına rağmen gıda ürünlerinde kendi kendine yeterli, askeri araç ve gereçler başta olmak üzere sanayi ürünleri üretimi gerçekleştirebilen bir ülke olmuştur. Ancak birliğin son dönemlerinde “Devlet arz sistemi-Gosplan” aracılığı ile yapılan kaynak tahsisatı etkin işleyememekte, satılan mal karşılığında alınan ruble malzeme tedarikini karşılayamadığından teşebbüsler birbirlerine doğrudan satış yapamamaktaydı. Oysa geleneksel Sovyet sisteminde hammadde ve malzemelerin bir teşebbüsten diğerine akışı “devlet planı-gosplan” a göre yapılmaktaydı. Gorbaçov’dan önce Sovyet liderleri zaman zaman ekonomiyi düzenlemeye yönelik reformlar yapmıştır. Keza 1950’lerin sonlarında Kruşçev ve Brejnev yönetiminin ilk yıllarında ekonomi yönetimini desentralize çalışmaları yapılmıştır. Ancak piyasa güçlerinin işlemediği bir ortamda bu politikanın cumhuriyetlerin gücünü arttırabileceği kaygısından dolayı desentralizasyon çalışmalarından vazgeçilmiştir. İki kutuplu sistemde ABD ile giriştiği askeri yarışta geride kalmak istemeyen Sovyetler kaynaklarının büyük kısmını savunma sanayine ayırınca genel ekonomik durum iyice bozulmuştur. Ayrıca Birliğin, Üçüncü Dünya Ülkelerindeki faaliyetleri de oldukça maliyetli olmaya başlamıştır (Turan, 2006, s. 19).

Dolayısıyla Sovyet ekonomisine ilişkin büyüme oranları 1970’li yılların başından itibaren giderek düşmeye başlamış ve hatta bu yılların sonunda ülke sanayileşmiş piyasa ekonomisine sahip ülkelerin gerisinde kalmıştır. 1975 yılında Sovyetlerin Gayri Safi Milli Hasıla’sı (GSMH), ABD’nin GSMH’sının yalnızca %

58'i kadardı. Kişi başına ulusal geliri ise ABD'ye göre % 48 oranında daha azdı. 1990 yılında ise kişi başı Sovyet ulusal geliri 5,060 dolar iken bu oran ABD'de 21,000 dolardı (Turan, 2006, s. 21). Rekabet edemeyen verimsiz bir sürü işletme, halkını doyuramayan bir tarım sektörü ve oldukça yüksek miktardaki dış borcu Sovyetlerin dağılacağıının sinyalleri vermiştir.

1980'lerde ise Sovyet ekonomisi durgunluk içerisine girmiştir (zastoy) ve kapitalist sistem ile rekabet edemediği gibi savunduğu kuramsal ve ideolojik konumu nedeniyle de büyük bir çıkmaz yaşamıştır. Brejnev'in son dönemlerinde çıkış yolları aranmaya başlamış, onun ölümünden sonra da "Novosibirsk Memorandumu" gereğince ekonominin tıkanma noktaları saptanmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Birliğin içinde bulunduğu siyasal belirsizlik nedeniyle gerçekleştirilemeyen bu memorandum daha sonra genişletilerek Gorbaçov tarafından perestroyka (yeniden yapılanma) ve glastnost (siyasette açıklık) ilkeleriyle öne sürülmüştür. Ancak bu politikalar toplumda "sosyalist" değerlerin sorgulanmasına ve ideolojik bir boşluğun yaşanmasına neden olmuştur. Böylelikle de SSCB içerisindeki halklar arasında ayrılıkçı akımlar güç kazanmıştır. Birliğin son dönemi; ekonomik bunalım→ bunalımı aşma çabaları→ toplumsal bunalım ve ideolojik boşluk→ milliyetçi akımlar → çöküş şeklinde formüle edilebilmektedir (Tellal, 2002, s. 158).

1991 yılında SSCB'nin dağılmasından sonra ise Boris Yeltsin başkanlığındaki Rus Hükümetinin 17 Ağustos 1998 günü moratoryum ilan edip rubleyi revalüe etmesi ile büyük bir ekonomik krizin yaşandığı 1998 yılına kadar ekonomisi sürekli küçülen bir ülke konumuna gelmiştir (<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm> 27.06.06). Sosyalist rejimin yıkıldığı 1991'de alt ve üst uçlar arasındaki gelir farklılığı oranı 1/8 iken fark 2000 yılında 1/70'e kadar açılmıştır. Üstelik SSCB'nin son döneminde ortaya çıkan organize suç örgütleri ile mafya, gelir dağılımını daha da arttıracak kadar güçlenmiştir. Zira bu örgütlerin ekonomiye yaptıkları en büyük darbe, kayıt dışı ekonomiyi 2001 yılında Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'nın (GSYİH) % 40'ına kadar büyütme olmuştur (Uslubaş, 2005, s. 111).

Yeltsin'in amacı ekonomiyi güçlendirmek iken bu amaçla yaptığı girişimler Rus ekonomisinin dar boğaza girmesine sebep olmuştur. Örneğin bu dönemde devlete ait işletmeler hızlı bir şekilde özelleştirilmiştir. Ekonomik ve stratejik önemi

çok büyük bazı devlet işletmeleri ya eski Komünist Parti ileri gelenlerinden oluşan nüfuzlu kesime ya da zengin girişimcilere değerlerinden çok aşağıya satılmıştır (Özby, 2006, s. 23). Üstelik 1992’de başlatılan bu süreçte tarım, hizmet ve küçük sanayi işletmelerine öncelik verilerek, 1997 yılı sonunda ülkedeki toplam işletmelerin % 80’i özel sektöre devredilmişken verimli çalışmayan devlet şirketlerinin bu sürece dahil edilmemesi nedeniyle ekipmanlar eskimiş, tekelleşmiş sanayi dokusunun yenilenmesi fırsatı kaçırılmıştır (Uslubaş, 2005, s. 111).

Reformların hızlı gerçekleştirilmesi ülkede önce şiddetli bir devalüasyona ardından da görülmemiş bir enflasyona yol açmıştır. Fiyatlar yaklaşık 26 kat artmış, ruble dolar karşısında değer kaybetmiş, halkın bankalardaki ve yastık altındaki birikimi bir anda erimiş ve yoksulluk artmıştır. Rusya’ya bir anda giren kapitalist sistem çok az bir kesimi oldukça fazla zenginleştirirken, halkın geri kalanını yoksullaştırmıştır (Özby, 2006, s. 23). Ülkede özellikle 1991-1998 yılları arasında enflasyon oranının ani bir şekilde yükselmesinin nedeni arzın talebi karşılayamaması olmuştur. Sistemin dönüşümü esnasında pek çok fabrika ve küçük işletmenin kapanması üretimi azaltarak ülkede mal ve hizmet kıtlığına sebep olmuştur. Bu durumda da bir yandan enflasyon artarken diğer yandan iç talebi karşılamak için yapılan zorunlu ithalat ile dış borçlar da artmıştır (Selçuk, 2005, s. 22).

Ancak Rusya’da 1998 yılında yaşanan büyük ekonomik krizin ardından ihracatının % 70-% 75’lik bölümünü teşkil eden doğalgaz ve petrol gibi doğal kaynak ürünlerinin dünya piyasalarında değerlerinin artmasının da bir sonucu olarak Rus ekonomisi büyüme içerisine girmiştir. Ayrıca rublenin yüksek oranlı devalüasyonu ile ihracat teşvik edilmiş, girişimcilerin oluşması ve mevcut fabrikaların daha yüksek kapasite ile üretim yapmasına olanak sağlanmıştır (Selçuk, 2005, s. 10). 1999 yılından başlayarak ülkede sağlanan reel gelir artışı ve uluslararası likiditeyi oluşturan altın/döviz rezervinin sürekli olarak artması ile ülke dış borç ödemelerini takvime uygun olarak gerçekleştirmiştir (<http://www.rusyaofisi.com/toplubakis.htm>, 27.06.2006).

1992’den itibaren merkezi planlı ekonomik sistemden serbest piyasa ekonomisine geçen ve bunun için köklü reformlar gerçekleştiren ülke, özellikle Vladimir Putin’in başkan olmasıyla birlikte ciddi bir toparlanma gerçekleştirmiştir

(Dikbaşı; 2004). Putin göreve gelir gelmez ilk iş olarak, rubleyi kontrollü dalgalanmaya bırakarak, sıkı para politikasına geçmiştir. Devletin harcamaları azalmaya, yükselişe geçen petrol fiyatlarıyla birlikte de Rusya'nın dış borçları hızla ödenmeye başlamıştır. Rusya'nın dış ticaret fazlası yaklaşık 60 milyar dolar seviyesine gelirken, ekonomisi yaklaşık % 7 büyümüştür (<http://www.rusyaofisi.com/putinliyil.htm>, 27.06.2006).

Böylelikle hükümet geçmiş yıllarda kronik hale gelmiş olan bütçe açığını ortadan kaldırmayı başarmış, Rusya Federasyonu Merkez Bankası makro ekonomik istikrarı sağlamış ve ekonomi politikalarına karşı duyulan güvensizliğin ortadan kaldırılmasında önemli mesafe katetmiştir. Ayrıca 1998 yılındaki krizden nasibini almış olan bankacılık sektörü de toparlanma sürecine girmiştir. Öte yandan hükümet, büyümenin programlı bir şekilde gelişmesini sağlamak için on yıllık bir dönemi kapsayan reformlar yapma yoluna gitmiştir. Söz konusu reformlar; sosyal politikaların geliştirilmesi, vergi reformu, teşebbüslerin önündeki bürokratik engellerin kaldırılması, monopollerin düzenlenmesi, bürokrasinin iyileştirilmesi, finans piyasalarının geliştirilmesi ve bütçe reformunu kapsamaktadır (Selçuk, 2005, s. 10-11).

Ekonomide yaşanan bu hızlı gelişmenin ana sebebi ise yüksek petrol fiyatları olmuştur. Petrol fiyatlarının 10 dolara inmesi ile krize giren Rus ekonomisi, varil fiyatlarının 60 dolara çıkması ile Ortadoğu'nun petrol ülkeleri ile birlikte en parlak günlerini yaşamaktadır. Rusya, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC-Organization of the Petroleum Exporting Countries) üyesi olmaksızın dünyanın en büyük petrol üreticisi olmuştur. 2003'ün başlarında yaklaşık 123 milyar dolar civarında olan petrol ihracat gelirleri, Rusya'nın büyük dış borçlarının ödenmesine de yardımcı olmuştur. Petrol ve gaza olan bu bağımlılık Rus ekonomisini dışarıdan kaynaklanan petrol fiyatlarında yaşanacak şoklara karşı oldukça hassas hale getirmiştir. Daha açık ifadeyle Rusya, üretim ve teknoloji gibi ekonominin petrol dışında kalan sektörlerinde çok az yapısal reform ve yatırım yapılmasına karşılık bir petrol ekonomisi geliştirmektedir (Strategic Survey, 2004, s. 121).

2004 yılında ise Rusya'da 459 milyon ton ham petrol üretilmiş ve bunun 277 milyon tonu ihraç edilerek, Suudi Arabistan'dan sonra dünyanın en büyük ikinci

petrol ihracatçısı haline gelmiştir (<http://www.deik.org.tr/bultenler/Rusya-Ekim2005.pdf>). Suudi Arabistan ve Venezuela gibi tipik petrol ekonomileri, gelişme için uzun ömürlü bir model sunmamaktadır ancak buna rağmen Rusya, petrol fiyatları yüksek kaldığı sürece, reformları hızlandırmak için elverişli bir ortama sahiptir ve Putin hükümeti, sosyal refah ve enerji sektöründe kararlı reformları zorla kabul ettirmek için yüksek fiyatların sağladığı avantajdan yararlanmak eğilimindedir. Putin 2008'den önce Rus vatandaşların % 15'inden daha azının yoksulluk sınırının altında kalmasını ve 2010'dan önce de satın alma gücüne göre kişi başına düşen milli geliri (GDP-Gross Domestic Product) iki katına çıkaracak şekilde yoksulluğu azaltmak istemektedir. Ayrıca petrol ihracatı üzerinde vergileri arttırarak ve devlet tekeline gittikçe artan bir şekilde ağırlık kazandırarak enerji sektörü üstünde hükümet kontrolünü tekrar oluşturmak istemektedir (Strategic Survey, 2004, s. 121).

2.7.6.1. Putin'in Teknoloji Politikası

Putin'in ekonomide karşı karşıya kaldığı ciddi sorunlar arasında kayıt dışı ekonomik faaliyetler ve Rusya'nın teknolojik anlamda ABD'nin gerisinde kalmış olması yer almaktadır. 2003 yılında ancak % 22,5'lara kadar düşürülebilen kayıt dışı ekonomik faaliyetler nedeniyle devlet vergi toplayamamıştır. Üstelik kayıt dışı ekonominin bir diğer menfi etkisi de Rusya'dan dışarıya sürekli sermaye kaçırılması şeklinde olmuştur. 2001 yılında 11,1 milyar dolar, 2002 yılında 16,3 milyar dolar ve 2003 yılında 24,8 milyar dolar gibi önemli miktardaki para yurtdışına kaçırılmıştır (Uslubaş, 2005, s. 111). Putin bu durumu engelleyebilmek için ülkedeki sermaye sınıfına yönelik sert politikalar uygulamıştır ve Rusya'da yatırım finansmanı ve bankacılık sektörünün canlandırılması açısından yurtdışına sermaye kaçışını makul seviyede tutmaya çalışmıştır.

Böylelikle Sovyet döneminde kapitalizmin karşı cephesi olan Rusya, artık Putin ile birlikte yabancı sermayenin en çok tercih ettiği ülkeler arasında yer almıştır. Yatırım açısından riskli bir ülke olsa da yabancı yatırımcılar özellikle Moskova'da faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yaşam şartlarındaki zorluklar ve iş mevzuatındaki yetersizliklere rağmen Rusya pek çok yerli ve yabancı yatırımcı açısından cazibesini korumaktadır. Reel piyasası portföy piyasasına göre daha kazançlı görüldüğü için yabancı firmalar Rusya'da her türlü riski göze alarak yatırımlarını sürdürmektedirler

(Selçuk, 2005, s. 19). Zira 2004 yılının ilk dokuz ayında Rusya'ya giren yabancı yatırım miktarı 29.1 milyar dolar olmuştur. Daha önceleri küçük ve orta ölçekli yabancı şirketlerin tercih ettiği Rusya, artık global devletlerin de ilgi alanına girmiştir (Külebi, 2004, s. 14).

Son yıllarda petrol fiyatlarının artmasıyla ekonomisini özellikle 1999 yılından itibaren toparlamaya başlayan Rusya, 2000 yılında yaklaşık yüzde 10'luk bir kalkınma hızını yakalamış ve bunu 2006'ya kadar % 5-6,5 arasında tutmayı başarmıştır (Külebi; 2006a). Rusya, uluslararası sistemin bakış açısında, dibe vurmuş ekonomisinin Üçüncü Dünya ülkelerinde olduğu üzere tek kalem gaz ve petrol ürünleri ihracatına dayandığının bilincindedir. Rus siyasal eliti, geçen yüzyılda olduğu üzere radikal bir sıçramayı yapmakta gecikerek uluslararası sistem ile dikey ve yatay düzlemlerde entegre olamadığı takdirde ulusal güvenliğini salt nükleer silahlar ile sağlayamayacağını risklerini de görmektedir. Bu nedenle yeni Rus siyasal eliti, dünya düzenine yön ve şekil verebilen baskın aktör olabilmek maksadı ile rekabete yönelik yeni demokratik ve liberal reformları hayata geçirebilmeye çalışmaktadır (Caşın, 2006, s. 421).

Rusya, içinde bulunduğu durumun darboğazlarının da farkındadır. 2002 yılından sonra ekonomide sağlanan gelişmeler halkın refah düzeyini nispeten yükseltmişse de petrol fiyatlarının uluslararası piyasalarda sürekli artmasından kaynaklanan bu istisnai durum, ülke ekonomisinin temel sorunlarını değiştirmemiştir. Sanayide ekipman yenilenmesi ve teknolojik açığın kapatılması rafa kaldırılmış gözükmektedir. Keza Rusya, enerji sektörüne yatırım yaparak petrolü rafine ettikten veya doğalgazı LPG'ye çevirdikten sonra satmak yerine ham petrol ve doğalgaz olarak satmaya devam etmektedir. Ayrıca ekonominin bel kemiği niteliğindeki Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) geliştirilmemiştir. İş kanunu, kara para ile mücadele, emeklilik kanunu gibi iş dünyasını ve sosyal yaşamı düzenleyen yasaların uygulanmasındaki aksaklıklar giderilememiştir. Bankacılık sektörü tam olarak istenildiği kadar geliştirilememekte, tarımın devlet tekeline kurtarılması mümkün olamamaktadır. Bu gibi nedenlerle de Putin, kontrollü bir şekilde Batıya açılmaya ve Batı ile bütünleşerek ekonomisinin ihtiyaç duyduğu yatırımlar ile teknoloji transferini gerçekleştirmeye çalışmaktadır (Uslubaş, 2005, s. 114-115).

Tüm bu olumsuzluklara rağmen Putin yönetimi tabloya bütünsel açıdan bakmakta ve geçmiş dönemden kalan miras üzerine yeni bilimsel metodları da uygulayarak yüksek teknolojik ürünler üretme çabası içinde bulunmaktadır. Batı standartlarında olmasa bile Rusya'da uçak, otomobil, her türlü beyaz eşya, mobilya, ağır makine ve diğer gereçler üretilmektedir. Gelişmişlik, refah ve kişi başına düşen gelir açısından ciddi farklar olmasına rağmen askeri ve ağır sanayi alanındaki potansiyel sayesinde bugün Rusya, sanayileşmiş ülkeler arasına girmiş ve G-8 ülkesi olarak büyükler liginde yerini almıştır. Ayrıca Rusya, hafif sanayi alanında geri kalmış olmasına rağmen dinamik pazar yapısı, nüfusun oluşturduğu talep şartları ve artan gelir seviyesi ile yakın bir gelecekte bu sahada da ciddi üretim artışları yapılabileceğinin sinyallerini vermektedir. Yüksek teknolojik özelliklere sahip ürünlerin üretiminin artırılması ve bu alanda ithalata bağımlılığın azaltılması da Putin'in üzerinde durduğu önemli konulardandır (Selçuk, 2005, s. 13).

Rusya'nın çok miktarda know-how'a, teknolojiye, sermayeye ve uzmanlara ihtiyacı vardır. Hükümet, dış yardım olmadan reformların yürümeyeceğini anlamıştır. Kremlin, yabancı sermaye ile Rusya'da bir gerçek pazar ekonomisi kurulabileceğini düşünmektedir. Dışarıdan gelen mal ve hizmetlerin fiyatını ödemenin tek yolu ham ve mamul madde satmaktır. Petrol, tank, otobüs vs. için uygun pazarlar bulmak Rus diplomasisini sevkedenden en güçlü saiklerdendir. Zira Moskova, eski düşmanı Çin'e bu bağlamda silah sattığı gibi onun tehdit algıladığı ülkelerden olan Hindistan ve Vietnam'a da silah satmaktadır. Ekonomik faktörler Rusya'yı bütün ülkelerle iyi ilişkiler kurmaya yöneltmektedir (Bajanov, 2000, s. 78).

3. KAYBEDEN BÜYÜK GÜÇ OLARAK RUSYA'NIN STRATEJİK HAMLELERİ

3.1. Rusya Federasyonu'nun Dış Politikasının Şekillenmesinde Jeopolitik Seçenekleri

Rusya'da XVIII. ve XIX. yüzyıllarda yapılan tartışmalarda iki düşünce akımı ortaya çıkmıştır ve temsilcileri Slav milliyetçileri ve batıcılar olarak nitelenmiştir. Slav milliyetçileri tarihsel gelişimin sonucu olarak Slavlığın bir kültürel benlik oluşturduğunu ve diğer Slav halklarla ilişki kurulmasını vurgularken, batıcılar Büyük Petro'nun başlattığı Rus İmparatorluğu'nun Avrupa'ya açılmasına bağlanmışlardır. Tartışma Rusya'nın hangi kıtaya ait olduğu yönündeki soru ile ivme kazanmıştır. Takip eden zaman diliminde Avrupa ve Asya'ya aynı oranda önem veren ve etnik kimliğin oluşumunda Tatar-Moğol etkisine işaret eden üçüncü bir akım ortaya çıkmıştır. Avrasyacılar Rusluk'u Doğu-Slav ve Tatar-Moğol halklarının ve geleneklerinin karışımı olarak anlamışlardır. Bu akımın taşıyıcıları da daha çok Hıristiyan Tatarlar olmuştur (Wehrschutz, 2000, s. 84).

Bu ekoller Rus dış politikasını da etkilemiştir. Avrasyacılık, Rus emperyalizminin çok uzun sürede oluşan geleneği ile uyuşmaktadır. Bu bağlamda Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev'in Rusya ile Orta Asya devletlerinin bir Avrasya federasyonu kurmalarını istemesi kayda değerdir. Bu üç akım, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Rusya Federasyonu'nun ortaya çıkışı sonrasında yeniden canlanmıştır. Slav milliyetçilerinin bugün için en önemli ideoloğu Rusya'nın Ukrayna ve Beyaz Rusya ile birleşmesini isteyen Soljenitsin'dir. Yeni Avrasyacılar da Kazakistan ve Orta Asya'yı Büyük Birlik içerisinde görmek istemektedir. Yeni batıcılıkta Rusya Federasyonu'nun Avrupa ile entegrasyonundan yanadır (Wehrschutz, 2000, s. 84).

ABD Savunma Eski Bakanı William Cohen, Ulusal Basın Kulübü'ne yaptığı son konuşmasında Rusya'nın jeopolitik seçeneklerine ilişkin bir yorumda bulunmuştur. Cohen'e göre Rusya'nın, Avrupa ve ABD ile daha iyi ilişkiler kurmanın yollarını arayan bir çizgi takip edip etmeyeceğinin veya eskiye dönüp güç

kullanarak ya da güç kullanma tehdidinde bulunarak dünya üzerinde önemli bir rol arayıp aramayacağını analiz edilmesi gerekmektedir. Bakan Cohen'ın sorusunun kısa ve uzun vadeli olarak iki yanıtı bulunmaktadır. Uzun vadeli stratejik planlamaya göre Rusya; Avrupa'ya tamamen entegre olmuş bir aktör haline gelmek zorunda olacak ve ABD ile olan ilişkilerini geliştirecektir. Zira Rusya'nın globalleşmenin yaşadığı bir dönemde ekonomik anlamda rekabet edebilmesinin tek yolu budur. Ancak kısa vadeli stratejik planlama açısından Rusya'nın gerçek demokratik reform yoluna mı yoksa geçmişe mi döneceği hususu birtakım sorunlar yaratacak gibi görünmektedir. Tarih boyunca Rusya ne zaman bir kimlik kriziyle karşılaşsa sırtını Batı'ya dönmekte ve alternatif bir gelişme yolu aramaktadır. Bugün Rusya, Bilgi Devrimi'nin üstesinden gelmeye çalışırken komünizme geri dönmeyecektir fakat geçmişteki eski otoriter rejimin süslerini barındırabilecek yeni bir sistem kabul edebilir (Peterson, 2001, s. 16-17).

Politika Fonunun Başkanı ve tarihi bilimler öğretim görevlisi olan Vyzcheslav Alexeyevich Nikonov'a göre ise Rusya, Mongol-Tatar döneminden sonra en güçsüz dönemini yaşamaktadır. Nikonov'a göre, Sovyet ve Sovyet sonrası tecrübeleri neticesinde Rusya, Korkunç Ivan (Ivan Grozni) dönemi sınırlarına geri dönmüştür. Tarihteki yöntemlere dayanarak jeo-strateji seçeneklerinden birini seçen Rusya, birçok defa aynı sorunla karşılaşmıştır. Bu seçimin doğruluğu sadece Rusya'nın gelişimi üzerinde değil, aynı zamanda Azerbaycan dahil komşu ülkeler üzerinde de etki yaratmaktadır. Bu nedenle de Rusya'nın perspektif gelişimine ilişkin farklı yaklaşımlar oluşturulmuştur (Nasırov, 2003, s. 2).

Rus kimliği üzerine 1930'lu yıllarda başlayan tartışmalar da Rus aydınlarını öncelikle "Batıcılar" ve "Slav Milliyetçileri" olarak ikiye ayırmıştır. Her iki akımda aynı soruların cevaplarını aramıştır; "Rusya nedir ve Avrupa ile ilişkisi nasıl olmalıdır". Batıcılar; Avrupa medeniyetini devralınmasına çaba gösterir ve Rusya'nın geleceğini O'nun Batılı yola girmesinde görürlerken, Slav milliyetçileri; Rusya üzerindeki Avrupa etkisini olumsuz yorumlamışlar ve Ortodoks inancına dayanan özgün karakterli kültürlerine inanmışlardır. Bu çelişkili düşünce ekolleri Bolşevizm'in zaferi ile belli bir dereceye kadar sentez tecrübesi geçirmişlerdir. Batılı hakimiyet ideolojisi Marksizm, Ruslaştırılmıştır. Fakat Ekim Devrimi'nin sonuçları tartışmasında, 1920'li yıllarda Rus göçmenler arasında doğan ama 1945'ten sonra

unutulmaya yüz tutan üçüncü bir akım ortaya çıkmıştır; Avrasyacılık (Wehrschutz, 2000, s. 86–88). Bu bağlamda Rus fikriyatında temelde üç yaklaşım bulunmaktadır.

Bu yaklaşımlar doğrultusunda ise üç jeopolitik seçim modeli önerilmiştir (Wehrschutz, 2000, s. 86):

1. Rusya bir Batı ülkesidir;
2. Rusya kendisine ait ve kapalı bir uygarlığa sahiptir;
3. Rusya batı-karşıtı dünyanın lideridir.

3.1.1. Batılı Yaklaşım

18. yüzyıl, Rus tarihinde modernleşme ve batılılaşma kavramlarıyla eş değer olmuştur. Bu dönemde özellikle Çar Büyük Petro'nun başlattığı reformların bir sonucu olarak Rusya, kendi tarihsel tecrübeleriyle çelişkiler içeren bir yöne doğru yüzünü çevirmiştir. Avrupa'da teknolojik anlamda yaşanan gelişmeler ve Avrupa kültürünün yükselen değer haline gelmesi karşısında Rusya, seçim yapmak durumunda kalmıştır; ya Asyalı bir devlet olarak kalacaktır ya da modernleşen Avrupa'ya yönelerek büyük oyuncular arasına güçlü bir rakip olarak katılacaktır. Bu bağlamda Çar Büyük Petro'nun Batıya yönelmesi, Rusya'nın tarih sahnesine çıkarak büyük Avrupalı güçlerle yarışıp onların saygısını kazanma isteği duymasıyla açıklanmaktadır. Böylelikle o zamana kadar Asya'ya karşı mücadele eden Rusya, Petro ile Avrupa'ya meydan okumak istemektedir. Petro'nun bu politikası onun şu sözlerinde saklıdır; *“Biz sadece ve sadece savaşlarla karanlıktan aydınlığa çıktık, diğer halkların bizi tanımalarını ve bize saygı göstermelerini sağladık.”* Sürekli ilerlemek, gelişmek ve Batı ile yarışacak bir güce ulaşmak için Petro'nun başlattığı reformlar halefleri tarafından da sürdürülmüş ancak başarıya ulaşamamıştır (Gazigil, 2006, s. 102-104).

Bu meyanda Petro'nun düşünce çizgisi özellikle 1990-1992 yılları arasında Rus siyasi hayatına egemen olmuştur. Bu yaklaşım, Batı ile SSCB arasında onlarca yıl sürmüş olan çekişmeyi Bolşevik ideolojisinin ve politikasının bir eseri olarak görmektedir. Oysa onlara göre Rusya'nın hayati çıkarları, “Bolşevik iktidarınca kendi ile Batı arasında oluşturulmuş uçurumu aşmaktan ve uygar ülkeler ailesine

katılmaktan” geçmektedir. Bu hedefe ulaşmak için Rusya, ABD ile süper güç olma ve dünya hegemonyası rekabetini durdurmalıdır, bu politikanın bir sonu yoktur. Aksine bu rekabet NATO’nun doğuya doğru genişlemesine yol açacak, BDT içi entegrasyonu yavaşlatacak, Rusya’nın temel teknolojik ve finansal kaynaklara ulaşmasını engelleyerek, askeri rekabeti tekrar diriltecektir. Ayrıca Batı’ya giden Rus “beyin göçünü” önlemek ve ülke içinde hayat standartlarını yükseltmek için de bir açık pazar ekonomisinin kurulması ve Rusya’da tam demokratik bir toplumun geliştirilmesi gerekmektedir. Bu da ancak Batı ile işbirliği halinde yapılabilir (Bajanov, 2000, s. 67).

Dolayısıyla da bu yaklaşıma göre Rusya’nın çıkarları Batının çıkarlarına ters düşmemelidir. NATO’ya ve AB’ye üyelik elde edilmelidir. Rusya bu organizasyonların genişleme süreçlerine karşı koymamalı ve Irak’a yapılan ve diğer şer eksenli devletlere yapılması planlanan müdahalelere tepki göstermemelidir. Bu yaklaşımı destekleyenlere göre; Batının yüksek ekonomik, askeri ve teknolojik potansiyeli Rusya’nın seçimini belirlemesinde etken olmalıdır. Diğer bir deyişle, Rusya güçlü devletlerin yanında yer almalıdır (Nasırov, 2003, s. 2). Ancak bu yaklaşım dikkatle incelendiğinde Rusya ile Batı arasında çıkar çatışması yaşanması durumuna karşılık çözüm üretmediği görülmektedir.

3.1.2. Avrasyacılık Yaklaşımı

Avrasyacılık Rus fikir tarihinde ortaya çıkan diğer iki büyük akımdan farklılıklar göstermektedir. Avrasyacılar asıl karşıtlarını Batıcılar olarak görmektedirler. Avrupa-merkezçiliği reddetmek, Slav milliyetçileri ile daha benzer yönleri olduğunu göstermektedir. Ancak Avrasyacılar, Slavlık kavramını da eleştirmektedirler. Bu kavram daha az anlamlı bulunmaktadır çünkü Lehler ve Çekler de Slav sayılmaktadır ancak başka bir kültüre, Batı kültürüne dahildirler (Wehrschutz, 2000, s. 89-90).

Öte yandan Avrasyacılar jeopolitikte var olan “kara-deniz” ayrımını benimsemektedirler. Bu ayrım onlar için coğrafi olmaktan ziyade kültürel sınırları ifade etmektedir. Keza insan, tabiat ve Tanrı algıları deniz ve kara insanları için farklı şekillerde tezahür etmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da her iki mekan

üzerinde yaşayan toplumlar birbirinden farklı kültür ve siyaset biçimine sahip olmaktadır. 16. yüzyıla kadar dünyanın merkezi olan mekan Avrasyacılara göre karadır. Ticaret yollarının karadan yapıyor olması karanın denize göre daha üstün olmasını sağlayan etmenlerden en önemlisidir. Bu noktada Avrasya, Avrupa'ya göre çok daha zengindir. Ancak coğrafi keşiflerle birlikte ticaret yollarının değişmesi karanın eski önemini kaybetmesine, denizin ise ilerlemeye başlamasına neden olmuştur (Gazigil, 2006, s. 107).

Denizin daha zengin ve güçlü olması kültürel, siyasi ve jeopolitik anlamda karanın geleneksel üstünlüğünü ortadan kaldırmıştır. Böylelikle 16. yüzyılda Rusya'nın da içinde bulunduğu dünya (kara/kıta) güç kaybetmeye başlamıştır. Toynbee bu dönemi "dünyanın birleşmesinin başlangıcı" olarak nitelendirirken, Mackinder "Columbus Çağı" olarak ifade etmektedir. Kıtaya ait geleneksel değerlerin karşında yer alan Avrupalı değerlerin tüm dünyada yayılmaya başlaması karada var olan devletlerin güçlerinden bağımsız olarak bir gerilemeye neden olmuştur. Bu noktada son dönem Avrasyacıların doğrudan batı karşıtı bir tutum takınmalarının nedeni batı medeniyetinin, tüm farklılıkları göz ardı ederek batılı mekan ve tarih gerçekliği içinde oluşmuş bir kültürü diğer toplumların gerçekliği haline getirmek istemesinden kaynaklanmaktadır (Gazigil, 2006, s. 107).

Rus toplumunda batı yanlısı yaklaşıma karşı çıkan ve Avrasya yaklaşımını savunan kesim, Rusya'nın karar verme süreçlerinde sadece batı ve batı karşıtı seçeneklerinin yer almasının yeterli olmayacağını savunmaktadır. Zira dünya ekonomik hacminin ve nüfusunun yarısını barındıran Asya'nın da göz ardı edilmemesi gerekir. Avrasya yaklaşımına göre, NATO ve AB dışı açılım yolunda gerçekçi olmayan seçeneklerdir ve bu tarafa yönelindiği takdirde başarısızlık olasılığı kaçınılmaz olarak değerlendirilmektedir (Nasirov, 2003, s. 2). Bu noktada Rusya, NATO'nun doğuya genişlemesini engellemeli ve Batı ittifakını parçalamaya çalışmalıdır. ABD'nin Avrupa'dan çekilmesi, Batı'nın emniyette olmasını sağlayarak Rusya'nın Asya-Pasifik havzasına rahatça yönelmesine yol açacaktır (Wehrschutz, 2000, s. 96).

3.1.3. Batı-Karşıtı Yaklaşım

Bu grupta yer alanlar Batı ile Rusya'nın dost olabileceği tezini reddetmektedir. Onlara göre Batı yüzyıllarca Rusya'nın güç ve etkisini çökertmeye çalışmış, daha XIII. yüzyılda Papa önce Baltık bölgesi sonra da Rusya'yı siyaseten ve manen kendine tabi kılmak için haçlıları göndermiştir. Eğer Ruslar bu istilacılarla savaşmasalardı hiçbir zaman bir süper güç ve bağımsız bir medeniyet olamazlardı. Geçen 700 yılda Batı, nihai hedefi olan Rusya'nın çöküşüne ulaşmaya çalışmıştır. Bu durumun en iyi örnekleri Napolyon ve Hitler'in saldırılarıdır. Bu görüşü savunanlara göre XX. yüzyılın son on yılında Batı, Rusya'yı süper güç konumundan düşürebilmeyi başarmış ve bunun için de Gorbaçov ve Yeltsin'i kullanmıştır. Hatta milliyetçi ve komünist muhalefet daha da ileri giderek Rusya'nın son on yılda başına gelen bütün talihsizliklerin Washington tarafından planlanarak hayata geçirildiğini iddia etmektedir (Bajanov, 2000, s. 69).

Batı-karşıtı yaklaşımın temsilcileri Çin, Hindistan, diğer Asya ülkeleriyle ve ABD tarafından "şer eksenli devletler" olarak tanımlanan devletlerle yakın ilişkiler kurulmasını, öte yandan Batı dünyası ile ilişkilerin koparılması gerektiğini savunmaktalar. Bu yaklaşıma göre Batı dünyası Rusya'nın zayıflamasına neden olan baş etkindir. Zira Batı-karşıtı dünyada Rusya'nın liderliği gerçekçi bir hedef değildir. Rusya ve Çin'in stratejik ortaklığı henüz bir ittifak anlamına gelmemektedir. Her ne kadar olabildiğince tedbirli davranan Pekin yönetimi Amerikan politikasında bazı noktalarda hayal kırıklığına uğrasa da, ABD ile daha büyük çıkarlar adına çatışmaya girmemektedir. Çin, NATO'nun Yugoslavya'ya askeri müdahalesi sırasında Belgrad Büyükelçiliği'ne isabet eden NATO roketlerine rağmen geleneksel ihtiyatlı tavrını elden bırakmamıştır (Nasırov, 2003, s.2).

3.2. Putin Döneminde Dış Politikada Yapılan Değişiklikler

Mikhaıl Gorbaçov ile başlayan Glasnost ve Perestroyka süreçleri kimi tarihçilere göre XX. yüzyılı bitiren olaylardan olmuştur. Bloklar çekişmesinin sona ermesi ile bütün dünyada başlangıçta gelişen iyimser hava Sovyetler Birliği'nin varisi Rusya Federasyonu'nun dış politikasına da yansımış, Gorbaçov'un yardımcılarında biri olan Georgi Şahnazarov, BM kurumlarını temel alan bir global

devletin kurulmasını savunacak kadar ileri gitmiştir. Rus demokratlarına göre, iki ideolojik kamp ve iki süper gücün arasındaki Soğuk Savaş'ın bitmesiyle artık dünyada uyum ve kardeşliğin önüne hiçbir şey geçemezdi. Ancak artık bu hayal sona ermiştir. Rus lise öğrencileri bile anlamaktadır ki, bugünün dünyası istikrarsızdır; ulusçu, dinci, bölgeci, ırkçı ve diğer çekişmelerle ayrılmıştır (Bajanov, 2000, s. 53).

Rus bilim adamı Andrei Tsigankov, Rus dış politikasının oluşumunu etkileyen dört tane düşünce ekolü bulunduğunu tespit etmiştir; uluslararası kurumsalcılık, saldırgan gerçekçilik, savunmacı gerçekçilik ve devrimci yayılcılık. Uluslararası Kurumsalcılık ekolünün Gorbaçov'un "yeni düşünce"siyle ilişkisi bulunmaktadır. Gorbaçov, ortak beşeri değerlerin yükseltilmesini hedef almıştır. 1991-1994 arası dönemde hakim olarak kullanılan bir ekol olmuştur. Ancak bu dönemde Rusya'nın milli menfaatleri tam olarak belirlenememiş, batıya boyun eğme adet haline gelmiş ve vatanseverlik, eski kafalılık ve hatta antidemokratiklik olarak görülmüştür. Devrimci Yayılcılar ise sınır ötesi yayılmayı Soğuk Savaş'tan sonraki boşluğu dolduracak ve Rus milli menfaatlerini koruyacak en elverişli araç olarak değerlendirmişlerdir. Vladimir Jirinovski ve Aleksandr Nevzorov tarafından temsil edilen bu ekolün taraftarları gittikçe azalmıştır. Her iki ekol de güvenliği, devletin en güçlü gayesi olarak görmüştür (Mikoyan, 2000, s. 40-41).

Saldırgan Gerçekçiler ise Rusya'nın milli menfaatlerini korumada ve ABD ile başa çıkmada en uygun yol olarak gördükleri caydırıcılık doktrinine özlem duymaktadırlar. Rusya'nın şimdiki sınırlarından öteye ılımlı bir şekilde yayılmasından yanadırlar. Savunmacı Gerçekçiler ise 1994'ten bu yana Rus dış politikasının tespitinde büyük rol oynamışlardır. Onlar, barışçı diplomatik girişimler ve ortak ekonomik çıkarların geliştirilmesi vasıtasıyla eski Sovyetler Birliği'nin bazı bölgelerinde Rusya'ya özgü etki alanlarının pekiştirilmesinden yanadırlar. Bu ekol yanlıları öncelikli tehdidin Batı'dan çok Rusya'nın çevresinden geldiğine inanmaktadırlar. Bu nedenle de onlara göre Rusya ile batı, özellikle de ABD arasında işbirliği veya ortaklık gerçekleştirilmelidir. İdeolojik tartışmalarla geçen birkaç yıldan sonra dış politikada egemenlik mücadelesi şimdi saldırgan ve savunmacı gerçekçiler arasındadır. Batının Rusya'ya ve onun çıkarlarına karşı muhtemel tavrı sonunda hangi ekolün egemen olacağını belirlemede önemli bir faktör olacaktır (Mikoyan, 2000, s. 41).

Dolayısıyla Moskova'nın dış politikası kayda değer bir değişimden geçmektedir. Dış politika, 1991'de komünist rejimin çöküşü ve Sovyetler Birliği'nin liderleri Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya (Belarus) tarafından dağıtılmasından sonra Rusya'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışı ile şekil almaya başlamıştır. Birçok açıdan yeni Rusya'nın dış politikası Gorbaçov'un "yeni düşünüş"ünün bir devamıdır. Gorbaçov kendini Stalinist-Brejnevist sistemin dağıtılmasına adanmıştır. Sovyetler Birliği, Stalinizm-Brejnevizm'in askeri-siyasal mirasını reddederek Batı ittifakıyla yakınlaşma hatta işbirliği çizgisine oturmuştur. Gorbaçov, Çin'le barış yapmış, Afganistan'dan ordusunu çekmiştir. SSCB gönüllü olarak bu dönemde Batı'ya karşı jeopolitik ve ideolojik bir karşı çıkış içindeki komünist imparatorluk olmaktan vazgeçmiş ve bunun yerine Batı'nın bir üyesi olmak, onun değerlerini paylaşmak ve uluslararası sorunları çözmekte Batı ile işbirliğine gitmek yolunu seçmiştir (Bajanov, 2000, s. 54).

1991'de başa gelen ve Gorbaçov'un mirasını devralan demokratik güçler de Batı ile işbirliği yolunu seçmişlerdir. Onlara göre Batı'dan yüz çevirmek, az bulunur bir fırsatı kaçırmak ve Rusya'yı "Avrupa'nın hasta adamı" haline getirmektir. Keza Yeltsin, Rusya ve ABD'nin karşılıklı çıkarlarının olduğunu, işbirliğine dayanan istikrarlı ve düzenli ilişkilere sahip olduklarını dolayısıyla da nükleer güçte denkleğin gereksiz olduğunu açıklamıştır. Yabloko partisinin liderlerinden olan V. Lukin bile Moskova'nın birinci önceliğinin "yeni Avrupa evine girmek" olduğunda ısrar etmiştir (Bajanov, 2000, s. 56-57). Putin ise Rus Devlet başkanı sıfatını haiz olur olmaz ABD-Rusya ilişkilerinde başlangıç sayılabilecek farklı adımlar atmıştır. Zira Küba ve Vietnam'daki Rus askeri üslerinin kapanması Soğuk Savaş'ın son simgelerini de silmiştir. Bu dönemin en önemli değişimi ise şüphesiz ki Afganistan Harekatında Rusya'nın ABD ile askeri işbirliğine giderek Orta Asya'da bu ülkeye askeri üsler vermesidir. Putin başlattığı "mekik diplomasisi" ile ekonomik argümanları ön plana çıkarmayı planlamış ve bu pazarlık paketlerinin açılmasında ABD ve AB'yi Asya-Pasifik ile dengelemeyi hedeflemiştir. Bu yaklaşımda birinci amaç, değişen Rusya imajının uluslararası kamuoyuna tanıtımı, ikincisi ise Gorbaçov ve Yeltsin döneminin ekonomideki olumsuz mirasının değiştirilebilmesi olmuştur (Caşın, 2006, s. 415).

Mekik diplomasisi gereği Putin, seçim sonrasında Avusturya-Kanada-Küba-Fransa-Almanya-Hindistan-İtalya-Japonya-Kuzey Kore-Polonya-İsveç-İngiltere ve Vietnam ile ekonomik platformun ön planda tutulması için diplomatik resmi temaslarda bulunmuştur. Çin ile yapılan temaslar sonucu iki ülke arasındaki ticaret hacmi artırılmış, Hindistan ile 150 proje kapsamında 17 ayrı sektörde teknik işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Putin, komşuları Beyaz Rusya-Ukrayna-Özbekistan'a da resmi ziyaretlerde bulunmuş, NATO Irak-İran-Kuzey Kore-Vietnam ile de yeni bir müzakere süreci açarak "tüm vektörlerde optimal işbirliğini" öngören farklı bir diplomasi taktiği sergilemiştir. Ancak yine de Rusya'nın dış politika stratejilerinde hedef aldığı en önemli oyuncu ABD olmuştur (Caşın, 2006, s. 415). Hatta Putin iç politikada önemli riskler olarak terörizme karşı savaşta ABD'ye tam destek sağlamış ve Batı ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya'nın yönü, 11 Eylül'den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. Ancak daha sonra Batı'dan umduğunu bulamayan Putin, Batı ile yaşadığı balayına karşı daha ihtiyatlı politikalar izlemiştir.

3.2.1. 2000 Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrinleri Kapsamında Rusya Federasyonunun Dış Politika Öncelikleri

Ulusal güvenlik politikası genel kabul görmüş bakış açısına göre bir ülkenin tasarrufunda olan politik, askeri, ekonomik, psikolojik olayların tutarlı ve mantıklı bir sistem içerisinde beraberce yürütülmesidir. Rus dış ve ulusal güvenlik politikaları, bölge bütünlüğünü koruma ilkelerine dayanmaktadır ve yapısı iki önemli belgededir; Ocak 2000'de yayınlanan "Rusya Federasyonu Ulusal Güvenlik Doktrini" ve Haziran 2000'de yayınlanan "Rusya Federasyonu Dış Politika Doktrini" (Cameron and Domanski, 2005, s. 5).

Ulusal Güvenlik Doktrini, Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi tarafından hazırlanmıştır ve ülkenin güvenlik politikası hakkında genel bir bakış açısı elde etmeyi sağlamaktadır. Askeri Doktrin Savunma Bakanlığı tarafından hazırlanmış olup ülkenin askeri meseleleri ile ilgilidir. Dış Politika Doktrini ise Dışişleri Bakanlığı tarafından hazırlanmıştır ve Rusya Federasyonu'nun politik ve diplomatik

alaka ve menfaatleri ile ilgilidir. Dökümanlarda belirtilen ulusal çıkarlar kısaca şunlardır (Haas, 2005, s. 2);

- Rusya'nın temel önceliği; (uluslararası) terörizm, doğal ve endüstriyel kaynaklı felaketler ve savaş zamanı meydana gelen askeri operasyonlardan korunmaktır.
- Ekonomik gelişmeleri hızlandırmak ve yaşam standartlarını iyileştirmektir.
- Rusya Federasyonu'nun egemenliğini, toprak bütünlüğünü korumak ve güçlendirmek, anayasal sistemin temelini güçlendirmektir.
- Politik, dini ve etnik ayrılıkçılara yardım ve bağışlara sebep olan durumlar giderilmelidir.
- Büyük bir güç olarak Rusya'nın uluslararası arenada pozisyonu güçlendirmektir.
- Özellikle BDT'ye üye olan ülkeler ile karşılıklı avantajlı ilişkilerin geliştirilmesidir.
- Uluslararası terörizm ile mücadelede, BDT Ortak Güvenlik Anlaşması çerçevesinde; askeri-politik alanlarda işbirliği yapılmasıdır.

21. yüzyılın getirdiği küreselleşme rüzgarları, teknolojik gelişmeler ve bunların sosyo-ekonomik ve siyasal sonuçları nedeniyle Rusya Federasyonu'nun değişen dünyada pozisyonunun ne olması gerektiği veya karşı karşıya kalabileceği tehditlere karşı ne gibi tedbirler alacağı "dış politika doktrini" kapsamında belirlenmiştir. Bu doktrinde Rusya'nın doğrudan etkilenebileceği faktörlerden bahsedilmiştir ve ayrılıkçı hareketler, terörizmin artışı, küreselleşme bağlamında dışa bağımlılığın artması bu faktörler arasında yer almıştır. Doktrine göre Rusya Federasyonu bu gibi faktörlere karşı dengeli bir dış politika yürüterek hem batıdaki hem de doğudaki ülkelerle işbirliği ve karşılıklı görüş alışverişine dayanan ilişkiler geliştirmelidir.

Doktrin bu noktada çok kutuplu dünya düzeninin kurulmasına yönelik çaba gösterileceğinden bahsetmektedir (Erişen, 2004, s. 182).

Rusya'nın ulusal güvenliğine tehdit oluşturan faktörler ise aşağıda sıralanmıştır (Kibaroglu, 2001, s. 100);

- Kitle imha silahlarının ve onları gönderme araçları olarak kullanılan balistik füzelerin yayılması sorunu.
- Uluslararası barış ve istikrarı korumakla görevli kuruluşlardan BM'nin ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın (AGİT) etkinliğinin zayıflaması.
- Rusya'nın uluslararası arenada politik, ekonomik ve askeri etkisinin zayıflaması.
- NATO'nun Rusya sınırlarındaki bölgelere doğru genişlemesi ile müttefik ilişkileri sonucu bu bölgelere yabancı askeri üslerin kurulması ve yeni üyelerin topraklarına konvansiyonel silahların yerleştirilmesi.
- BDT içinde ilişkilerin zayıflaması.
- BDT ülkelerinin sınırlarının hemen ötesinde çatışmaların ivme kazanması.
- Rusya'dan toprak talebinde bulunulması.

Bu nedenlerle doktrinlerde, ekonomik çıkar ve araçların dış politikada temel öncelikler ve araçlar olacağı açıkça ifade edilmiştir. Esasında bu doktrinler Rus dış politikasındaki önemli bir değişikliğin ilanı gibi kabul edilebilir. Bu değişim Aralık 1999'a kadar Rus dış politikası karar verme sürecinde temel etken rolü oynayan askeri çevrelerin egemenliğinin giderek azaldığı anlamına gelmektedir. Doktrinler, aynı zamanda Rus dış politikasında etkin olma mücadelesi yapan önemli güçlerden biri olan Rus enerji sektörünün önemli bir üstünlük sağladığını da ortaya koymaktadır (Cafersoy, 2006a).

Ayrıca ulusal güvenlik doktrininde Rusya'nın uluslararası topluluk içindeki yeri irdelenirken uluslararası ilişkiler alanında iki temel gelişmeye de dikkat çekilmektedir. Birincisi, uluslararası ilişkilerde tayin edici faktör olarak askeri gücün öneminin azaldığı çok kutuplu yani polipol bir dünyanın oluşumu; ikincisi ise ABD'nin liderliğinde gelişmiş ülkeler topluluğunun üstünlüğünün hakim olduğu tek kutuplu bir dünyanın oluşumu öngörülmüştür (Kıbaroğlu, 2001, s. 100). Ancak uluslararası sistemin hangi yönde gelişeceği kesinleşmediğinden doktrinde askeri kuvvetlerin temel rolünün devam ettiği vurgulanarak, gelişmiş ülkelerin ulusal güvenliklerini garanti altına almalarına karşın Rusya'nın zayıflatılmasının kabul edilemeyeceği belirtilmiştir.

Dış Politika Doktrini ise stratejik ortaklık ve onun BDT komşularıyla iyi ilişkilerinin iki taraflı ve çok taraflı esaslarda Rus dış politikasının en üst önceliği olduğunu açıklamaktadır. Belge, BDT ile ortaklığın ulusal güvenliğin bir garantisi olduğunu belirtmiştir ve BDT alanında (gümrük birliğini, ortak güvenlik anlaşmalarını, Belarus ve Rusya Birliğini vb. kapsar) uzmanlaşmış bölgesel kuruluşların önemini vurgulamıştır. Doktrin, aynı zamanda BDT ülkelerinde var olan anlaşmazlıkları çözümlenmesi ve güvenlik konularında özellikle uluslararası terörizm ve küreselleşmeye karşı savaşta kuvvetlendirici askeri ve politik ortaklıkların önemini vurgulamaktadır. Rusya; uluslararası sahnede bağımsız, ekonomik olarak tutarlı bir oyuncu rolü oynamayı istemektedir ve herhangi bir süper veya global güç tarafından hakim olunmamaya kararlıdır (Cameron and Domanski, 2005, s. 5).

Dolayısıyla Rus dış politikasının oluşturulmasında altı öncelik bulunmaktadır (Erişen, 2004, s. 182);

- Rusya Federasyonu'ndaki iç ekonomik ve siyasal durumun gittikçe dengesiz ve karışık bir hal alması (özellikle Saka, Tuva, Kafkasya'daki-Çeçenistan, Osetya, İnguşetya- çatışmalar ve Tataristan'daki gelişmeler),
- Baltık ülkeleri, Ukrayna, Kazakistan ve Kafkasya ülkeleriyle ekonomik, askeri, siyasal ve etnik konularda artan anlaşmazlıklar,

- Rusya dışında yaşayan Rusların sorunlarının çözümlenmesi ve onların hukuki statülerinin güvence altına alınması gerekliliği,
- BDT ve Doğu Avrupa ülkeleriyle olan ekonomik ilişkilerin gittikçe zayıflaması,
- Eski Sovyetler Birliği'nin güney bölgelerinden gelebilecek olan askeri tehditlerin süregelmesi (bunlar Afganistan da olduğu gibi Rusya Federasyonu'nu fazlasıyla zor duruma sokabilir),
- Varşova Paktı ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni uluslararası düzen içerisinde Rusya eksenli bir bağlaşıklık sisteminin geniş anlamda kurulmasının çok zor olması.

Sonuç olarak 2000 Mart'ında seçilmesinden bu yana Başkan Putin ve yönetimi, selefine oranla dış politikada çok daha aktif bir pozisyon almıştır. Her ne kadar Putin Almanya, İtalya ve İngiltere gibi Batı ülkelerini ziyaret edip G-8 gibi uluslararası toplantılara katılsa da, Rusya Başkanı NATO'nun ve AB'nin genişlemesini açıkça kınamıştır. Ayrıca Başkan Putin ziyarette bulunmak suretiyle Sovyetler Birliği'nin Kuzey Kore ve Küba gibi eski müttefikleri ile de ilişkileri yeniden yapılandırma girişiminde bulunmuştur. Kremlin yetkilileri de İran'ı daha yakın ilişkiler kurmak amacıyla ziyaret etmişlerdir. Öte yandan Rusya, eski Sovyet Cumhuriyetlerinin tekrar Moskova'nın stratejik yörüngesine girmelerini sağlayacak çeşitli adımlar atmıştır (Peterson, 2001, s. 17).

3.2.2. 2000 Rusya Federasyonu Askeri Doktrini

Bir yandan ekonomik ve siyasi alanlarda güçlenen Almanya'nın AB politikalarına da sirayet eden doğuya doğru genişleme politikası, diğer yandan transatlantik bağının ABD için hayati önem taşıması ve bu çerçevede Almanya'nın ekonomik ve siyasi gücünün gerisinde kalan askeri etki alanı sebebiyle ortaya çıkan güvenlik zaafalarını gidermek amacıyla NATO'nun doğuya genişlemesi politikası, Amerikan dış politikasının da en önemli önceliklerinden biri haline gelmiştir. Keza Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Macaristan Nisan 1999'da NATO'ya katılmışlardır.

Ayrıca Kosova olayları ile bir savunma örgütü olan NATO'nun saldırıya maruz kalmadığı halde operasyonel görev alanı tanımına uygun düşmeyen bir bölgede askeri güç kullanması Rusya Federasyonu ile Batılı devletler arasındaki güvenlik ilişkisini zayıflatmıştır. Yaşanan gelişmeler karşısında Rus askeri ve siyasetçi kadroları ülkenin ihtiyaç duyduğu gereksinimleri karşılamak üzere askeri doktrin belirlemek durumunda kalmışlardır (Kıbaroğlu, 2001, s. 98).

Rusya'nın güvenlik politikasına dikkatle bakıldığında askeri güvenliğin sağlanması, birliklerin ve askerlerin kullanılma metotları ve ülke dışında istihdam konularının son derece önemli olduğu görülmektedir. Bu temalar, sadece Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin'de bahsedilen girdileri meydana getirmektedir. Bu girdiler şunlardır (Haas, 2005, s. 5):

- Eğer diğer bütün yollar tükenmiş durumda ise, nükleer silahlar da dahil olmak üzere eldeki bütün güç ve tesisler, imkan dahilinde, silahlı düşmanı püskürtmek için kullanılacaktır.
- Rusya Federasyonu, nükleer caydırıcılığı onaylamak mecburiyetindedir.
- Barışı koruma operasyonlarında olduğu gibi birlikler ve askerler, yerel, bölgesel, uluslararası ve geniş ölçekli çatışmalara müdahale edebilir.
- Rusya'nın ulusal güvenlik kapsamındaki çıkarları, dünyanın stratejik önemi haiz bölgelerinde bir Rus askeri varlığını gerektirebilir.

21 Nisan 2000'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 706 no'lu Başkanlık Emri'ni imzalayarak Rusya Federasyonu'nun ulusal güvenlik belgesi ve askeri doktrininin son halini onaylamıştır. Ulusal Güvenlik Konsepti çerçevesinde ortaya konulan yeni Rus askeri doktrini, Soğuk Savaş döneminin aksine, nükleer bir savaşı da içeren büyük ve kapsamlı bir savaş tehdidinin azalmakta olduğunu öngörmektedir. Buna karşılık ise bölgesel çatışmaların ve silahlanma yarışının hızlanacağını ortaya koymaktadır. Ayrıca askeri doktrin, kitle imha silahları ve balistik füzelerin hızla bazı bölgelerde yayılmasının yanı sıra bilgi teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler ve iletişim araçlarının kabiliyetleri nedeniyle "bilgi savaşları"na da ciddi bir tehdit

olarak değerlendirmiştir (Kıbaroğlu, 2001, s. 100). Doktrinde yer alan bir diğer ilginç husus ise “tek tek devletlerin ve devletler arası ittifakların özellikle BM ve AGİT) gibi mevcut uluslararası güvenliği sağlama mekanizmalarının rollerini en aza indirme gayretleri”nin de uluslararası alanda başlıca bir tehdit olarak görülmesidir (Oğuz, 2001, s. 115).

Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrin, saldırganlığa karşı koymada nükleer silah kullanılmasına müsaade etmektedir (Safranchuk, 2000). Bununla birlikte Askeri Doktrin, bu hususta daha net bilgi vermektedir; ulusal güvenliğin kritik bir şekilde tehlikede olduğu konvansiyonel bir saldırıda, saldırıyı nükleer silah kullanarak püskürtmek meşru sayılmaktadır. Dış Politika Doktrini ise tam tersine askeri gücün rolünün azalması gerektiğini vurgulamakta ve kitle imha silahları konusunda olduğu gibi konvansiyonel silahların da azaltılması gerektiğini belirtmekte ve aynı zamanda hızlı silahlanmalara karşı alınacak tedbirlerin önemine dikkat çekmektedir. Sonuç olarak, diğer iki dokümanın aksine, Dış Politika Doktrini, nükleer silahların kullanımının sınırlanmasına dikkat çekmektedir (Haas, 2005, s. 5-6).

Konvansiyonel silahlara karşılık olarak nükleer silahlara başvuru hakkının saklı tutulması aslında Rusya'nın nükleer silaha ilk başvuran taraf olabileceğinin işaretidir. Bu husus 1980'lerden itibaren uygulanan no-first-use yani "nükleer silaha ilk başvuran taraf olmama" politikasının değiştirilmekte olduğunun tescili anlamına gelmektedir (Kıbaroğlu, 2001, s. 101). Rusya'nın bu tutum değişikliği iki açıdan ele alınmalıdır; askeri ve siyasi. Askeri açıdan Soğuk Savaş yıllarında Kızıl Ordu'nun konvansiyonel üstünlüğünden dolayı nükleer silahları ön plana çıkararak Amerikan ve NATO stratejilerine karşı, Sovyet yönetimi nükleer silahları son çare olarak düşüneceğini vurgulayan bir taktik izlemekteydi. Oysa şimdi Rusya bu politikasını değiştirerek ABD ile rolleri değiştirmiş gözükmektedir. Siyasi açıdan ise nükleer silahların yarattığı caydırıcılık uluslararası arenada Rusya'yı ciddiye alınması gereken bir aktör konumuna getirmektedir (Oğuz, 2001, s. 115).

3.2.2.1. 2003 Savunma Raporu ve 2004'te Putin'in “Yeni Bir Nükleer Silah” Geliştirme Açıklaması

1970'den 2003'e kadar olan çatışmaların analizi, aşağıdaki sonuçların Rusya Federasyonu'nun 2003 Savunma Raporu'na yansımalarına sebep olmuştur (Haas, 2005, s. 6):

- Bütün çatışmaların neredeyse tamamı asimetrik bir yapıya sahiptir. Bir ülkenin tamamen tahrip edilmesi gibi amaçlara yönelik olduklarından kötü bir biçimde gerçekleştirilirler.
- Çatışmaların sonuçları neredeyse başlangıcında belirlenebilmektedir. Bunu görebilen grup avantajlı duruma geçebilmektedir.
- Sadece askeri güçler değil aynı zamanda politik ve askeri komuta-kontrol sistemleri, (ekonomik) altyapı ve nüfus, öncelikli hedefler haline gelmişlerdir.
- Bilgi ve elektronik harp, günümüzde çatışmalarda çok büyük bir etkiye sahiptir.
- Havadan yapılan hareketler, mobil ve özel hava kuvvetlerinin kullanımı artmıştır.
- Birleştirilmiş komuta-kontrol, müşterek harp ve kara-hava kuvvetlerinin işbirliği zaruri hale gelmiştir.
- 1999'da eski Yugoslavya'da, 2002'de Afganistan'da ve 2003'te Irak'taki çatışmalarda olduğu gibi, modern savaşlarda, üstünlük elde edildikten sonra, en büyük rolü vuruş olasılığı yüksek olan güdümlü savaş gereçleri ile desteklenen hava gücü üstlenmektedir.
- Çatışmaların ilk safhalarından sonra konvansiyonel silahların önemi hala devam etse de, toplu olarak kullanılan tankların ve piyadelerin yerini uzun menzilli silah sistemleri almıştır.

- Modern savaşlarda hava gücünün hakim kılınması için, iyi donanımlı ve elektronik harp karşısında etkin olarak kullanılacak uçaksavar sistemlerinin elde bulundurulması gereklidir.

Öte yandan Batı ve özellikle NATO'yla olan ilişkilere dair, 2003 Savunma Raporu iki ayrı fikri içermektedir. Hem NATO'nun yeni üye toprakları içinde güç bulundurmasından endişe edilmektedir hem de NATO-Rus ilişkilerinin daha da geliştirileceği ve derinleştirileceği ifade edilmektedir. Ayrıca, NATO ve Birleşik Devletlerin önderlik ettiği koalisyonlarla bundan sonra herhangi bir nükleer ve geniş çaplı bir çatışmanın olamayacağı belirtilmekte, istikrarı sağlamaya yönelik olarak Rusya'nın ABD ve diğer sanayi devletleri ile işbirliği içerisinde olacağı vurgulanmaktadır. Aynı zamanda da eğer NATO saldırgan yapı içerisinde olmaya devam ederse, Rus askeri planlamalarında ve Silahlı Kuvvetleri'nde, nükleer stratejiyi de içerecek biçimde önemli değişikliklerin yapılabileceğinin altı çizilmektedir (Haas, 2005, s. 6-7).

Öte yandan Putin 17 Kasım 2004'te Rusya'nın, BM Güvenlik Konseyi'nin Rusya dışındaki dört daimi üyesi olan ABD, İngiltere, Fransa ve Çin'de bulunmayan ve önümüzdeki yıllarda da bulunmayacak olan bir nükleer silah geliştirdiğine ilişkin açıklamada bulunmuştur. Putin bu açıklamasıyla iç politikada Rus toplumunda Rusya'nın eski gücüne erişme konusunda önemli adımlar attığı yönünde bir ön kabulün oluşmasını amaçlamıştır. Putin'in açıklaması Tataristan'da ayrı bir alfabe talebinin yükseldiği, Karaçay Çerkez Cumhuriyeti'nde darbe denemesinin yapıldığı ve Çeçenistan sorununun bitmediği bir ortamda yapılmıştır. Bu nedenle de açıklama, sanki bu hareketlerin ayrılıkçılığa kayması karşısında Rusya'nın "bir bölgesel güç olarak" durmakta kararlı olacağı mesajını vermektedir. Dış politikada ise mesaj ABD'ye gitmektedir. Zira açıklama, Bush yönetiminin ikinci kez daha fazla neo-con unsurlarla iktidara gelmesinin ve ABD'nin çok uzun menzilli füze sistemi geliştirdiğini açıklamasının ardından yapılmıştır (Yapıcı, 2004, s. 18).

3.2.3. Putin'in Terörle Mücadele Politikasının Görünmeyen Hedefi: BDT Ülkeleri ile İlişkileri İyileştirme

11 Eylül 2001'de Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terörist saldırıların ardından Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Başkan Bush'u telefonla arayarak Amerikan halkıyla dayanışmayı ifade eden ilk liderlerden biri olmuştur (Colton and McFaul, 2001, s. 46-47). Putin, Amerika'nın teröre karşı savaşında, destek ifadelerini 24 Eylül 2001'de ilan ettiği 5 maddelik planıyla da somutlaştırmıştır. Bush, Afganistan'daki Taliban'a karşı savaş hazırlığı yaparken Putin, Amerikan yetkilileriyle istihbarat paylaşmaya, insani yardım için Rus hava sahasını açmaya, Rusya'nın Orta Asya'daki müttefikleriyle anlaşarak Amerikan uçuşları için benzeri hava sahası yardımları sağlamaya, uluslararası arama ve kurtarma çalışmalarına katılmaya ve Afganistan'daki Kuzey İttifakına direkt yapılan askeri olduğu kadar insani yardımı da artırmaya söz vermiştir. En şaşırtıcısı, Putin eski Sovyet Cumhuriyetleri olan, Özbekistan ve Kırgızistan topraklarındaki Amerikan askeri yerleşimini durdurmaya çalışmamıştır (McFaul, 2004, s. 3).

Rusya, ABD'nin terörle mücadele stratejisinden kazanımlar çıkarmaya çalışmıştır. Öncelikle ABD'ye destek vererek Çeçenistan'da gerçekleştirdiği operasyonlar, sivil halka uyguladığı baskıcı politikalar ve geniş insan hakları ihlalleri konularında Washington'un eleştirilerine maruz kalmaktan kurtulmayı hedeflemiştir. İkinci olarak, Amerikan şirketlerinin özellikle enerji alanında Rusya'ya yaptığı yatırımların artmasını talep etmiştir. Üçüncü olarak, NATO'nun genişlemesinde ve İttifak'ın operasyonlarında daha fazla söz sahibi olabilmeyi ummuştur. Son olarak da Orta Asya'da hareketlenmeye başlayan Çin'in faaliyetlerinin azalacağı beklentisine girmiştir (Erhan, 2005, s. 37).

Üstelik Putin, bu dönemde ABD ve Rusya tarafından terörizme karşı birleştirilmiş bir cephenin sadece Rusya'nın acil stratejik çıkarlarına hizmet etmeyeceğini -Taliban Rusya'nın da düşmanı idi- aynı zamanda ABD ve Rusya arasında uzun dönemli ve daha derin bir birlik kurulabileceği düşüncesindeydi. Bu dönemde Colin Power, Rusya'yı "anti-terörist" koalisyonun kilit üyesi olarak tanımlamış, 2002 yılında Calgary'deki G8 toplantısında da Bush, Putin'i "terörle

savaş zamanı gelince aksiyon adamı” olarak addetmiştir. Temel bir jeostratejik kayma sonlanıyor gibi görünmüştür (McFaul, 2004, s. 4).

Tarih Profesörü Aleksei Bogaturov’a göre, Rusya’nın ABD ile yakınlaşmasının bariz sebepleri vardır. Öncelikle bu yakınlaşma prestij amaçlıdır. İkincisi Rusya, ekonomisini kalkındırabilmek ve uluslararası ekonomik hayata eşit olarak katılabilmek için ABD’nin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Üçüncü olarak, Gürcistan’dan Tacikistan’a kadar olan eski SSCB topraklarındaki çatışmaların önlenmesinde ABD’nin politik-askeri varlığı gereklilik arz etmektedir. Dördüncü sebep ise 500 yıllık Rus tarihinde geçmişte olduğu üzere, gelecekte de Avrupa’dan gelebilecek çatışma ve kaos ortamıdır (Bogaturov, 2002).

Ayrıca Rusya’nın bu desteği, BDT ülkelerinde nüfuzunu arttırmak arayışıyla anti-terör mücadelesi adı altında çalıştığı fikrini gündeme getirmiştir. Hatta Irak’taki savaşa da, Rusların BDT’nin güney hattında bir güvenlik bölgesini yeniden hayata geçirmek için önceleri ses çıkarmadıklarına ilişkin yorumlar da yapılmıştır (Torbakov, 2003). 2003 ilkbaharında Rus yönetimi, Irak’taki Amerikan çıkarmasına yönelik ülkesinden gelen eleştirileri yatıştırmaya çalışmış, bunu yaparken de Amerika’nın Ortadoğu’daki meşguliyetinin kendilerine Orta Asya ve diğer BDT ülkeleriyle stratejik ilişkilerini geliştirmesi fırsatını vereceğini ümit ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak 2003’ün sonuna doğru ülke içinde köklü değişim yapma savının, Irak lideri Saddam Hüseyin’in devrilmesine gerekçe olarak kullanılması ve keza Gürcistan Cumhurbaşkanı Eduard Şvardnadze’nin devrilmesi izlenen stratejinin değiştirilmesine yol açmıştır (Allison, 2004, s. 279).

Bu nedenle Rus askeri yönetimi Bush yönetiminin 2002 Ulusal Güvenlik Stratejisi’yle ilan ettiği önleyici saldırı (pre-emptive strike) hakkının Moskova tarafından BDT bölgesinde baş gösterecek tehditlere karşı kullanılabileceğini beyan etmiştir. Ekim 2003’te Sergei Ivanov, Rusya’ya kendisini tehdit altında hissetmesi halinde dünyanın herhangi bir yerinde önceden müdahale etme hakkı veren ve Rusya’nın BDT ülkelerinde, özellikle istikrarsız olanlarda, askeri eylemde bulunabileceğini belirten askeri bir doktrinin revize edilmiş bir taslağını duyurmuştur. Ivanov, olası müdahale sebepleri arasında bu ülkelerde “etnik ya da politik çatışma” veya Rusya’nın ekonomik refahına yönelik tehditleri göstermiştir.

Bu “Ivanov doktrini” Rus derzhavniki’sine yani Rusya’nın süper güç iddialarını destekleyenlere yönelik bir duruş olabilir ve hala etkin olan askeri kapasitesine dayanmaktadır. Yine de Rus Başkanlık İdaresi ve Dışişleri Bakanlığı desteğiyle Savunma Bakanlığınca hazırlanan bu taslak güvenlik politikasında rahatsızlık veren bir sinyal niteliğinde olup Moskova’daki tüm siyasi çevreler tarafından kabul gören BDT bölgesinde daha etkin bir politika güdülmesi için temel arayışı niteliğindedir (Allison, 2004, s. 280).

Bu politikaların yansımaları, Rusya’nın Amerika’da baş gösteren “liberal imparatorluğun uygulanabilirliği” tartışmasından yararlanma gayreti örneğinde de görülebilmektedir. Energy United Systems Şirketi Başkanı ve Rus siyasetinin nüfuzlu isimlerinden Anatoly Chubais “liberal emperyalizmin Rusya’nın ideolojisi, liberal bir imparatorluk kurmanın da misyonu olması gerektiğini” öne sürerek ülkede bir tartışma başlatmıştır. Chubais’e göre eğer Rusya toprak bütünlüğünü ve kaynaklarını korumak, Amerika, Avrupa ve Japonya’nın yanında doğal yerini almak istiyorsa, piyasa ekonomisi uygulamaları ile BDT ülkelerinde ekonomik ve politik yayılımda bulunmalıdır. Bu tez Moskova’nın Sovyet sonrası Avrasya’da yeniden nüfuz sahibi olmasını savunan “Yeni-Avrasyacılar” tarafından da benimsenmiştir. Chubais’in aksine bazı yeni-Avrasyacıların Orta Asya gibi bölgelerde Rus ve Amerikan “emperyal” politikalarının çatışma potansiyeline dikkat çektiği düşünülürse bunun batılı ülkelerle pek de ortaklık anlamı taşımadığı açıktır (Allison, 2004, s. 280).

Rusya’daki bazı politik gözlemciler ABD ile Rusya arasında terörizme karşı işbirliği yapılmasının bu iki ülke arasında stratejik ortaklık kurulması için yeterli olmayacağını ileri sürmektedirler. Onlara göre uluslararası terörizm ortak bir çıkar noktası olsa da iki ülke tanım ve çözüm yolları açısından farklı görüşlere sahiptir. Zira bazı Rus politika yorumcuları Amerika’nın Orta Asya’dan hiç çıkmamasından endişe duymaktadırlar ve bunun Moskova için hiç de iyi sonuçlar doğurmayacağına inanmaktadırlar (Torbakov, 2001).

3.2.4. Putin'in Trans-Atlantik Batı Kamplaşmasını Bölme Stratejisi

11 Eylül terör saldırılarından sonra Putin, Rusya'nın uluslararası pozisyonunu güçlendirmeyi ve bunu başarabilmek içinde askeri varlığını kullanabilmeyi arzu etmiştir. Putin bu amacını gerçekleştirebilmek için pragmatik bir yaklaşım sergileyen bir dış politika stratejisi izlemiştir (Erişen, 2004, s. 190). O, günümüzde global seviyede bir baskı için, önceki durumlardan çok fazla ekonomik güce sahip olunması gerektiğinin farkına varmıştır. Bunu dikkate almakla batıya olan yaklaşımı yabancı olmanın dışında bir görüntü arz etmeye başlamıştır. Bu bağlamda AB ile yakın işbirliğinin, Rusya'nın birden çok amacına hizmet edeceği hesaplanmıştır. Öncelikle, Avrupa ile ekonomik işbirliğine gidilmesi durumunda Rusya'nın uluslararası pozisyonunu daha iyi bir duruma getirecek olan Rus ekonomisi büyüyecektir. İkinci olarak, AB ile sıkı bağlantılar Avrupa ile ABD arasındaki ilişkileri zayıflatılabilir ve böyle bir durumda, Avrupa'nın kendi askeri gücü ile bağımsız bir Avrupa güvenliğinin geliştirilmesini desteklemekle, Amerika'nın çıkarlarına olumsuz girdiler oluşturulabilecektir. Transatlantik kamplaşmayı zayıflatmak veya kırmak suretiyle, Rusya doğal olarak uluslararası arenada uluslararası politikanın çok kutupluluğunu teşvik eden dış politikasını uygulamakla ve Rusya'nın büyük gücünü göstermek suretiyle, karlı çıkacaktır (Haas, 2005, s. 8).

Bazı Batılı strateji uzmanları Putin hakkında senaryolar çizerken, Putin'in geçmişte "Rus milliyetçiliği", "devletin gücü", "din" motifleri altındaki tanımlamalarından yola çıkarak daha saldırgan bir politika izleyebileceği üzerinde durmuşlardır. Hatta Putin'in "asla ikinci sınıf bir güç olmayacağız" açıklamasının ABD'ye karşı Rus-Çin-Hindistan ittifakını oluşturabileceği izlenimleri verdiği ilişkin yorumda bulunmuşlardır. Ancak bu noktada Petro'nun tarihsel gelişim ve reform stratejisi hatırlanacak olursa orta vadede Rus-Alman ittifakının da dikkatle üzerinde düşünülmesi gereken bir senaryo olduğu görülmektedir (Caşın, 2002, s. 317).

Dolayısıyla Putin; Mart 2003'te Transatlantik ve batı kamplaşmasını bölme politikası seçeneğinin farkında olmuştur. ABD'nin Orta Asya'ya girişinin denetlenemez noktaya ulaştığını gören Putin, rahatsızlığını Afganistan Operasyonu'ndan sonra Bush yönetiminin Irak'a yönelik tavrına destek vermeyerek

göstermiştir (Erhan, 2005, s. 37). Almanya ve Fransa, Irak'a karşı BM Güvenlik Konseyi'nin askeri müdahalesini talep ettiklerinde, ABD ve İngiltere bir şekilde direnmişler ve bunu kabul etmemişlerdir. Putin, Fransa gibi, veto hakkını kullanabileceğini belirterek, güç kullanılmasını istemeyen ve bunu reddeden ikinci grubu desteklemiştir. Irak'a Özgürlük Operasyonu'nun başlatılması ile kuvvet kullanımına karşı da güçlü bir şekilde direnmiştir (Haas, 2005, s. 8). Rusya'nın bu tavrındaki mesajı oldukça açıktır; "Büyük müdahaleler için BM'nin onayı gereklidir veya Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'ndeki konumu onu kilit güç haline getirecektir". Bununla birlikte, bu rol Moskova'ya sadece episodik bir etki sağlamaktadır ve kendisi Batı Avrupa demokrasisi için istenmeyen bir müttefik olarak kalma tehlikesi ile karşı karşıyadır. Zira BM'de karar alma sürecine ilişkin anlaşmazlıklar sona erdiğinde ortada Fransa-Almanya-Rusya eksenini olmayacaktır. İngiltere, Fransa, Almanya arasında ortak konumunda olmak için manevra yapan Rusya, Avrupa stratejik güç merkezinin dışında kalma tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır (Strategic Survey, 2004, s. 122).

Ancak yine de Putin'in bu yaklaşımı o dönem için oldukça rasyoneldir zira operasyon öncesinde Rusya, Arap dünyasıyla gerçekleştirdiği ticari ilişkilerinin % 60'ını Irak ile yapmaktaydı ve bu ülke Moskova için petrol ve yeraltı madenleri ile taahhüt işleri bakımından birçok Rus firmasının ortaklık kurmaya çalıştığı bir ülke idi (Haas, 2005, s. 8). Dahası Putin, Yeltsin'den Irak ile ilgili olarak başlıca üç hedef devralmıştı (Freedman, 2004, s. 63);

- Saddam Hüseyin rejiminin Rusya'ya olan sekiz milyar dolarlık borcunu tahsil edilmesi,
- Başta Gazprom olmak üzere Irak'taki önemli Rus ticari çıkarlarının takip edilmesi ve BM'nin "Gıda Karşılığı Petrol" (Oil for Food) programı çerçevesinde Moskova'nın Irak tarafından verilen ihaleler ve kontratlar yoluyla milyonlarca dolar kazanmaya devam edeceğinin güvencesinin verilmesi,
- Rus şirketlerinin Irak'ta işe başlayabilmesi için yaptırımların kısmen veya tamamen kaldırılmasının sağlanması.

Hatta Irak'ın ABD etkisine girmemesi, Rusya'nın bu ülkedeki nüfuzunu devam ettirebilmesi açısından o kadar önemlidir ki 1998 yılında Irak'taki "uçuş yasağı" bölgesinde ABD uçaklarını taciz eden Irak hava savunma hedefleri periyodik olarak Rusya tarafından bombalanmıştır. Dolayısıyla aynı mantıkla 11 Eylül'ü müteakiben Putin, ABD ile daha da yakınlaşmıştır ve bu politika Moskova'nın "gıda karşılığı petrol" programındaki tartışmalı kalemler üzerinde ABD ile işbirliği yapma gönüllülüğüne de yansımıştır. ABD 2002'de amansız bir şekilde savaşa doğru ilerlerken Putin, Rusya'nın Irak'taki geniş ticari çıkarlarının korunmasına yönelik pragmatik politikalar izlemiştir. Kriz Rusya'ya birtakım yararlar da sağlamıştır. Vergi gelirlerinin üçte biri petrole dayalı olan Rusya için varil başına petrol fiyatının ilk etapta 25 dolardan 38 dolara ve hatta daha sonraları da 60 dolara kadar yükselmesi Rusya'ya fazladan gelir akışı sağlamıştır. Bu nedenle de Rusya, bir yandan BM Güvenlik Konseyi'nde savaşa başlama kararının meşrulaştırılması çağrısında bulunarak savaşı önlemeye çalışmış, bir yandan da bunalımı mümkün olduğunca uzatmaya çalışmıştır (Freedman, 2004, s. 63-64).

Üstelik Putin'in ülke içinde gerçekleştirdiği reformlar da Batı ile daha yakın bir işbirliğini gerektirmektedir. Genişlemeden sonra AB, Rus ticaret hacminin % 50'sini oluşturmaktadır. Ayrıca Rusya, Uzak Doğu (Sakhalin) ve Sibirya'dan, dünyanın en dinamik enerji pazarları arasında olan Japonya, Çin ve Güney Kore'ye petrol ve doğalgaz ihraç etmeyi planlamaktadır ve ABD'ye 2002'de başlayan petrol ihracatını da arttırmak istemektedir. Rusya özellikle yüksek-teknoloji sektöründe yabancı yatırımlar gibi, DTÖ üyeliği hedefi için ABD ve Avrupa'nın desteğine ihtiyaç duymaktadır. Rusya'nın ekonomik öncelikleri dış politikasının hayati önemi haiz bir şekilde temelini oluşturan ağır dozda dış ticaret ve yabancı yatırım gerektirmektedir (Strategic Survey, 2004, s. 122).

Dolayısıyla Almanya, Fransa ve İspanya'nın Irak Operasyonuna karşı çıkması ve Rusya'nın da bu devletler ile benzer bir tutum benimsemesi "Atlantik İttifakı'nın çatırdadığının ve Rusya'nın özellikle 2 önemli AB ülkesi ile ilişkilerini ciddi boyutlarda geliştirdiğinin bir kanıtı olmuştur. Bu durum da ABD'nin bu kamplaşmayı bölebilmek için AB ülkeleri ile ilişkilerini düzeltme yoluna gitmesine neden olmuştur. Bush yönetimi ise bu noktada aslında ABD ile Avrupa arasında Ortadoğu'ya ilişkin sorunlarda temelde görüş ayrılığının olmadığını savunmuştur.

Ortak sorunlar; Irak'ta istikrar, İran'da nükleer silah üretiminin engellenmesi, Filistin sorununa çözüm gibi konulardır. Ancak iki tarafın birbirinden ayrıldıkları önemli bir nokta bulunmaktadır, hedeflere “hangi yöntem”le varılacaktır (Aklar, 2005, s. 60).

Bush yönetimi güç kullanmaya, Avrupa ise diplomatik yolların kullanılmasına öncelik vermektedir. Başkan Bush, Avrupa'dan askeri yardım istemişse de onun yerine Irak ordu mensuplarının, polis ve yargıçlarının eğitimi için NATO'dan tam destek almakla yetinmişlerdir. NATO'dan Irak'la ilgili olarak yapılan isteklere tüm üyelerden tam destek alınması da olumlu bir gelişme olarak nitelenmiştir. Ayrıca müttefikler arasındaki stratejik ve politik istişare ve koordinasyonun forumu olarak NATO'nun rolünü güçlendirmeye ilişkin deklarasyonu da 26 devlet ve hükümet başkanı yani Schröder ve Chirac da imzalamıştır (Ateş, 2005).

Ayrıca şimdilerde iki taraf arasında olumlu siyaset değişikliği yaşandığı da gözlemlenmektedir. ABD ile AB arasında siyasi diyalog mekanizması oluşturulması girişimi AB ülkeleri tarafından ihtiyatla karşılanmaktadır (Aklar, 2005, s. 61). Üstelik Bush, 2005 yılında AB Konseyinde yaptığı bir konuşmada yeni yüzyılda güvenliğin en önemli direği olan Avrupa ve Kuzey Amerika ittifakı arasında hiçbir geçici görüş ayrılığı olmadığını belirtmiştir ve hiçbir dünya gücünün de onları ayıramayacağını ifade etmiştir (Lipsius, 2005).

Bu noktada Başkan Bush 2005 yılında Avrupa'ya yaptığı gezi ile “Transatlantik İttifakı” yeniden şekillendirmeye çalışmıştır. Oysa görüşmelerde kavga konusu olan hiçbir sorunda -Irak, İran, Ortadoğu, NATO, Kyoto Sözleşmesi, Çin vb.- taraflar arasında esasa ilişkin bir çözümün sağlanamadığı görülmektedir. “Terörizme karşı mücadele”de ABD, “taktik hatalar” yapmıştır. Bu hatalar, “Batı'nın bölünmesini” hızlandırdığı gibi, “misyon sahibi” bir devlet olarak ABD'nin elindeki “Batı değerleri” bayrağının Avrupalıların eline geçmesine olanak tanımıştır. ABD'nin dünya çapında imajı zedelenirken, AB Batılı değerlerin ve barışın “garantörü” sayılmıştır ve ABD sanki “Batı”dan ayrılmıştır (Ateş, 2005).

Almanya ve Fransa'nın Irak konusunda Rusya ile benzer tutumlar sergilemesi de ABD'nin, AB'nin motor gücü olan Fransa ve Almanya arasındaki “birliği” sarsmayı ve hatta bozmayı kendisine ana hedef olarak belirlemesine yol açmıştır. Bu

amaç aslında Bush'un Almanya ziyaretinde sarf ettiği sözlerden de anlaşılmaktadır. Brüksel'de Fransa Devlet Başkanı Jacques Chirac'a sadece bir akşam yemeği için zaman ayıran Bush, Mainz'daki konuşmasında "ABD'nin en önemli müttefiki" saydığı Almanya'yı "Avrupa'nın kalbi" olarak nitelemiştir. Yani Almanya'yı en önemli müttefik olarak ve AB'nin başı olarak onurlandırmıştır. Sonuçta Almanya ve Fransa arasında bir üstünlük rekabeti mevcuttur. Bu rekabet özellikle de AB'nin dış ilişkileri ve politikasının ele alınmasında kendisini zaman zaman hissettiren bir olgudur. Özellikle uluslararası olaylarda, Fransa kendi özel tarzı ve çizgisini koruma ve göstermeye özel bir önem vermektedir. ABD, bu ikiliyi birbirinden uzaklaştıracak eğilimleri güçlendirmeyi amaçlayan bir politikayı özel olarak gündemine almıştır. Zira ABD, Rusya ile özellikle enerji alanında özel bir ilişki geliştiren AB'yi sıkıştırmaya çalışmaktadır (Ateş, 2005).

Son zamanlarda ABD ile Almanya arasında yaşanan bu yakınlaşmanın Rusya-Almanya ilişkilerine olası etkisine bakılacak olursa, Avrupa'nın enerji konusundaki sıkıntılarını sezen ve Rusya ile enerji tedariki konusunda, birçok AB ülkesini tedirgin edecek şekilde anlaşmalar yapan ve hatta kendisini Şansölyelikten ayrıldıktan sonra Rus Gazprom şirketine yönetim kurulu üyesi olarak getiren Gerhard Schröder'in Avrupa için yaptığı "yakın zamanda enerji darboğazı" tespiti oldukça ilgi çekici olmaktadır (Külebi, 2006a).

Almanya, Orta Asya'nın ulusal dış politika oluşumundaki yeri konusunda yeni arayışlara yönelmiştir. Almanya'nın, Avrupa içinde İngiliz-Fransız eksenli bir blokla karşı karşıya kalması durumunda Asya derinliğine yönelik politikalarını yoğunlaştırması oldukça rasyoneldir. Almanya'nın bu politikası da Almaya-Rusya ilişkilerine küresel bir anlam katmaktadır. Avrasya eksenli olarak gelişen Almanya-Rusya ilişkisi Orta Asya doğal kaynaklarının Rusya-Doğu Avrupa-Almanya hattı üzerinden Avrupa'ya aktarılması başta olmak üzere jeoekonomik faktörler açısından Almanya'nın doğu stratejisine de uygundur (Davutoğlu, 2001, s. 475). Ancak ABD ile birçok konuda ters düşen ve Almanya-Fransa eksenli ağırlıklı bir dış politika izleyen ve bu eksene Almanya'nın ekonomik çıkarlarını düşünerek Rusya Federasyonu'nu da eklemeye çalışan Schröder'den sonra kurulan koalisyon hükümetinin başındaki Angela Merkel, öncelikle ve hızla ABD'ye yanaşmayı tercih

etmiştir. Bu politikasıyla beraber Merkel'in Rusya'yı da rahatsız ettiği açıktır (Külebi, 2006a).

Dolayısıyla da ABD ile ilişkileri gerginleşen Putin Rusya'sını enerji konusunda Çin'e kaptırmamak isteyen Alman hükümetinin bu ülke ile bir yakınlaşma içinde olduğunu söylemek mümkün ise de bu yakınlaşma yollarının engebeli olduğu görülmektedir. ABD ile olan ilişkilerini Rusya'ya göre daha ileri taşıyacağını işbaşına geldikten hemen sonra belli etmiş olan Merkel, süreç içinde de buna uygun davranmıştır. Ancak, Merkel'in Almanya'nın çıkarlarını ABD uğruna tamamen göz ardı edemeyeceği de ortadadır. Zira bugün döviz rezervlerini 250 milyar dolar dolaylarına yükseltmiş olan Rusya Federasyonu'nun Almanya'da bir milyar dolar düzeyinde olan ve hızla artma eğilimi gösteren bir yatırımı mevcuttur. Buna karşın Almanya da Rusya'da yaklaşık 3,5 milyar dolarlık bir yatırımla bu ülkenin kalkınmasında özellikle yüksek teknoloji sağlama açısından etkin bir rol alma konumundadır. Bu günlerde giderek güçlenen Rus firmalarının -Rusya'nın yüksek döviz rezervleri sayesinde- Almanya'nın önde gelen ileri teknoloji firmalarına yatırım yapma ve hisse alma istekleri de yoğunlaşmaktadır. Üstelik AB ülkelerinde bir çeşit Rus-Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi oluşturulması konusunda yaklaşımlar sergilenmekte ve buna Rusya da sıcak bakmaktadır (Külebi, 2006a).

Sonuç olarak Rusya, hem enerji kartını kullanarak hem de Almanya ve Fransa'nın birlik içindeki farklı duruşundan yararlanarak "Trans-Atlantik İttifakı" bölme stratejisi uygulamış ve Irak Operasyonunun gerekliliği hususundaki tartışmalarda da bu politikasını uygulayarak başarılı olmuştur. ABD ise Rusya ile AB ülkeleri arasında özellikle enerji temini hususunda yaşanan ve siyasi konulara da sirayet eden bu yakınlaşmanın kendi çıkarları açısından zararını sezinlemiş ve önce Almanya ile Fransa arasındaki farklılıklar üzerinde yoğunlaşarak olası ittifakları engellemeye çalışmış, özellikle de Almanya ile olan ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Seçimlerden az bir farkla galip olarak çıkıp koalisyonun başına geçmiş olan Merkel yönetimi ise yüzünü son zamanlarda ABD'ye çevirmiş gözükmese de uzun vadede Rusya ile olan ilişkilerini ABD uğruna tamamen göz ardı edebilecek bir konumda değildir.

3.3. Vladimir Putin Döneminde Rusya'nın Yakın Çevre Politikası

Avrasya derinliğinde kara gücünün temsilcisi olan Rusya'ya göre Orta Asya (Srednyaya Aziya); Fas'tan Basra Körfezi'ne kadar uzanan Yakın Doğu (Blizhniy Vostok) ile Pasifik Okyanusu kıyılarına bakan Uzak Doğu (Dal'niy Vostok) arasında kalan Ortadoğu'nun bir parçasıdır. İlk defa 1829'da Alexander von Humbolt tarafından kullanılan ve Alman ve Fransız literatüründe yaygınlaşıp, Rusça'ya Tsentral'nya Aziya şeklinde geçen Merkezi Asya tanımı denize irtibatı olmayan bütün Asya topraklarını ifade etmede kullanılmaktadır ve jeopolitik anlamda bu Rusya'nın Avrasya mihveridir. İç Asya ise Türkistan ve Moğolistan'ı kapsayacak şekilde 40. ve 50. paraleller arası için kullanılmıştır (Davutoğlu, 2001, s. 458). Avrasya kara kütesinin denizlerden en uzak merkezi eksenini olan Orta Asya, Rusya tarafından doğal yayılma alanı olarak görülmüştür.

Böylelikle Rusya, XV. yüzyıldan itibaren dünya ticaret yollarını ele geçirecek Avrasya'da hakimiyet kurmuştur. Ancak Rusya'nın bu gücü Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile noktalanmış, günümüzde iki önemli kapı olan "Sibirya Bölgesi" ile "Hazar Havzası" güç boşluğu ile karşı karşıya kalmıştır. "Heartland" (Kalpgah) bölgesinde egemenliğini kaybeden Rusya, Putin ile toparlanma sürecine girmiş ve Avrasya'daki Müslüman toplumlarına karşı "Hıristiyan İmparator" sıfatı ile sertleşmeye ve bölgede aktif olmaya ilişkin politikalar izlemeye başlamıştır. Ancak Rusya bugün Avrasya'nın tek hakimi olabilmekten uzaktır zira bölgede Çin, Hindistan, Pakistan, İran ve Türkiye önemli oyuncular olarak yer almaktadır (Caşın, 2006, s. 545). Rusya bu noktada bölge ülkelerine ilişkin ihtiyatlı politikalar takip etmekte ve bu önemli oyuncuları karşısına almadan ilerlemeye çalışmaktadır.

"Yakın çevre" politikası da bu bağlamda ülkelerin dış politikalarını ve dış politika seçeneklerini "jeopolitik kod"a göre belirlediğini belirten John Gaddis'in tanımına uymaktadır. Gerçekten de yakın çevre politikası Rus dış politikasında ulusal güvenlik, tehdit algılamaları ve ulusal çıkar alanlarının "jeo-politik kod" çerçevesinde ayrımlaştırılmasına yardımcı olmaktadır. Bu paralelde coğrafi olarak "yakın çevre" kavramı ile Rusya bölgesinin ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda ifade

ettiği stratejik önemini ve önceliğini diğer ülkelerden farklılaştırmaktadır. Eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin bağımsızlığını kabul etmekle birlikte bu ülkeleri “yakın çevre” olarak nitelemek, onlara yarı-bağımsız statü verildiği imajını yaratmaktadır. Bu kavram, Rusya'nın bölgeyi “kendi”nden gördüğünün bir ifadesidir. Dışişleri Bakanı Ivanov'a göre de “yakın çevre” gerçekten de yakındır ve bu yakınlık salt coğrafi değildir. Dolayısıyla “dış politika ve askeri doktrin” olarak siyasi ve askeri çerçevesi çizilen “yakın çevre” politikası, 1993 yılından itibaren ülkenin güvenlik ve dış politikasının belirlenmesinde merkezi bir unsur haline gelmiştir (Dağı, 2002, s. 187).

Putin'in iktidara gelmesiyle birlikte Rusya yakın çevresine karşı daha hassas ve dikkatli davranmaya başlamıştır. Rusya bu devletleri birer egemen devlet olarak kabul etmiş fakat karşılıklı ilişkileri “Moskova'nın kontrolünde eşit ilişkiler” çerçevesinde sürdürmeye çalışmıştır. Bu bağlamda Putin'in yakın çevresine ilişkin dış politikası şu şekilde gerçekleşmiştir (Veliev, 2005, s. 15);

- İkili ilişkiler çerçevesinde SSCB döneminden kalma askeri, kültürel, ekonomik ve siyasi araçlarını güncelleştirmek ve ileride kullanılabilecek durumlar için yeni araçlar kazanmak,
- SSCB ve Yeltsin döneminden kalma kötü imajı ortadan kaldırmak,
- Bölgede bulunan BDT, Ortak Ekonomik Alan, Kollektif Güvenlik Anlaşması ve Orta Asya Ekonomik Birliği gibi örgütleri işlevsel hale getirmek ve bu amaçla sürekli toplantılar düzenlemek,
- Yakın çevrede yapılan devlet başkanlığı seçimlerinde Rusya'nın bölgede çıkarlarını koruyan adayları desteklemek.

3.3.1. Rusya Federasyonu ile Büyük Güçlerin Çıkarlarının Çatıştığı Bölgeler ve Rusya'nın Renkli Devrimlerden Olan Tehdit Algılaması

ABD ve Rus çıkarlarının çatıştığı altı jeopolitik bölge mevcuttur (Nasırov, 2003, s. 4, Pushkov, 2001, s. 41-42):

Baltık Ülkeleri: ABD; Litvanya, Letonya ve Estonya gibi eski Sovyet Cumhuriyetleri'nin NATO'ya entegrasyonuna destek vermektedir ve organizasyonun Kasım 2002'deki Prag Zirvesi'nde bu devletlerin NATO'ya kabul edilmesi kararında kesin bir rol oynamıştır. Öte yandan Rusya, NATO'nun genişlemesini (özellikle eski Sovyet Cumhuriyetleri yönünde) kendi ulusal güvenliğine dönük en büyük tehditlerden birisi saymaktadır.

Cevre Ülkeler: Rusya; Beyaz Rusya ve Ukrayna ile en azından siyasi açıdan maksimum yakınlık kurmaya çalışmaktadır. ABD'nin çıkarları ise Rusya'dan bağımsız bir Ukrayna'nın varlığı yönündedir. ABD Dışişleri Bakanlığı Rusya ve Beyaz Rusya'nın birleşmesine yönelik aleyhte tutumunu belirtmiştir. Washington, birleşmeye yönelik her adımın eski Sovyet sınırları içerisinde yeni bir entegrasyon süreci tehdidini arttıracığının farkındadır.

Balkanlar: Yugoslavya'nın NATO tarafından 1999 yılında bombalanması ve Miloseviç rejiminin yıkılması Rusya'nın bölgedeki etkisini azaltmıştır. Geleneksel nüfuz alanı olan Balkanlarda Rusya bugün olup bitenleri edilgin bir şekilde izlemektedir. Kosova sorununun askeri güç kullanılarak çözülmesi bazı Rus çevrelerinde, Rusya'nın kriz zamanlarında ABD'nin öncülük ettiği askeri-siyasal baskılarla karşılaşabileceği fikrini doğurmuştur.

Güney Kafkaslar ve Hazar Bölgesi: ABD ve Rusya arasında gaz ve petrol rezervleri ve bunların dünya pazarlarına ihracı ile ilgili olarak ciddi bir mücadele mevcuttur. Bilindiği gibi, Moskova, Batıya olan petrol sevkiyatının Rus toprakları üzerinden yapılmasını savunurken; Washington alternatif güzergahların kullanımından yanadır. ABD, petrolün Hazar Denizi'nin Azeri bölgesinden yani Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı üzerinden Akdeniz'e sevkiyatını çıkarlarına daha uygun görmektedir. Rusya'nın Lukoil şirketi, hattın inşasından sorumlu sponsor gruba katılmamış ve "Asrın Sözleşmesi" ile elinde bulundurduğu yüzde 10'luk hissesini Azerbaycan Operasyon Şirketi'ne (AIOC) satma yönündeki niyetini Kasım 2002'de belirtmiştir.

Ortadoğu: ABD ve Rusya bu bölgede zaman zaman işbirliği yapmakla beraber potansiyel rakip durumundadırlar. Zira Rusya'nın enerji çıkarları Irak üzerine kuruluydu ve Bağdat'ın Rusya'ya oldukça yüklü miktarda borcu vardı. Fakat ABD'nin Irak'ta rejimi yıkması, varolan borçların ödenmesi problemini ortaya çıkarmıştır. Kurulmakta olan yeni rejim ise eski borçların ödenmesinden çok uzaktadır. Bununla beraber bölgenin diğer önemli bir devleti olan İran üzerinde çatışan ABD ve Rus çıkarlarının dış politikaya yansımaları ise çok açıktır.

Uzak Doğu: Rusya; Çin ile uzun vadeli işbirliği ilişkileri kurmaya çalışmaktadır. Tayvan sorunu Rusya tarafından Çin'in iç meselesi olarak görülmektedir. ABD ise bunun tam zıttı bir politika izlemektedir. Rusya'nın Çin ile olan askeri işbirliği ABD'nin Tayvan ile olan yakın bağlarıyla dengelenmektedir. Çin'in güç kullanarak

Tayvan sorununu çözüme girişimleri, ABD ile karşı karşıya gelmesine yol açabilir.

Bu potansiyel çatışma bölgelerinde Sovyetlerin dağılmasıyla birlikte bazı ülkeler bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Bağımsızlıklarını elde etmeleriyle beraber de Rusya'nın etkisi kısmen azalmış ve buna karşılık Batılı güçlerin ilgisi ise artmıştır. Bu durum bölge ülkelerinde son dönemde yaşanan renkli devrimler ile de değişik bir boyut kazanmıştır. Kadife devrimler, eski Sovyet coğrafyasında ortaya çıkan komünizm sonrası otoriter yönetimlerin, şiddet içermeyen toplumsal muhalefet tarafından devrilmeleriyle, yerlerini daha liberal nitelikli yönetimlere bırakmaları sürecidir (Andican, 2005, s. 10). Devrimlerin arkasında ise ABD bulunmaktadır. ABD, bu coğrafyada yaşanan devrimlerin tohumlarını aslında 20 yıl önce atmıştır. Reagan projesi olarak adlandırılan "Project Democracy-Demokrasi Projesi" 1980'lerde ABD kongresinde yasalaşmıştır. Amaç tüm dünyayı sivil toplum örgütleri aracılığı ile yönlendirmektir. 1997'de yayımlanan "Yeni Bir Yüzyıl için Ulusal Güvenlik Stratejisi" isimli çalışma da Amerikan politikaları hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Belgede dünyanın ABD'nin liderliğine ihtiyacı olduğu, ABD'nin liderlikte rakipsiz olduğu ve dolayısıyla da dünyanın her köşesine ilgi duyduğu ifadeleri yer almaktadır (Avar, 2007, s. 13-14).

Her şey 2000 yılında Sırbistan'da yapılan Başkanlık seçimi sonuçlarına hile karıştırıldığı iddiasıyla sokaklara dökülen yüz binlerce işçi ve öğrencinin, Slobodan Miloseviç iktidarının sonunu getirmesi ile başlamıştır. Sırbistan'da Otpor-Direnç isimli bir örgüt kurulmuş, Miloseviç için "O Bitti" sloganı kullanılmıştır. Kampanyanın ardında ise ABD kaynaklı Sivil Toplum Örgütleri ve George Soros'un Açık Toplum Enstitüsü bulunmuştur. Soros kurduğu vakıflarla dünyanın kalbi olan bölgede yaşanan gelişmeleri yönlendirmektedir. Resmi rakamlara göre söz konusu Kadife Devrim'in ABD'ye maliyeti 40 milyon dolar civarındadır. Diktatörlerin yönetimi kaybetmesini sağlayan süreç şu şekilde işlemektedir (Andican, 2005, s. 10);

- Öncelikle tek kelimelik vurucu bir isimle gençler ve öğrenciler arasında örgütlenmeye gidilmektedir.
- İkinci nokta olarak basit ve etkileyici bir slogan bulunmaktadır.

- Muhalefet; web siteleri, çıkartmalar, afişler, giyim malzemeleri, sokak gösterileri aracılığıyla her zeminde ve kesintisiz olarak bulunan sloganı tekrarlamakta ve diktatörü aşağılamaktadır.
- Amaç, diktatörü destekleyen güçler arasında itaatsizlik düzeyini yükseltmek ve diktatörün emirlerinin dinlenmeyeceği kritik seviyeye ulaşmaktır.
- Son olarak da seçim dönemleri halkın sokağa dökülmesi için en uygun zaman olmaktadır. Sonuçlar ne olursa olsun “seçimlerin adil yapılmadığı ve seçimlere hile karıştırıldığı” iddiası gündeme getirilmekte, seçimlere gözlemci olarak gelen batılı uluslararası (AGİT vs.) teşkilat temsilcileri bu iddiayı destekleyerek sorunun uluslararası arenaya çıkmasını sağlamaktadır. Muhalefetin halk desteği böylelikle artmakta, sonuç olarak diktatör şiddet uygulanmadan kansız bir şekilde yıkılmaktadır.

Sırbistan'ın ardından Soros Vakfı desteği ile kurulan Kmara-Yeter gençlik örgütü Gürcistan'ın bütün şehirlerinde teşkilatlanmıştır ve Rustavi-2 isimli televizyon kanalı da muhalefeti desteklemiştir (Mayemerova, 2005, s. 9). Ekim ayında yapılan seçimlerde Şevardnadze'yi destekleyen partiler önde olmuş ve seçime gözlemci gönderen AGİT seçimlerde usulsüzlük yapıldığını iddia etmiştir. Amerikan Global Strateji Grup ise ülke çapında yaptığı sandık çıkış anketlerinde Saakaşvili'nin yüzde 20.8, Şevardnadze'nin ise yüzde 12.9 oy aldığı iddiasında bulunmuştur. Böylelikle uluslararası arenaya taşınan seçimlerde muhalefet sokağa dökülmüştür ve Şevardnadze, 23 Kasım'da istifa etmek zorunda kalmıştır. Halkın başkanlık sarayını ellerindeki güllerle işgal etmesi nedeniyle Gürcistan'daki devrime “Gül Devrimi” adı verilmiştir ve Ocak 2004'te yapılan seçimlerde Mihail Saakaşvili Devlet Başkanı seçilmiştir (Andican, 2005, s. 11).

Devrimlerin bir sonraki durağı ise Avrasya'nın en önemli ülkelerinden birisi olan Ukrayna olmuştur. Leonid Kuçma yönetimi ülkede büyük yolsuzluklarla ciddi bir yozlaşmaya yol açmıştır. Ayrıca pek çok uluslararası sivil toplum örgütü Ukrayna'da faaliyete başlamıştır. Keza Soros, Ukrayna seçimleri öncesinde “Ben Ukrayna'ya Gürcistan'daki gibi devrim yapmaya gelmedim. Sadece serbest, adil ve dürüst seçimleri teşvik etmek istiyorum” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur

(Mayemerova, 2005, s. 9). Soros'un Açık Toplum Kuruluşu, başta Kiev olmak üzere 8 şehirde örgütlenmiştir. Gençlik teşkilatı "Pora-Zamanı Geldi" de kısa zamanda bütün şehirlere yayılmıştır. Sırbistan'daki Otpor teşkilatından gelen temsilciler Pora üyelerine eğitim vermişlerdir. Başkanlık seçimleri sırasında da "tıklayan saat figürü" kullanılmıştır. 21 Kasım 2004'te yapılan başkanlık seçimlerini Rusya yanlısı Başbakan Viktor Yanukoviç'in kazandığı iddia edilmiş, AGİT gözlemcileri seçimde usulsüzlük yapıldığını ve hile karıştırıldığını söylemiş ve ABD Başkanı Bush'tan, AB Dışişleri Sorumlusu Javier Solana'ya kadar birçok batılı yetkili "seçim sonuçlarını kabul etmediklerini" ilan etmiştir. Muhalefet turuncu renkli giysiler ile Kiev meydanını doldurmuştur. Günlerce devam eden sivil hareket sonrasında 26 Aralık'ta yapılan seçimleri Batı yanlısı Viktor Yuşenko kazanmıştır. Böylelikle "Turuncu Devrim" başarı ile sonuçlanmıştır (Andican, 2005, s. 11).

Gürcistan'da yaşanan seçim sürecine hazırlıksız yakalanan Moskova yönetimi, Ukrayna seçimlerine daha fazla ağırlığını koymaya çalışmışsa da Batılı koalisyonun yoğun maddi ve siyasi desteği ile tercih etmediği bir sonuçla karşı karşıya kalmıştır. Rusya'nın yaşam alanı olarak gördüğü bölgelerdeki devletlerde meydana gelen iktidar değişimleri küresel dengeleri de etkilemektedir. ABD ise bu ülkelerin liderlerinin yumuşak karnı olan demokrasiye ve insan haklarına aykırı tutum ve davranışlar gibi argümanları siyasi baskı aracı olarak kullanmaktadır. Rusya tarafına çok fazla kaymamaları gerektiğini belirten bu tutumlar mevcut iktidarlara tehdit eder boyutlardadır. Washington yönetimi, işbirliği için "terörle mücadeleyi", ülkeye göz dağı vermek için "demokrasiye ve insan haklarına aykırı davranış", askeri hareket düzenlemek için de "nükleer tehdit" bahanelerini kullanmaktadır. Ancak ABD asıl kendisi bir nükleer tehdit oluşturarak, işkence skandalları ve insan haklarına aykırı davranışlarıyla gündeme gelerek ve ülke içindeki demokraside yolsuzluk söylentileriyle iktidar olmuş yönetim yapısıyla paradoksal bir görüntü sergilemektedir (Kıraç, 2005, s. 7).

Ukrayna gibi Moldova'da da Batı yörüngesine yerleşme sinyalleri görülmüştür. Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova ve Özbekistan arasında kurulan örgütün (GUUAM) 22 Nisan 2005 tarihindeki zirvesinde başta Dinyester sorunu olmak üzere eski bölgesel sorunların çözümüne karar verilmiştir. Ukrayna da bu sürece aktif

olarak katılmıştır. Zirvede Ukrayna sorunun çözümü için bir plan açıklamıştır. Planda Ukrayna (Somuncuoğlu, 2005a, s. 17);

- AB ve ABD'nin sorunun çözümü sürecine katılma girişimlerini desteklediğini belirtmiştir.
- Barış süreci formatının değiştirilmesinden yana olduğunu ifade etmiştir.
- Dinyester bölgesi yönetiminden, silah sanayi tesislerine uluslararası denetçilerin kabul etmesini istemiştir.
- Ayrıca bölgeden geçen Moldova-Ukrayna sınırı için AGİT kontrollerine hazır olduğunu belirtmiştir.

Ukrayna aynı zamanda bölgede demokrasi, sivil toplum ve çok partili sistemin geliştirilmesini, bölgenin temsili organı olan Yüksek Şura'ya serbest ve demokratik seçimlerin yapılmasını, AB, AGİT, Avrupa Konseyi, Rusya, ABD ve diğer demokratik ülkelerin bu seçimlerin kontrolünü gerçekleştirmelerini önermektedir. Bu önerilerin amacı bölgedeki Rus milliyetçisi iktidarı devirmektir. Bölgede Pro Avrupa adlı sivil toplum örgütü bu yönde çalışmalar sergilemektedir. Dinyester'deki Moldova taraftarları Moldova'nın AB ile bütünleşerek ekonomik refaha kavuşacağına, Dinyester yönetiminin ise halka bir gelecek sunmadığına vurgu yapmaktadır. Moldova Parlamentosu, Ukrayna'nın planını 10 Haziran 2005'te kabul etmiştir. Ayrıca Parlamento kabul ettiği bildiriye Rus askerlerinin 2005 yılının sonuna kadar Dinyester bölgesinden çıkarılmasını talep etmiştir. Rusya ise bu duruma doğal olarak tepki ile yaklaşmıştır (Somuncuoğlu, 2005a, s. 17).

Öte yandan Özbekistan ve Kırgızistan'da ABD ve diğer NATO üyesi devletlerin askeri üslerinin kurulmasını, NATO'nun Orta Asya'da uzun dönem varlığının gerekliliği olarak Afganistan'da istikrar hareketindeki çabası izlemiştir. ABD'nin Gürcistan'daki eğitim ve teçhizatlandırma programı ise güney Kafkasya'da jeopolitik bir manzaraya dönüşmüştür. NATO ve AB'nin Baltık devletlerine doğru genişlemesi, Avrupa'da Avrupa-Atlantik ekonomik ve güvenlik kuruluşlarının sınırlarını Rusya'nın batı sınırlarına doğru kaydırarak Soğuk Savaş kalıntılarını

ortadan kaldırmıştır. Sonuç olarak, Ukrayna, Moldova ve Belarus Avrupa'nın yeni 'yakın komşuları' olarak ortaya çıkmış ve bu devletlerde Moldova'daki çözülmemiş çatışmaları kapsayan güvenlik meseleleri kadar ekonomide de daha aktif bir Avrupa müdahalesi görülmüştür. Birçok Rus, bu gelişmeleri Rusya'nın zayıflığını istismar etmeyi amaçlayan bir çevreleme politikası oluşturmak olarak algılamaktadır. Rus bilim adamı Dmitri Trenin bunu "Avrasya'nın sonu" olarak isimlendirmiştir. Bu durum Moskova'nın geleneksel olarak özel çıkar ve nüfuzu olan bir bölgede emniyetsiz ve soyutlanmış olma duygusuna kapılmasına yol açmıştır (Strategic Survey, 2004, s. 125).

Orta Asya, ABD başta olmak üzere Batılılar için yeni bir pazar, çıkar ve nüfuz sahası olarak algılanmaktadır. Moskova'nın Sovyetler sonrasında toparlanarak yeniden bölgede etkin olma politikası ile çatışan bu batılı emeller, ülkelerde Rus tabanından yetişmiş liderlerin tasfiyesiyle gerçekleştirilmek istenmiştir. Moskova ise bölge güvenliği ve ekonomik çıkarlar açısından bu ülkelerin mevcut iktidarıyla diyalogun sürdürülmesinden yana olmuştur. Zira iktidar değişimlerinde ülkelerin içerisinde uzun yıllardır korunan Moskova'ya yakın olan sisteme darbe vurulacak ve yeni kadrolaşma hareketi ile Rusya dezavantajlı konuma gelecektir (Kıraç, 2005, s. 7). Üstelik Ukrayna'daki Turuncu Devrim'den kısa bir süre sonra George Soros, bir konuşmasında "Orta Asya ülkeleri de Ukrayna ve Gürcistan örneklerini izleyerek değişmelidirler" şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur (Andican, 2005, s. 11). Bu nedenle Rusya, Kırgızistan parlamento seçimlerinde olduğu gibi bölge ülkelerindeki seçimlerde iktidara tüm kurumlarıyla destek vermiştir.

Kırgızistan'da 27 Şubat ve 2 Mart 2005 tarihli iki turlu yapılan milletvekilliği seçimlerinde yolsuzluk yapıldığına dair iddialar ortaya atılmış ve Akayev yönetimini devrilmesine yol açan ve birkaç saatte gerçekleşen bir "ekspres devrim" yaşanmıştır. Aslında devrimin kırılma noktası 2004 yılına yaşanmıştır. ABD, Rusya ve Çin arasında denge kurmaya çalışan Akayev, 2004 yılından itibaren Rusya ve Çin lehine ve ABD aleyhine dönmeye başlamıştır. Bu yeni yönelimin temel göstergelerinden biri Rusya Federasyonu ile güvenlik konularında artan işbirliğidir. Zira Kırgızistan Dışişleri Bakanı Aslan Aitmatov, Rusya'yı en güvenilir dostu ilan etmiş, Orta Asya'yı bütünüyle kapsayacak bir ekonomi ve güvenlik bölgesi oluşturulması yönündeki Rus planlarını desteklediğini ifade etmiştir. Dahası Moskova yönetimi,

Kırgızistan'ın enerji alanında Özbekistan'a olan bağımlılığını giderme konusunda Kırgızistan'da büyük hidroelektrik santral projelerini finanse edeceğini ve güvenilir doğalgaz arzı sağlayacağını açıklamıştır. Bunun karşılığında da Akayev, Rusya'nın "önleyici savaş doktrinini" onayladığını ve Kırgızistan'daki Rus askeri üssünün olası bir Afganistan operasyonunda kullanılabileceğini ifade etmiştir. Bu durum Akayev'in ABD ile arasının açılmasına yol açmıştır ve ABD ülkedeki muhalefete olan desteğini vurgulamaya başlamıştır (Yapıcı, 2005, s. 8-9). Sonuçta da ülkede bir devrim yaşanmıştır.

Muhalif liderlerden Kurmanbek Bakayev taraftarlarının kırmızı, Roza Otunbayeva taraftarlarının sarı renkli aksesuarlar kullanmaları sebebiyle devrime "Lale Devrimi" adı verilmiştir. Orta Asya'da sıcak gelişmelerin Kırgızistan ile başlamasında bu ülkenin konumu şüphesiz kilit rol oynamaktadır. Zira Kırgızistan'ı kontrol edecek bir güç aynı zamanda şunlara sahip olacaktır (Hakim, 2005, s. 7);

- Uyanan dev Çin'in yumuşak karnına (Doğu Türkistan) coğrafi yakınlık,
- Güneydoğu istikametinde Hindikuş dağları ve Pamir bölgesi vasıtasıyla Tacikistan ve Afganistan'a kolay ulaşım,
- Kazakistan'ın sahip olduğu doğal zenginliklerin ileride izleyeceği rotayı kontrol edebilme,
- Özbekistan'ı kontrol etme. Zira Özbekistan'ın en önemli gelir kaynağı olan pamuk üretiminde gerekli su, Kırgızistan ve Tacikistan'ın sahip olduğu su kaynaklarından sağlanmaktadır. Bu husus önemlidir zira önceki yıllarda Özbekistan yönetimi Kırgızistan'dan aldığı suyun azalmasına karşılık bu ülkeye vermekte olduğu elektrik ve doğalgaz kanallarını kısma yoluna gitmiştir.

Orta Asya'da değişim dalgasının ilk durağı olan Kırgızistan'da özellikle Soros Vakfı'nın faaliyetleri nedeniyle ön plana çıkan yabancı sivil toplum örgütlerinin çalışmalarına ilişkin veriler oldukça ilgi çekicidir. BM tarafından hazırlanan bir rapora göre 1991 yılından bu yana Kırgızistan'da 3000 sivil toplum örgütü

kurulmuştur. Dahası ülkede çalışabilir yaştaki nüfusun yaklaşık % 6'sı hayatını yabancı sivil toplum örgütlerinin veya bunlar tarafından desteklenen kuruluşların faaliyetlerinin yarattığı iş imkanlarından kazanmaktadır. Ülkede demokrasini geliştirilmesi veya tanıtılmasıyla görevli yaklaşık 170 sivil toplum örgütü ABD tarafından yaratılmış veya mali olarak desteklenmiştir. Soros'un 1997'den 2004'e kadar bağışlar hariç tutulursa Güney Kırgızistan'da yürüttüğü projelere aktardığı toplam miktar 250.000 dolar tutarındadır. Ülkede yabancı sivil toplum örgütlerinin ciddi bir kaynak aktarımı söz konusudur. Bu durum da ortalama aylık geliri 30 dolar civarında olan halk için çok şey ifade etmektedir. Kırgız muhalefeti de yabancı sivil toplum örgütlerinden aldıkları desteği inkar etmemektedir (Ekici, 2005, s. 76).

Baltık ülkelerine bakılacak olursa eğer Moskova'nın bu ülkeler ile ilişkileri de pek parlak gitmemektedir. Arkasında batının desteğini hisseden Letonya, Rusya'ya karşı meydan okumakta ve ilişkilerini gerginleştirmektedir. Bağımsızlıklarını kazanmalarının ardından Avrupa sınırının Baltık ülkeleri-Rusya sınırından geçtiği kabul görmüş, AB'nin en son genişlemesiyle de bu konu onaylanmıştır. Letonya, kendi içindeki büyük Rus nüfusuna temel vatandaşlık haklarını tanımadığı ve Rusya ile sınır anlaşmasına sahip olmadığı halde AB'ye alınmıştır. Üstelik Letonya, hala nüfusunun yaklaşık olarak yüzde 30'unu oluşturan Ruslara istenmeyen insan olarak bakmaktadır. Ancak yine de insan hakları konusunda hafif bir eleştiriye maruz kalarak önce NATO'ya daha sonra da AB'ye kabul edilmiştir (Somuncuoğlu, 2005b, s. 11).

Tüm bu gelişmeler hakkında Rusya açısından bir yorum yapmak gerekirse aslında gerek Ukrayna ve Gürcistan'da gerekse Kırgızistan'da devrim sonucu gelen iktidarların meşruiyet kaynaklarından biri de ironik bir biçimde aslında Rusya'dır. Yeni yönetimler ayakta kalabilmek için Rusya Federasyonu'na düşman olmadıklarını ispat etmek durumunda kalmışlardır. Bir açıdan bu yeni yönetimler Rusya ve hatta Çin lehine, dost olduğu bilinen bir yönetime kıyasla daha fazla tavizler verebilmektedir. Bu nedenle de Kırgızistan'da Çin ve Rusya'nın etkisinin bittiği şeklinde bir yorum yapmak çok da doğru değildir (Yapıcı, 2005, s. 9). Örneğin Kırgızistan'da devrimle başlayan süreçten karlı çıkacağını düşünen ABD, işbu ülkede bulunan Ganci üssü ile ilgili sıkıntılar yaşamaktadır. Ayrıca ülke; yolsuzluk, siyasi cinayetler, adam kayırma, mafyanın siyasileşmesi ve parlamentoya girmesi

gibi sorunlarla çalkalanmaktadır. Bakıyev yönetimi bu istikrarsızlığı giderebilmek için Moskova'ya yanaşmaktadır. Yakınlaşmanın en önemli nedeni ise eski devlet başkanı Aksar Akayev'in Moskova'da olması ve Kırgızistan devlet sisteminin içerisinde halen Akayev'in güçlü bir nüfuzunun bulunmasıdır (Kıraç, 2006a, s. 7). Dolayısıyla ABD'nin Türkistan coğrafyasında konuşlanması artık yerel yöneticiler tarafından da sorgulanmaktadır.

Sonuç olarak Eski Sovyetler Birliği coğrafyasında yaşanan devrimler, özellikle yabancı sivil toplum örgütlerinin bu coğrafyadaki faaliyetlerini ve sivil darbelerdeki rolünü gündeme taşımıştır. Liberal değerler çerçevesinde gelişen sivil toplum kavramı, devletin doğrudan denetim altında tuttuğu alanların dışında kalan ve ekonomik ilişkilerin baskısından görece olarak bağımsız, gönüllü veya rızaya dayalı ilişkilerle oluşturulan kurum ve etkinliklerdir (Türköne, 2003, s. 357). Üstelik iktidar değişimlerini hedefleyen ve başarılı olan sivil darbelerde aktif olarak görev alan sivil toplum örgütlerinin yabancı kaynaklı olması bu örgütleri daha da tartışmalı bir hale getirmektedir (Ekici, 2005, s. 76). Darbelerin yaşandığı coğrafyanın ya doğal kaynakların iletim yolu üzerinde yer almaları ya da doğrudan rezerv sahibi olmaları da yaşanan süreçlerin nedenine ışık tutmaktadır. ABD, Rusya'nın yaşam alanında sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla sivil darbeleri destekleyerek işbu ülkenin bölgedeki etkisini kırmayı amaçlamaktadır. Bu durum da doğal olarak Rusya'nın bölgede ABD'ye karşı bölge ülkeleri ile işbirliğini pekiştirmeye çalışmasına neden olmaktadır. Tüm bu coğrafyada neden büyük miktarda paralar harcanarak kapsamlı oyunlar oynandığı sorusunun cevabı Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in şu sözlerinde açıklık kazanmaktadır; “Dünya nüfusunun çoğunluğu Asya'dadır. Doğal zenginlikler Asya'dadır. En zengin kültür Asya'dadır. Gelecek e buradadır.” (Avar, 2007, s. 17).

3.3.2. Rusya İçin Orta Asya'nın Jeopolitik Vazgeçilmezliği

Spykman ileri sürdüğü “Kenar Kuşak Teorisi” ile tıpkı Mackinder'in “Kara Hakimiyeti Teorisi”nde kullandığı coğrafyayı kullanmaktadır; Avrasya. Spykman'nın teorisine göre dünya adasına egemen olabilmek için merkez bölgeyi çeviren kuşağa, Türkiye'den başlayıp Kore'ye kadar uzanan bölgeye hakim olmak gerekmektedir. Orta Asya, her iki jeopolitikçi için de kalpgahı teşkil etmektedir

(Erol, 2006, s. 123). Bu bağlamda Sovyetlerin dağılması ve Rusya'nın eski imparatorluk mirasını devralmasıyla beraber yeni Rusya kendisine bir yön belirlemeye çalışmıştır. Önceleri yeni Rusya'da dönemin yöneticileri Rus dış politikasının yönünü Batı'ya çevirmişlerdir ancak batıdan yeterince destek görememişlerdir (Oğan, 2002, s. 54). Dolayısıyla da Rusya; 1993 yılına kadar Orta Asya'ya yönelik Batı yanlısı politika izlemeye çalışırken, 1993 sonrasında yakın çevre politikasını (near abroad-blijniy zarubejniy) ilan ederek eski Sovyet Cumhuriyetlerinin yaşamsal çıkar alanı olduğunu belirtmiş, bu ülkelere Rusya'nın müdahale etmesinin onun meşru hakkı olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Rusya bu politikası gereği SSCB'nin dağılması sonucunda bağımsızlığa kavuşan cumhuriyetlerdeki Rus azınlığın her türlü haklarının korunmasını da bir devlet politikası olarak ilan etmiştir (Özbay, 2006, s. 23).

Rusya'nın yakın çevre politikasının en önemli belgelerlerinden birisi de 1993 yılında hazırlanan ve "Karaganov Doktrini" olarak bilinen belge olmuştur. Doktrin ile birlikte Kızıl Ordu'nun iç güvenlikten de sorumlu olacağı ilkesi kabul edilmiş ve hem Rusya'nın nükleer silahları kullanan ülke olmayacağı ilkesi terk edilmiştir hem de Rusya ve BDT'nin güvenliğini sağlamak için gerektiğinde ülke dışında da Rusya Federasyonu askerlerinin konuşlanabileceği kabul edilmiştir. Bu bağlamda da Rusya Kafkaslarda ve Orta Asya'da askeri üsler kurmuştur (Tellal, 2002, s. 542). Rusya; Mackinder ve Spykman'ın dikkatleri çektiği coğrafyaya yönelik aktif politikalar izlemeye başlamıştır.

3.3.3. Yeni Büyük Oyunun Vazgeçilmez Aktörü Olarak Rusya Federasyonu

"Büyük Oyun" deyimini gerçekte XIX. yüzyıla ait bir deyimdir. Deyimi kullanan oyun sırasında yakalanıp idam edilen İngiliz istihbarat subayı Arthur Connaly, dünya siyasi edebiyatına mal eden ise İngiliz romancısı Rudyard Kipling'dir. Deyim, XIX. yüzyılda kuzeyden Orta Asya'yı ele geçirip hızla Afganistan'a ilerleyen Rus emperyalizmi ile bu yayılma karşısında Hindistan'ı korumak için Ruslar'ı tampon bölgede durdurmayı amaçlayan İngiliz emperyalizmi arasında gerçekleşen mücadeleyi temsil etmektedir (Ertan, 2001, s. 83). Oyun, büyük devletler arasında enerji kaynaklarına sahip olma temelinde yaşanan siyasi rekabettir (Kılıçbeyli, 2003).

İki emperyalizmi birbirinden ayıran mesafe yüzyıl başlarında yaklaşık 3000 km iken yüzyıl sonlarına doğru gittikçe daralmıştır, hatta Pamir Dağları'nda 20 km'ye kadar inmiştir. Tampon bölge daraldıkça oyun da oyuncular da hareketlenmiştir (Ertan, 2001, s. 83). Ancak iki tarafa da görece güçler sağlayan 31 Ağustos 1907 tarihli Rus-İngiliz Antlaşmasıyla dondurulmuştur.

Rus Hükümeti Afganistan'ın İngiliz hakimiyetinde olduğunu kabul etmiş ve böylelikle İngilizler tampon bölge olarak Afganistan'ı ellerinde tutarak Hindistan'ı güvence altına almıştır, İngiltere de Orta Asya'yı Rusya'nın hakimiyet alanı olarak tanımıştır ve böylelikle Rusya, Türkistan'a yerleşmiştir (Purtaş, 2006a, s. 163). Ancak 1947 yılında İngilizlerin Hindistan'ı terk etmesiyle ve Rus emperyalizminin yerini Sovyet emperyalizminin almasıyla oyun değişmiştir (Ertan, 2001, s. 83). Soğuk Savaşın sona ermesi ile de Orta Asya jeopolitiğinde en önemli değişim, Avrasya ölçeğinde süren statik jeopolitik dengenin çözülmesi ile birlikte başta Orta Asya olmak üzere bu dengenin oluşum hattındaki bölgelerde önemli bir jeopolitik boşluk alanının oluşmuş olmasıdır (Davutoğlu, 2001, s. 458). Böylelikle Orta Asya Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla da "Büyük Oyun" daha değişik bir boyutta XX. yüzyılın sonlarına doğru yeniden gündeme gelmiştir.

Rusya Federasyonu, bu yeni oyun döneminde Çarlık ve Sovyetler Birliği zamanında dış dünya ile irtibatı kesilmiş olan Orta Asya Cumhuriyetleri üzerindeki Sovyetlere ait tarihi nüfusu miras olarak devralmıştır. Çözülme esnasında askeri, siyasi ve iktisadi olarak zayıf olan ve doğal olarak da Moskova'nın güvenlik şemsiyesi altına giren Orta Asya'nın yeni bağımsız devletleri, Mayıs 1992'de Taşkent'te BDT sınırlarının korunması amacıyla BDT Kollektif Güvenlik Antlaşmasını imzalamıştır. Topluluğun amacı üye devletler arasında işbirliği yaparak SSCB sonrası sorunları çözüme kavuşturaktır. Yürütme organı, devlet ya da hükümet başkanlarından oluşan Konsey'dir. BDT'de hegemon devlet Rusya Federasyonu'dur. BDT içerisinde ekonomi ve güvenlik alanlarında işbirliği önemlidir (Tellal, 2002, s. 543).

Ağustos 1992'de Türkmenistan hariç bütün Orta Asya devletleri, Rusya'nın yanı başında Tacikistan-Afganistan sınırını İslamcı militanlara karşı korumak üzere 25.000 kişilik bir Rusya-Orta Asya askeri gücünü oluşturmuştur. Ancak ekonomide

görülen çöküş ve devam ede gelen bozukluklar sebebiyle Rusya, Orta Asya ekonomileri üzerindeki geleneksel ve tarihi hakimiyetini muhafaza edememiştir. Üstelik BDT içerisinde bütünlüklü bir yapıda oluşturulamamıştır zira Azerbaycan ve Ermenistan gibi topluluk içerisindeki kimi üyeler arasında çok ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu nedenle de bütün Orta Asya Cumhuriyetleri siyasi ve ekonomik bağlarını dış dünyaya, özellikle de sermaye fazlalığına ve modern teknolojiye sahip Batı ülkelerine kaydırmıştır. Orta Asya ve Hazar bölgesi, hidrokarbon kaynaklarına ve diğer kıymetli madenlere sahip olduğu için de Batılı ülkelere ve çok uluslu şirketlere cazip gelmiştir. Rusya'nın ticaret ve yatırımları Orta Asya ülkelerinde azalırken Batılı ülkelerin, Japonya'nın, Güney Kore'nin ve Çin'in ticaret ve yatırımları artmıştır (Bakshi, 2002, s. 144).

Moskova'da bu dramatik gelişmeler yaşanırken ABD, eski Sovyet bölgesinde “jeopolitik çoğulculuğu” kendisinin bir hedefi olarak ilan etmiştir. Orta Asya'nın en kalabalık ülkesi olan Özbekistan, Kafkasların petrol zengini Azerbaycan ve eski Sovyet Slav Cumhuriyetlerinden ikinci en güçlü olan Ukrayna, ABD'nin en çok dikkatini çeken ülkeler olmuştur. Hatta Temmuz 1994'te bütün eski Sovyet Cumhuriyetleri NATO'nun Barış İçin Ortaklık (BİO) programına katılmıştır. Eylül 1997'de BİO programı kapsamında yapılan askeri tatbikata ABD, Türkiye ve diğer Batılı ülkelere gelen birliklerin yanı sıra Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan da ilk defa katılmıştır. Moskova, bölgenin Rus güvenlik örtüsü dışına çıkmasından büyük endişe duymuştur (Bakshi, 2002, s. 144-145). 11 Eylül 2001'in ardından ise Putin, Amerika'nın ve batının Orta Asya'da stratejik varlığının kaçınılmazlığını ve Afganistan savaşının gerekliliğini çok geçmeden kabul etmiştir; siyasi açıdan bu, zarureten gösterilmiş bir erdemdir. Oysa bu tarihten itibaren Rusya, Afganistan savaşına verdiği desteğe rağmen, Orta Asya politikasını bölgeden stratejik açıdan gittikçe uzaklaştırılmasından duyduğu endişe temelinde geliştirmiştir. “Amerika, Rusya'nın jeopolitik alanını sistematik bir şekilde kendine tahsis etmektedir” görüşü Rus askeri çevrelerinde oldukça yaygın olarak kabul edilmektedir (Allison, 2004, s. 278).

Ancak Rusya Federasyonu'nun yeni büyük oyunda da önemli bir aktör olarak yer alması gerekmektedir çünkü Orta Asya stratejik açıdan Rusya'nın yaşam alanıdır. Zira Anatoly Chubais önderliğinde Sağ Kuvvetler Birliği Partisi gibi en liberal Batı

yanlısı politikacılar bile, ılımlı politik nüfuzunu tekrar kazanmak için BDT devletleri içinde Rus iş dünyasının yayılması yoluyla Rusya'ya BDT içinde 'liberal bir imparatorluk' kurmaya başlaması için çağrıda bulunmuştur. Rodina partisinden Dmitry Rogozin gibi milliyetçi politikacılar ise BDT içinde Rusça konuşan azınlıkların hakları için Rusya'nın bölgesel gücünü tekrar kurması gerektiğini savunmaktadır (Strategic Survey, 2004, s. 125). Ancak bu hedefler için Rusya, Batıya karşı durduğu takdirde tahmin edilenden daha fazla zarar görebilir ve özellikle Batıya olan mali bağımlılığından dolayı sorun yaşayabilir. Bu da Rusya'nın içerisinde ve dışarısında sağlamış olduğu istikrarın bozulmasına neden olabilir. Batı ile olacak olası bir çatışma sadece Rusya'da yalnız zayıf bir ekonomi ve iç borçlanmanın artması anlamına gelmekle kalmayıp, bu durum ekonomisinin felç olması olarak da nitelendirilebilir. Bu noktada Avrasya'ya açılım, Rusya'nın önündeki fırsatları değerlendirmesini ve dolayısıyla ülkenin gelişimini sağlayacaktır (Nasırov, 2003, s. 3).

Sonuç olarak Orta Asya'daki etkinliğini kaybetmesi durumunda küresel bir güç olma ötesinde bir Avrasya gücü olma niteliğini de kaybedebileceği kuşkusunu yaşayan Rusya, Avrasya'da yaşanan güçler dengesi sistemi içerisinde her bir aktörle kendi pozisyonunu karşı taraf nezdinde anlamlı kılan bir diplomatik yol takip etmeye çalışmaktadır. Aynı zamanda Rus yetkililer Rusya'nın kendi içinde ve mücavir bölgede zayıflamasının Avrasya'da güvenlik boşluğu oluşturarak dünya barışını tehdit etme riski oluşturabileceğini de savunmaktadırlar (Davutoğlu, 2001, s. 474). Bu gibi nedenlerle de Rusya, Avrasya'da yaşanan oyunda vazgeçilemez bir aktör olarak yer almaya çalışmaktadır.

3.3.4. Rusya Federasyonu'nun Orta Asya'daki Çıkar ve Hedefleri

Rusya'nın Orta Asya'daki ulusal çıkarlarını beş başlık altında özetlenebilir (Trofimov, y.y., s. 14):

- Bölge devletleriyle yakın ortaklık temelinde bölgesel istikrar. Bölgedeki herhangi bir istikrarsızlığın Rusya açısından tahrip edici sonuçları olduğunu kabul etmek gerekmektedir.

- Çin, Hindistan ve İran ile ortaklık ilişkilerini devam ettirebilmek için Orta Asya'da kesintisiz transit geçiş hakkı. Çin söz konusu olduğunda, Şangay İşbirliği Örgütü'ne (ŞİÖ) odaklanılmalı, Hindistan ve İran konusunda ise henüz gelişiminin başlangıcında olan kuzey-güney nakil koridoru projesi gerçekleştirilmelidir.
- Orta Asya ile Rusya'nın gelecekte ekonomik modernizasyonuna katkı sağlayacak ortak bir ekonomik alanın sürdürülmesi.
- Rusya'nın hem bölgesel güç hem de dünya gücü olarak statüsünü koruması için bölgenin jeostratejik potansiyelinin askeri ihtiyaç halinde kullanılması.
- Rusya'nın bölgedeki öncü rolünün uluslararası arenada tanınması. Bu durum en azından gayri resmi olarak Rus liderlerin Orta Asya'daki konsültasyonlara davet edilmesinde de görüldüğü üzere gerçekleşmektedir.
- Bu temel çıkarlar listesinin jeopolitik açıdan bir itici güç olduğu ve mevcut Rus ulusal düşünüşüyle örtüştüğü açıktır. Genel askeri hedefler, ekonomik ve enerji hedefleriyle çakışmaktadır. Her türlü "güney stratejik eksen" geliştirebilmek ve böylece güneyden gelebilecek tehditlere karşı tampon oluşturabilmek için Orta Asya'nın kalbine giden ekonomik ve askeri-stratejik yolların anahtarı konumundaki Kazakistan odak noktası haline gelmektedir.

Rus resmi politikasının bir parçası kabul edilmeyen son bir nokta ise Moskova için temel niteliğinde bir siyasi ikileme işaret etmektedir. Şimdiye kadar çıkarlarını Orta Asya'nın mevcut liderleriyle birlikte çalışarak korumayı amaçlayan Moskova bu ülkelerde hüküm süren ve zaman zaman otokrasiye kayan demokrasi ve temsil erozyonunu göz ardı etmektedir. Mevcut rejimler desteklenmektedir. Ancak her şeyden önce Rusya'ya Orta Asya'nın güneyinden gelen yeni güvenlik tehditleri, bu ülkelerde gittikçe yaşanan yöneticilerin uzlaşmazlığı daha da kötüye gidebilir. Bu, özellikle ılımlı İslam'ın bastırıldığı ve daha radikal İslami hareketlere dönüşümün olduğu yerlerde söz konusu olan bir durumdur. Putin (İslam'a karşı bir politika geliştirmeye çalışmasına ve Ekim 2003 "Ivanov doktrininin" "komşu ülkelerde merkezi yönetim zaafından kaynaklanan istikrarsızlığın Rusya'nın askeri

planlamasında etkili olacak yeni bir faktör olduğu” tespitine rağmen) henüz bu sorunu halletmiş değildir. Rusya’nın geniş jeopolitik, güvenlik ve enerji politikası hedeflerinin halihazırda görevde bulunan Orta Asya liderlerine bağlı olması sorunu geçerliliğini korumaktadır (Allison, 2004, s. 284).

3.3.5. Putin’in Kafkasya Siyaseti

3.3.5.1. Kafkasya’nın Rusya İçin Önemi

Rusya’nın devlet olarak Kafkasya’ya ilgisi 16. yüzyılda başlamıştır. 1550’lerde Kazan ve Astrahan Hanlıklarını işgal etmiş olan Çarlık Rusya’sı Hazar Denizi’ne kadar bütün Volga bölgesini kontrolü altına alarak Rus nüfuzunu Kafkasya’da hissedilir hale getirmiştir. Çarlık Rusya’sının bölgeye yönelik askeri, siyasi ve ekonomik ilgisi I. Petro zamanında daha da artmıştır. Rusya; 1724 İstanbul, 1813 Gülistan ve 1828 Türkmençay Antlaşmaları ile Güney Kafkasya’ya, 1864’te ise Kuzey Kafkasya’ya egemen olabilmıştır. 1918-1921 yılları arasındaki bağımsızlık dönemi hariç 1991 yılında yeniden bağımsızlıklarını ilan edene kadar Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan birer Sovyet Cumhuriyeti olmuşlardır. Ancak Rusya’da hangi idare ve rejim iktidarda olursa olsun bölgeye yönelik dış politika değişmemiş, sadece ilgili dönemin koşullarına uygun biçimde kılıf değiştirmiştir (Kanbolat, 2001, s. 166-167).

Soğuk Savaş dengeleri ile belli bir istikrara sahip olan Balkanlar ve Kafkasya bölgeleri, 1990’ların başından itibaren ise üzerlerindeki otoritenin kaybolması sonucunda içten içe kanayan ve yıllar öncesinden ertelenen sorunların hesaplaşma alanına dönüşmüştür. Kafkaslar’da; Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ Sorunu, Gürcistan’da; Osetya Sorunu ve Çeçenistan Sorunu yıkıcı ve kanlı çatışmaların yaşandığı bölgeler olmuştur. Avrupa ile zengin yer altı kaynaklarına sahip olan Orta Asya bölgeleri arasında stratejik önemde bir geçiş noktası olmasına rağmen, Rusya Federasyonu açısından hayati öneme sahip Kafkaslarda meydana gelen çatışmalara Batılı devletler direkt aktif taraf ve müdahil olmaktan sakınmışlar ve çatışmaların şiddetini düşürerek arabulucu politikalar önermek rolünü üstlenmişlerdir (Kibaroglu, 2001, s. 96-97).

Jeopolitik durumu ve stratejik pozisyonu, etnik yapısı, boru hattı rotaları ve İslami tehditlerin bir sonucu olarak, Kafkasya bölgesi Rus dış politikası için en öncelikli yerdir. Sovyetler Birliğinin çöküşünün ardından; bölge, Rusya Federasyonunun gerekli elemanı olan bir kuzey parçaya ve bağımsızlıklarını kazandıklarından beri anlaşmazlık içinde bulunan üç güney bağımsız devlete bölünmüştür. Dağlık Karabağ ve Gürcistan içindeki Abazya ve Güney Osetya üzerindeki ihtilaflarda güçlü bir Rus faktörü vardır. Bölgede Rusya'nın müdahalesinin ardındaki ana motif; Çeçen anlaşmazlığının şoku, gaz geçiş politikaları, Gürcistan ve Azerbaycan'ın Batı yanlısı politikaları ve Türkiye, İran ve özelde Amerika'nın çok yönlü ilgileridir (Cameron and Domanski, 2005, s. 12).

Karadeniz ve Hazar kıyıları Rusya'nın buğday ve mısır gereksinimini karşılayan verimli Kuban ve Tebrek ovalarına, Kuzey Kafkasya'yı güneye bağlayan Daryal geçidine, Bakü, Grozni ve Maykop olmak üzere petrol kaynaklarına ve Bakü-Novorosisk ve Mavi Akım Projesi gibi enerji hatlarına sahiptir ve bu nedenle de Rusya Federasyonu için bölge vazgeçilmezdir. Özellikle SSCB'nin dağılmasından sonra Kafkasya'nın önemi daha da artmıştır. Moskova, Karadeniz'de Odessa, Mariupul ve İllisevsk ve Hazar'da Bakü ve Krasnovodsk-Türkmenbaşı limanlarını kaybetmiştir. Böylelikle SSCB döneminde Karadeniz ve Hazar Sovyet deniziyken, günümüzde Karadeniz Avrupa denizi, Hazar ise Avrasya denizi haline gelmiştir (Kanbolat, 2001, s. 165-166).

Kuzey Kafkasya'da atılacak her adım özünde büyük riskler taşımaktadır. Dünya petrol rezervlerinin % 40'ını elinde bulunduran Rusya, Kafkasya'dan bedeli ne olursa olsun vazgeçmeyeceğini Çeçenistan'da sürdürdüğü savaşla ortaya koymuştur. Rusya'nın petrol rezervlerinin % 70'i Sibirya'dadır ancak yüzlerce petrol yataklarından sadece biri olan Caharkale en kaliteli petrolün sahibidir. Rusya uçak yakıtı ihtiyacını özellikle bu bölgeden temin etmektedir. Yine Dağıstan'da Mohaçkale ve Acısı yatakları kayda değer rezervlerdir. Ayrıca dünya doğal gaz liginde birinci sırayı alan Rusya'nın bu payeyi kazanmasında, Adıgey, Stavropol ve Krasnodar'ın payı küçümsenmemelidir. Ayrıca Dağıstan'da kalitesi çok yüksek doğalgaz üretimi yapılmaktadır. Maykop, Dağıstan ve Grozni petrol yataklarının Rusya açısından vazgeçilmezliğinin yanısıra Kafkasya; Hazar ve Sibirya'da çıkan petrolün batıya transferinde hem transit geçiş güzergahı hem de Karadeniz'de

yüklemenin yapabileceği limanlara sahip olması açısından stratejik öneme sahiptir. Yani Kafkasya, Rusya'nın Karadeniz'e çıkan nefes borusudur (Taştekin, y.y.).

Novorosskiy hattının kilit geçiş noktası ise Çeçenistan'dır. Ancak Rusya 1994-1996 ve 1999-2001 savaşları nedeniyle bu boru hattını istediği gibi denetim altında tutamamıştır. Çeçenistan'dan da geçen Bakü-Novorosisk petrol boru hattı, bu savaşlar nedeniyle devre dışı kalmış ve Rusya petrolü gemi ile taşımak zorunda kalmıştır. Bu nedenle Çeçenistan'ı by-pass edecek alternatif güzergahları devreye sokulmuştur. Enerji Bakanı Vekili Vlademir Stanev, 7 Şubat 2000 tarihinde yaptığı açıklamada, "Ekim ayında inşasına başlanılan Çeçenistan'ı devre dışı bırakacak ham petrol boru hattının Nisan 2000 içinde bitirileceğini" açıklamıştır (Taştekin, y.y.). Öte yandan Kafkasya'nın bir de görünmeyen ekonomisi vardır. Rusya genelindeki yeraltı ekonomisi Kuzey Kafkasya'yı kendi faaliyet alanı dışına itmiş değildir. Rusya Federasyonu'nda kara para, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı ekonominin kirli ve yasal olmayan birer enstrümanı haline gelmiş durumdadır. Tüm bu ilişkilerin kayda değer bir ekonomik karşılığı vardır (Braun, 2001).

Ayrı ayrı Rusya'nın bu ülkelerle olan sıcak ilişkilerine bakılacak olursa 1996'dan beri sorunlu olan Rus-Gürcü ilişkilerinin Rusya'nın Gürcistan'a 5 Aralık 2000'den itibaren vize uygulamaya başlaması ve Abhazya ile Güney Osetya'yı bu uygulamadan muaf tutması ile iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da gerginleştiği gözlemlenmiştir (Ağacan, 2001, s. 33-40). Ayrıca ilişkilerin böyle bir mahiyet kazanmasında başka faktörler de etkili olmuştur. İlk etken Çeçenistan'daki savaşa bağlıdır; Moskova, Çeçen savaşçıların Pankissi vadisinde sığınak yaptığına inanmaktadır ve Gürcistan'dan Tiflis'teki Çeçen istihbarat merkezini kapatmasını istemektedir. Bu acil ve hassas konular, Gürcistan'daki Rus askeri üssü üzerindeki tartışmaların yarattığı tansiyonu da arttırmıştır. Gerçekte Gürcistan içinde iki ayrılıkçı bölge -Güney Osetya ve Abhazya- güçlü bir Rus desteğini istemektedir. Gürcistan Başkanı Mihail Sakaşvili, bölgesel bütünlük adı altında resmen Gürcistan'a bağlı fakat Gürcistan'ın diğer parçalarından farklı olarak, Rusya'yla vize sisteminden muaf bu varlıkların kontrolünü almayı denemiştir. Bu Tiflis tarafından, Abhazya ve Güney Osetya ayrılıkçılığını desteklemek için Moskova'nın bariz bir girişimi olarak görülmektedir. Ayrıca Acara (bağımsız varlığını kendi beyan eden bir diğer Rus taraftarı) Kremlin yanlısı başkanı istifa etmeye ve Moskova'ya kaçmaya

zorlandığı zaman, Gürcistan federal devletine katılmıştır (Cameron and Domanski, 2005, s. 13).

İki ülke arasında yaşanan en önemli gerginlik nedenlerinden birisi de Gürcistan'da yer alan Rus askeri üsleridir. Kasım 1999 AGİT İstanbul Zirvesi'nde Rusya, Gürcistan'daki dört askeri üssünü boşaltma konusunda yükümlülük üstlendiyse de Vaziani ve Gudauta'daki üsleri boşaltıp, Ahalkelek ve Batum'dakileri boşaltmaya yanaşmamıştır. Bu durum üzerine 10 Mart 2005'te Gürcistan Parlamentosu "Rusya'nın Gürcistan topraklarındaki aktif kullanımda olan üslerini 1 Ocak 2006 tarihine kadar boşaltması gerektiğini" öngören kararnameyi onaylamıştır ve Rusya'nın bu karara 15 Mayıs 2005'e kadar cevap verip gerekli işlemleri başlatmazsa üslere abluka uygulayacağını açıklamıştır. Yapılan görüşmelerde Rusya, 2008 yılına kadar üsleri boşaltma kararı almıştır. Hatta üstte yer alan askeri araç gerecin özellikle de tank ve zırhlı araçların bir kısmının Gürcistan'a devredilmesine karar verilmiştir. Toplam araç gerecin % 35'inin de stratejik ve askeri öncelikler nedeniyle Ermenistan'a taşınmasına karar verilmiştir (Aslanlı, 2005, s. 15-16). Güney Kafkasya'daki önemli dayanak noktası olan Gürcistan'dan çıkarılan Rusya bu nedenle Ermenistan'da tutunmaya çalışmıştır. Böylelikle işbu ülkeden çıkarılan askeri mühimmatın önemli bir kısmı Ermenistan'a yığılmıştır (Somuncuoğlu, 2005a, s. 17).

Rusya'nın Azerbaycan politikası ise Putin ile birlikte değişim sürecine girmiştir. Putin'li Rusya, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali meselesinde Erivan lehine olan politikasını değiştirmiş ve bu konuda her iki tarafı da dikkate alan açıklamalar yapmıştır. Lakin yine de günümüzde Güney Kafkasya ülkeleri arasında Rusya'nın askeri ve ekonomik açıdan en düşük düzeyde ilişkide bulunduğu ülke Azerbaycan'dır. Ermenistan ise Rusya'nın Güney Kafkasya bölgesinde siyasi, askeri ve ekonomik çıkarlarını koruyan vazgeçilmez bir kaledir (Veliev, 2005, s. 14). Bu noktada Rusya'nın Ermenistan ile olan ilişkisine bakılacak olursa, Rus parlamentosunun sözcüsü Boris Krızlov, Aralık 2004'te Ermenistan'ı Rusya'nın Kafkasya'da ileri karakolu olarak tanımlamıştır ve Ermenistan Rusya'yı, Dağlık Karabağ uzlaşmasında statükosunu sürdürmede bir müttefik olduğu kadar, Azerbaycan ve Türkiye'den gelecek potansiyel tehditlere karşı mümkün olan tek koruyucusu olarak görmektedir. Askeri desteğin yanında Ermenistan'ın enerji ikmali

için Rusya'ya olan ağır bağımlılığı iki ülkeyi daha yakın ve hatta birbirine bağlı yapmaktadır (Cameron and Domanski, 2005, s. 13).

Ayrıca Rusya ve Ermenistan arasında yaşanan askeri tırmanış da dikkat çekicidir. Zira Rusya Ermenistan'a silah göndermenin yanında buradaki ana askeri üssü olan 102. üssü de takviye etmektedir. Üsse 30 kadar MIG-29 ve SU-27 tipi üstün nitelikli savaş uçakları konuşlandırılmış ve S-300 PMU1 gibi sofistike füze sistemleri yerleştirilmiştir. Ayrıca Rusya'nın Ermenistan'da 10.000 civarında asker gücü ve 29 askeri karakolu bulunmaktadır. Rusya, bölgedeki üsleri ve taktik silahları Azerbaycan ve Gürcistan'a karşı bir baskı aracı olarak kullanmaktadır. Özellikle de Rusya'nın bu imkanlarını Gürcistan'da bulunan ABD birliklerine ve çıkarlarına karşı kullanması söz konusudur. Gürcistan'daki "kadife devrim"ın ardından Rusya, Ermenistan'ı Güney Kafkasya'da tek müttefik olarak nitelendirmektedir. Hatta Rus Ordusu Ermenistan'ın Türkiye sınırını korumaktadır (Külebi, 2005, s. 13-14). Rusya'nın bu ülkeye ileri teknolojiye sahip uçaklar ve füze sistemleri koyması da ABD'ye karşı Kafkaslarda yaptığı bir hamle olarak nitelendirilmektedir.

3.3.5.2. Rusya'nın Çeçenistan Sorununda Putin'in Çözüm Yöntemleri

Yeltsin'in Ağustos 1990'daki Tataristan gezisi sırasında "Bu Rusya'dan ayrılmak anlamına gelse bile alabildiğiniz kadar özgürlük alın" demecine uygun düşen bir tavırla 1991 yılında kendi bağımsızlığını ilan eden Çeçenistan, 1993 Anayasası'na göre Rusya Federasyonu'nun 89 federe biriminden birisidir. Moskova yönetimi Çeçenistan'ın bağımsızlığını tanımamış ve 1994 yılında bölgeye müdahale etmiştir. Ancak ordunun başarısız olması sonucunda Rus hükümeti 1996 yılında Çeçenler ile Hasavyurt Anlaşması'nı imzalamıştır. Ancak Çeçenlerin Federasyon Antlaşması'nı imzalamayı reddetmesi üzerine Yeltsin 1999 sonbaharında Rus ordusunun Çeçenistan'a girmesine izin vermiştir (Kalkavan, 2004, s. 11).

1999 Ağustos ayında Başbakan olan ve 31 Aralık 1999'da Devlet Başkanı Vekili olarak yemin eden Putin ise Rusya'nın güçlü bir otoriteye ihtiyacı olduğunu belirtmiştir ve Rusya Federasyonu'nda meydana gelen bombalamalardan ve işlenen suçlardan Çeçenistan'ı sorumlu tutmuştur (Kanbolat, 2001, s. 170). Bu noktada

Putin'in anti demokratik eğilimleri ilk olarak Çeçenistan'daki savaşı idare etmeye başladığında görülmüştür. Putin'e göre Çeçenistan'daki anarşi, Rusya'nın zayıflığını gösteren en utanç verici göstergedir. Çeçen lider Şamil Basayev, Kafkasya'daki Müslümanların bağımsızlıklarını sağlamak için 1999 yılında komşu Dağıstan'a operasyon düzenlediğinde, Boris Yeltsin ve yeni Başbakan Vladimir Putin Rusya sınırlarını korumak için karşılık vermek zorunda kalmıştır. Putin bu noktada "terörizmle savaş" politikasıyla sert bir tutum izlemiştir (Özbay, 2006, s. 24) ve sadece Çeçenleri Dağıstan'dan çıkarmakla sınırlı kalmamıştır. Bununla birlikte Putin, krizi Çeçenistan'ı son kez denetim altına almaya denemek için kullanmıştır ve başarılı olamamıştır. Aksine Çeçenistan'da 100.000 insan ölmüştür. Ama Rusya'ya karşı saldırılar, Eylül 2004'te Beslan'da okula yapılan saldırı dahil, devam etmiştir. Ruslar yenildikçe hem Çeçenistan'daki düşmanları hem de Rus Silahlı Kuvvetleri bölge halkının insan haklarını zalimce kötüye kullanmıştır (McFaul, 2004, s. 5-6).

Putin'in Çeçenistan sorunu ile ilgili attığı somut adımlara bakılacak olursa, 18 Ocak 2001'de geçici yönetimin başkanı Ahmed-haci Kadirov'un Çeçenistan'daki en yetkili sivil otorite konumuna getirildiği görülmektedir. 19 Ocak 2001'de ise Putin imzaladığı bir başka kararname ile Kadirov yönetiminin yetkilerini arttırarak 2000 yılının Haziran ayında bu yönetim kurulduğunda varolan "Geçici Çeçen Yönetimi" ifadesinden geçici sıfatını kaldırmıştır. Ayrıca Kadirov bu kararname ile kendine yardımcı olacak bir başbakan ve tam yetkili bir Çeçen hükümeti atama yetkisi kazanmıştır (Tanrısever, 2001, s. 195). Zira Stavropol Eyaleti'nin eski valisi Stanislav İlyasov Çeçenistan Başbakanı ve Ahmet Kadirov'un Birinci Yardımcısı olarak atanmıştır. FSB de (Federalnaya Sluzhba Bezopasnosti-Rusya Güvenlik ve İstihbarat Teşkilatı) 22 Ocak 2001'de Çeçenistan askeri hareketinin koordinasyonu ile görevlendirilmiştir. Putin böylelikle hem Çeçen hareketinde istihbaratı resmen görevlendirmiş, hem de Çeçenistan'da yönetimi sivillere devretmeye başladığı izlenimi vermiştir (Kanbolat, 2001, s. 173).

Putin'in 22 Ocak 2001'de imzaladığı 61 numaralı "Rusya Federasyonu'nun Kuzey Kafkasya Bölgesinde Terörizmle Mücadele İçin Tedbirler" hakkındaki kararname de son derece önemlidir. Bu kararname Moskova'nın Çeçenistan'da içine düştüğü çıkmazın giderek derinleştiğini ve Rus liderlerin bir çıkış arayışı içinde olduklarını göstermektedir. Kremlin'in ortaya çıkan sorunlarla baş etmek için

oluşturduğu yeni Çeçenistan politikası; askeri araçların yanı sıra siyasal ve sosyo-ekonomik araçların da kullanmasıdır. Bu yeni politikanın ilk yansıması Kasım 2000'de Rus parlamentosunun alt kanadını oluşturan Duma'da Çeçenistan sorununun çözümüne ilişkin olarak bir komisyonun kurulması olmuştur. Ancak komisyon somut çözümler geliştirememiştir (Tanrısever, 2001, s. 193) .

Putin'in sivil idareyi güçlendirmek üzere uygulamaya çalıştığı yeni taktiklerin asıl amacı bir taraftan Moskova yanlısı güçlerin dağılmalarını önleyerek geniş halk kitlelerini yanlarına çekmeye çalışmak, diğer yandan da Çeçen liderlerin kendi içlerinde bölünerek marjinalleşmesini sağlamaktır. Böylelikle Çeçen liderlerin hem halk arasında buldukları destek zayıflayacak hem de kendi aralarındaki iktidar kavgaları nedeniyle federal güçlere karşı eylem yapmaları zorlaşacaktır. Bu çerçevede de Rus medya kuruluşları Çeçen güçlerin giderek daha çok bölündüğü imajı yaymaktadır (Tanrısever, 2001, s. 196). Ancak Putin tarafından izlenen bu taktiksel yöntemler sorunları bir ölçüde hafifletse de bu durum Çeçenistan'ın tamamını işgal altında tutan Moskova'nın zafer kazandığı anlamına gelmemektedir.

Sonuç olarak Rus yönetimi, Putin'in Başkan olmasıyla birlikte merkezileşme söylemlerine bağlı olarak Çeçenistan'a yönelik uyguladığı politikaları daha da sertleştirmiştir. Hatta Putin, Çeçenistan'ın özerk olduğu dönemde aşırı dinci ve "haydut çevreler" tarafından ele geçirilerek Rusya'ya saldırı için bir üs olarak kullanıldığını ileri sürerek bağımsızlığının söz konusu olamayacağını belirtmiştir (Kalkavan, 2004, s. 11).

4. PUTİN'İN BÜYÜK GÜÇLER POLİTİKASI

4.1. Rusya Federasyonu'nun Ortadoğu'ya Yeniden Yönelişi

Soğuk Savaş'tan göreceli olarak mağlup ayrılan Rusya, 1990'ların başında Doğu Avrupa, Ortadoğu ve dünyanın diğer bölgelerindeki etki alanlarını terk etmek durumunda kalmış ve aynı zamanda küresel güç pozisyonunu da yitirmiştir. Küresel mevzilerini birer birer ABD'ye kaptıran Rusya, zaman içinde eski Sovyet toprakları için kullandığı “arka bahçe” kavramının bile ABD'nin “ön bahçesi” olmaya başlamasına engel olamamıştır. 2000 yılından itibaren yönetimi eline alan Putin, önce Rusya'da dengeleri yerine oturtmuş, ardından da küresel olmasa da Rusya'yı bölgesel bir büyük güç yapmak için yeni politikalar uygulamaya başlamıştır. Önceleri düz çizgi politikası gereğince BDT, AB, Çin ve ABD ekseninde politikalar yürüterek yeniden “büyükler ligi”ne çıkmıştır. Ancak bu ülkelerle yürütülen ilişkiler yeterli olmamıştır ve Putin Ortadoğu coğrafyasında da yeni politikalar benimsemiştir (Caşın, 2006, s. 552).

Rusya'nın Putin döneminde Ortadoğu politikasını, 11 Eylül olaylarını ve Irak Savaşı'na ilişkin tepkilerini analiz edebilmek için öncelikle Moskova için bölgede üç devletin birincil derecede önemli olduğunu belirtmek gerekmektedir; İran, Irak ve Türkiye. İran, Rusya'nın “yumuşak karnı” olarak görülen Orta Asya ülkeleri ile ve Türkiye, Transkafkasya ile sınır komşusu olması nedeniyle çok büyük bir önem taşımaktadır. Zira her iki bölgede oluşabilecek İran ve Türk etkisi, Moskova açısından endişe kaynağıdır. Ayrıca İran ve Türkiye, Rusya'nın başlıca askeri ve ticari ortağıdır ve ekonomiyi güçlendirmek isteyen Putin için bu ülkeler bilhassa önem taşımaktadır. Gorbaçov'un ikinci başkanlık dönemine kadar Sovyetler'in müttefiki olan Irak ise Moskova'ya olan sekiz milyarlık borcundan ve Rus şirketlerin Irak'ın geniş petrol rezervlerini geliştirebilecekleri beklentisinden dolayı önemini muhafaza etmektedir (Freedman, 2004, s. 61-62).

Suudi Arabistan ve İsrail ise ikincil derecede önemli ülkeler olmuşlardır. Büyük petrol ihracatçıları olarak Moskova ve Riyad, dünya petrol fiyatlarını yüksek tutmada üstü kapalı müttefik olarak hareket etmektedir ancak Rusya, Suudi Arabistan'ın Çeçen isyancıları mali açıdan desteklediğinden kuşulanmaktadır. İsrail

ile olan ilişkiler ise oldukça karmaşıktır. Rusya ve İsrail arasında oldukça önemli miktarda ticaret hacmi bulunmaktadır. İki ülke helikopter ve AWACS uçakları gibi askeri araç-gereç üretimi ve bu ürünlerin dünya pazarlarına satışında işbirliği yapmaktadır. Ancak aralarında İran ile ilgili bir uyuşmazlık bulunmaktadır. Zira Rusya, İsrail'in ezeli düşmanı İran'a gelişmiş silah teçhizatı ve nükleer reaktörler satmaktadır (Freedman, 2004, s. 61-62).

Rusya'nın İran ile olan ilişkilerine bakılacak olursa, İran, Ortadoğu ülkeleri içerisinde Rusya açısından en önemli ülkelerden biridir. Öncelikle ABD ve Batı dünyasının silah ambargosuyla karşı karşıya olan İran, Rusya için önemli bir silah pazarıdır. Rusya, seston hızlı jetler ve denizaltılar dahil olmak üzere İran'ın en büyük silah tedarikçisi konumundadır. İran'ın Rusya için ikinci önemi ise, stratejiktir. Bu, İran'ın bölgede ABD karşıtı duruşuna bir destek mahiyetinde ortaya çıkmaktadır. Sovyet döneminde Suriye'de etkili olan Rusya, bu ülkedeki kontrolünü 1991 sonrasında kaybetmiştir. Saddam döneminde Irak'la iyi ilişkiler kurmaya, petrol imtiyazları almaya çalışmış, ABD'nin Irak'ı işgali ile bu ülke de jeopolitik kayıp yaşamıştır (Çomak, 2005). Bu nedenle İran ile Rusya arasındaki ilişkiler Yeltsin döneminden beri oldukça önemli boyutlardadır. O dönem iki ülkenin işbirliği içerisinde olduğu konular kısaca şunlardır (Freedman, 2004, s. 67);

- İki ülke de Tacikistan'daki zayıf ateşkesi sürdürmek için işbirliği yapmaktaydılar.
- Afganistan'daki Taliban'a karşı savaşta Kuzey İttifakına destek vermekteydiler.
- Azerbaycan'ın Transkafkasya'da etkin bir aktör olmasını istemediklerinden Ermenistan'ı desteklemekteydiler.
- ABD'nin tek kutuplu dünya kurma girişimini kınamaktaydılar.

Üstelik Moskova, İran'daki Bushehr bölgesinde nükleer reaktör kompleksi inşasında da yardımcı olmaktadır. Ancak Rusya'nın, İran'ın nükleer politikası konusundaki tutumu açık olmadığı gibi belirsiz ve çelişkili bir görüntü

sergilemektedir. Rusya'nın Uluslararası Atom Enerji Ajansı'nın İran hakkında çıkardığı ultiyatomu desteklemesi ve ardından Putin tarafından da İran'ın nükleer çalışmalarının barışçıl amaç taşıdığını belirtmesi çelişkili tutumunun açık göstergelerdir. Rusya İran'a yönelik ultiyatomu desteklemekte ancak İran nükleer tesislerinde önemli bir paya da sahip olmaktadır. Rusya'nın bu çelişkili politikaları Rusya'nın bölgede ve küresel sistemde karşılaştığı çelişkili konumun bir ürünüdür. Rusya dış politikada bir taraftan küresel sistemde yerini bulma arayışı içinde iken diğer yandan yakın çevresinde etkinliğini arttırma peşindedir. İç politikada da toprak bütünlüğünü koruma ve ekonomik gelişme arayışı içindedir. Söz konusun eğilimler Rusya'nın iç ve dış politikadaki duruşunu karmaşıklarıtmaktadır (Keskin, 2005).

Rusya'nın bu çelişkili tutumu hem İran açısından, hem de ABD açısından sorunlu bir siyasal olgudur çünkü Rusya her iki taraf açısından da güvenilirliğini yitirmektedir. İran'ın, Rusya'nın gelecekteki tutumuna güvenerek politika üretme şansı bulunmamaktadır. Zira Rusya'nın nasıl davranacağını kestirmek mümkün değildir. Rusya'nın güvenilirliği sorunu ABD açısından da geçerlidir. BM Güvenlik Konseyi'nin veto hakkına sahip beş üyesinden birisi olan Rusya'nın istemediği bir kararın BM Güvenlik Konseyi'nden çıkması mümkün değildir (Keskin, 2005).

Ayrıca Rusya ile İran arasında birtakım sorunlar da bulunmaktadır. Zira Moskova ve Tahran, Hazar Denizi'nin taksimi ve Hazar petrolünün ve doğalgazının ihracına yönelik güzergah sorunu yaşamaktadır. Ayrıca Putin göreve geldikten sonra da sorunlar devam etmiştir. Rus ordusu Rusların "terörist" olarak adlandırdığı Çeçenleri öldürmeye başlayınca o tarihte İslam Konferansı Örgütü Başkanlığı'nı yürüten İran, Müslümanların öldürülmesine sessiz kalmamıştı. Ancak devlet çıkarları gereği o dönem İran devlet Başkanı olan Hatemi, sürtüşmeyi Rusya'nın bir iç sorunu olarak gördüklerini açıklayarak geri adım atmıştır (Freedman, 2004, s. 67).

Rusya'nın diğer Ortadoğu devletleri ile olan ilişkilerine bakılacak olursa Putin, Nisan 2005'te Mısır, İsrail ve Filistin topraklarını ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, 1964 yılında Mısır'ı ziyaret eden Nikita Kruşçev'den bu yana bir Sovyet/Rus lideri tarafından bölgeye gerçekleştirilen ilk ziyarettir. Putin'in İsrail'i ziyareti ise bu ülkeye herhangi bir Sovyet/Rus liderinin yaptığı ilk ziyarettir. Gorbaçov ve Yeltsin

dönemlerinde bölgedeki Sovyet varlığı dikkate değer bir şekilde azalmıştır. Zira Gorbaçov, Batı ile müşterek yaklaşıma doğru bir değişim göstermiştir ki Sovyetler Birliği, Ortadoğu’da Anti-Amerikan bir politika izleme eğiliminden uzak kalmıştır. Bu ise, batı karşıtı ve özellikle İsrail karşıtı olan, Suriye gibi, Saddam Hüseyin’in yönettiği Irak gibi Arap güçlerine, Sovyet yardımının ciddi anlamda azaldığının işaretidir. Sovyet Rusyası sonrasındaki liderler, Arap güçleri ve İsrail ile müşterek ilişkiler izlemişler ve 1991 yılından beri Arap-İsrail barışını geliştirmek için değişik teşebbüsleri desteklemişlerdir. Rusya; İsrail ve onun Arap komşularını, Ortadoğu yol haritası konusunda teşvik etmek için gayret gösteren ABD, AB ve BM ile birlikte “dörtlü”yü oluşturmuştur (Haas, 2005, s.1).

Putin, 2005 yılındaki Ortadoğu ziyareti sırasında Ortadoğu barış sürecine ortak olmanın ötesinde hem İsrail ile olan ilişkilerini daha derinleştirmek, hem de Arap dünyası ile ABD’nin arasındaki soğukluktan istifade ederek Rusya’nın geçmişteki nüfuzunu tekrar kurabilmeyi hedeflemiştir. Nitekim geçmişten farklı olarak Rusya, İsrail’e petrol ihracının yanı sıra Rus Musevilerinin İsrail’e göç etmesine izin vermiştir. Günümüzde İsrail nüfusunun % 20’sini teşkil eden diasporanın Rus kökenli olduğu göz önünde bulundurulursa eski Rus Musevilerinin iki ülke arasındaki ilişkilerde etkin bir siyasal unsur olduğu gözlemlenmektedir. Ayrıca taraflar terörle mücadele konusunda ortak işbirliğine karar vermiş ve hatta iki ülke arasındaki dış ticaret hacminde de ciddi artış gözlemlenmiştir (Caşın, 2006, s. 552).

Üstelik tur; bölgede neredeyse hiç etkili rol oynamayan ve Birleşik Devletlerin bölgedeki politikaları karşısında çok az faaliyet gösterebilen Moskova’nın belirli bir zaman diliminden sonra, tekrar bölgeye yönelik grafiğini yükseltme isteğinin göstergesi olarak algılanmalıdır. Rusya Dışişleri Bakanlığı Baş Basın Sözcüsü olan Aleskandr Yakovenko, Putin’in Mısır’a uçtuğu gün, Rossiskaya Gazetesi’ne verdiği demeçte, Rusya’nın Ortadoğu politikasına ilişkin önemli noktaların altını çizmiştir. Yakovenko, Rusya’nın ilgi alanları ile alakalı aşağıdaki açıklamaları yapmıştır (Haas, 2005, s.1-2):

“Politikamız; problemleri olan bu bölgede devamlılık arz eden barış ve istikrarı sağlamayı, bölgenin bütün ülkeleri ile yararlı aynı zamanda müşterek ilişkiler geliştirmeyi içermektedir. Biz Ortadoğu’nun, terörizm ve aşırıya kaçan hareketlerin meydana geldiği ve bunun dış dünyayı da etkilediği, kitle imha

silahlarının yaygın olarak kullanılmaya çalışıldığı bir çatışma kaynağı olmasını istemiyoruz. Bütün bunlar doğrudan bizim ülkemizin güvenliğini de etkilemekte, bölgesel ve evrensel güvenliklere meydan okumak suretiyle uluslararası atmosfer üzerinde ters etki meydana getirmektedir. Biz bu sebepten ötürü, farklılık arz eden sahalarda, bölge ülkeleri ve insanları ile olan taahhütlerimizi geliştirmek için gayret etmekteyiz. Bizim amacımız; hiç de kolay olmayan, Ortadoğu'ya ait problemlerin çözümü için yapılan araştırmalara yardımcı olmaktır.”

Yakovenko açıklamasına şu şekilde devam etmiştir:

“Rusya'nın bütün gayretlerinin ayrıntılı bileşenleri açık ve anlaşılır biçimde ortadadır – bizim bölgedeki ağırlığımızı ve etkimizi artıracak bir biçimde, Arap dünyası ve İsrail ile olan ilişkilerimizi geliştirmek ve derinleştirmek adına elimizden geleni yapmak. Biz inanıyoruz ki bu süreç iki yönlü olmalıdır. Rus ticareti bu bölgede yatırım yapma ve karşılıklı şirketlerin oluşturulması isteği içerisindedir. Ortak iş yapmak için büyüme sahalarından bir tanesi, Rusya'nın Arap ülkeleri ve İsrail ile direkt bağlantısını düzenlemektir. Rusya ve Ortadoğu'nun yakınlığını sağlayan bir başka faktör daha vardır. Bu bölge insan medeniyetinin ve üç büyük tektanrılı dinin – İslam, Yahudilik ve Hıristiyanlık- beşiği durumundadır. Rusya'da değişik inançlardan ve milliyetlerden olan insanlar ta antik çağlardan beri yan yana yaşamışlardır. Rus kültürü, birçok medeniyet katmanlarının oluşturduğu ve kendine özgü, kolaylıkla ayırt edilebilen bir karışımdır. Dolayısıyla Rusya'nın tarih ve coğrafi pozisyonu tarafından önceden belirlenen misyonu, ülkeleri ve insanları ayırmak değil bilakis onları bir araya getirmektir. Ortadoğu'daki farklı kültürler ve medeniyetler arasında müşterek bir birlikteliği sağlayabilmek için gerekli formül için, Rusya'daki Ortodoks-İslami diyalogun zengin gelenekleri fevkalade bir örnek teşkil etmektedir.”

Putin'in ziyareti, bölgede daha bağımsız ve kendini hissettiren bir rol oynamayı ve aynı zamanda 1980 ve 1990'lı yıllarda elden çıkan etkin durumun tekrar elde edilmesini istemesinden dolayı gerçekleşmiş gibi gözükmektedir. Bu kapsamda Rusya, bu bölgeye yönelik ilgi ve alakasının göz ardı edilmediğinin bir ispatı olarak tekrar dünyanın bu can alıcı ve aynı zamanda çok önemli kritik bölgesine dönmeye çalışmaktadır (Haas, 2005, s. 2).

4.1.1. Putin'in Ortadoğu'daki Politika Değişikliğinin Somut Kanıtı Olarak Filistin-İsrail Sorununa Bakışı

Soğuk Savaş döneminde İsrail-Rusya ilişkileri; Rusya-ABD ilişkileri, Moskova'nın Arap ülkeleriyle ilişkileri ve Rus yöneticilerin siyonizm ve Yahudiler konusundaki ideolojik ve kültürel görüşlerine göre şekillenmekteydi. 1967 Haziran'ında İsrail-SSCB ilişkileri en düşük seviyesine ulaşmıştır. Gorbaçov

döneminde ise, iyileşme doğrultusunda önemli bir dönüşüm olmuştur. Gorbaçov, Yahudilerin Amerikan Kongresi'ndeki etkisinin farkına varmış, bu grupla bağ kurarak ABD ile ülkesi arasındaki ihtilafların bir kısmını bu sayede çözmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ise Rusya'nın Ortadoğu politikasında önemli değişikliklere yol açmıştır. Gorbaçov döneminden 1993'ün ortalarına kadar İsrail-Rusya ilişkilerinde yakınlaşma adına büyük mesafe kat edilmiştir (Purtaş, 2006b).

Rusya, 1993 ortalarına kadar devam eden Atlantikçi dış politikasının uzantısı olarak, İsrail'le yakınlaşmıştır. 1993 ortalarından itibaren de eski bağlarının yeniden tesisine önem veren Rusya, Yahudiler ve Araplar arasında denge politikasına geri dönüş yapmıştır (Purtaş, 2006b). Öncelikle Moskova yönetimi bu dönemde Arap dünyası ve Filistin'e verdiği desteği önemli ölçüde azaltmıştır. Ayrıca Rusya ve Ukrayna topraklarında yaşayan milyonlarca Musevi İsrail'e göç etmiş ve Moskova-Tel Aviv ilişkilerinde ciddi bir yakınlaşma meydana gelmiştir. Hatta Rus Dışişleri Bakanı Igor Ivanov 2000 yılında yaptığı bir açıklamada, Ortadoğu'da yükselen kriz dikkate alındığında tarafların karşılıklı siyasi çıkarlarına saygı gözetilen bir yaklaşım sergilemek gerektiğini belirtmiştir (Caşın, 2006, s. 547).

1991 yılından bu yana İsrail ve Rusya Federasyonu arasındaki resmi ülkelerarası ilişkiler iyi bir biçimde gelişmiştir. Politik ve ekonomik bağlar kayda değer bir şekilde gelişim göstermiştir. Bunda etkili olan şeyin 1990'larda Rus Yahudilerinin İsrail'e büyük bir oranda göç etmesi ve İsrail nüfusunun yaklaşık beşte birinin İsrail'e göç eden Rus Yahudilerden oluşmasıdır. Bundan başka, 1948 yılından önce Filistin topraklarına göç eden Yahudilerin önemli bir oranının da kökeni de eski Çarlık İmparatorluğudur. 1990 yılındaki göçün neticesi olarak İsrail'de Rusça geniş bir biçimde konuşulmaktadır. İsrail'de Rusça yayın yapan televizyon kanalları mevcuttur. Dahası 100.000'den fazla Rusya Federasyonu vatandaşı İsrail'de ikamet etmektedir (Haas, 2005, s. 5). Dolayısıyla İsrail ve Rusya önemli ilişkilere sahip iki ülkedir. İsrail Rusya'ya, Rusya da İsrail'e birçok sebepten dolayı çok önem vermektedir. Öncelikle Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi'nde vetoya sahip daimi bir üye olması, bu ülkenin İsrail'e düşman İran ve Suriye ile mevcut olan güçlü askeri ilişkileri ve Rusya'nın İsrail'e zarar veren silahları (özellikle de son Lübnan

Savaşı'ndaki Rus silahları) İsrail'i, Rusya'ya önem vermek zorunda bırakmaktadır (Ertan, 2006).

Putin ise 2005 yılında İsrail'e giden ilk Rus lider olarak işbu ülkenin Rusya açısından önemini ortaya koymuştur. Putin, II. Dünya Savaşı esnasındaki Nazi kamplarından Musevilerin kurtuluşunun 60. yılı olması nedeniyle İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav ile birlikte Polonya'da bulunduğu sırada İsrail'e davet edilmiştir (http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/4374399.stm, 23.03.2005). Putin ABD, AB ve BM ile birlikte "yol haritası" olarak bilinen barış planına da destek vererek ve aynı zamanda İsrail'in Gazze Şeridi'nden geri çekilmesini destekleyici bir yaklaşım içerisinde bulunarak İsrail'e bakış açısını belli etmiştir (<http://www.voanews.com/turkish/archive/2005-04/2005-04-28-voa6.cfm>, 28.04.2005). Putin'in 2005 yılındaki İsrail ziyareti sırasında, genel olarak Rusya-İsrail ilişkilerini içeren bir beyanat İsrail Cumhurbaşkanı Moshe Katsav ile birlikte imzalanmıştır. Anlaşma, her iki tarafın da ilişkilerini geliştirme isteği içinde olduklarını belirtmektedir. Terörizm ile mücadelede işbirliği ve İsrail ile komşuları arasındaki barışı gerçekleştirme konuları anlaşma kapsamında imza edilmiştir. Teröre karşı birlikte mücadele edebilmek için birleşik bir mekanizmanın kurulması öngörülmüştür (Haas, 2005, s. 5).

Öte yandan Rus petrol endüstrisi de ilgisini İsrail'e yöneltmiştir. 2004 yılında, Rus petrol tankerlerinin Karadeniz'de Novoroski'den Akdeniz'deki İsrail limanı olan Aşkelon'a petrol ihraç edebilmeleri, oradan tekrar Asya'ya geri ihraç etmek üzere boru hattı vasıtasıyla Kızıl Deniz'deki Elyat'a taşınması konusunda bir anlaşma imzalanmıştır. Bu rota, Akdeniz ile Asya arasında, geleneksel olarak kullanılan ve Afrika etrafından giden hattın daha kısa bir bağlantıyı mümkün kılmaktadır. Kızıl Deniz'e diğer tek geçiş olan Süveyş Kanalı 130.000 tona kadar olan gemilerin geçişine müsaittir ki bu tonaj ortalama tankerlerin yarı büyüklüğü kadardır. Bu, Rusya'nın Körfez ülkelerinin Asya'daki mevcut petrol tekeline karşı daha etkili olarak meydan okuyabilmesine olanak sağlayacaktır. Bundan daha önemli olmak üzere, Asya ülkeleri, özellikle Hindistan, Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltabilecektir. Bugün itibariyle Çin petrolünün yüzde 58'i, Hindistan petrolünün yüzde 65'i ve Japon petrolünün yüzde 88'i bu bölgeden ithal edilmektedir. Rusya petrolü dikkate alınmazsa, bu ülkelerin Ortadoğu petrolünden ithal ettikleri oran

2020 yılı itibariyle sırasıyla % 80, % 85 ve % 90 olacaktır (Haas, 2005, s. 6). Birleşik Devletler gibi, Asya ülkeleri de Ortadoğu petrolüne bel bağlamaktan ötürü ortaya çıkan problemlerin farkına varmaktadırlar ve petrol kaynaklarını çeşitlendirmek istemektedirler. Rus-İsrail boru hattı anlaşması onlara rekabete dayanan fiyatlar önermektedir. Anlaşma aynı zamanda, petrol fakiri olan İsrail'e, Meksika gibi uzak petrol sağlayıcılarına bağımlı olmaktan kurtulma yolunu göstermektedir. Böylelikle İsrail, uzaktan aldığı petrol yerine Rus petrolünü daha kolay bir şekilde alabilecektir (<http://www.iags.org/n0331044.htm>, 01.05.2007).

Tüm bu gelişmelere rağmen, Rusya-İsrail ilişkilerinde bazı uyuşmazlık noktaları da mevcuttur. İsrail, Rusya'nın İran'a Buser nükleer güç santralini geliştirmesi konusunda verdiği destek niyetinden ötürü kaygı duymaktadır. Bu kaygılar Putin'in İsrail ziyareti esnasında dile getirilmiştir ve alışılmış olduğu şekliye, Rusya-İran nükleer işbirliğinin İsrail'e karşı bir tehlike oluşturmadığı cevabı alınmıştır. İsrail aynı zamanda, Suriye'ye muhtemel Strelets hava savunma füzesi satışı konusunda duyduğu kaygıyı dile getirmiştir. İsrail füzelerin militan grupların eline geçmesinden endişe etmektedir. Putin bu itirazları reddetmiştir ve füzelerin sadece savunma maksatlı ve kısa menzilli olduğunu ifade etmiştir (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050428_putin_jerusalem.shtml, 28.04.2005). Öte yandan Rusya'nın Suriye'ye bir de İskender-E tipi füze sistemi ve taşınabilir olan ve yerden havaya atılan Iгла mermilerini satmayı planladığı haberleri ortaya çıkmıştır. Bu iddialar da Rus lideri tarafından kabul edilmemiştir ama bunun yanında İsrail'in korkuları azalmadan aynen kalmıştır (<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4170801.stm>, 13.01.2005).

Son Lübnan Savaşı'nda ise İsrail kara ve zırhlı birlikleri en çok Rus yapımı roketlerden zarar görmüş, bu savaşta ölen 118 İsrail askerinin birçoğu Hizbullah'ın kullandığı bu roketlerle hayatlarını kaybetmişlerdir. İsrail bu savaşta kayıplarının büyük kısmına yol açan bu Rus roketlerinin Hizbullah'ın eline Suriye vasıtasıyla geçtiğini hep iddia etmiş ve durumu Rusya'ya şikayet etmiş, savaşın hemen ardından Rusya'dan tedbir talep etmiştir. Rusya ise önce şikayetleri kabul etmemiş, söz konusu Rus roketlerinin Soğuk Savaş döneminden kalma eski roketler olduklarını söylemiş; ama İsrail'in fotoğraf, belgeler ve başka kesin delilleri kendisine sunması üzerine kapalı kapılar ardında söz konusu roketlerin Suriye'ye sattığı roketler olduğunu

kerhen kabul etmek zorunda kalmış, İsrail'in şikayetlerine karşılık bir jest olarak da 2006 Ekim ayı başlarında silah ihracatından sorumlu bir kişinin işine son vermiştir (Ertan, 2006).

Bir diğer anlaşmazlık hususu ise Rusya tarafından, “Oligark Operasyonları” olarak adlandırılan finansal anlamda suç işlediği iddia edilen bazı Rus Yahudi iş adamlarının Rusya’ya iadesi konusunda, İsrail’in olumsuz cevap vermesi ve Rusya’da yükselen anti-semitist duygulardır. İsrail’de mülteci konumunda olan bu işadamlarından bazıları; Vladimir Dubov, Leonid Nevzlin ve Mikhail Brudno’dur (Haas, 2005, s. 6, Caşın, 2006, s. 553). Rusya bu kişilerin İsrail tarafından reddedilmesini istemektedir. Dahası, Putin yönetiminin Rusya’daki Yahudilere karşı tavırları Rusya’dan göç eden İsrail vatandaşları üzerinde olumsuz tepkiler yaratmaktadır. SSCB’nin dağılmasından bu yana Rusya’dan göç eden Yahudilerin sayısı 1 milyonu geçmiştir. Bunların İsrail’de kurduğu siyasi parti İsrail siyasi hayatında önemli bir rol oynar hale gelmiştir. Ancak, Rusya’nın Yahudilere karşı tutumunun sonucunda aralarındaki bağın zayıfladığını söylemek pek de yanlış olmayacaktır (Erkmen, 2005).

Sonuç olarak Putin’in İsrail ziyareti Rusya’nın Ortadoğu’daki rolünü geliştirme çabası içerisinde olduğunun en güzel kanıtıdır. Hatta Putin’in Mısır ziyareti sırasında Uluslararası Ortadoğu Konferansı toplama önerisi de Rusya’nın yeniden Ortadoğu’ya aktif bir oyuncu olarak yöneldiğini göstermektedir. Üstelik Putin, İsrail’in ardından Filistin’i ziyaret etmiştir. Putin tıpkı İsrail gibi Filistin’i ziyaret eden ilk Rus lideridir (http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050429_ramallah_putin.shtml, 29.04.2005). Putin, bu Filistin ziyareti esnasında, Ramallah’ta bulunan Filistin Ulusal Otoritesi’ni de ziyaret etmiştir. Sovyet döneminde Moskova’da çalışmış olan ve bundan ötürü SSCB ile Filistin Kurtuluş Örgütü arasındaki sıkı bağların bir zamanlar mevcut olduğu fikirlerine sahip olan Mahmud Abbas, Ortadoğu’daki Barış Süreci’nde Rusya’nın ABD’ye karşı denge unsuru olarak yer almasını arzu etmektedir. Filistin Ulusal Otoritesi Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Abdullah Abdullah, Ocak ayında yapmış olduğu açıklamasında bu arzuyu dile getirmiş ve “Rusya, Ortadoğu problemini halletme sürecine daha aktif bir iştirakçi olabilecek kapasiteye sahiptir” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur. Abdullah, bunun Rusya

Federasyonu'nun sahip olduğu yegane pozisyon ile mümkün olabileceğini belirtmiştir. Abdullah; bir taraftan Rusya ve Filistin'in geleneksel dostluk bağları ile birbirlerine bağlı olduklarını, diğer bir taraftan da Rusya'nın İsrail ile yapıcı diplomatik ilişkilere sahip olduğunu ve bu yönü ile de her iki tarafın yani Filistin halkının ve İsrail'in bir araya gelmeleri hususunda pozitif bir rol üstlenebileceğini söylemiştir. Bu ziyaret sırasında Rus-Filistin ilişkileri üzerine bir anlaşma da imzalanmıştır (Haas, 2005, s. 7).

Ramallah'a yaptığı ziyaret esnasında Putin, Filistin Ulusal Otoritesi'ne, Filistinli güvenlik güçlerinin eğitimi ve teçhizatı konusunda yardım etmeyi önermiştir. "Devlet Başkanı Abbas, terörizmle mücadeleyi elindeki kaynaklarla yapamaz" diyen Putin, helikopterler ve iletişim araçlarını da içeren teknik yardım konusunda Rusya'nın yardım edeceğine söz vermiş ve buna ilaveten güvenlik servislerinin Rus devlet daireleri tarafından eğitilebileceğini belirtmiştir (<http://www.evrensel.net/05/04/30/dunya.html>, 30.04.2005). Bu noktada dikkat çeken husus Rusya Federasyonu tarafından yapılan bu yardımların yeni olmadığıdır. 1995 yılında, 45 zırhlı birlik taşıyıcı araç Gazze ve Jericho'daki Filistin polisine karşılıksız olarak verilmişti. 1995 ilkbaharında ve 1997 sonbaharında bir miktar Filistinli Rusya'da İçişleri Bakanlığı'nda eğitim almışlardı. Ekim 1997'de, insani yardım kapsamında, Sivil Savunma, Acil Durum ve Afet Kurtarma Bakanlığı tarafından Filistinlilere acil kurtarma ekipmanları verilmişti (Haas, 2005, s. 7).

4.1.2 Putin'in Ortadoğu Politikası Hakkında Bir Değerlendirme

Putin, Başkan olması ile birlikte Rusya'ya kaybettiği gücünü kazandırabilmek için iç politikada birtakım değişiklikler yapmıştır ve bu değişiklikler onun Ortadoğu politikasına da yansımıştır. Zira Putin (Freedman, 2004, s. 62);

- Yarı-bağımsız aktörleri sıkı bir merkezi denetim altına sokarak Yahudi asıllı Boris Berezovsky ve Vladimir Gusinsky'nin siyasi etkilerini ortadan kaldırmış ve onları medya iletişim kanallarından uzaklaştırmıştır.

- İran ile Kremlin'in onaylamadığı nükleer enerji anlaşmaları yapma alışkanlığı olan Atom Enerjisi Bakanlığı Başkanı Yevgeny Adamov'un yerine Alexander Rumantsev'i getirmiştir.
- Türkiye ve Orta Asya'da büyük işleri olan güçlü doğalgaz tekeli Gasprom'un Müdürü olan Ram Vakhirev'in yerine Alexei Miller'i atamıştır.
- Savunma Bakanı İgor Sergeev görevden alınmış, yerine Ulusal Güvenlik Konseyi Sekreteri Sergei Ivanov atanmıştır.
- Döviz kaynağı üzerinde daha geniş kontrol kurma çabasıyla Rusya'nın silah satan organlarını Rosoboronoexport bünyesinde toplamıştır.
- Rus ekonomisinin sadece silah, petrol ve doğalgaz ihracı yoluyla değil aynı zamanda ekonomik ilişkilerini dışarıya doğru genişleterek genişletmesine ilişkin adımlar atmıştır.

Moskova açık bir şekilde, Ortadoğu'daki varlığını ve etkisini artırmak istemektedir. Bölgede daha bağımsız aktör olarak görünmek için gayret göstermektedir. Putin'in Mısır, İsrail ve Filistin'i kapsayan Orta Doğu gezisi her ne kadar Rusya'nın uluslararası etkinliğini yeniden kazanma çabası olarak değerlendirilse de, beklendiği kadar parlak geçmemiştir. Mısır ve Filistin ile Rusya arasındaki ilişkilerin gücü vurgulanmış ve bu ülkelere Rusya tarafından destek mesajları gönderilmiştir. İsrail ile Rusya ilişkilerinde ise görece bir iyileşme yaşansa bile stratejik sayılabilecek adımların atılmadığı da ortadadır (Erkmen, 2005).

Putin'in 2005 sonbaharında Moskova'da bir barış konferansının toplanmasına yönelik önerisi ise Rusya Federasyonu'nun daha fazla göze çarpan bir diplomatik rol üstlenmek istediğinin kanıtıdır. Bu da aynı zamanda, Rusya'nın, Ortadoğu'ya yönelik amacını büyüttüğünün göstergesi durumundadır. Bazı Arap güçleri Rusya'yı ABD'ye karşı dengeleyici bir güç olarak görmektedirler. Bush yönetiminin Ortadoğu'da demokrasinin tesisi ve yaygınlaştırılması konusundaki agresif yaklaşıma ilgi göstermesi bazı Arap rejimlerini rahatsız edebilir ve bunun doğal sonucu olarak Rusya'yı daha aktif bir rol oynaması hususunda yönlendirmeye

çalışabilirler. Putin, Mısır'ı ziyareti esnasında demokrasinin ihraç edilemeyeceğini söylemiştir. Buna rağmen Rusya, ABD'ye karşı etkili bir dengeleyici unsur olmak için gerekli olan gücün eksikliğini taşımaktadır ve bu yüzden Birleşik Devletlerin bölgeye yönelik olan politikasının temel unsurlarına kafa tutmak istememektedir (Haas, 2005, s. 10).

Ayrıca taraflar, Putin'in ilk olarak Mısır'da açıkladığı, daha sonra da İsrail'de tekrarladığı Orta Doğu Barış Süreci'nin hızlandırılması ve sonbaharda Moskova'da bir konferans toplanması önerisine de farklı tepkiler vermişlerdir. Mısır ve Filistin bu çağrıyı memnuniyetle karşılarken, İsrail barış sürecini Moskova'da yeniden canlandırma görüşüne pek sıcak bakmamıştır. Yol haritasının mimarı olan dördlünün bir üyesi olan Rusya bir an önce bir barış konferansı yapılması gerekliliğini ileri sürerken, İsrail başlangıçta buna karşı çıkmamış ama alınması gereken uzun bir yolun olduğunu söylemiştir. Ancak, ABD'nin yaptığı açıklamalardan sonra Şaron da Yol Haritası'na göre böyle bir toplantının ancak birinci aşamanın tamamlanmasından sonra olabileceğini söyleyerek şimdilik bu fikre soğuk baktığını göstermiştir (Erkmen, 2005).

Sonuç olarak Rusya, uzun zamandır Ortadoğu'daki rolünü yeniden üstlenebilmek istemiştir ama bu fırsatı veya bunu yapabilecek kapasiteyi bulamamıştır. Rus enerji şirketlerinin bölgeye karşı olan ilgilerindeki artma, Arap ülkelerinin ABD'ye karşı dengeleyici bir güç arayışı içinde olmaları, Rusya'ya bu fırsatı veriyor olabilir. Putin'in Mısır, İsrail ve Filistin topraklarına yapmış olduğu ziyaret, her ne kadar Rusya'nın ABD'ye karşı dengeleyici bir güç olma kabiliyeti büyük ölçüde sınırlı olarak kalmaya devam etse de, bölgeye yönelik yeni bir Rus politikası döneminin başladığının göstergesi olmaktadır (Haas, 2005, s. 10).

4.2. Rusya Federasyonu-Türkiye İlişkileri

Rus-Türk ilişkileri 1492 yılından başlayan 513 yıllık resmi tarihsel geçmişe sahiptir. Bu ilişkilerin Rusya-Osmanlı döneminde iki ülke arasında Kafkaslardan Balkanlara uzanan hatta ciddi bir rekabet yaşanmıştır. Osmanlı, Rusya İmparatorluğunu kendisini parçalamaya çalışan Kafkaslarda, Balkanlarda ve Boğazlarda rekabet ve çatışma halinde olduğu bir ülke olarak görürken, Rusya da

Osmanlı'yı Ortodoksluğun kutsal kenti Tsargrad'i yani İstanbul'u elinde tutan "Avrupa'nın hasta adamı" olarak nitelendirmiştir. Her iki ülke I. Dünya Savaşı'nın karşıt tarafları içerisinde yer almıştır. Rusya'da Bolşeviklerin iktidara gelmesi ve Türkiye'de de Mustafa Kemal Atatürk liderliğinde yeni bir devletin kurulması ile taraflar arasında yeni bir dönem başlamıştır. İşbu dönemde SSCB ile Türkiye Cumhuriyeti arasında farklı dönemlerde farklı gelişmelerin yaşandığı gözlemlenmiştir. İlişkilerin ilk dönemi olan 1921-1939 yılları arasında iyi komşuluk ilişkileri hakim olmuş, 1945-1953 yıllarında ise İran ile birlikte Sovyetlerin saldırgan Orta Doğu politikasının hedefindeki iki ana ülkeden biri olmuştur ve Türkiye NATO kampında yer almıştır. Stalin'in ölümünün ardından iki ülke arasında belirli bir yumuşama yaşanmış, 1960-70'lerde ekonomik ilişkilerde gelişmeler yaşanmaya başlamış ve 1984 tarihli doğal gaz anlaşması ile bu duruma enerji boyutu eklenmiştir. Soğuk Savaş döneminde ise Sovyetler için, Türkiye NATO'nun güney kanat ülkesi; Türkiye için, Sovyetler Birliği kızıl tehdit olarak değerlendirilmiştir (Cafersoy, 2006b).

4.2.1. Türk-Rus İlişkilerinin Yakın Dönem Perspektifi

Soğuk Savaş döneminin iki farklı kutbunda yer alan Türkiye ve Rusya, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bölgede iki komşu ülke olarak yer almışlardır. Sovyetler Birliği'nin ortadan kalkmasıyla Kafkasya ve Orta Asya coğrafyasında ortaya çıkan güç boşluğunu uluslararası güçlerin kapatma girişimleri Rusya'yı ciddi şekilde rahatsız etmeye başlamıştır. Özellikle Türkiye'nin, bu dağılmanın ardından ortaya çıkan Türk devletleri ile ilişki kurma gayretleri iki ülke arasında soğuk bir havaya neden olmuştur. Kafkasya ve Orta Asya'daki yeni bağımsız devletleri "arka bahçesi" olarak görmeye devam eden Rus bürokrasi ve askeri elitlerinin davranış biçimleri iki ülke arasındaki ilişkilerin gergin olmasına neden olmuştur (Oğan, 2004).

Dolayısıyla Yeltsin döneminde ilişkiler önce işbirliğinden karşıtlığa, sonra da tekrar işbirliğine kaymıştır. İki ülke birbirlerini ayrılıkçı grupları desteklemekle suçlamıştır. Rusya'da Çeçenleri Türkler, Türkiye'de Kürtleri Rusların desteklediği fikri gündeme gelmiştir. Ayrıca her iki taraf Transkafkasya ve Orta Asya'da bağımsızlığını yeni kazanmış Türk Cumhuriyetleri'nde etkinlik kurmak için rekabet

içinde bulunmuşlardır. İki ülke Hazar petrol ve doğalgazının dışsatım güzergahı üzerinde de anlaşma sağlayamamıştır. Türkiye, Bakü-Tiflis-Ceyhan güzergahını desteklerken Rusya, tüm boru hatlarının Rusya topraklarından geçmesini tercih etmekteydi (Freedman, 2004, s. 74-75).

İlişkiler 1996 yılında Yevgeny Primakov'un Dışişleri Bakanı olmasıyla daha da gerginleşmiştir. Primakov, Kıbrıs Rum kesimine SAM-300 uçaksavar füzelerinin satışı için girişimlerde bulunmuştur ki bu durum Türk hava sahasının güneyine Rumların hükmedebilmesi anlamına gelmekteydi. Çok kutuplu bir dünya yaratma fikrini benimseyen Primakov, Türkiye-ABD eksenine karşı İran-Yunanistan-Ermenistan-Suriye ve Rusya'dan oluşan bir ittifak kurmaya çalışmaktaydı. Ancak Türkiye ile sürtüşmeli bir ilişki yaşamak için gerekli finansmana sahip olmadıklarını anlayan Yeltsin 1998 ekonomik krizinin ardından Türkiye ile işbirliği politikası izlemeye başlamıştır (Freedman, 2004, s. 75). Putin de Başkan olduktan sonra işbirliği politikasını devam ettirmiş, Mavi Akım projesine odaklanmış, iki ülke arasındaki ticaret hacmini arttırmayı hedeflemiştir.

4.2.2. Putin'in Türkiye Ziyareti ve İki Ülke Arasında Enerji Hususunda Yaşanan Gelişmeler

Putin 5-6 Aralık 2004'de Türkiye'ye, 2005'te de Ortadoğu ziyaretine çıkmıştır. Putin, bu ziyareti ile 32 yıl aradan sonra Türkiye'ye gelen ilk Rusya Devlet Başkanı olmuştur. Ziyarete Türk-Rus ilişkilerinin durumu ve iki ülkeyi de ilgilendiren uluslararası konular görüşülmüştür. Öne çıkan bazı konu başlıkları şunlardır (Mikail, 2007, s. 182);

- Kafkasya ve bölgesel konular (Çeçenistan, Ukrayna, Kıbrıs, Irak),
- Enerji alanında işbirliği,
- Boğazlara alternatif boru hatları inşası,
- Ekonomik işbirliği konuları,

- Rusya'nın enerji ağırlıklı yeni yatırım önerileri,
- Helikopter ihalesi ve askeri işbirliği.

Görüşmelerde iki ülke arasında 6 anlaşma ve işbirliği protokolü imzalanmıştır. İşbu anlaşma ve protokoller kısaca şunlardır (<http://www.rusyaofisi.com/aralikputinziyaret.htm>, 29.08.2007):

- Karasularının Ötesinde Tehlikeli Olayların Önlenmesi Anlaşması.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında Savunma Sanayi Alanında İşbirliği Kapsamında Mübadele Edilen Gizlilik Dereceli Bilgi ve Malzemenin Karşılıklı Korunması Anlaşması.
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Rusya Federasyonu Hükümeti Arasında İkili Askeri-Teknik İşbirliği Kapsamında Mübadele Edilen Fikri ve Sınai Mülkiyet Haklarının Karşılıklı Korunması Anlaşması.
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Stratejik araştırmalar Merkezi ile Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı Diplomatik Akademisi Arasında İşbirliğine Dair Mutabakat Zaptı.
- Botaş ile Gazprom Arasında Enerji Alanında İşbirliğine İlişkin Çerçeve Anlaşması.
- Türk ve Rus Eximbank ve Vneşekonombank Arasında İşbirliği Protokolü.

Yapılan tüm anlaşmalar göstermektedirki Rusya, Türkiye ile olan siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerini daha da geliştirmek istemektedir. Üstelik 2004 yılı içinde Türk-Rus ilişkileri açısından ön plana çıkan en önemli husus, tarihsel süreç içinde oluşan “algılama” sorununun aşılmasında gösterilen gayret ve kat edilen mesafe olmuştur. Özellikle Çeçenistan sorununda, yerel bürokrat ve askerlerin zaman zaman Türkiye'yi suçlayıcı tavırlardan vazgeçmediği bir ortamda, bizzat Başkan Putin'in ağzından Türkiye'nin bu yöndeki politikalarından memnuniyet

duyduklarının ifade edilmesi önemli bir aşama olarak değerlendirilmektedir (Oğan, 2004).

İki ülke arasında enerji bağlamındaki ilişkilere bakılacak olursa uluslararası enerji kaynakları ticaretinin, ticaret ve politikanın iç içe geçmesinden oluşmuş olduğunun göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Petrol ve doğalgazın taşınması bu stratejik maddeleri ihraç eden ülkelere ekonomik ve politik anlamda üstünlük sağlarken işbu ülkeler arasındaki rekabeti de kızıştırmaktadır. Bu meyandaki sorunlar da Türkiye ve Rusya'nın dış politikalarının şekillenmesine doğrudan etkide bulunmaktadır. Zira Türkiye enerji ithal eden ve aynı zamanda petrol ve doğalgazın transit ticareti açısından elverişli bir konuma sahiptir. Rusya için ise yeni pazarların oluşturulması son derece önemlidir (Ulçenko, 2003, s.183).

Bu meyanda Türkiye-Rusya ilişkilerinde 2007 yılı itibariyle enerji hususunda birtakım değişikliklerin yaşandığı gözlemlenmektedir. Rus Gazprom ve İtalyan ENI şirketleri, "Güney Akım" adı verilen bir projeye ilişkin memoranduma imza atmıştır ve bu gelişme Türk-Rus ilişkilerini etkilemiştir. Enerji kaynaklarını Bakü-Tiflis-Ceyhan hattı yerine Rusya üzerinden Avrupa pazarına ulaştırmak için Kazakistan ve Türkmenistan'ı ikna eden Moskova, Güney Akım projesiyle de kendi doğalgazının yanı sıra bu ülkelerin kaynaklarını da Avrupa'ya doğrudan ulaştırmayı hedeflemektedir. Baltık denizinin altından Almanya'ya ulaşacak olan ve 2010 yılında devreye girecek "Kuzey Akım" hattı ile de Ukrayna'yı by-pass etmeye hazırlanan Rusya, Güney Akım'la da Türkiye'yi devredışı bırakmaktadır. Rusya'nın Karadeniz kıyısındaki, Mavi Akım hattının da başlangıç noktası olan Beregovaya terminalinden başlayacak Güney Akım, 900 kilometrelik boru hattıyla, Karadenizin altından Bulgaristan'a ulaşacaktır (Gürdallı, 2007).

Rus doğalgazını Karadeniz'in altından Türkiye'ye ulaştıran Mavi Akım'ın ardından, Karadeniz'in altından geçecek olan bu ikinci hat, Türkiye'nin AB için "güvenli enerji koridoru" olma iddiasını zayıflatmıştır ve Rusya'nın bu tavrı doğal olarak Türk-Rus ilişkilerinde gerginliklerin yaşanmasına sebep olmuştur. Hazar ve Ortadoğu doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya sevketmesi öngörülen Nabucco projesi de Rusya'nın Kazakistan ve Türkmenistan'la yaptığı anlaşmaların üzerine Güney Akım projesinin somutlaşmasıyla zora girmiştir. Ukrayna ile yaşadığı

sorunların ardından Türkiye üzerinden geçecek boru hatlarını tercih edeceği düşünülen Rusya, hiçbir transit ülke kullanmadan boru hatlarıyla AB'ye doğrudan bağlanmayı tercih etmiştir. Gazprom'un sözcüsü Sergei Kupriyanov, Rus doğalgazını Türkiye üzerinden İsrail'e ulaştıracak proje üzerinde ise Ankara ile çalışmaları sürdürdüklerini belirtmiştir. Ancak, Rus doğalgazını Mavi Akım üzerinden Güney ve Doğu Avrupa'ya sevk etme seçeneğinin hala geçerli olup olmadığı konusunda açıklama yapmaktan kaçınmıştır (Gürdallı, 2007). Enerjiyi önemli bir koz olarak elinde bulunduran Rusya, bu hamlesi ile Türkiye ile olan ilişkilerde hayal kırıklığı yaşanmasına sebep olmuştur.

İtalyan ENI şirketinin Strateji ve Planlamadan Sorumlu Başkan Yardımcısı Leonardo Maugeri ise konuya ilişkin "Rusya, Türkiye'yi potansiyel müttefik olarak görmektedir. Enerji alanında Türkiye, Rusya için gerçekçi bir seçenektir" şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Rus petrolünün artık ABD'ye kadar gönderilebileceğini ifade eden Maugeri, Türkiye için Rus petrolünün de uluslararası pazarlara taşındığı merkez olabileceğini ifade etmiştir. Bu anlamda Putin'in Türkiye'yi potansiyel müttefik olarak gördüğünü anlatan Maugeri, "Hatta Rusya, eski Doğu Avrupalı müttefiklerine göre sizi daha güvenilir buluyor" şeklinde bir yorum yapmıştır. Güney Akım Boru Hattı Projesi ön anlaşmasının da herhangi bir projenin alternatifi olmayacağını, Nabucco'ya da ihtiyaç olacağını belirtmiştir (<http://www.sabah.com.tr/2007/06/26>, 26.06.2007).

4.3. Rusya Federasyonu-AB İlişkileri

II. Dünya Savaşı'nın bitişinden 60 yıl sonra ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından 15 yıl sonra Rusya'nın, Batı ve özellikle AB ve komşularıyla ilişkileri belirsizliğini sürdürmektedir. Pratik siyasi konulardaki sayısız işbirliğinde konu, Avrupa'nın demokrasi, insan hakları ve özgürlük politikasını destekleyen değer yargılarına geldiği zaman, bazen gizli, bazen şiddetli çekişmeler arasında birbirini takip etmektedir. Bu, AB ve Rusya arasında dört ortak bölge üzerindeki görüşmelerde olduğu gibi; Ukrayna'daki siyasi devrime karşı farklı tavırlar sergilemeleriyle de kanıtlanmıştır. Birlik, aynı zamanda Rusya'nın Belarus ve Moldova'daki Transdniestri'e karşı yaklaşımında ve Gürcistan'da ayrılıkçı güçlere karşı devam eden desteğinde de tenkitçidir (Cameron and Domanski, 2005, s. 3).

Ayrıca Sovyet imparatorluğunun dağılması ve AB'nin genişlemesi Avrupa'nın siyasi haritasını radikal bir şekilde değiştirmiştir. Bugün siyasi Avrupa; AB'den, AB üyesi olmayı arzuladığını bildiren birkaç ilave ülkeden ve henüz kendini ne derece bir Avrupa gücü olarak gördüğünü açıklamayan Rusya'dan ibarettir. 2004'te on yeni ülkenin Birliğe kabulü sonrasında Rusya'nın komşuları Ukrayna ve Belarus şimdi AB'yle ortak sınırları paylaşmaktadır ve Kaliningrad tamamen AB üyesi devletler tarafından sarılmıştır (Cameron and Domanski, 2005, s. 4-5).

Putin'in başkanlık seçimlerini kazanmasının ardından Avrupa başkentlerini ziyaret etmiştir. Putin'in üzerinde durduğu iki önemli husus ise enerji ve Avrupa güvenliği olmuştur. Örneğin; Fransa'da Rusya ile AB arasında enerji ortaklığını öngören bir anlaşma imzalanmış, bunu Rus doğalgazını ve petrolünü Avrupa'ya taşıyacak bir boru hattı konusundaki anlaşmalar takip etmiştir. Ayrıca Putin, temaslarında Kıta Avrupa'sında siyasi istikrar ve güvenlik için daha fazla işbirliği çağrılarında da bulunmuştur. Rus Dışişleri Bakanı İgor İvanov da Kasım 2000'de Avrupa başkentlerine yaptığı ziyarette, AB'nin kendi silahlı kuvvetlerini yaratma faaliyetlerini desteklediklerini ve yapıcı bir işbirliği için hazır olduklarını açıklamıştır. Bu noktada Rusya'nın amacı, Kıta Avrupası'nın kendisi ile yakınlaşmasını sağlayarak NATO içinde bir bölünme yaratılması ve NATO'nun Atlantik kanadının Avrupa'dan tecrit edilmesidir. Ayrıca askeri konularda oluşturulacak AB-Rusya yakınlaşması iki taraf arasındaki entegrasyonu da arttıracaktır. Bu aşamada da Avrupa'nın ABD'ye bağımlılığını azaltmaya çalışan ve birliğin ekonomi politikalarının başını çeken Almanya'nın, Putin'in önerilerine sıcak bakması Rusya'nın hedefini gerçekleştirebilmesi açısından önemlidir (Oğuz, 2001, s. 118).

Ayrıca Rusya Federasyonu'nun askeri gücünün farkında olan AB, bu olası 'askeri tehdit'in uzlaşmalarla çözümlenmesini gerektiğini ifade etmektedir. Bu amaçla da gereken ilgi ve yardımı Rusya Federasyonu'na göstermektedir. AB'nin (Kılıçbeyli, 2003);

Birinci hedefi - İstikrarlı, açık ve çoğulcu demokrasiye sahip bir Rusya'yı yaratmak ve yaşatabilmek,

İkinci hedefi - Rusya'nın, AB ile Rus halkları arasında karşılıklı fayda sağlamak amacıyla devlet tarafından yürütülen sağlam ve gerçekçi hukuk sistemine ve piyasa ekonomisinin kesintisiz izlendiği bir rejime sahip olması,

Üçüncü hedefi - Avrupa güvenliği ve Avrupa ile ortak geliştirilen politikaların benimsenmesi ve uygulanabilmesi ve nükleer güvenliğe gereken önemin verilmesidir. Ayrıca yakın bir gelecekte ilişkilerde atom reaktörleri, nükleer santraller ve askeri savunmada kullanılan benzeri tesislerin yenilenmesi, rehabilitasyonu ve gerekirse de kapatılması gibi kararların zorunlu çözümler olarak alınabilmesi olasılık dahilindedir.

Rusya, ABD ile olan ilişkilerinde kendini Avrasya'daki istikrarın korunmasında en yetkin partner olarak gösterirken AB, özelde Almanya ile olan işbirliği çabalarında kendisine Avrasya'da ekonomi-politik partner olma vurgusu yapmaktadır. AB'nin doğuya doğru yayılması ve tabii sınır olarak Rusya ile temasa geçmesi AB'nin Avrasya derinliği kazanması açısından Rusya'yı öne çıkarmaktadır. Gorbaçov ile başlayan "Ortak Avrupa Evi" söylemi Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'yı Avrupa'dan kopmayan bir Asya gücü konumunda tutma çabası ile sürmüştür (Davutoğlu, 2001, s. 474).

Böylelikle 2001 ve 2003'lerin başı arasında Rusya, Batı ile olan ilişkilerinde nazik ve ihtiyatlı bir tavır sergilerken, 2003'lerin ortalarından 2004'lerin başı boyunca ilişkilerde karşılıklı yüzleşme hakim rol oynamıştır. Şubat 2004'de, Avrupa Komisyonu, Rusya'nın demokratik reformları sürdürmek ve temel evrensel değerleri desteklemek konusundaki tavrının sorgulanması ve genişlemeden, enerji ve çevre konularına kadar önemli meselelerde AB ve Rusya ilişkilerinin gittikçe artan bir çıkmaza girdiğinin öne sürüldüğü bir yazı yayınlamıştır. AGİT'in de dahil olduğu birçok Avrupa devleti ve kuruluşu, Rusya'nın Çeçenistan politikasına ilişkin değerlendirmelerini yeniden gözden geçirmişlerdir (Strategic Survey, 2004, s. 117).

4.3.1. AB Açısından Rusya'nın Enerji-Politik Önemi

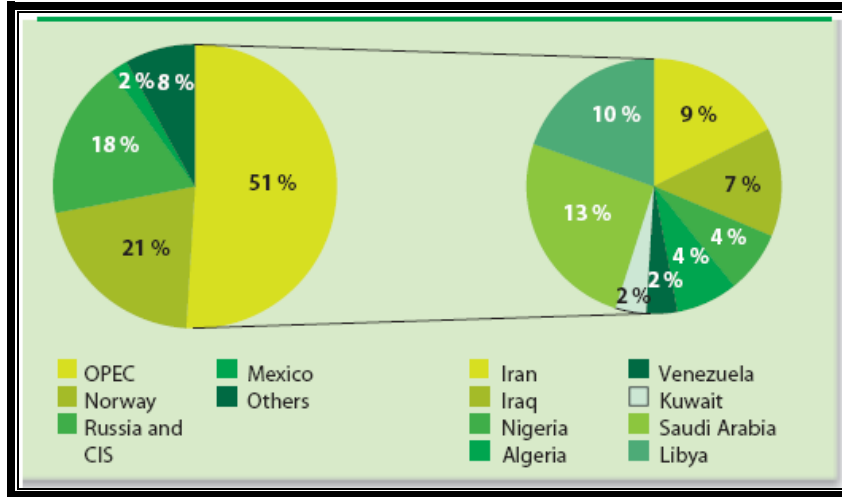
1991 yılında Lahey'de imzalanan Avrupa Enerji Şartının başlıca hedefleri, enerjinin arz güvenliğini artırmak, enerji üretimi, taşınması, dağıtımı ve kullanımının verimliliğini en üst düzeye çıkarmak ve çevre problemlerini en aza indirmektir. Burada belirtilen amaçlar çerçevesinde, 1998 yılından itibaren Avrupa Komisyonu "Ortak Analiz Projesi (The Shared Analysis Project)" çalışmalarını hayata geçirmiştir. Projenin alt konu başlıkları arasında dünya enerji talebinin geleceği,

elektrik ve doğal gaz piyasalarının liberalleştirilmesi, çevrenin korunması alanında yeni standartlar belirleyen Kyoto Protokolü'ne uyum sağlanması ve enerji üretim ve tüketiminde verimliliğin artırılması amaçları vurgulanmıştır. 1990 yılından itibaren AB, enerji kullanımında sağlanan verimlilik ve Merkezi Doğu Avrupa ülkeleri ile geliştirilen iyi ilişkiler sayesinde ciddi sorunlar yaşamamıştır. Ancak, AB gelecekte enerji arzında sıkıntılar yaşayabileceğini düşünerek yeni birtakım önlemler geliştirmeye çalışmaktadır (Kızılkaya ve Engin, 2004, s. 198).

AB, dünya enerji tüketiminin % 25'ini gerçekleştiren ABD'den sonra % 16'lık payla ikinci büyük tüketici konumundadır. Ancak AB'nin yerli kaynakları oldukça sınırlıdır ve hatta yerli kaynakların üretim maliyetleri dünya ortalamasının hayli üzerindedir. Topluluğun en ciddi petrol rezervleri Kuzey Denizi'ndedir ve bu rezervlerin geliştirme maliyetleri de görece yüksektir. Doğalgaz rezervlerinde de petrole benzer olumsuz bir durum söz konusudur. Kömürün üretim maliyeti ise dünya fiyatlarının üç-dört katıdır. Rezervler oldukça yaygın olsa da maliyetin yüksekliği AB'nin kömür kullanımını ciddi oranda sınırlamaya yönlendirmektedir. Sadece İngiltere'de kömürün diğer kaynaklarla rekabet edebilecek maliyetlerle üretilmesi beklenmektedir. Dünya uranyum rezervlerinin ise % 2'si Avrupa'dadır. Dünya uranyum fiyatlarının çok düşük olması da kömürde olduğu gibi uranyumda da Avrupa'daki madenlerin çoğunun kapanmasına neden olmaktadır. Bu durum da AB'nin enerjide ve özellikle petrol ve doğalgazda dışa bağımlı olmasına neden olmaktadır (Pamir, 2005, s. 77-79).

Üstelik Birliğin tüketimi her sene % 1-2 artış göstermektedir ve Birliğe üye olmayan ülkelere elde edilen kaynaklara olan bağımlılık % 50'nin üstüne çıkmaktadır. Birlik önümüzdeki 20-30 yılda, petrolde % 90, doğalgazda % 70 ve kömürde % 100 dışa bağımlı hale gelecektir ve yeni üyelerin kabulü bu durumu daha da kuvvetlendirecektir (European Commission, 2002, s. 13). Bu dışa bağımlılıkta, AB'nin en büyük enerji ithalatçısı olarak dünya enerji ticaretinin en önemli aktörleri arasında yer almasını sağlamaktadır. AB; dünya enerji piyasasıyla, jeopolitik gelişmelerle, enerji ithalatı yaptığı ülkelerle, transit geçiş ülkelerinin coğrafi konumları ve siyasi istikrarı ile yakından ilgili olmak zorundadır. Aşağıdaki grafik AB'nin ham petrolde dışa olan bağımlılığını gözler önüne sermektedir.

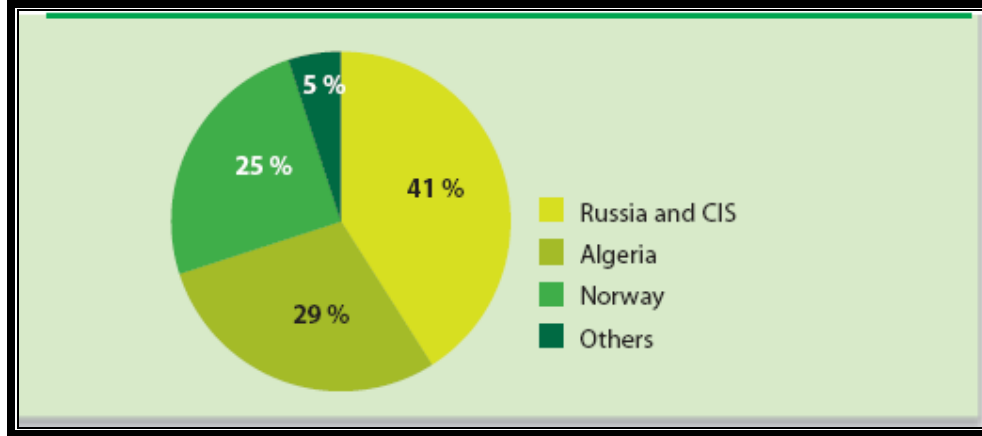
Grafik 4.1. 1999 Yılı İtibariyle AB'nin Üye Olmayan Ülkelerden Ham Petrol İthal Oranları (European Commission, 2002, s. 13)

Grafik 4.1'den anlaşılacağı üzere Birlik, halen petrol ithalatının % 51'ini OPEC üyesi ülkelerden, % 21'ini Norveç'ten ve % 18'ini başta Rusya olmak üzere BDT ülkelerinden sağlamaktadır. Ancak petrolde Birliğin çeşitli kaynaklardan ithalat yaptığı görülmektedir.

Doğalgaz gereksinimini ise büyük oranda az sayıda ülkeden yaptığı ithalat ile karşılamaktadır. Özellikle bu alanda Birliğin Rusya'ya olan bağımlılığı söz konusudur. Avrupa Komisyonu, AB üyesi olmayan ülkelerden yapılacak ithalatı % 30 ile sınırlamaya çalışsa da hacimler artma eğilimindedir. Özellikle Almanya, Rusya ile yeni bir anlaşma imzalayarak hem gaz alım miktarını hem de tükettiği gazda Rus gazının oranını önemli oranda arttırmıştır. Ancak AB'nin enerji temininin güvenliği açısından doğalgaz alım kaynaklarını çoğaltması gerekmektedir. Bu bağlamda 2030 yılında AB'nin özellikle Ortadoğu ve Güney Amerika ülkelerinden ithalat yapması gerekecektir. Hazar bölgesi gazının da (Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan) AB ülkelerine yönelmesi sağlanmalıdır (Pamir, 2005, s. 80). Aşağıdaki grafik AB'nin hangi ülkelerden doğalgaz aldığını göstermektedir.

Grafik 4.2. 1999 Yılı İtibariyle AB'nin Üye Olmayan Ülkelerden Doğalgaz İthal Oranları (European Commission, 2002, s. 13)

Grafik 4.2.'den anlaşıldığı üzere AB en çok Rusya Federasyonu ve BDT ülkelerinden doğalgaz almaktadır. Bu ülkelerin ardından ise % 29'luk payla Cezayir gelmektedir. Norveç ise % 25'lik payla üçüncü konumdadır. Üstelik AB'nin doğalgaza bağımlılığının artmasının, doğalgaz rezervlerinin yoğun olarak bulunduğu ve rekabete açık olmayan pazarlara sahip olan ülkelere (Rusya Federasyonu, Cezayir, İran) bağımlı kalması sonucunu yaratacağı düşünülmektedir. Rekabete açık olmayan pazarlara sahip olan bu tür ülkelere bağımlılık, AB için enerjinin arz güvenliği riskini ortaya çıkaracaktır. Bu riski kısa ve uzun vadeli olarak iki başlık altında incelemek mümkündür. Kısa vadeli risk, boru hatlarında ortaya çıkabilecek teknik arızalar ve hava koşulları olarak tanımlanabilir. Uzun vadeli risk ise, doğalgazı ihraç eden veya enerji nakil hatlarının geçtiği ülkelerde zaman içinde ortaya çıkması muhtemel siyasi istikrarsızlıklar ve rejim bunalımları olarak ifade edilebilir. AB ülkeleri, enerjinin arz güvenliği riskini en aza indirebilmek amacıyla yıllık doğalgaz tüketimlerinin % 20'si kadar bir miktarı depolama imkanı yaratmışlardır. AB ülkelerinin üyesi olduğu Uluslararası Enerji Ajansı, bu bağlamda, petrol alanında da depolama kabiliyeti yaratılmasını savunmaktadır. ABD ise stratejik petrol rezervleri adı verilen rezervler (500-550 milyon varil) ile yaklaşık 90 günlük petrol ihtiyacını yer altındaki tuz madenlerinde depolamaktadır. AB de benzer bir politikayı hayata geçirmek için çaba sarf etmektedir. Riskin azaltılmasında bir diğer önemli husus da arz kaynaklarının çeşitlendirilmesidir. AB, kaynak çeşitlendirilmesi hedefi çerçevesinde çoklu boru hatları politikası yanında, doğal gazı sıvılaştırılmış [Liquified Natural Gas (LNG) -

Sıvılaştırılmış Doğalgaz] olarak almak amacıyla terminaller inşa etmeye yönelmiştir (Kızılkaya ve Engin, 2004, s. 198-199).

AB'nin ortak bir politika anlamında uygulanabilir bir enerji politikasından söz edebilmek ise bugün için bile söz konusu değildir. Birlik için hazırlanmış ortak bir enerji politikasının temel metni sayılabilecek en kapsamlı çalışma "Green Paper-Yeşil Kitap" olarak adlandırılan rapordur. Üye ülkeler daha ziyade tek tek ve birbirinden farklı enerji politikaları uygulamaya çalışmaktadır. Genel hatlar itibariyle ise "Yeşil Kitap" birtakım bilgiler sunmaktadır. Bu rapor Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanmış, tartışmaya açık bir taslak metindir. Raporda kısaca AB'nin giderek daha fazla enerji tükettiğine ve enerji kaynaklarına (özellikle petrol ve doğalgaz) olan ithalat bağımlılığının arttığına işaret edilmektedir. Topluluk enerji üretiminin, tüketimi karşılamadaki yetersizliğine vurgu yapıldıktan sonra da enerjide dışa olan bağımlılığın sürekli arttığı belirtilmektedir (Pamir, Kasım 2005, s. 75). Raporun "Avrupa İçin Enerji Stratejisi: Sürdürülebilir Kalkınmayı Dengeleme, Rekabet Edebilirlik ve İhtiyacı Karşılamanın Güvenliği" başlıklı kısmında Birliğin enerji ihtiyacı hakkında şu ifadeler yer verilmiştir (The Green Paper Energy, 2006, s. 3);

- Kaçınılmaz bir şekilde yatırıma ihtiyaç vardır. Önümüzdeki 20 yılda sadece Avrupa'da tahmin edilen enerji ihtiyacını karşılamak ve yaşanan altyapıyı yenilemek için yaklaşık 1 trilyon Euro'luk yatırıma ihtiyaç vardır.
- Birliğin ithalat bağımlılığı artmaktadır. Eğer yerli enerjimizi daha rekabetçi yapamazsak önümüzdeki 20-30 yılda Birliğin enerji gereksiniminin % 70'i güvensiz olarak nitelenen bölgelerden ithal edilen ürünlerden karşılanacaktır ki bugün bu oran % 50'dir.
- Rezervler az sayıda ülkede yoğunlaşmıştır. Bugün, Birliğin doğalgaz tüketiminin aşağı yukarı yarısı sadece üç ülkeden elde edilmektedir; Rusya, Norveç ve Cezayir. Bugünkü eğilim göstermektedir ki doğalgaz ithali önümüzdeki 25 yılda % 80 artacaktır.

- Enerjiye olan küresel talep artmaktadır. Dünya enerji talebinin ve CO2 emiliminin 2030 itibarıyla % 60 artması beklenmektedir. Küresel petrol tüketimi 1994'den beri % 20 artmıştır ve küresel petrol talebinin her sene % 1,6 oranında artacağı tahmin edilmiştir.
- Doğalgaz ve petrol fiyatları artmaktadır. Birlikte her ikisinin de fiyatları son iki senede neredeyse ikiye katlamıştır. Bu tüketiciler için çok zor bir durumdur. Fosil yakıtlara olan küresel talebin artmasıyla, ihtiyacın karşılanma halkası gerginleşmiştir. İthalat üzerindeki bağımlılığın artmasıyla da doğalgaz ve petrolün yüksek fiyatları büyük olasılıkla bu seyrinde kalacaktır.
- İklimimiz gittikçe ısınmaktadır. İklim Değişikliklerine İlişkin Hükümetler arası Panel'e göre gaz emisyonu çoktan dünyayı 0,6 derece ısıtmıştır. Eğer herhangi bir tedbir alınmazsa yüzyılın sonunda 1.4 ile 5.8 derece arasında bir artış olacaktır. AB de dahil dünyadaki bütün bölgeler ekonomileri ve ekosistemleri ile ilgili ciddi sonuçlarla yüz yüze kalacaktır.
- Avrupa henüz tam olarak rekabetçi içsel enerji piyasasını oluşturmamıştır. Bu durumu aşabilmek için bağlantılar geliştirilmeli, geçerli kanunlar ve düzenleyici çerçeveler pratik olarak komple uygulanabilmeli ve Birliğin rekabet etme kuralları ayrıntılı bir şekilde icra edilebilmeli.

AB bu noktada giderek artan enerji gereksinimini karşılama ve kaynaklarını çeşitlendirme politikası izlemektedir. İpek Yolu'nun yeniden doğuşunu gerçekleştiren Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia-TRACECA) projesi de bu aşamada Birliğin günümüzdeki enerji gereksinimini giderecek başarılı ve olgun bir projedir. Eski İpek Yolu'nun yeniden canlandırılması sayesinde Orta Asya ve Güney Kafkasya pazarlarına serbestçe geçiş sağlanacaktır. Benzer bir yaklaşım gaz yolları ve petrol alanlarının geliştirilmesi için de sergilenmektedir. Bu çerçevede AB, Avrupa'ya Gaz ve Petrol Transferi Programını (Interstate Oil and Gas Transport to Europe-INOGATE) uygulamaya koymuştur (Kılıçbeyli, 2003). Türkiye'nin de dahil olduğu bu proje çerçevesinde AB, enerjinin arz güvenliğini tesis etmeyi amaçlamaktadır. Bu sistem

sayesinde, özellikle doğalgazın boru hatları ile AB'ye getirilmesi düşünülmektedir (Kızılkaya ve Engin, 2004, s. 200).

AB'nin enerji alanında Rusya ile olan ilişkilerine bakılacak olursa, Ortaklık ve İş Birliği Anlaşması (PCA: Partnership and Co - operation Agreement)'nin 1997 Aralık ayında yürürlüğe girmesinden itibaren, enerji alanında işbirliğinin kaçınılmazlığını gören AB, Rusya Federasyonu ile bir enerji diyalogu başlatmıştır. AB açısından bu diyalog; petrol, doğal gaz, elektrik, enerji tasarrufu ve çevrenin korunması alanlarında ortaklık sürecini geliştirme ve AB'nin enerjinin arz güvenliği kaygılarını giderme anlamını taşımaktadır. Özellikle doğalgaz ve petrolde Rusya'ya olan hayati bağımlılığını dikkate alarak, Rusya'nın içinde bulunduğu ekonomik ve toplumsal sıkıntılardan da istifade etmek suretiyle amaçlarına ulaşmayı planlamaktadır. Bu işbirliği sayesinde AB, Rusya'nın enerji sektörünün AB yatırımlarına açılması, verimli ve çevreye duyarlı modern teknolojilerin kullanılması, enerji tasarrufunun artırılması gibi alanlarda gelişmeler sağlayarak geçmişte Rusya ile olan enerji ilişkisini yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır. Daha önce uzun vadeli ikili anlaşmalar yoluyla AB ile sadece enerji ticareti gerçekleştiren Rusya, enerji diyalogu sürecinde, hem enerji alt yapısını AB standartlarına yükseltecek hem de enerji piyasasını AB enerji şirketlerinin yatırımlarına açacaktır (Kızılkaya ve Engin, 2004, s. 199).

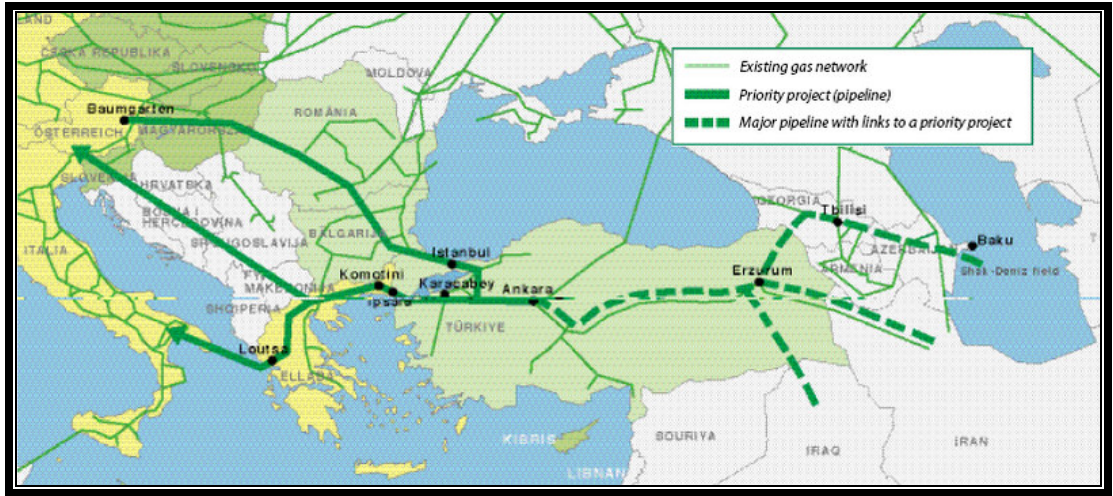
Üstelik AB'nin Rusya enerji politikası sadece jeostratejik ve yakıt temini maddeleri ile sınırlı değildir. AB; Rusya ve Hazar bölgesi ülkelerine karşı politikalarını açık ve dürüst olarak yürütmekte, bu ülke ile eşit haklar bazında ilişkiler istemektedir. Taraflar arasında özellikle enerji alanındaki işbirliğinden Rusya oldukça memnundur zira şu anda AB ülkelerinin doğalgaz ihtiyacının % 41'ini, petrol ihtiyacının ise % 21'ini karşılamaktadır. Rusya ile ticari ilişkilerin artık Euro ile yapılmasına da 2001'de başlanmıştır (Kılıçbeyli, 2003).

Ancak Rusya ile Ukrayna arasında yakın dönemde yaşanmış olan doğalgaz krizi Avrupa gaz tüketici ülkelerini Rus doğalgazına alternatif aramaya yöneltmiş ve Hazar doğalgazının Rusya'yı by-pass ederek Avrupa'ya ulaştırılması projesini tekrar canlandırmıştır. Avrupa ülkeleri ile Rusya arasındaki enerji kaynakları alanında kurulan karşılıklı bağımlılığın işlemediği anlaşılmış ve karşılıklı bağımlılıktan ziyade

Avrupa ülkelerinin Rus enerji kaynaklarına olan bağımlılığından bahsedilmeye başlanmıştır. AB; Rusya'ya bir alternatif olarak Yunanistan, Bulgaristan ve Ukrayna üzerinden doğalgaz temin etmeye çalışmaktadır. Bu nedenle de "Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı" ve Türkiye üzerinden Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Avusturya'ya gaz iletilmesini hedefleyen yani Hazar ve Ortadoğu ülkelerinden gaz teminini öngören NABUCCO projesi AB için oldukça önemlidir (Pamir, Kasım 2005, s. 80). Aşağıda yer alan harita bu projenin geçiş güzergahlarını göstermektedir.

Harita 4.1. Nabucco Projesi

(http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Nabucco_pipeline.png, 13.04.2007)

İran doğalgazını Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan-Avusturya hattı üzerinden AB'ye taşıyacak olan Nabucco projesi gerçekleştiğinde yılda 30 milyar metreküp doğalgaz Türkiye üzerinden Avrupa ülkelerine taşınacaktır. 2009'da bitmesi planlanan proje için AB, 4.5 milyar dolar harcayacaktır. Avusturya'ya ulaşacak güzergah ile ilk etapta Bulgaristan, Romanya, Macaristan, Slovakya, Çek Cumhuriyeti gibi yeniden yapılanan ekonomilerin gaz ihtiyacının karşılanması ve diğer ülkelerin gaz talep gelişimlerine göre takip eden yıllarda Avusturya'dan Batı Avrupa'ya ulaşılması planlanmaktadır. AB ülkelerinin sona erecek gaz kontratlarının yerini Türkiye üzerinden taşınacak gazla ilgili anlaşmaların alması bu hatla mümkün olabilecektir (<http://www.kobifinans.com.tr/sector/011909/5305>, 01.11.2006)

Bu gibi alternatiflerin arandığı bu dönemde Rusya ise enerji kaynaklarını bir milli güç unsuru olarak kullanma stratejisi çerçevesinde atımlarda bulunmuştur.

Rusya bu noktada hem Avrupa'ya yapılan doğalgaz ve petrol ihracat güzergahlarını kendi üzerinden geçirerek çeşitlendirmeye çalışmaktadır hem de Güney Avrupa Enerji piyasasında varlığını genişletme ve İsrail'e doğalgaz sağlama projesi yürütmektedir. Son dönemde Gazprom'un birkaç yeni alanda aktifleşmesi ise Batı ülkelerinde endişe ile izlenmektedir. Keza Rusya bir yandan Avrupa'nın sınıvlaştırılmış doğalgaz sağlayıcısı Cezayir ile enerji işbirliğini gündeme getirirken, bir yandan da Hindistan tarafından İran-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hattı projesine katılması önerilmiştir. Küresel enerji sağlayıcısı rolüne soyunan Rusya, dördüncü nesil nükleer santrallerini geliştirmeye çalışırken hem yurtiçinde nükleer enerji üretimini arttırmaya çalışmaktadır hem de nükleer yakıt sağlama konusunda çalışmalarını sürdürmektedir (Somuncuoğlu, 2006b, s. 9).

4.3.2. AB'nin Genişleme Stratejisine Rusya Federasyonunun Tepkisi

AB'nin üç eski Sovyet cumhuriyetini ve beş Orta Avrupa "uydu" devletini alarak, 1 Mayıs 2004'te genişlemesi, Moskova'da endişe ile karşılanmıştır. Rusya'da, Batı'ya eklenen eski müttefiklerine karşı sadece büyük kızgınlık yoktur; aynı zamanda genişlemenin ışığında AB'den aşırı talepte bulunulmuştur. Moskova, AB ile ortaklık ve işbirliği anlaşmasının (Partnership and Co-operation Agreement-PCA), on yeni üye devletle genişletme anlaşması yapılmasında gönülsüzdü ve bu hususta bir anlaşmaya son anda varılmıştır ve Duma tarafından alelacele imzalanmak zorunda kalmıştır (Cameron and Domasni, 2005, s. 8).

AB'nin yeni üye devletlerinin en geniş Polonya, anti Rus eğilimi iddialarından dolayı Moskova tarafından eleştirilmiştir. Fakat Moskova; Polonya, NATO ve AB'ye katıldığı zaman aldırnamıştır ve o zamandan beri köprüleri yeniden inşa etmek için çok az şey yapmıştır. Ukrayna'nın Turuncu Devriminin Polonyalı destekçileri aynı zamanda Moskova'yı derinden kızdırmıştır. Öte yandan Rusya, Baltık devletlerine küçümseyici bir şekilde davranmıştır. Keza Rusya, Letonya ve Estonya'daki Rusça konuşan azınlıkların durumu hakkında suçlamalarda bulunmaya devam etmektedir ve sınırlar üzerinde hala çözümlenmemiş tartışmalar vardır. Zira Estonya'yla bir "sınırlarda anlaşma" imzası daha yeni atılmıştır ve hatta henüz Letonya'yla bir antlaşma imzalanmamıştır (Cameron and Domasni, 2005, s. 9).

AB için Rusya ile iyi ilişkiler genişleme bağlamında oldukça önemlidir, bu sadece AB-Rusya sınırlarını genişletmemekte aynı zamanda ticaret hacmini de yükseltmektedir. AB-Rusya ticari ilişkilerindeki herhangi bir kesinti AB için yeni üyelerin ekonomik olarak hazmedilmesini ve Rus üretimi ile gerçekleşecek enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini zorlaştıracaktır. Fakat Rusya, DTÖ (Dünya Ticaret Örgütü) ile ilgili beklentilerinden vazgeçer düşüncesiyle ülkeler arası ilişkilerin bozulmaması için gerekli dürtüye sahiptir. Bu düşünce Rusya'nın genişleme meselesiyle ilgili AB ile karşı karşıya kalma endişelerini biraz olsun yumuşatmıştır. Özellikle AB'nin, Rusya-AB Ortaklık ve İşbirliği Antlaşması'nın yeni üyelere yayılması ile ilgili Rusya'nın şartlarına gösterdiği başarılı muhalefet ve güçlü iradesi sayesinde bu yumuşama sağlanmıştır. Rusya'nın amacı aslında ekonomiktir, AB'ninki ise daha temeldir, yani Baltık ülkelerini kapsayan yeni üyelerin bağımsızlık ve egemenliklerini korumadaki inanırlığının tesis edilmesidir (Strategic Survey, 2004, s. 124).

4.4. Rusya Federasyonu-ABD İlişkileri

Yaklaşık iki yüzyıldan biraz uzun geçmişi olan Rus-Amerikan ilişkileri bu süreç içerisinde iki temel döneme ayrılmaktadır. Birinci dönemdeki ilişkiler iki uzak ülkenin birbirleriyle çok az temaslarının bulunduğu ve genel anlamda bu uzaklığın getirdiği iyi ilişkiler çerçevesinde gerçekleşmiştir. İkinci dönemde ise her iki ülke birbirini doğrudan hedef almıştır ve katı cepheleşme yaşanmıştır. İkinci Dünya Savaşı döneminde kurulan ittifak, savaşın ardından yerini düşmanlığa bırakmıştır. 1990'lı yıllarda kısa süreli bir asimetric ortaklık ve hemen ardından asimetric dışlama yaşandıysa da ilişkilerde ikinci dönemden sonraki aşamaya geçilmiştir. Yeni dönemde ABD tek gerçek küresel oyuncu olarak merkezi konumdadır ve ekonomik, bilimsel-teknolojik, askeri güç, bilgi, kültürel-eğlence alanlarında üstünlüğünü korumaktadır. Bunun yanı sıra Washington'un IMF, Dünya Bankası, DTÖ ve diğer uluslararası kuruluşlarda, koalisyonlarda, NATO ve benzeri ittifaklarda başatlığını sürdürmesi söz konusudur. ABD etrafında, onun etkisiyle yeni dünya düzeninin çekirdeği olacak, temel değerleri paylaşan ve toplumun yüksek çıkarlarını amaçlayan uluslararası bir camia oluşmaktadır (Trenin, 2001, s. 283-285).

1991'deki Körfez Savaşı'ndan ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bazı Amerikalı stratejistler, artık ABD'nin dünyanın herhangi bir bölgesinde iradesini zorla kabul ettirebilecek bir güçte olduğu sonucuna varmışlardır. Bazı gerçekçi Amerikalılar, işbu stratejistlerin Amerika'nın dünya jandarmalığı yapması görüşüne karşı çıktığıysa da (Huntington, 1997, s. 43) Washington'daki genel eğilim, tek süper güç konumunda olan ABD'nin dünyanın geri kalan kısmına kendi politikasını dikte ettirmeye hakkı ve kapasitesi olduğuna inanmaktaydı (Mikoyan, 2000, s. 37). Bu durum Eylül 2002'de Beyaz Saray tarafından yayınlanan "ABD Milli Güvenlik Stratejisi" adlı belgede de açıkça gözükmektedir. Belgede, "ABD'nin, yeni dönemde milli çıkarlarını tek kutuplu dünya düzeni içinde hegemon güç olarak elde etme isteği ve bu çıkarlarını sağlayabilmek için dünya genelinde ekonomik, siyasi ve askeri üstünlük sağlama yoluna gideceği" ifadeleri yer almaktadır. Ayrıca ABD, kendi çıkarlarına ulaşma yolunda hiç kimsenin vazgeçilmez olmadığını da belirtmektedir. ABD, aynı anda dünyanın her yerinde bulundurduğu silahlı kuvvetleri ile "Uluslararası Terörizm ile Mücadele", "Tehdidi Önceden Vurma", "Demokrasi ve Özgürlüğü Yayma" gibi konseptlerle BM, AB, Rusya, Çin ve diğer dünya devletlerini göz ardı eden bir tutum içinde bulunmaktadır (Aklar, 2005, s. 57-58).

Ayrıca ABD'de ortak düşünce, Avrasya'daki doğal kaynaklara sahip olan gücün Amerikan çıkarlarını tehdit edebileceğini savunmaktadır. Keza Samuel P. Huntington; "ABD'nin üstün olmadığı bir dünya, küresel olayların biçimlendirilmesinde ABD'nin başka herhangi bir ülkeden daha fazla etki sahibi olduğu bir dünyaya göre daha fazla şiddet ve düzensizlik ve daha az demokrasi ve ekonomik büyüme içerecektir. ABD'nin kalıcı uluslararası önceliği, Amerikalıların refah ve güvenliği ve özgürlüğün, demokrasinin, açık ekonomilerinin geleceği ve dünyadaki uluslararası düzen için merkezi önemdedir" diyerek ABD'nin küresel hedefini belirlemektedir. ABD, ekonomik çıkarlarını sıçrama noktası olarak kullanarak Hazar havzası üzerinden Avrasya bölgesinde nüfuz sahibi olmak istemekte ve geleceğin süper güç adayı Çin ve bölgesel güçler Hindistan ve Rusya arasında bir pozisyon belirlemeyi hedeflemektedir (Erol, 2006, s. 121-122).

Dolayısıyla da Moskova ve Washington arasındaki ilişki eşit bir işbirliği olarak düşünülememektedir. Bu durumun en azından bir sebebi taraflardan birinin "Soğuk

Savaşı" kaybetmesi ve diğerinin kazanmasıdır. Tarih şimdiye dek kazananlar ve kaybedenler arasında herhangi bir eşit işbirliği ilişkisinin varlığını gözlemlememiş ya da devam ettirmemiştir. Eğer konuya bu bağlamda yaklaşırsa, Rusya ve ABD arasında sadece işbirliği bağlarının kurulması olasılığından bahsedilebilir. Zira işbirliği için pragmatik çıkarların kesişmesi yeterlidir. Örneğin, "Soğuk Savaş" yıllarında ABD ve SSCB nükleer savaş tehdidinden kaçınma, silahların kontrolü, kitle imha silahlarının yayılmaması gibi konularda işbirliği yapıyorlardı. İşbirliği yapmak amacıyla taraflar arasındaki iç ve dış politikayı belirleyen temel ilkeler üzerinde uzlaşmaya varılmalıdır. Bu jeopolitik ve ekonomik özelliklere bağlı olan stratejik çıkarların çakışması ya da yakınlığı anlamına gelmektedir. Ancak, Rusya ve ABD arasında bu tür bir ilişki modeli henüz oluşturulmamıştır (Nasırov, 2003, s. 3).

Bu açıdan bakıldığında, Z. Brezezinsky'nin sorusu güncelliğini korumaktadır: "Rusya kimdir - bir müttefik mi, müşteri mi yoksa kaybeden bir düşman mı?". Rusya-ABD ilişkilerinin gerçek koşulu çıkarlarının çakışmamasıdır. Zaten 1996-1997'de NATO'nun genişlemesinin tartışıldığı dönemde, Kasım 1997-Mart 1998'de Irak Krizinin olduğu dönemde ve 1999'da Kosova Krizi esnasında Rusya'nın çıkarları ABD'nin çıkarları ile çakışmaktaydı ancak Rusya sorunların ABD planları çerçevesinde şekillenen senaryolar dahilinde çözümlerini kabul etmek zorunda kalmıştı. Sonraki yıllarda da Rusya'nın bu çizgisi devam etmiştir. Ancak, Washington'un 13 Aralık 2001'de, 1972 tarihli Anti Balistik Füze (Anti Balistic Missile-ABM) Anlaşması'ndan tek taraflı olarak çekilmesi taraflar arasındaki gerginliği arttırmıştır (Nasırov, 2003, s. 4).

Sonuç olarak ABD, Sovyetler Birliği'nin sona ermesinden sonraki 10 yıl boyunca birliğin çekirdeği olan Rusya'yı küresel ekonomik, ticari ve finansal sisteme entegre etmeye çalışmıştır. Bu dönemde bir yandan yoksullaşan Rus halkının sosyo-kültürel yapısı erozyona uğratılırken, bir yandan da IMF ve Dünya Bankası tarafından borca sokulan Rusya'yı politik kontrole alma çabaları yoğunlaşmıştır. 2000 yılından itibaren iktidara gelen Putin, Sovyetlerin ardından Rusya'nın da dağıtılma ve Batının kontrolü altına alınma sürecini çabuk fark etmiştir. İktidarının ilk dört yılında karşı tarafı fazla ürkütmeden kontrollü bir şekilde, sürüklenişi durdurmayı başarmıştır. 2004 yılında başlayan ikinci başkanlık döneminde ise konjonktürel politik ve ekonomik gelişmelerden de yararlanarak karşı atağa

geçmiştir. Bugün gelinen noktada da Rusya; ekonomik, sosyal, askeri, teknolojik ve politik olarak ABD karşısında 1970’lerin “dehşet dengesi” olarak adlandırılan güç dengesini sağlamış gözükmektedir. ABD ise Rusya’nın yeniden yükselişi karşısında NATO ve ikili stratejik ilişkilerini kullanarak Rusya’nın yakın coğrafyasında askeri yığınak yapmaya çalışmaktadır (Tarakçı, 2006, s. 5).

4.4.1. Güç Dengesinden Asimetrik Düşmanlığa

Demir perde yıkıldığından beri Amerikalı ve Rus diplomatlar ülkeleri arasında, Soğuk Savaş husumetinin yerini alacak özel bir ilişki aramaktadırlar. Milli güvenlik hususu yeterince randıman vermemiştir. Grant T. Hammond’un da ifade ettiği gibi; “eski alışkanlıklar çok zor yok olmaktadır”. ABD için Yeni Rusya’nın 1989’dan bu yana sivil toplumsal yapısında oluşan değişiklikleri düzenlemeye çalıştığını görmekten çok, onun selefinin emperyalist hırslarına tevarüs ettiğini düşünmek daha kolaydır (Mikoyan, 2000, s. 38). NATO’nun genişlemesi, Yugoslavya’daki dengelerin korunması ve Çeçenistan’daki savaş gibi konular hususunda iki taraf işbirliğinden ziyade birbirlerinin hoşgörülerini aramışlardır. Rusya’nın zayıf kurumları ve sallantıdaki ekonomisinden dolayı iki ülke çok fazla ekonomik etkileşim içine girmemiştir. (Victor and Victor, 2003, s. 1).

Birleşik Devletlerin, Rusya’nın iç işlerindeki mevcut gelişmelerden ve dışarıdaki hareketlerinden doğan stratejik çıkarları söz konusudur. Doğu Avrupa’da ve ardından da Sovyetler Birliğinde komünizmin yıkılması Amerika’nın ulusal güvenliğini büyük ölçüde sağlamıştır. Sovyetler Birliği’nde komünistlerin yönetimi boyunca bu ülke Amerika’nın güvenliği için yegane azılı tehditti. Rusya’da komünist rejim dağıldığında ve yeni bir demokratik yönde rejim uygulandığında, Amerika’daki mevcut tehdit neredeyse bir gecede azalmıştır. Rusya’daki demokratik rejim değişikliği, Rusya’nın uluslararası davranışlarındaki derin değişikliğin başlıca sebebi değildir. Rusya’nın dış politika öncelikleri, Rusların kabiliyetlerinden daha fazla değişikliğe uğramıştır. Bunlarla beraber, Rusya’nın hala Amerika topraklarına ulaşabilecek binlerce nükleer füzesi vardır (McFaul, 2004, s. 11-12).

ABD, kendisini yok etmeye muktedir bir milletin tehdidi ile yıllar boyu karşı karşıya kaldıktan sonra Amerikan dış politika yapımcıları, Washington’un bir daha

bu çapta stratejik bir hasmın ortaya çıkmasına mücadele etmemesi gerektiği yönünde hemfikir olmuşlardır. Amerikalı uzmanların bu fikirleri de Rus dış politika uzmanlarının zihninde şu sorunun şekillenmesine neden olmuştur; “İsmi konulmamış tehdit Rusya mıdır?”. Ancak Amerikalı uzmanlar arasında da aslında bu düşmanın Rusya olup olamayacağı hakkında bir görüş birliği mevcut değildir. Zira pek çok resmi görevli ve gözlemci Moskova ile yapılacak bir işbirliğinin Amerikan çıkarlarına, onunla çatışmaktan daha çok hizmet edeceği görüşünü savunmuştur. Ancak diğer Rus düşmanı Amerikalıların “Bir düşmandan yoksun kalma sendromu” içinde oldukları görülmektedir. Onlar, demokratik, güvenilir ve davranış biçimi önceden bilinebilen bir Rusya’yı hayal etmenin mümkün olabileceğine inanmamaktadır (Mikoyan, 2000, s. 38).

11 Eylül 2001’den önce Başkan George W. Bush, Putin’le kişisel bir bağ kurmayı bir öncelik olarak belirlemiştir ancak Bush daha adayken, Anti-Balistik Füze Anlaşması’ndan çekilmeyi ve Rusya’nın çıkarlarından bağımsız bir Ulusal Füze Savunması kurmayı vaat etmiş ve Rusya dışındaki müttefikleriyle ilişkilerini sağlamlaştırmayı en acil dış politika gündemi yapmaya söz vermiştir (McFaul, 2004, s. 3). Oysa 11 Eylül’ün ardındaki baş döndürücü dönem boyunca ABD ve Rusya ilişkilerinde bazı pozitif hareketlenmeler meydana gelmiştir. Mayıs 2002’de iki Başkan, ABD-Rus Stratejik Saldırı Silahlarını Azaltma Anlaşmasını yani bir diğer ismiyle Moskova Antlaşmasını imzalamıştır. Bu kısa antlaşma, iki ülkenin de nükleer başlıklarını 31 Aralık 2012’ye kadar 1700 ile 2200 seviyesinde tutmasını gerektiriyordu. Aynı ay, NATO Başkanları Rime’de yeni bir NATO-Rusya Konseyi oluşturmak için Putin’le görüşmüştür. Bush yönetimi Tehdit Azaltıcı İşbirliği (Nunn-Lugar) programı için fonu kesme kararından da vazgeçmiştir (McFaul, 2004, s. 4). Ayrıca ABD; Irak’ta Rusya’nın ekonomik çıkarlarına saygı göstereceği işaretini vermiştir (Freedman, 2004, s. 64).

11 Eylül krizinin ardından Rusya’nın ABD’ye verdiği destek bir süre sonra Rusya’nın ABD ve Avrupa’dan birtakım beklentiler içerisine girmesine neden olmuştur. Rusya’nın bu beklentileri kısaca şunlar olmuştur (Köni ve Oğan, 2002, s. 8);

- SSCB döneminden kalan ve Rusya'nın Batı'ya ödemesi gereken borçların silinmesi,
- Batı sermayesinin Rusya ekonomisine yatırım yapması,
- ABD'nin Orta Asya'da ve Afganistan'da kalacağı sürenin sınırlandırılması,
- Terör karşıtı koalisyon içerisinde ABD ve Batı'nın sözü dinlenir stratejik partneri olmak arzusu,
- Afganistan'da Rusya'ya öncü rol verilmesi,
- ABD'nin Anti-Balistik Füze anlaşmasından tek taraflı çıkmaması,
- Gürcistan konusunda Rusya'nın isteklerinin karşılanması ve Orta Asya'dan sonra ABD'nin Güney Kafkasya'ya girmemesi,
- Çeçenistan konusunda Rusya'ya daha anlayışlı davranılması,
- AB ve ABD tarafından Rus ekonomisine Pazar ekonomisi tanınması,
- Rusya'ya NATO'nun karar mekanizmalarında da yer alacak tam üyeliğin sağlanması,
- Dünya Ticaret Örgütü'ne üyelik,
- G-7'ye üye olmak,
- NATO'nun doğruya doğru genişlemesinin durdurulması,
- Rusya'nın çelik ihracatına kota uygulanmaması,
- ABD ile başlatılan enerji diyalogu çerçevesinde Rus petrol şirketlerinin bu ülkeye büyük miktarda petrol satışı yapmaları.

Dolayısıyla Başkan Putin bu beklentilerinin karşılanması umuduyla iç politikada önemli riskler olarak terörizme karşı savaşta ABD'ye tam destek sağlamış ve Batı ile Avrasyacılık arasında bir eksene oturtulmaya çalışılan Rusya'nın yönü, 11 Eylül'den sonra Batı ile bütünleşmeye ve bu anlamda ABD ile müttefikliğe doğru çevrilmiştir. Hatta Ocak 2002'de Rusya Başbakanı, Moskova'yı ziyaret eden Irak Dışişleri Bakanı'nın görüşme talebini geri çevirerek SSCB döneminden beri en büyük hamisi olduğu Irak ile ilişkilerini de bu yeni balayına feda edecek duruma gelmiştir. Ancak Saddam Hüseyin rejimine karşı savaş açmanın gerekliliği konusundaki temel anlaşmazlık, terörizme karşı Amerikan-Rus birleşik cephesini güçlendirmemiştir. İlişkiler, Bush yönetimden yetkililerin, Rus firmalarının, Irak Silahlı Kuvvetlerine GPS karıştırıcı ekipman, anti tank füzeleri ve gece görüş dürbünleri sağlayarak BM müeyyidelerini ihlal ettiklerini söylemesi üzerine git gide bozulmuştur. Irak savaşı ile de ABD-Rus ilişkileri durağan ve sabit kalmıştır. Amerika dışındaki dünyanın en geniş nükleer silah deposuna sahip ve aynı zamanda dünyanın en geniş ülkesinin lideri ile olan Rusya ile zor ilişkiler, Amerikan ulusal çıkarlarına iyi hizmet etmemektedir (McFaul, 2004, s. 5).

Mayıs 2002 Kremlin zirvesinde ise Başkan Bush ve Putin ortak bir çalışmayla global enerji pazarındaki kararsızlığı azaltmaya ve Rus petrol endüstrisi gelirlerinin değerini arttırmaya karar vermişlerdir. Bundan hemen sonra Houston'da Amerika ve Rus petrol idarecileri arasında gerçekleşen ilk zirvede, Rus Enerji Bakanı İgor Yusufov bu hedefi tekrar yinelemiştir. Moskova'da özellikle yeni potansiyel petrol stratejileri medyada büyük bir ilgi uyandırmıştır ve politik spekülasyonlara yol açmıştır. Örneğin Rusya'nın önde gelen muhalefet partisi Yabloko'nun lideri Grigory Yavlinsky, Birleşik Devletler ve Rusya'nın isterlerse dünya petrol fiyatlarını belirleyen OPEC'i bile safdışı bırakabileceği iddiasında bulunmuştur. Ancak Irak işgalinin kötü sonucu dolayısıyla petrol fiyatlarındaki çöküş Washington ve Moskova arasındaki petrol stratejileri uyumsuzluğunu açıkça ortaya koymuştur. Rusya ekonomisini dinamik tutabilmek için yüksek petrol fiyatlarına ihtiyaç duyarken, ABD politikası düşen enerji giderlerinden büyük ölçüde fayda sağlamaktadır (Victor and Victor, 2003, s. 1).

Oysa Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra bile, Rusya dünyada Amerikan ulusal güvenlik çıkarlarını direk olarak ve hızlıca etkileyebilen büyük bir güçtür.

ABD'ye büyük bir nükleer saldırıda bulunabilecek tek ülkedir ve ABD'nin düşmanlarına kitle imha silahları sağlayabilecek (ve ayrıca bu tip silahların yayılmasını önleyebilecek) birkaç ülkeden birisidir. BM Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip daimi bir üye olması nedeniyle, yaşamsal bazı menfaatlerini sağlamak için BM veya diğer uluslararası kuruluşlarla çalışmak isteyen Amerikanın girişimlerini kolaylaştırabilir veya zorlaştırabilir. Dünya'nın en büyük hidrokarbon üreticisi ve ihracatçısı olması nedeniyle Rusya, Amerika ve müttefiklerine Ortadoğu ve OPEC dışındaki enerji kaynaklarını çeşitlendirme ve arttırma fırsatı tanımaktadır. Aynı zamanda ABD'nin ulusal güvenliği için kritik olan İran, Kuzey Kore gibi ülkelerle ilişki tesis etmiştir ve bunlar hakkında bilgi sahibidir. Avrasya'da ise Amerikan müttefiklerini iyi ya da kötü olarak etkileyebilecek bölgesel bir hegemonyadır (McFaul, 2004, s. 11).

Ayrıca Rusya, ABD ekonomisi için çok ciddi bir pazardır. Özellikle petrol teçhizatı, bilgisayar, uçak ve gıda maddeleri açısından ABD'nin Rusya'ya yıllık ihracatı 3 milyar dolar civarındadır. Üstelik Rusya'nın 1998'deki ekonomik krizde 200 milyar dolar civarındaki civarında olan gayri safi milli hasılası, 2003'de 400 milyar doların üzerine çıkmıştır. Petrol fiyatlarının artması milli gelirin daha da artmasına ve dolayısıyla Rusya'nın batılılar için küstürülmemesi gereken bir pazar olmasına neden olmaktadır. Hem Rusya, dünya petrol fiyatları seviyesinin makul ölçülerde tutulmasına hem de ABD'nin Ortadoğu ülkelerine bağımlılığının azaltılmasında iyi bir araç ve işbirlikçi konumdadır (Külebi, 2004, s. 15).

Bu nedenlerden ötürü ABD, Rusya'nın desteği veya sessiz kalmasıyla kendi çıkarlarını etkili bir şekilde gerçekleştirdiği sürece Rusları "ortak" saymışlar ancak Moskova, kendi menfaatlerini daha kararlılıkla takibe başlayınca ilişkiler düşmanca olmuştur (Mikoyan, 2000, s. 38). Bu durum somut olarak, 2001 ve 2003'lerin başı arasında Rusya-Batı ilişkilerinde nazik ve ihtiyatlı bir tavır hakimken bu durumun tamamen aksine 2003'lerin ortalarından 2004'lerin başı boyunca ilişkilerde karşılıklı yüzleşmenin hakim rol oynamasında da görülmektedir. 26 Ocak 2004 tarihinde Izvestia adlı bir Rus gazetesinin ön sayfasında yayınlanan ve alışık olunmayan tarzda yazılmış kritik bir mektupta ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell; Rusya'nın demokrasi ile ilgili taahhütünü gündeme getirmiştir ve Rusya'da politik gücün henüz

daha tam olarak kanunlara bağılı olmadığını ifade etmiştir (Strategic Survey, 2004, s. 117).

Rusya'nın anti demokratik davranışları aynı zamanda kendisinin batı orijinli çok uluslu kuruluşlara dahil olmasını geciktirmektedir. Rusya'nın demokrasiye geçme vaadindeki belirsizlik AB ile NATO ilişkilerini kısmen gerginleştirmektedir. Batıda kimileri hala Rusya'nın G8'e üye olmayı hak edip etmediğini sorgulamaktadır. Rusya "normal" bir demokrasiye sahip olmadıkça batının güvenilir bir arkadaşı ve "normal" bir Avrupa ülkesi olamamaktadır. Aynı şekilde Rus liderleri, batılı kulüplere katılmayı düşünmezlerse bu kulüplere üyelik kriterlerini takip etmeye daha az ilgili olurlar ve BDT gibi kendi kulüplerini oluşturma ve güçlendirmeye odaklanırlar. Doğu ile Batı arasındaki bu yeni ayırım hiçbir tarafa hizmet etmemektedir (McFaul, 2004, s. 12).

Dolayısıyla ABD ve Rusya arasındaki mevcut anlaşmazlıkları arttırabilecek çok sayıda neden vardır. Bu sebeplerin sadece bir araya gelmesi bile Rusya'nın Batı - özellikle de ABD- ile entegrasyonuna engel olacak mahiyettedir. Bu anlamda Rusya'nın Batıyla tam bir entegrasyonu olanaksızdır. Bu bakış açısı, Rusya'nın NATO'ya olduğu kadar AB'ye üyeliği konusunda da iyimser öngörülerde bulunulmasını mümkün kılmamaktadır. Elbette, Rusya'nın NATO ve AB'ye girişi yönünde bazı fikirler ileri sürülmektedir. Mart 2000'de Rusya Başkanı Putin'in Rusya'nın NATO'ya katılmaya hazır olduğu hakkındaki beyanatından sonra, ABD Eski Başkanı Bill Clinton, Portekiz'de yapılan ABD-AB Zirvesi'nde Rusya'nın NATO ve AB'ye girişi konusunda kapıların kapanmaması gerektiğini söylemiştir. Fakat bu yönde ciddi bir adım da atılmamıştır ki Putin'in "Rusya'nın NATO'da beklenmediği" yönündeki açıklaması da tesadüf değildir (Nasırov, 2003, s. 4).

Öte yandan Mayıs 2000'de AB Dönem Başkanı Romano Prodi, topraklarının çoğu Asya'da olan ve kültürü Avrupa ülkelerinden farklı ve kendi gelenekleri olan Rusya'nın AB yapısına dahil edilmesinin çok karmaşık (aslında olanaksız) bir konu olduğunu söylemiştir. Rusya'nın NATO ile ilişkilerinin sınırları ise Mayıs 1997'de Paris'te ve Mayıs 2000'de Roma'da imzalanan anlaşmalar tarafından sağlanmıştır. İlkinde, Ortak Daimi Konsey kurulmuş, ikincisinde ise "Yirmiler Komitesi'nin" temeli atılmıştır. Ancak, her iki durumda da Rusya'nın NATO'nun

herhangi bir sürecini etkileme fırsatı yoktur. En azından, Rusya'nın bu organizasyonun kararlarının herhangi birini veto etme hakkı yoktur. Çok önemli eski bir devletin varisi olan Rusya daha çok bir Asya devletidir ve ABD ve Batı ittifakının lider devletlerinin çıkarlarıyla uyuşmayan parametreleri vardır (Nasırov, 2003, s. 4).

Ayrıca Rus politikacıları, iktisatçıları ve askeri kesimi de Amerikan sendromuna yakalanmıştır. Zira Moskova'nın Avrupa ve Çin'e yönelik politikaları, Washington'a bir şeyler kanıtlamak üzerine kurgulanmıştır. Geçen on yılda Rusya ve ABD'nin her ikisinin de karşı ülkenin kamuoyundaki imajı oldukça bozulmuştur. Rusların önemli bir kısmı Washington'un uyguladığı dış politikanın saldırgan, hegemonyacı ve düşmanca olduğunu düşünmektedir. Keza Amerikalılar da hem Çeçenistan Savaşı'na hem de toplumsal yolsuzluk ve Rus mafyası bağlamında toplumsal anlamda Rusya'ya karşı olumsuz görüşlere sahiplerdir (Trenin, 2001, s. 288).

Örneğin ABD Milli Güvenlik Eski Danışmanı Zbigniew Brzezinski, Rusya'yı sanki Sovyet döneminden bu yana hiç bir şey değişmemiş gibi değerlendirmektedir. Hatta o, ülkeyi Rusya, Sibiry ve Uzakdoğu Cumhuriyeti olarak üçe bölecek bir plan teklif etmektedir. Rusların saldırgan tavırlarının devam ettiğine örnek olarak da Çeçenistan'daki 1995-1996 Savaşı'nı ve Rusya'nın Baltık ülkelerinde yaşayan Ruslarla ilgili 1991'den beri yaptığı beyanlarını göstermektedir (Brzezinski, 1997, s. 56). Öte yandan tarihçi Richard Pipes da Moskova'nın 1990 tarihli Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nı (AKKA) ihlal ederek ülkenin güney kesiminde kuvvetlerini arttırmasına müsaade edilmemesi fikrini savunmaktadır (Pipes, 1997, s. 77-78). Her iki düşünür de Rusya hakkında yorumda bulunurken çifte standart uygulamaktadır. Zira Rusya, büyük çoğunluğu Baltık ülkelerinde olmak üzere sınırları dışında yaşayan vatandaşlarının haklarını korumaktan mahrum edilirken, ABD vatandaşlarını kuvvet kullanarak korumakta kendini haklı görmektedir. Aynı zamanda Pipes da NATO'nun, Soğuk Savaş sonrasında Doğu Avrupa ülkeleri ordularını kendi askeri etki alanına doğru çekerken bugün bir tek Varşova Paktı Ordusunun dahi Rus konvansiyonel kuvvetlerinin yanında olmadığını göz ardı etmektedir (Mikoyan, 2000, s. 39).

Öte yandan Rusya'nın özellikle 11 Eylül sonrasında ABD ile kurduğu stratejik ittifaktan elde ettiği bazı kazanımlar da bulunmaktadır. Rusya'nın bu kazanımları ise kısaca şunlardır (Köni ve Oğan, 2002, s. 9);

- Rusya, G-7'nin sekizinci üyesi olmuştur.
- AB ve ABD tarafından Rus ekonomisine Pazar ekonomisi statüsü tanınmıştır.
- Karar alma mekanizması dışında kalsa bile NATO'nun 20. üyesi olmuştur.
- Dünya Ticaret Örgütü'ne girişinin Batı tarafından destekleneceği sözü alınmıştır.
- Batı toplumuna biraz daha yaklaşarak Batı camiası içinde belli bir prestij sahibi olmuştur.
- Çeçenistan konusunda 11 Eylül sonrasındaki ilk altı ay içerisinde Batı, Rusya'nın bu konudaki hareketlerini anlayışla karşıladığını ifade etmiştir.
- İran, Irak ve Kuzey Kore ile önemli ekonomik ve ticari anlaşmalar imzalanmıştır.

Ancak Rusya, ABD'ye terörle mücadele konusunda verdiği destek karşılığında Batı'dan büyük bir beklenti içerisine girmiştir ve bu beklentilerinin yukarıda ifade edildiği şekliyle bir kısmı karşılanmışsa da büyük bir kısmı karşılanmamıştır. Bu bağlamda 11 Eylül sonrası Rusya'nın kayıplarını şu şekilde özetlemek mümkündür (Köni ve Oğan, 2002, s. 9);

- ABD, 1972 tarihli ABM Anlaşmasından tek taraflı çekilmiştir.
- Dış borçların silinmesi ve yeni krediler konusunda Rusya'nın beklentileri karşılanmamıştır ve Rus ekonomisine yabancı yatırımlar istenilen miktarda çekilememiştir.

- ABD, Orta Asya'da ve Afganistan'da kalıcı olabileceği yönünde çabalar içerisine girmiştir.
- Terör karşıtı koalisyon içerisinde ABD ve Batı'nın sözü dinlenir stratejik partneri olmak arzusu gerçekleşmemiştir.
- Afganistan'da Rusya 11 Eylül öncesinden bile daha geri bir pozisyona itilmiştir.
- Gürcistan konusunda Rusya'nın istekleri karşılanmamış ve Gürcistan ABD tarafından desteklenerek Rusya'nın karşısına çıkarılmış, Orta Asya'dan sonra Kafkasya da hızla ABD etkisine girmeye başlamıştır.
- Çeçenistan sorununda Batı'nın 11 Eylül'ün ardından ilk altı ayda göstermiş olduğu tarafsızlık politikasından vazgeçilerek bu konu yeniden uluslararası gündeme taşınmıştır.
- NATO'nun doğuya doğru genişlemesi durdurulamamıştır.
- Rusya'nın DTÖ'ye üyeliği konusunda aktif destek verilmemiş ve bu konu uzun bir sürece yayılmıştır.
- Çelik ihracatında Rusya'nın beklediği kotalar kaldırılmamıştır.
- Enerji işbirliğinden beklenen bulunamamış, ABD'ye yönelik büyük miktarda petrol satışı gerçekleştirilememiştir.

Sonuç olarak Putin, Batı'dan özellikle ekonomik alanda yeterince ilgi göremediğini ve hatta Batı'ya verdiği desteklerin de karşılıksız kaldığını düşünerek ABD ile yaşadığı balayına bir son vermiş ve güçlenen ekonomisinin de yardımıyla ABD'nin yakın çevresinde izlediği aktif politikalara karşı hamleler geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda Putin, ABD'nin uluslararası sistemde tek hegemon güç olmasını engelleyebilmek için Çin ve İran ilişkilerini iyi bir seviyede tutmaya çalışmakta, AB ile olan ilişkilerini de "enerji temini" adı altında geliştirmeye

çalışmaktadır. Keza Putin, 10 Şubat 2007’de 43. Münih Güvenlik Konferansı’nda yaptığı konuşmasında ABD’nin küresel üstünlüğüne karşı oldukça sert açıklamalarda bulunmuştur. Putin uluslararası sistemin durumunu şu şekilde ifade etmiştir (http://www.tsk.mil.tr/diger_konular/putin_konusma.htm, 06.05.2007) ;

“...Yalnızca yirmi yıl önce, dünya ideolojik ve ekonomik açıdan bölünmüş durumdaydı ve küresel güvenliği sağlayan şey iki süper gücün devasa stratejik potansiyeliydi. Bu küresel rekabet, uluslararası toplum ve dünyanın gündemine en sert ekonomik ve sosyal sorunları getirmiştir. Ve, her savaşta olduğu gibi, Soğuk Savaş bize patlamamış bombalar bırakmıştır; bunu sembolik olarak söylüyorum. Burada kastettiğim, ideolojik düşünce kalıpları, çifte standartlar ve Soğuk Savaş bloguna özgü düşünce biçiminin diğer yansımalarıdır. Soğuk Savaş sonrasında öngörülen tek kutuplu dünya da kendini gerçekleştirememiştir. İnsanlık tarihi elbette tek kutuplu dönemler geçirmiştir ve dünya liderliğini elde etme arzularına şahitlik etmiştir. Fakat, dünya tarihinde ne olmamıştır ki? Ancak, tek kutuplu dünya nedir? Bunu ne kadar süslerseniz süsleyin, netice itibariyle tek tip durum, tek erk, tek güç merkezi, tek efendi anlamına gelir. Tek egemenin, tek efendinin olduğu bir dünya demektir. Sonuç olarak, bu durum sadece sistemin içindekiler için değil, aynı zamanda egemenliği elinde bulunduran için de ölümcüldür, çünkü onu içeriden yıkar. Ve bunun demokrasiyle kesinlikle hiçbir ortak noktası yoktur. Çünkü, bildiğiniz gibi, demokrasi azınlığın menfaat ve fikirleri ışığında, çoğunluğun iktidarı demektir. Rusya olarak, bize birileri hep demokrasiyi öğretiyor. Fakat her nedense, bize demokrasiyi öğretenler, kendileri öğrenmek istemiyor. Günümüz dünyasında, tek kutuplu dünyanın kabul edilemez olmasının yanı sıra, aynı zamanda imkansız olduğu kanaatindeyim. Ve bunun tek sebebi, günümüz dünyasında tekil liderliğin varlığı halinde, askeri, siyasi ve ekonomik kaynakların yetersiz kalacak olması değildir. Bundan daha önemlisi, model bizatihi kendisi kusurludur, çünkü esası gereği modern uygarlık için ahlaki bir temel yoktur ve olamaz...”

Putin’in bu konuşması Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Moskova’nın yeniden küresel politikada “oyun kurucu” olarak rol almak istediğine ilişkin yorumların yapılmasına neden olmuştur. Aynı zamanda Putin’in bu eleştirisi Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra ABD’ye karşı yöneltilmiş en ağır eleştirilerden biridir (Koçer, 2007).

İki ülke arasında yakın dönemde yaşanan en önemli gelişme ise ABD’nin İran ve Kuzey Kore gibi ülkelere karşı Polonya ve Çek Cumhuriyeti’ne füze savunma sistemi kurmayı planladığını açıklamış olmasıdır. ABD, Rusya’nın bu durumdan endişe duymaması gerektiğini belirtse de Moskova bu füzelerin kendisine yönelik

olduğunu düşünmektedir. Rusya, önceleri savunma sisteminin Türkiye'ye kurulmasını istemiş sonra da Doğu Avrupa'ya füze savunma sistemleri kurulmaması karşılığında ABD'ye Azerbaycan'da bulunan Rus Gebele radar istasyonunu birlikte kullanmayı teklif etmiştir. ABD'nin bu tür hamlelerinden tehdit algılayan Rusya askeri gücünü maksimize edebilmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerden en önemlisi St. Petersburg yakınlarında erken uyarı radar istasyonunun kurulmuş olmasıdır. Kısa sürede tamamlanan radar istasyonu Kuzey Kutbu'ndan Kuzey Afrika'ya kadar geniş bir alanı gözetleyebilmektedir. Letonya'da bulunan istasyonun kapatılması üzerine inşa edilen istasyonun bir benzeri de Rusya'nın güneyinde yer alan Armavir bölgesinde inşa edilmektedir (Akkan, 2007).

Ayrıca Rusya Ağustos 2007'de Tu-95 bombardıman uçakları ile Pasifik okyanusunu geçerek Guam adasında bulunan ABD askeri üssüne birkaç yüz km yaklaşmıştır. Böylelikle Rusya Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana ilk defa stratejik savaş uçaklarını uzun mesafeli bir göreve göndermiştir. Rusya'nın gerçekleştirdiği bir diğer önemli gelişme ise 2 Ağustos 2007'de Kuzey Kutbu'ndaki buzulları kırarak 4 bin 200 km denizin altına inmiş olmasıdır. Böylelikle buzulların binlerce km altına inen Moskova denizlerde olan gücünü bir kez göstermiştir. Üstelik Rusya Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Vladimir Masorin, Suriye'de bulunan eski üslerin yeniden kullanıma açılarak Rus donanmasının Akdeniz'e inmesini istemiştir (Akkan, 2007). Böylelikle Ruslar ABD'nin süper güç konumuna karşı Rusya'nın da güçlü bir devlet olarak sistemde varolduğunu göstermeye çalışmaktadır.

4.4.2. ABD'nin Rusya'yı Çevreleme Stratejisi

4.4.2.1. "Büyük Ortadoğu Projesi"nin Rusya Tarafından Algılanışı

ABD'nin Orta Asya'da varlığı 1990'ların ortalarında bölge ülkeleri ile güvenlik alanında oluşturduğu işbirliği ile gerçekleşmiştir. Başta Özbekistan olmak üzere Orta Asya Cumhuriyetleri'nden birçoğu bağımsızlık, güvenlik ve ekonomik kalkınmalarının tam olarak sağlanabilmesinin Amerika'nın bölgedeki varlığı ile mümkün olabileceğine inanmaktaydı. Ancak 1990'lı yıllar boyunca ekonomik kalkınmayı sağlayamayan bu cumhuriyetler insan hakları ihlalleri ve otoriter rejimleri nedeniyle özellikle Başkan Clinton döneminde Batı'nın eleştirisine maruz

kalmışlardır. Bu nedenle de bu cumhuriyetler zaman zaman Rusya, İran veya Çin'e yönelmişlerdir (Cornell, 2002, s. 330).

ABD'nin tam anlamıyla Türkistan coğrafyasına yerleşmesi ise Afganistan Operasyonu ile gerçekleşmiştir. Operasyonun ardındaki ilk 24 ayda Washington, bölgede aktif bir güvenlik stratejisi izleyerek başta Rusya olmak üzere Çin ve diğer rakiplerini tedirgin etmiştir. Taraflar arasında başlayan mücadelede Rusya'nın Çin ile ŞİÖ çerçevesinde işbirliği geliştirmesi denge kurma siyaseti olarak algılanmıştır. 6-12 Ağustos 2003 tarihlerinde ŞİÖ bünyesinde ilk askeri tatbikatın gerçekleştirilmesi de ABD'ye yönelik bir mesaj olarak değerlendirilmiştir (Kıraç, 2006a, s. 7).

Üstelik ABD, bir yandan Afganistan ve Irak'ta işgalde bulunurken diğer yandan da bu işgallerinin uzantılarını bütünleyen bir proje ortaya atarak küresel konumunu yerleşik kılmaya çalışmaktadır. Büyük veya diğer ifade tarzıyla Genişletilmiş Ortadoğu vurgusuyla ortaya atılan bu proje coğrafi olarak Avrasya'nın kalbini oluşturmaktadır. Proje; Karadeniz, Akdeniz, Hazar, Kafkaslar, Balkanlar, Orta Asya, Basra Körfezi ve Kuzey Afrika'yı kapsamaktadır. Bu haliyle de Avrasyalı büyük güçlerin hareket alanına yönelmekte ve yaşam alanlarını daraltmaktadır. ABD'nin "yeni imparatorluk stratejisine" göre; Avrasya jeopolitiğinin omurgasını oluşturan Fas'tan Çin sınırına kadar uzanan geniş coğrafi alan, Büyük Ortadoğu Projesi'nin (BOP) "mekansal özelleştirme seferi" marifetiyle "tek Pazar haline gelmelidir ama parçaları da küçük olmalıdır". Yani bölgede federatif bölgeler ile küçük devletçikler yaratılmalıdır (Hacısalihoglu, 2004, s. 6).

ABD'nin, BOP'un uzantısı olarak ortaya attığı "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi" de temelde bir Amerikan Avrasyacılığı'nı hedef almaktadır. Amerika, bugün stratejisini "karasal güç" kavramına döndürerek ve kontrol altında tuttuğu Anglosakson denizci medeniyetini Avrasya üzerinden kara hakimiyeti teorisiyle destekleyerek tek süper güç olma olgusunu perçinlemeye çalışmaktadır (Külebi, 2006b, s. 16). BOP ve NATO'nun genişlemesi birlikte düşünüldüğünde Rusya, Soğuk Savaş döneminin ardından kendisinin çevrelendiğini düşünmektedir. ABD'nin yeni atacağı adımlarda BOP'un yanı sıra NATO'nun da işin içine dahil edilmesi Rusya'nın NATO ile yeni krizler yaşamasına neden olabilecek mahiyettedir (Kök, 2007, s. 98).

ABD ile yaşanan cepheleşme bu noktada bir realiteye dönüşmekte ve eski Sovyet mekanının bir bölümü bu gergin rekabetin çatışma alanı olmaktadır. Yevgeni Primakov'un çok kutuplu dünya doktrini, güç dengesi oluşturulmasını ve Amerika'yla işbirliğinin yerine rekabeti öngörmektedir. Rusya'nın yönetim çevrelerinde bu doktrin büyük ilgi görüyor olsa da aslında bu model Moskova için oldukça dezavantajlı bir seçenektir. Rusya'nın yakın gelecekte Pax-Amerikana'nın karşı kutbu rolünü üstlenme olanağı pek mümkün değildir. Bu noktada Rusya'nın Amerika'yı kısmen de olsa dengeleme esasına dayanan politik doktrinini gerçekleştirmesi diğer devletlerle ittifakı ile mümkündür (Trenin, 2001, s. 293).

Amerikan sisteminin dışındaki ittifakın lider ülkesi ise Çin'dir. Çin-Rus ittifakı ise Rusya'yı Çin'e bağımlı hale getirebilir. Bu noktada da Washington'a bağımlı olmak istemeyen Moskova, Pekin'in yardımcısı olmaktadır. Ancak Moskova, Çin ile olan yaklaşık 4500 km'lik ortak sınırı göz önünde bulundurarak Hindistan'ı da üçüncü ülke olarak düşünmüştür. Bu üçgende Moskova, Çin ile Hindistan arasında sürekli arabuluculuk yaparak açığı gidermeye çalışmaktadır. Ancak Rusya'nın bu "jeopolitik önleme ve karşılıklı denge" politikası, Amerikan karşıtlığı anlamına gelmektedir. Oysa Çin, Japonya ve Hindistan Rusya için Amerikan karşıtı ittifakın üyeleri gibi değil, tek başlarına önemli ülkeler olmalıdır (Trenin, 2001, s. 293-294).

4.4.2.2. Orta Asya'daki Amerikan Üslerinin Rusya Tarafından Yorumlanması

11 Eylül'de gerçekleştirilen terörist eylemler bir yandan ABD'nin terörle mücadele söylemi adı altında dünyanın çeşitli bölgelerine askeri operasyonlar düzenlemesine imkan verirken diğer yandan da bir çok ülke ile ilişkilerini geliştirmesine neden olmuştur. ABD, Afganistan'da El Kaide'ye ve ona destek veren Taliban rejimine karşı sürdürdüğü operasyonlar için ilk etapta Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan hava sahalarını kullanmaya başlamış, arkasından da Özbekistan'ın Termiz ve Hanabad, Kırgızistan'ın Manas ve Tacikistan'ın Kulyab, Kurgan-Tyube ve Hokand havaalanları Amerikan ve İngiliz uçaklarına açılmıştır. Kırgızistan'a 3000, Özbekistan'a 1000 Amerikan askeri yerleştirilirken Kazakistan'la yapılan anlaşma gereği Amerikan savaş uçakları acil durumlarda Almatı havaalanına inme hakkını elde etmiştir. Böylelikle bölgeye gelmeye istekli

Amerikan birlikleri 2001 sonundan itibaren terörle mücadele söylemi altında Orta Asya'ya girerek ABD'nin askeri açılımını başlatmışlardır. Bu durum Rusya'nın geçici onayı ve bölge ülkelerinin işbirliğine yanaşmaları ile kolaylıkla gerçekleşmiştir (Erhan, 2005, s. 35-36).

ABD'nin, Orta Asya ülkelerinde elde ettiği askeri kazanımlar şunlardır (Dumanlı, 2006, s. 6.);

- Kırgızistan'da Manas üssü ve eğitim birliği anlaşması,
- Özbekistan'da Kansi Hanabat (K2) üssü (Mayıs 2005'deki Andican olaylarından sonra boşaltılmıştır).
- Kazakistan'da Savunma İşbirliği Anlaşması, tüm hava sahası kullanımı, Alma Ata hava alanının acil durumlarda kullanımı, Hazar kıyısında ortak eğitim tesisi,
- Türkmenistan'da Askeri Eğitim Anlaşması, insani maksatlı uçuşlarda hava sahasının kullanımı ve havada yakıt ikmali,
- Tacikistan'da Terörizme Karşı İşbirliği Anlaşması, Duşanbe hava alanının yakıt ikmali için kullanılması,
- Afganistan'da askeri güç bulundurma ve iki büyük üs (Bargam ve Kandahar),
- Pakistan'da üç büyük üs.

Rusya'nın "Yakın Çevresinde Uzak Misafirler" olan ABD'nin bir yandan Rusya'nın dış politika ve milli güvenlik konseptlerinde oldukça önemli bir yer tutan "Yakın Çevre" politikasını adeta ortadan kaldırarak Orta Asya ülkelerinde peş peşe askeri üsler edinmesi, diğer yandan da Afganistan ile alakası olmayan ve Hazar petrolünün geçiş güzergahı olan Gürcistan'a askeri yardım ve teknik personel yardımını arttırmaya başlaması, Rusya'nın alternatif politikalar geliştirilmesi yönündeki çabalarını hızlandırmıştır. Zira ABD, Orta Asya'ya yerleşmekle Rus

jeopolitik menfaatlerine çok büyük zarar vermiş olmasına rağmen Başkan Putin Batı'yla başlatmış olduğu işbirliğinin zarar görmemesi için buna fazla ses çıkarmamıştır (Köni ve Oğan, 2002, s. 6).

Ancak Rus liderler gittikçe artan bir şekilde, bu duruma kuşku ile bakmakta ve ABD'nin bu bölgede kalıcı bir askeri üs kurmaya istekli olmadığına dair verdiği taahhüdün inanırlılığını sorgulamaktadır. Rusya, ABD ve İngiltere'nin Irak'taki askeri hareketına ve hatta Mart 2003 müdahalesine karşı BM Güvenlik Konseyi'nde Fransa ve Almanya ile yaptıkları ittifaka da son derece eleştirel yaklaşmaktadır. Rusya ayrıca Amerika'nın demokrasiyi saldırgan bir şekilde geliştirmeye çalışan BOP'a da Orta Asya'dan İran'a Rus sınırlarına yakın bölgelerde muhtemelen daha büyük bir istikrarsızlıkla sonuçlanacak olması açısından kaygı ile bakmaktadır (Strategic Survey, 2004, s. 117).

Orta Asya'ya yerleşen bir ABD, Rusya'nın sadece jeopolitik menfaatlerine zarar verebilir. Fakat Kafkasya'da yerleşik bir ABD başta Çeçenistan olmak üzere tüm Kuzey Kafkasya'yı etkileyebilecek ve bu etkileşim Rusya'nın en çok korktuğu husus olan "parçalanma" tehlikesini yeniden gündeme getirebilecektir veya bu durum Rusya için bir parçalanma tehlikesi getirmese bile Başkan Putin'in içeride en çok başını ağrıtan Çeçenistan sorununun daha da uzamasına sebep olabilecektir. Diğer yandan Orta Asya'da sadece askeri üslere yerleşmekle yetinen ABD askerlerinin, Gürcistan'da operasyonlara katılacağı yönünde basında haberlerin çoğalmaya başlaması Rusya'yı ciddi bir şekilde rahatsız etmeye başlamıştır. Üstelik Rusya'nın Gürcistan sınırındaki Pankisi Vadisi'nde Çeçenlere yönelik başlatmak istediği operasyona ABD'nin ve ondan güç alan Gürcistan'ın şiddetle karşı çıkması, Rusya'nın ABD ile müttefikliği yeniden değerlendirmesine sebep olmuştur (Köni ve Oğan, 2002, s. 6).

Rusya bu noktada Orta Asya'da yeniden güvenlik bölgesi oluşturma gayreti göstermektedir. Bu politikasının belirgin bir örneği ise Ekim 2003'te Kırgızistan'ın Kant kentinde yeni açılan hava üssüdür. Bu SSCB'nin dağılmasından bu yana açılan ilk yeni hava üssüdür ve yaklaşık 500 Rus askeriyle 20 uçak barındırmaktadır. Üssün görünüşteki amacı Orta Asya ülkelerine karadan yapılacak baskınlara karşı yapılacak özel operasyonlar yapmak için özel bir üs olarak hizmet vermektir. Rus askeri heyeti

bu üssün stratejik amacının Ortak Güvenlik Anlaşması (OGA) çerçevesinde çevik gücü için hava desteği sağlamak olduğunu ve bu gücün bir parçası olduğunu belirtmektedir. Oysaki Kant'ta konuşlanan uçaklar, Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de bulunan Rus avcı uçaklarıyla birleşince daha geniş bir kapasiteye sahip olmaktadır; hava saldırılarını püskürtebilir, asker taşıyan kargo uçaklarına eşlik edebilir ve Afganistan ve Pakistan'da bulunan hedefleri vurabilirler. Üs, yapı ve personel bakımından Ural Hava Kuvvetleri ve Ekaterinburg'da konuşlanan Hava Savunma Ordusu'nun bir parçasıdır. Bu noktada özellikle Afganistan savaşında batılı güçler tarafından kullanılan Kırgızistan'ın Manas kentindeki yeni koalisyon üslerine yakınlığı göz önüne alınırsa Kant üssünün kurulması kararının ardında daha geniş çapta jeopolitik hedeflerin olması olasıdır (Allison, 2004, s. 287).

Öte yandan Putin ile Bakiyev arasında 24 Nisan 2006'da yapılan görüşmenin ardından iki ülke liderinin açıklamaları da oldukça ilgi çekicidir. Putin; "Kırgızistan'daki önceliğimiz buradaki üssümüzü geliştirmektir. Bu konuyla ciddi bir şekilde ilgileniyoruz ve çalışmalarımızı sürdürüyoruz" şeklinde bir açıklama yaparken, Bakiyev; "Ülkemizde bulunan Rus üssü sadece Kırgızistan'daki değil, Orta Asya'daki güvenliğin ve istikrarın sağlanmasına da katkıda bulunuyor" şeklinde bir yorumda bulunmuştur. Üstelik Rusya Kant üssü için bir peni bile ödememektedir. Oysa Bişkek yönetimi ABD'nin Ganci üssü için bugüne kadar ödenen yaklaşık 2 milyon dolar olan kira bedelini anlaşma yenilenirse 207 milyon dolara yükselteceğini belirtmiştir. Bakiyev, fiyat artırımını ile ilgili olarak "Biz bu tür faaliyetleri ve askeri konuşlanmaları bedavaya tahsis edecek kadar zengin bir ülke değiliz" şeklinde bir açıklama yapmıştır ve Rus üssü ile ilgili ücret talep edilmemesine ilişkin olarak da "Rus üssü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü bünyesinde faaliyet gösterdiği ve Kırgızistan'da bu örgütün bir üyesi olduğu için bir ücret talep etmemiz söz konusu değildir. Ayrıca Kant'taki havaalanının geliştirilmesi için yapılan altyapı yatırımlarını da birçok kişiye iş imkanı yaratan önemli bir yatırım olarak değerlendirebiliriz" şeklinde bir yorum yapmıştır (Kıraç, 2006a, s. 7).

Rusya, Tacikistan'da ise 5500 askerden oluşan 201'inci tümen ve büyük bölümü Rus subayları ve askerlerinden oluşan bir sınır koruma alayı gibi önemli bir gücü komuta etmektedir. 201'inci tümene resmi bir askeri üs statüsü kazandırmaya yönelik müzakerelerin kesintiye uğramasının ardından görüşmeler 2003'te yeniden

başlamıştır (Nisan 1999'da konuya ilişkin olarak prensipte anlaşılmıştır). Rusya'nın bu üssün uzun süreli varlığını teminat altına alma gayreti, Kazakistan ve Özbekistan'daki koalisyon üssü örneklerinin arından Tacikistan'a da askeri nüfuzunu yayma arayışında olduğu spekülasyonlarının büyümesiyle yeniden canlanmıştır. Putin zayıf da olsa Afganistan'daki İslami militanların yeniden gruplaşması tehlikesine karşı bir Rus üssünün gerekli olduğunu iddia etmektedir. Rus idari kaynakları da bir adım daha ileri giderek Moskova'nın sadece Afganistan değil, Kırgızistan ve Özbekistan'da da olası istikrarsızlıktan endişeli olduğunu belirtmektedir (Allison, 2004, s. 287). Bazı analizciler ABD'nin Özbekistan'daki Kansi Hanabat Üssü'ne karşı hamle olarak Rusya'nın Kırgızistan Kant üssünü açmasını o dönem için Orta Asya'da batılı çıkarların destekçisi olarak görülen Özbekistan'a karşı Rusya'nın politik oyununun bir parçası olabileceğine dikkat çekmişlerdir. Oysa Mayıs 2005'teki Andican Olaylarının ardından Özbekistan'da bulunan bu ABD üssü kapatılmıştır. Özbekistan'ın bu dönemden sonra yüzünü tekrar Rusya'ya döndüğüne ilişkin yorumlar yapılmaktadır.

Öte yandan Rusya, Kazakistan ile işbirliğini de arttırmaktadır. Zira Rusya, Kazak topraklarında bulunan çok sayıdaki stratejik askeri biriminin şartları ve statüsü konusunda anlaşmış durumdadır (Örneğin Sary-Shagan test alanı, Engels hava üssü ve Kapustin Yar test alanı). Ocak 2004'te ise Putin ve Nazarbayev, Rusya'nın uzay fırlatma işlemlerinin % 70'inin yer aldığı Baykonur uzay üssünün kullanımının 2050'ye kadar uzatılmasında anlaşmıştır. Ayrıca, Kazakistan'ın Rusya'dan savunma amaçlı silah alımı ve “iki ülke çıkarlarının söz konusu olması halinde askeri birliklerin müşterek kullanımı” konularında karşılıklı askeri operasyonların güçlendirilmesi mutabakatına varmışlardır (Allison, 2004, s. 288).

Rusya, BDT'nin askeri kanadını oluşturan Kolektif Güvenlik Anlaşması çerçevesinde askeri tatbikatlar yaparak, terörizme karşı ikili ve çok taraflı işbirliği anlaşmaları gerçekleştirerek ve Orta Asya devletlerinde askeri üsler kazanarak 2001 yılından itibaren bölgeye yerleşen ABD'yi sıkıştırmış ve ona meydan okuyarak bölgeye tekrar yerleşmeye çalışmıştır. Ayrıca ulusal güvenliğine tehdit olarak tanımladığı terörizmin, uyuşturucu kaçakçılığının, nükleer ve biyolojik silahların ve yasadışı göçlerin yayılmasını kendi sınırları ötesinden önlemeye çalışmıştır. Rusya, ABD'ye Orta Asya bölgesinde “de facto savaşa hazır” olduğunu göstermiştir.

Tacikistan'daki "özel görev" statülü birliğini 17 Ekim 2004'te askeri üsse dönüştürerek de Türkistan oyununun dışında kalmayacağını göstermiştir (Veliev, 2005, s. 14).

Sonuç olarak Rusya, ABD'nin Türkistan coğrafyasındaki yerleşimine karşı hamle olarak önce 23 Ekim 2003 tarihinde Kırgızistan Kant'ta, sonra da 17 Ekim 2004'te Tacikistan'da bir askeri üs açarak ABD ile giriştiği yarışta eşitliği sağlamaya çalışmıştır. ABD'nin Özbekistan'daki üssünü yitirmesinin ardından diğer bölgelerden de iyi haberlerin gelmemesi bölgede yaşanan mücadelenin Moskova lehine bozulmaya başladığını göstermektedir. Zira Kırgızistan'da devrim ile başlayan süreçten kazançlı çıkacağını düşünen ABD, Ganci üssü ile ilgili sıkıntılar yaşamaktadır. ABD, yaklaşık olarak son 1 yıldır Türkistan coğrafyasında sıkıntı yaşamaktadır. Daha önce kısık sesle ve sadece Moskova tarafından dile getirilen Orta Asya'daki ABD konuşlanması artık yerel yöneticiler tarafından da sorgulanmaya başlamıştır. Üstelik bu sorgulamanın Moskova tarafından yönlendirildiğine ilişkin de yorumlar yapılmaktadır. Ancak bu noktada ilgi çeken husus Moskova, Çin ve Hindistan'ın ABD'nin bölgede güç kaybetmeye başlamasını kendi menfaatleri lehine değerlendirmeye çalıştıklarıdır (Kıraç, 2006b, s. 7). ABD ise Özbekistan'daki kaybını telafi etmek ve bölgedeki projelerine aralıksız devam etmek için yoğun çaba sarf etmektedir.

4.5. Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti Arasındaki İlişkiler

19. yüzyılda Rusya ve Çin, Türkistan'ı aralarında paylaşmış, bu meydana Doğu Türkistan Çin tarafından, Batı Türkistan ise Rusya tarafından işgal edilmişti. Ancak Rusya İmparatorluğu karşısında o dönem daha zayıf konumda bulunan Çin, bu paylaşımından memnun kalmamıştı. Zira sadece Türkistan'da değil Sibiry'a da da topraklarını Rusya'ya kaptırdığını düşünmekteydi. 20. yüzyıla gelindiğinde ise Çin daha da zayıflamıştır ve bu sefer de Doğu Türkistan'daki Çin hakimiyeti Sovyetler Birliği tarafından sorgulanmıştır. Ancak iki ülke arasında yapılan anlaşmalar ile paylaşım statükosu bir kez daha kurulmuştur. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Sovyetlerin zayıflayarak çökmesi ve Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinin

bağımsızlıklarına kavuşmaları ile Çin, Sibiryaya ve Orta Asya'daki çıkarlarına yeniden kavuşabilmek için Rusya ile işbirliğine girişmeye başlamıştır (Somuncuoğlu, 2006c, s. 18).

Rusya ve Çin arasında geçmişte ilişkileri bozan Marksist doktrin ve devrim stratejisi üzerindeki çatışmalar böylelikle kendiliğinden ortadan kaybolmuş ve sınır ihtilafı ve askeri tehdit gibi hususlar da zaman içerisinde çözüme kavuşturulmuştur. Ayrıca ticarete, ekonomik işbirliğinde ve silah satışlarında karşılıklı menfaat bağları kurulmuş ve önemli ölçüde stratejik yakınlaşma yaşanmıştır. Keza iki ülke, Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin egemen olduğu askeri bakımdan tek kutuplu bir dünyadan rahatsız olmaktadır. Bu hususlar bölgesel konulardaki yakınlaşmayı takviye etmektedir. Ayrıca Japonya ile olan çözümlenmemiş arazi ihtilafı ile Rusya ve Çin, Japon askeri gücünün canlanma ihtimaline de korku ile bakmaktadır (Menon, 2002, s. 112). Dolayısıyla Rusya, Çin ile olan ilişkisinde Asyalılık ve Batı-dışı tepki ortaklığı vurgusunu devrede tutmaya çalışmaktadır.

Pekin için Rusya şu açılardan önem taşımaktadır (Uslubaş, 2005, s. 144-145);

- ABD'nin uygulamak istediği Büyük veya Genişletilmiş Ortadoğu Projesi'nin merkezinde yer alan Rusya'nın işbirliği olmadan bu projeyi engellemek zordur. Moskova-Pekin mihveri geliştiği takdirde bu projenin Çin kapılarına dayanmadan durdurulması mümkündür.
- Rusya, doğu-batı enerji nakil güzergahlarının merkezi durumundadır. Hazar Havzası enerji kaynaklarının nakli ve değerlendirilmesi için Rusya ile işbirliği şarttır.
- Rusya, Slav-Ortodoks Paktı ve Ortodoks Müslüman çekişmesinin merkezi konumundadır.
- Rusya, Çin ile AB arasında köprü durumundadır. Brüksel-Pekin hattının oluşması Moskova'nın işbirliğine bağlıdır.

- Rusya, etnik ihtilaf sorunu olan, organize suç örgütlerinin yaygın olduğu ve liberal ekonomik düzene henüz tam olarak geçememiş bir ülkedir. Çin'e de yansıyabilecek Rusya'nın iç gelişmelerinin kontrolü için işbirliği şarttır.
- Rusya-Çin ekonomik işbirliği Çin'in lehinedir. Büyüyen Rus pazarı mutlaka değerlendirilmelidir.
- Rusya, silah sanayisinde oldukça ileri olduğundan Batıdan sağlanmasında güçlük bulunan bazı modern silahların bu ülkeden temini Çin'in yararınaadır.
- ABD'nin Orta Asya'ya nüfuz etmesi ve bölgeye yerleşerek Çin'i de kuşatması olasılığı güvenlik için oldukça tehlikelidir. Moskova ile işbirliği yapılarak ABD'nin bölgede hakim konuma gelmesi engellenmelidir.
- Radikal İslamcı akımlara karşı mücadelede Moskova'nın işbirliği gereklidir.

4.5.1. Rus-Çin İlişkilerinin Yakın Dönem Perspektifi

1960'larda bir zamanlar müttefik olan ve aynı ideolojiyi paylaşan Rusya ve Çin arasında daha sonraları ayrılık rüzgarları esmiştir ve iki ülke, aralarındaki uzun ve sorunlu sınır boyunca askeri yığınak yapmışlardır. Hatta 1970'lerde Çin, Sovyet tehdidine karşı ABD ile zımnî bir ittifaka girmiştir. Ancak 1982'de ilk değişim belirtileri görülmüştür. Moskova ve Pekin arasındaki ideolojik çatlak, 1989 Mayıs'ında yapılan Deng-Gorbaçov zirvesinde partiler arasındaki bağların tamir edilmesiyle şeklen sona ermiştir. İlişkiler, Sovyetler Birliği'nin çöküşünden etkilenmemiş ve çok taraflı bir değişim ortaya çıkmıştır. Komünist olmayan bir Rusya'nın ortaya çıkması ve 1978'den bu yana Çin'de reform hareketlerinin yaşanması ile "revizyonizm", "sosyal emperyalizm", "hegamonizm" gibi ayrılık yaratan eski anlaşmazlıklar geride kalmıştır (Menon, 2002, s. 96-97).

Çin ile Rusya arasında stratejik ortaklık ise Nisan 1996 tarihinde imzalanan bir bildirgeyle kurulmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru ABD ve Sovyetlerin dünyayı kendi nüfuz alanları açısından paylaşmaları gibi Çin ve Rusya da imzaladıkları bu anlaşma ile birlikte Avrasya coğrafyasında söz sahibi olacaklarının

sinyalini vermişlerdir. Zirve bildirgesine göre yüzyılın sonuna kadar iki taraf arasındaki ticaret hacmi 20 milyar dolara ulaşacaktır ve savunma gayretlerinin kapsamına ve hızına benzer şekilde enerji sektörüne, büyük inşaatlara ve nükleer güç santrallerine öncelik verilecektir (Garnett, 2002, s. 125).

Aslında 1996 yılında Şangay Beşlisi'nin oluşması, Çin ve Rusya'nın Türkistan coğrafyasındaki çıkarlarının uyumlu olduğunun bir simgesi olmuştur. Askeri alanda karşılıklı güven ortamı oluşturmak amacıyla sınır bölgelerinde askerlerin azaltılmasıyla başlayan bölgesel işbirliği, iki büyük devlet arasında yeni türden bir ilişkinin habercisi olmuştur. ŞİÖ'de baskın iki devlet olan Çin ve Rusya için Orta Asya'da tehdidin sınırların ötesinde karşılanması imkanı doğmuştur (Somuncuoğlu, 2006c, s. 18). Böylelikle Rusya, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Çin ile birlikte güvenlik alanında işbirliği yapmaktadır (Davutoğlu, 2001, s. 474).

İki ülke Nisan 1997'de tek kutuplu ABD hegemonyasına karşı "Çok Kutuplu Uluslararası Düzen için Bildiri" imzalamış, Aralık 1998'de o dönem Rusya Başbakanı olan Primakov, Rusya-Çin ve Hindistan'dan oluşacak bir "stratejik üçgen"den bahsetmiştir. Bildiriler, ortak girişim ve antlaşmalar 1950'lerdeki Çin-Sovyet ittifakına benzer bir Batı karşıtı bloğun oluşmakta olduğu izlenimini yaratmıştır. Kısa vadeli ortak menfaat ve hedefler bugün için Rus-Çin ittifakını tanımlamaktadır. Ancak uzun vadede farklı menfaat ve ihtilafli stratejik konuların iki ülke arasında anlaşmazlık yaratabileceğinden endişe duyulmaktadır. Rus-Çin ittifakının kısa vadeli nedenleri şunlardır (Mangott, 2001, s. 79-81);

- Her iki ülke hem seçkinleri arasında hem de kitlesel olarak ABD'ye karşı önemli bir Batı karşıtlığını paylaşmaktadır. Zira her iki ülkede ABD tarafından yönetilen bir dünya fikrine karşı olup çok kutuplu bir uluslararası düzenden yanadırlar.
- Hem Çin hem de Rusya iki ülke arasında uzun vadeli ittifak olmasını istemektedirler zira her iki ülke de böyle bir ittifakı diğer ülkeler ile olan ilişkilerinde bir pazarlık unsuru olarak kullanmak istemektedirler.

- Her iki ülke başta silah ticareti olmak üzere karşılıklı ticari ilişkilerini geliştirmede oldukça isteklidirler. Rusya, Çin'e hiçbir yerden elde edemeyeceği ve kendisine pahalıya ve uzun zamana mal olacak yüksek teknoloji ürünleri satmaktadırlar. Ayrıca Çin, Rus maden ve makinelerini ithal etmektedir. Çin ise Rusya'ya düşük kalitede tüketim malları satmaktadır.

16 Temmuz 2001'de ise Çin-Rusya İyi Komşuculuk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır. İlişkilerin temel taşlarından biri olan bu anlaşma beş önemli noktayı içermektedir (Değirmen, 2005, s. 14; Cohen, 2001);

- ABD hegemonyasını dengelemek için ortak hareket etmek,
- İki ülke arasındaki 4300 km'lik sınırın hukuken belirlenmesi ve çizilmesi sorununu çözmek,
- Silah satışı ve teknoloji transferi gerçekleştirmek,
- Enerji ve hammadde tedariki,
- Orta Asya'da radikal İslam'ın yükselişini engellemek.

Dolayısıyla Çin ve Rusya'nın başta Orta Asya olmak üzere pek çok alandaki ortak çıkarları ilişkilerin derinleşmesine neden olmuştur. İki ülke arasındaki sıcak hava, Putin'in, Rus-Çin diplomatik ilişkilerinin kuruluşunun 55. yıl dönümüne rastlayan 14-16 Ekim 2004 tarihlerinde Çin'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmesiyle de devam etmiştir. Ziyaret sırasında iki ülke arasında "Ortak Deklerasyon" ve "Rusya-Çin İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşmasının Uygulanması İle İlgili Anahat" belgesinin imzalanmasının yanı sıra çeşitli konularda 12 adet iki taraflı işbirliği belgesi de imzalanmıştır. Yayınlanan ortak bildiri de, iki ülkenin birbirlerinin toprak bütünlüğü ve egemenliğini ilgilendiren önemli konularda karşılıklı olarak destek verecekleri yenilenmiştir (<http://www.rusyaofisi.com/ozeldosyacinrus.htm>, 16.10.2004).

Bildiride Rusya ayrıca, Tayvan ve Tibet konularında dünyada tek Çin bulunduğunu kabul ettiğini ve Çin Halk Cumhuriyeti'ni tüm Çin'i temsil eden tek yasal hükümet olarak kabul ettiğini, Tayvan'ı ve Tibet'i Çin'in ayrılmaz parçaları olarak gördüğünü belirtirken, Çin tarafı, Rusya'nın devlet bütünlüğünü korumak ve Çeçen terör örgütleri ve bölücü güçlere darbe indirmek için harcadığı bütün çabaları destekleyeceğini belirtmiştir. Bütün bunlara ek olarak imzalanan ek protokol ile Rus Çin kara sınırı nihai olarak çözülmüştür (<http://www.rusyaofisi.com/ozeldosyacinrus.htm>, 16.10.2004). Oysa Rusya Federasyonu, daha önceki politikalarında genellikle Tayvan'ı gayri resmi olarak görmeye dikkat edip resmi olarak tanımayı reddederken, Beijing'i Tayvan dahil bütün Çin'in yegane meşru hükümeti olarak tanımakta ve Tayvan'la ekonomik ilişkilerini genişletmekteydi (Menon, 2002, s. 97).

5 Temmuz 2005'de ise Astana'da yapılan ŞİÖ'nün liderler zirvesinde, ABD'ye yapılan Orta Asya'da bulunan güçlerini çekmesi çağrısı bu durumun somut bir örneğini teşkil etmektedir. Hem Çin hem de Rusya için daha güçlü olmanın yolu bir arada işbirliği yaparak yaşamaktır. Ancak iki ülke arasındaki bu durum bir ittifak ilişkisinden ziyade kader birliğidir. Bu durum Rus Savunma Bakanı Sergei Ivanov'un 11 Ocak 2006'da Wall Street Journal gazetesinde yayınlanan "Rusya Neden Güçlü Olmalı" başlıklı makalesinde Rusya'nın gelecekte üstleneceği misyonu tanımlarken, Çin'i ortak olmaktan ziyade bir rakip olarak göstermesinde de görülmektedir (Adıbelli, 2006, s. 19).

4.5.2. Orta Asya'daki Amerikan Konuşlanmasına Karşı Rusya-Çin Stratejik İttifakı

ABD'nin Çin ile Rusya arasında uzun zamandır yaşanan yakınlaşmaya karşı hamlesini Putin'in Çin ziyaretinden bir hafta önce Avustralya'yı ziyaret eden Amerikan Dışişleri Bakanı Rice'ın The Australian gazetesine verdiği demecin ara satırlarında görmek mümkündür. Rice verdiği demeçte, ABD'nin Çin'i çevrelemek gibi bir politikasının olmadığını belirtmiştir. İlk defa ABD'nin resmi bir yetkilisinden böyle bir açıklama gelmesi ABD'nin Rusya'ya karşı Çin'e dostluk elini uzattığını göstermektedir. Oysa ABD'nin yakın zamanda Hindistan'la stratejik işbirliği süreci başlatması ve işbu ülkeyi askeri açıdan güçlendirmeye karar vermesi hem Çin'i hem

de Rusya'yı endişelendirmekteydi. Rusya; önceleri Çin'in bu sayede dengelenebileceğini düşünerek ABD varlığına sevindiyse de daha sonra bu işbirliğinin kendi etki sahası içerisinde yaşanan renkli devrimlerin farklı bir kalıpta ortaya çıkmasına neden olabileceği kaygısıyla, Çin'in yanında yer almıştır (Adıbelli, 2006, s. 19).

Bu noktada hem Rusya, hem de Çin bölgede büyük bir güç olmayı hedeflemektedir. Çin, ekonomisinde, teknolojisinde ve askeri gücünde büyük reformlar yaparak bu hedefini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bunu yaparken de Orta Asya'ya yerleşmeye çalışan ABD ile iyi ilişkiler içinde olmak istemektedir. Çin'e göre ABD ile aralarında sorun yaşanmaması için ABD'nin Çin'in güçlenmesine saygı göstermesi ve bu durumu kabul etmesi gerekmektedir (Garnett, 2002, s. 126). Ancak Çin, Tayvan meselesi nedeniyle ABD ile ihtilaf halindedir. Hindistan da askeri ve ekonomik açıdan bölgede güçlenmektedir. Üstelik Güney Çin Denizi'ndeki 32 adadan oluşan ve Çin'in kara suları dahilindeki Spartly takımadaları da komşusu olan Malezya ve Endonezya tarafından işgal edilmiştir ve hukuki belirsizlikleri sorun olmaya devam etmektedir. Son zamanlarda Washington-Tokyo hattı da güçlenmektedir ve tüm bu gelişmeler bağlamında da Çin'in Moskova'ya olan ihtiyacı artmıştır (Uslubaş, 2005, s. 143).

Bir diğer açıdan ABD uzmanları 2015-2025 yıllarına kadar ABD'ye meydan okuyabilecek bir gücün olmadığını tespit etmişler ve bu dönemden sonra ABD'nin rakibinin Çin olabileceğini tahmin etmişlerdir (Ekrem, 2005, s. 76). Buna karşılık Çin uzmanları da 2020 yılına kadar bir güvenlik sorunu olmadığı için Çin'in bu stratejik fırsat dönemini değerlendirerek ekonomik kalkınmasını gerçekleştirmesi gerektiğini, ABD'nin bu tarihten sonra muhtemelen baskı uygulayacağını düşünmektedir. Ancak yine de Çin, gücünün bir şekilde Washington tarafından tehdit edildiğini düşünmektedir. Bu nedenle de ABD'nin Tayvan ile olan ilişkilerini endişe ile takip etmektedir. Çin'in bu duruma karşı hamlesi ise siyasi seçeneklerini Rus kartı ile çeşitlendirmek şeklinde olmaktadır. Bu oldukça rasyonel bir seçenektir zira Rusya da ABD'nin gayesinin tek kutuplu dünya düzeninde gücünü doruğa çıkarmak olduğuna inanmaktadır. Her iki ülke de kendilerinin de uluslararası sistem içinde başlıca rol üstleneceği çok kutuplu bir dünya istemektedir (Garnett, 2002, s. 126).

İki ülke arasındaki stratejik çıkar birliği, iki ülkenin de BM'de birbirleriyle uyum içinde hareket etme eğilimi göstermelerine yol açmaktadır. Keza iki ülke, ABD'nin ulusal füze savunma sistemi, NATO'nun genişlemesi ve Tayvan meselesi gibi konularda işbirliği yapmaktadır. Her iki taraf da radikal İslamcı güçlere karşı bölgede ittifak yapacakları ülkelerde istikrarlı bir yönetim istemektedir. Her ikisinin de isteyeceği son şey Çin'in Uygurlarına veya Rusya'nın sayısız Müslüman azınlıklarına radikal İslami bir yönetimin örnek ve sığınak olmasıdır. Çin, bölgedeki ilişkilerini dikkatli bir şekilde geliştirirken Rusya'nın eski Sovyetler Birliği topraklarında kendi güvenlik önceliklerini gözetmesine bu sebepten rıza göstermektedir. Beijing, BDT'yi, Rusya'nın öncülük ettiği diğer bütünleşme projelerini ve hatta Rusya'nın bölgede asker konuşlandırmasını desteklemektedir (Garnett, 2002, s. 127).

Rus ve Çin yetkililer uzun vadede Orta Asya'da Müslüman başkaldırının yayılmasından büyük endişe duymaktadır. Orta Asya ülkelerinde başarısız olan reformlar, artan yolsuzluklar, hızla düşen gelir düzeyleri ve düşük yaşam standartları radikal İslamcı grupların kendilerine daha fazla taraftar toplamalarına ve onları geleceğin cihat savaşçısı olarak yetiştirmelerine olanak sağlamaktadır. Putin bu husustaki endişelerini daha Temmuz 2000'de gerçekleştirdiği Uzakdoğu gezisi sırasında dile getirmiştir ve bu tarihte Çin'e yaptığı resmi ziyarette Orta Asya'daki Müslüman toplulukları arasındaki siyasal hareketlerin birlikte izlenmesine dair özel bir konsensüs sağlanmıştır (İnce, 2004, s. 275).

Ancak bazı konularda bu işbirliğinin sözde kaldığı da görülmektedir. Örneğin bazen güçlerden biri bütün kozları elinde bulundurmakta, diğeri ise sadece moral desteği sağlamaktadır. Lakin Washington'la aralarındaki kuvvet farkı, iki ülke arasında işbirliğini tercih edilen bir hareket tarzı yapmaktadır. Netice itibarıyla de ABD'ye yönelik kızgınlık Amerikan diplomasisine direniş göstererek, ABD karşıtı koalisyonlar ve daha kalıcı ittifaklar oluşturarak büyümektedir. Rusya ve Çin'in komşuları kendi özgürlükleri için ABD gücünü hala önemli olarak değerlendirmektedir. Hatta Rusya ve Çin bile Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization-WTO) üyeliği gibi önemli konularda ABD desteğine muhtaçtır (Garnett, 2002, s. 126).

Öte yandan 3 Temmuz 2005'te Putin ve Hu bir araya gelerek "21. Yüzyıldaki Uluslararası Düzenle İlgili Ortak Bildiri" imzalamışlardır. Bildiride, uluslararası ortamda tek taraflı hareketlerden kaçınılması ve BM'nin rolünün arttırılması gerektiği ve terörizme karşı işbirliği yapılacağı ifadeleri yer almıştır. Daha sonra gerçekleştirilen ŞİÖ toplantısının sonuç bildirgesinde de bu amaçlar tekrar edilmiş ve ABD'den Özbekistan ve Kırgızistan'da açmış olduğu üsleri ne zaman boşaltacağı konusunda tarih belirlemesi istenmiştir. Bu iki bildirge de örtük olarak ABD'yi hedef almaktadır. ABD'nin şer eksenini olarak nitelendirdiği İran'a, Pakistan ve Hindistan'la birlikte ŞİÖ'de gözlemci statüsü verilmesi bu durumu pekiştirmektedir (Değirmen, 2005, s. 15).

21-22 Mart 2006'da ise Putin beraberindeki bin kişilik heyetle Çin'i ziyaret etmiştir. Görüşmenin temel gündem maddelerini İran, Kuzey Kore, Tayvan, ikili ticaret ve enerji konuları oluşturmuştur. Görüşmeler sonucunda liderler birçok konuda görüş birliğine varıldığını belirtmiştir. İki ülke arasında görüş birliğine varılan hususlar ise şu başlıklar altında özetlenebilir (Adıbelli, 2006, s. 18);

- Henüz çizilmemiş olan Rus-Çin sınırı 2007 itibariyle bir sonuca kavuşturulacaktır.
- İki ülke arasında çıkarlarını ilgilendiren temel konularda görüş alışverişinde bulunabilecekleri üst düzeyde bir danışma mekanizması kurulacaktır.
- 2005 yılı itibariyle iki ülke arasında 29,1 milyar dolar olan ticaret hacminin 2010 yılı itibariyle 60-80 milyar dolar seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir.
- Taşımacılık ve bankacılık gibi konularda işbirliği üzerinde anlaşılmıştır.
- İki ülke uzay çalışmalarında da işbirliği yapacaktır.

Gezi, uluslararası gündemde büyük bir etki yaratmıştır. Bunun nedeni ziyaret sonucunda beklenenin çok ötesinde bir enerji anlaşmasının imzalanmış olmasıdır. Zira ABD'li analizci Ariel Cohen ziyareti, "Avrasya'da güç dengesinin değişmesine

sebeplerden biri olarak tanımlanmıştır. Ziyarete Rusya'dan Çin'e petrol, doğalgaz, elektrik enerjisi satışı konusunda bir dizi anlaşma imzalanmış, nükleer enerji konusunda işbirliğinin daha da geliştirileceği yönünde işaretler verilmiştir. Rusya ve Çin'in devlet elektrik enerjisi şirketleri arasında imzalanan ön anlaşmaya göre Rusya, yılda 60 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisini Çin'e ulaştırabilmek için hazırlık yapacaktır. Bugün Rusya'nın Sibiryadaki bütün elektrik santrallerinin yılda 32 milyar kilovat saatlik elektrik enerjisi ürettiği hesaba katılırsa planların boyutları ortaya çıkmaktadır (Somuncuoğlu, 2006b, s. 10).

Çin'e elektrik enerjisi satmak için Rusya'nın, Sibiryada yeni elektrik santral inşa edeceği belirtilmektedir. Söz konusu anlaşmanın sağlanması Çin tarafından verilen ödünlere bağlanmaktadır; yapılan pazarlıklar sonucunda Çin'in, Rus elektrik enerjisi fiyatını enerji yönünden yetersiz bölgelerindeki elektrik enerjisi fiyatına bağlamaya razı olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak Çin'de birkaç elektrik enerji reaktörü inşa eden Rusya, Çin'in nükleer enerji tüketimini artırma planları içerisinde de yer almayı ummaktadır. Ortadoğu petrolüne olan bağımlılığını azaltmak isteyen Çin, on beş yıl içerisinde yaklaşık olarak otuz yeni nükleer reaktör inşa etmeyi planlamaktadır. Öte yandan ön anlaşmada doğalgaz fiyatları da Çin'de bol bulunan kömür fiyatlarına değil, petrol ürünleri fiyatlarına bağlanmıştır. Bu hamleyle Rusya, doğalgaz konusunda Batı ve Doğu arasında denge tutturma şansını yakalamıştır. Çin ile yapılan ön anlaşma hayata geçirilirse, doğalgaz konusunda Rusya ve Avrupa arasında bulunan karşılıklı bağımlılık sona erecek, Rusya'nın hareket alanı genişleyecektir. 2006 Şubat ayında Rus Enerji Bakanı'nın yapmış olduğu açıklamaya göre, 2020 yılına kadar Rusya, keskin bir şekilde petrol ve doğalgaz ihracatının yönünü değiştirerek enerji kaynaklarının akımını gelişen Güney-Doğu Asya pazarına yöneltecektir. Yükselen Asya ülkelerinin enerji açlıkları, Rusya'nın ihtiyaç duyduğu yeni enerji piyasalarının Rusya'ya açılmasını, yabancı yatırımlar ve siyasi destek alternatiflerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Somuncuoğlu, 2006b, s. 10).

İki ülke arasında yaşanan bu gelişme oldukça rasyoneldir zira enerji alanında bir yanda Rusya ve Orta Asya ekonomileri, diğer yanda ise Çin ekonomisi karşılıklı olarak birbirinin tamamlayıcısıdır. Rusya için en uygun hareket tarzı, Çin'le karşılıklı bağımlılık yaratmak üzere Rusya Uzak Doğu'sundan ve Sibiryadan Çin'e petrol ve doğalgaz boru hattı döşemektir. Rusya, Orta Asya enerji şebekesi üzerinde hisse

sahibi de olmak istemektedir. Çin ise komşu ülkelerdeki doğalgaz kaynaklarına ulaşmak için aktif bir siyaset gütmektedir. Bu bağlamda da Rusya, Türkmenistan ve Kazakistan Çin'in başlıca ortağı olmaktadır (Bakshi, 2002, s. 142-143).

Öte yandan Putin'in 2006 Çin ziyareti ile birlikte bir süredir Japonya ve Çin rekabetinin sürdüğü Rus Sibirya petrolü konusunda ağırlık tekrar Çin'e doğru kaymaya başlamıştır. Çin de Japonya'nın yaptığı önerilere benzer öneriler yapınca, Uzak Doğu Boru Hattı'nın Rusya'nın Skovorodino yerleşim yerinden Çin sınırına kadar uzanması için gerekli olan yatırım araştırmasına ilişkin protokol imzalanmıştır. Japonya'nın boru hattı finansmanını sağlamaya razı olması gibi Çin de kendi sınırına uzanacak olan boru hattı çatalını finanse etmeye hazır görünmüştür. Pekin kaynaklarına göre 2005 yılında 300 milyon ton petrol tüketen Çin halen ham petrol ithalatının büyük bir kısmını Ortadoğu'dan karşılamaktadır. Enerji zengini Rusya ise Çin'e petrol ihraç eden ülkeler arasında 8 milyon ton ile beşinci sıradadır. Rusya'nın zengin petrol ve doğalgaz yataklarına Avrupa'dan çok daha yakın bulunan Çin, uzun süre Rus enerji kaynaklarından mahrum kalmıştır. Bu durum Sovyet döneminde iki ülke arasındaki düşmanlığın ne boyutta olduğunu sergilemektedir. Sovyetlerin yıkılmasından sonra gelişmeye başlayan Rus-Çin petrol ticareti şimdilik demiryolu aracılığıyla yapılmaktadır (Somuncuoğlu, 2006b, s. 10).

Sonuç olarak büyüyen ekonomisinin gittikçe artan enerji ihtiyacı için Çin'in hem Rusya'daki hem de Orta Asya'daki geniş enerji kaynaklarına ulaşmada hayati menfaatleri bulunmaktadır. Bu nedenle Orta Asya ve Hazar bölgesi petrol ve doğalgazını boru hattı şebekeleri ile Batı'ya alıp götürmek gibi projeler karşısında Çin, Hazar petrol ve doğalgazının sadece Batı'ya taşınmamasını sağlamada ısrarlıdır. Keza Rusya da Orta Asya ve Hazar bölgesi enerji kaynakları alanında Batı'nın varlığından ve çıkarlarından endişe duymaktadır (Bakshi, 2002, s. 142). Çok kutupluluk söylemini benimseyen ve ŞİÖ çerçevesinde Avrasya bölgesinde ABD karşıtı kamp oluşturmaya çalışan Çin ve Rusya'nın enerji işbirliği geliştirmeye çalışması ve Rusya'nın Çin'e temel enerji sağlayıcılarından birisi olma çabaları da Batı'yı endişelendirmektedir. ABD, Afganistan ve Irak operasyonlarıyla hem Hazar hem Ortadoğu enerji kaynaklarını kontrol etmek açısından bölgede önemli bir nüfuzla ulaşmıştır. "Uluslararası Terörle Mücadele" adı altında enerji kaynaklarının ana ikmal yolları da ABD'nin kontrolüne alınmaya çalışılmaktadır. Böyle bir ortamda

Rusya ve Çin'in enerji işbirliği konusunda birbirlerine yakınlaşmaları Rusya'nın tamamen Doğu'ya dahil olduğu anlamına gelmese de ABD'nin Avrasya politikasının en büyük başarısızlığını ortaya koymaktadır; “kenar bölgeye” sahip olmak, bu sefer “Avrasya'nın kalpgahı” olan Rusya'nın kontrol edilmesini değil, Rusya'nın Çin'e doğru kaymasını sağlamıştır. ABD'nin hatası kendi gücünü fazla görüp, Avrasya'daki birkaç gücü birden karşısına almasıdır (Somuncuoğlu, 2006b, s. 10).

Üstelik ziyarette Putin, Tayvan'ın Çin'in ayrılmaz bir parçası olduğunu vurgulayarak, Tayvan'ın hiçbir şekilde bağımsızlığa gidecek adımlarının kabul edilmeyeceğini, bu bağlamda Tayvan'ın BM'ye ve uluslararası örgütlere üye olamayacağını ve buna karşı olduklarını da açıklamıştır. Ayrıca Putin, Tibet'in de Çin'in bir parçası olduğunu vurgulayarak, her iki sorunun Çin'in içişlerini ilgilendirdiğini, hiçbir dış gücün bağımsız ve egemen bir devletin içişlerine müdahale edemeyeceğini belirtmiştir (Adıbelli, 2006, s. 18). Rusya bu noktada Çin'in toprak bütünlüğü sorununda Tayvan ve Tibet'e vurguda bulunurken Doğu Türkistan bölgesi için herhangi bir ifadede bulunmamıştır.

4.5.3. Rusya'nın Çin'e Silah Satışı

Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan düzende Çin askeri anlamda kendini yenilemeye karar vermiştir ve Rusya, Çin için önemli bir silah sağlayıcısı konumuna gelmiştir. Pekin özellikle Yeltsin döneminde Rusya'nın içinde bulunduğu politik ve ekonomik kaostan oldukça iyi faydalanmıştır ve Çin, Rusya'dan satın aldığı silah teknolojilerinin üretim lisanslarını da almıştır. Rusya bu noktada 1950'lerde olduğu gibi Çin'in özellikle de silah teknolojisi anlamında en önemli silah sağlayıcısı konumuna gelmiştir. Örneğin (Adıbelli, 2006, s. 18);

- Çin kendi üretiminin yanında Rusya'dan SSN-22 Sunburn füzeleri ile donatılmış Sovremenny sınıfı destroyer ve bu füzelerle donatılmış sekiz yeni kilo sınıfı denizaltı almıştır.
- Çin Hava Kuvvetleri ise Rusya'dan 2003'de bir milyar dolar değerinde yirmi dört adet ileri teknolojiye sahip Su-27 ve Su-30 savaş uçağı alarak hava kuvvetlerini daha da güçlendirmiştir.

Çin, Mart 1996'da ABD ile yaşanan Tayvan Boğazı krizinden sonra Rusya'dan silah alımlarını hızla arttırmaya başlamıştır. Çin, Rusya'dan gelişmiş konvansiyonel silah ve araçlar almasına ilaveten nükleer santraller konusunda da bu ülke ile işbirliğine girmiştir. Ayrıca Çinli subay ve uzmanlar Rusya'da eğitim almaya başlamıştır. Dolayısıyla ABD-Japonya ittifakına rakip olmadan Moskova-Pekin mihveri kuvvetlenmeye ve Asya'daki jeopolitik denklemde ön plana çıkmaya başlamıştır (Uslubaş, 2005, s. 146).

Rusya'nın Çin'e silah satışının arka planında ekonomik ihtiyaçlar bulunmaktadır. Yakın bir zamana kadar Çin'e karşı kullanılan silahların şimdi büyük miktarlar halinde Çin'e sevk edilmesi, Rus-Çin ilişkilerindeki değişimi göstermektedir. Çin, 1992-1994 yılları arasında Rusya'nın toplam silah satışının % 26'sını alarak bu ülkenin en büyük silah pazarı haline gelmiştir. Rusya açısından bu durum oldukça rasyoneldir zira Soğuk Savaş dönemiyle karşılaştırılacak olursa Rusya'nın silah satışlarında büyük düşüşler yaşanmıştır. Oysa şimdi Çin yeni bir pazar olarak ortaya çıkmaktadır. Üstelik Çin askeri modernizasyona girişmiştir, Rus silahlarını beğenmektedir ve kuvvet yapısı da Sovyet yapımı silahlara uygundur. Üstelik sahip olduğu yaklaşık 80 milyarlık döviz rezervi ile büyük alımların da bedelini ödeyebilecek kapasiteye sahiptir (Menon, 2002, s. 105).

Ancak bazı üst düzey Rus generaller ve Rus parlamentosunun alt kanadı olan Duma, Çin'e verilmiş olan bu üretim lisanslarının Çin'in bölgede büyük bir askeri güç olmasına yol açtığını ve bu durumun da Rus çıkarlarına aykırı olduğunu belirtmektedir. Sonuçta Rusya'nın silah satışı Çin'in askeri yeteneklerinin artmasına neden olacaktır. Örneğin (Menon, 2002, s. 113);

- Güney Çin'deki Suiksi ve Hainon meydanlarına üslenen SU-27 uçakları, hava sahasını Güney Çin Denizi üzerine kadar uzatacaktır.
- Çin Hava Kuvvetlerinin muharebe gücü Rus AA-1 havadan-havaya füzeleri ve İsrail (veya İngiliz) AEW sistemleri ile artacaktır.
- Rus Kilo sınıfı denizaltıları Tayvan'ın deniz ulaşım yollarının Çin tarafından kontrol edilmesi imkanını çoğaltacaktır.

- IL-76 nakliye uçakları havadan taşıma kapasitesini geliştirecek ve Çin'in modern destroyerlerinden daha gelişmiş ve daha iyi silahlandırılmış olan Sovremenniy sınıfı destroyerler ve Lulu sınıfı muharebe gemileri Çin donanmasının gücünü arttıracaktır.

Putin bu uyarılar doğrultusunda 2000 yılından beri teknoloji transferinde seçici davranmaktadır ve örneğin son nesil nükleer bomba da taşıyabilen TU-19-22 stratejik bombardıman uçaklarının Çin'e satılmasına sıcak bakmamıştır. Aynı şekilde Rusya, açık denizlerde dengenin Çin lehine bozulmaması için 20 Ocak 2004 tarihinde Amiral Gorşkov uçak gemisinin satışı üzerine Hindistan'la anlaşmaya varmıştır. Böylelikle Hint Donanması, Hint Okyanusu ve ona bitişik sularda önemli bir karşı denge unsuru haline gelmiştir. Putin, özellikle Asya-Pasifik bölgesinin denizlerinde hakim deniz gücü olmak istemektedir (Adıbelli, 2006, s. 19).

Ancak yine de Çin'in silah alımları Rus ekonomisinin bir dereceye kadar düzelmesini ve Rus silahlı kuvvetleri için düşük bedelle malzeme tedarikine imkan verecek şekilde üretim hatlarının açık tutulmasını sağlamaktadır. Böylelikle Rusya, ithalat için gerekli olan döviz halde ürettiği malla temin edebilecektir. Ayrıca Çin'e silah satışı Japonya ve Batı'ya karşı düşüş halindeki bir Rusya'yı atağa geçirecektir. Satışlarla birlikte Rusya hala büyük bir güç olduğunu gösterme ve doğu ve batı arasında dengeli bir durum meydana getirme yeteneğine sahip olduğunu sergileme imkanı da bulacaktır. Tüm bu gelişmeler Rusya'nın süper güç olmaya çalışan Çin'e neden silah sattığını açıklamaktadır (Menon, 2002, s. 106).

Sonuç olarak bu silah satışları ve savunma düzenlemeleri her iki tarafın da ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Çin, özellikle balistik ve seyir füzelerini, denizaltı, denizüstü ve hava kuvvetleri dahil nükleer ve gelişmiş konvansiyonel kuvvetlerini geliştirmeye çalışmaktadır. Rusya ise kendi askeri modernizasyonu ve reform gayretlerine katkıda bulunabilme ihtimalini gözettiğinden ve savunma sanayini desteklediğinden bu satışlara Çin'den daha hevesli olmuştur (Garnett, 2002, s.124-125).

4.5.4. Rusya İle Çin Arasında Uyuşmazlık Yaratan Hususlar

Rusya ile Çin arasında uyuşmazlık yaratan konuların başında sınırların düzenlenmesi sorunu gelmiştir. Gorbaçov döneminde Sovyet liderliği, Gordion düğümünü kesmeye yardımcı bulunacak bir uzlaşmaya varmıştır. Moskova, Rusya ve Çin arasında nehir boyunca uzanan sınırın, nehrin doğu yakasından değil talveg hattından yani nehrin ortasından geçirilmesini kabul etmiştir. Böylelikle Mayıs 1991’de sınırın tespiti ile ilgili antlaşma imzalanmıştır. Antlaşmaya göre sınır Rusya, Moğolistan ve Çin sınırlarının birleştiği noktadan Vladivostok’un hemen güney batısına kadar 4200 km. boyunca, kuzeyde Amur ve Argun nehirlerinin ve doğuda Usuri Nehri’nin talveg hattından geçirilmiştir. Antlaşma, 1992 Şubat’ında Rus ve Çin parlamentolarında onaylanmıştır. Ayrıca Eylül 1994’te Moğolistan ile Kazakistan’ı birbirine bağlayan Altay dağları üzerindeki 55 km.lik batı sınırında da anlaşma sağlanmıştır. Böylelikle de birkaç küçük yer dışında bütün Rus-Çin sınırı belirlenmiştir (Menon, 2002, s. 98).

İki ülke arasında uyuşmazlık yaratan bir diğer konu ise Doğu Türkistan bölgesidir. Putin, Çin’in toprak bütünlüğü konusunda Tayvan ve Tibet’e vurguda bulunurken Doğu Türkistan için herhangi bir ifade kullanmamaktadır. Yüzyıllar boyunca Rusya ve Çin, Doğu Türkistan bölgesinin kontrolü için mücadele etmiştir. Rusya’nın bölgeye olan ilgisinin halen devam ettiği, Temmuz 2005’de yapılması kararlaştırılan Çin-Rus ortak askeri tatbikatının yeri hakkındaki tartışmada görülmüştür. Rusya, bu tatbikatın Doğu Türkistan bölgesinde yapılması için ısrar ederken Çin, bu öneriyi sert bir şekilde karşı çıkmıştır (Adıbelli, 2006, s. 19).

Çin ile Rusya arasındaki bir diğer sorun ise ABD’nin Avrupa’nın son diktatörlüğü olarak adlandırdığı Belarus’tur. Rusya’nın Belarus ile tarihten gelen ekonomik, jeopolitik ve güvenlik ilişkileri bulunmaktadır. Keza Çin’de 1992’den beri Belarus’la yakın ilişkiler içerisinde. Belarus, Rusya için NATO ile olası bir sürtüşme anında ön cephe hattı olacaktır. Zira işbu ülkede Rusya’ya ait askeri üsler ve erken uyarı istasyonu ve buna bağlı füze bataryaları bulunmaktadır. Rusya için ABD’nin küresel hegemonyası, Çin’in ekonomik ve askeri olarak genişlemesinden daha tehlikeli olarak görülmektedir. Bu nedenle Rusya, Çin’in Belarus ile olan ilişkisine ses çıkarmamaktadır. Lakin Çin’in batıya yönelik stratejisini bildiğinden

daha fazla adım atmasına da müsaade etmemektedir. Bu noktada unutulmaması gereken husus Çin'in eskiden Küba'ya izleme ve dinleme istasyonları kurarak ABD'nin faaliyetlerini takip ettiğidir. Keza Rusya, aynı istasyonların Belarus'a konmak suretiyle Çin'in kendisini ve AB'nin faaliyetlerini takip etmesinden endişelenmektedir. Belarus ise bu aşamada artan Amerikan baskısına karşı Çin'in yanında yer alarak Latin Amerika kervanına katılmak istemektedir (Adıbelli, 2006, s. 19).

4.5.5. Çin'in Orta Asya Politikasının Rusya Tarafından Algılanışı

Soğuk Savaş süresince çift kutuplu yapılanma içinde Doğu Bloğunun Asya mihverini oluşturan Orta Asya, Soğuk Savaş sonrasında ortaya çıkan jeopolitik boşluk alanı çerçevesinde küresel, kıtasal ve bölgesel strateji geliştiren bütün aktörlerin ilgi alanı içine girmiştir. Rusya'nın bölge üzerindeki hakimiyetinin azalmasını müteakiben ABD, Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya ve Çin gibi küresel ölçekli strateji geliştirme gücüne sahip aktörlerin yanı sıra Türkiye, İran, Pakistan ve Hindistan hatta Ukrayna ve Kore gibi bölgesel güçler bu yeni oyunda güçlerine göre yerlerini almaya çalışmışlardır (Davutoğlu, 2001, s. 468). Ancak bu sıfır toplamlı bir oyundur ve dünyanın enerji açlığı çektiği bir ortamda Orta Asya enerji kaynakları üzerindeki rekabette birinin kazancı, diğer tarafın kaybı anlamına gelmektedir (Somuncuoğlu, 2006c, s. 19). Çin de bölgede gücünü daha da arttırabilmek için 1980'li yılların başından beri bütün çabalarını iç ekonomik kalkınmasına yoğunlaştırmıştır (Dongfeng, 2003, s. 5). Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin'in Orta Asya Cumhuriyetleri'ne ve Rusya'ya yönelik politikalarını ise 4 temel düşünce sağlamaktadır (Burles, 1999, s. 5);

- Çin'in sınır ve sınır vilayetlerinde istikrar isteği,
- Ülkenin iç bölgelerindeki spesifik alanlarda ekonomik kalkınmanın geliştirilmesi isteği,
- Artan enerji ihtiyacı,

- Soğuk Savaş sonrası stratejik ortamdaki göreceli pozisyonu hakkındaki endişeleri.

Çin'in Orta Asya'ya yönelik politikası, Uygur ayrılıkçılığı ile karşı karşıya olduğu Doğu Türkistan bölgesinin öte tarafında, batı sınırları boyunca dost komşu ülkelerden bir kuşak oluşturma isteği olarak belirmektedir. Uygurlar, Doğu Türkistan'daki 17 milyonluk nüfusun 8 milyonunu oluşturmaktadır. Çin, Orta Asya'nın yeni bağımsız devletlerinin Doğu Türkistan'daki Uygurlara destek vermemelerini ve onları teşvik etmemelerini sağlamaya çalışmaktadır. Kazakistan'da yaklaşık olarak 200.000, Kırgızistan'da ise 50.000 civarında Uygur yaşamaktadır. Öte yandan Doğu Türkistan'da da küçük bir Kazak, Kırgız ve Tacik azınlık bulunmaktadır. Ayrıca yukarıda sözü edilen isteklerinin de etkisiyle Çin, Orta Asya'da Rusya'nın geleneksel rolünü sorgulamaya kalkışmadan, bölgede istikrarlı bir şekilde uygun boşlukları dolduracak girişimler yapmaktadır (Bakshi, 2002, s. 141).

Bu bağlamda Orta Asya ülkeleri ile güçlü bağlar oluşturmak Çin için jeopolitik anlamda önemli bir yer tutmaktadır. Çin'in bu ülkeler ile ilişki kurmasındaki ana hedefi; ABD ve Türkiye'nin amacı ile paralellik göstererek Sovyetler Birliği'nin parçalanması ile ortaya çıkan devletlerin bağımsızlıklarını destekleyerek, Rus egemenliğinin Orta Asya üzerinde tekrar nüfuz sahibi olmasını engellemek üzerine kurulmuştur. Ekonomik açıdan ise bu ülkeler hem sınır komşularıdır hem de yardıma ihtiyaç duymaktadır. Bu açıdan Çin'in bu ülkeler için hedefi, ülkeler arası ticaret geliştirilerek giderek büyüyen ekonomisinin ihtiyacı olan enerjiyi bu bölgelerle geliştirilecek ticaretin karşılığı olarak almaktır (Karaca, 2003, s. 160).

Çin, kısa vadede ekonomisini güçlendirmek, orta vadede Güneydoğu Asya'da stratejik çıkarlarını korumak, buradaki enerji kaynaklarını elinde tutabilmek ve Tayvan'ı ana kıtaya katabilmek ve son olarak da uzun vadede askeri ve ekonomik yönden gücü elinde tutarak 21. yüzyılda süper bir güç olmayı hedeflemektedir (ASAM Uzakdoğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 2002, s. 17). Çin'in süper güç olma hayalinin en önemli parçasını ise Asya teşkil etmektedir. Dolayısıyla da bu hayali gerçekleştirmek için Orta Asya'dan Avrupa'ya kadar olan bölgede Çin, kendi çıkarlarını korumayı amaç edinmiştir. BM Güvenlik Konseyi üyesi olarak

uluslararası düzenin belirleyici aktörleri arasında bulunan Çin'in ekonomik performansı ve sahip olduğu demografik güç, onun eksen alan Avrasya ölçekli stratejik analizler geliştirmesine yol açmıştır. Bu noktada Huntington gibi bazı batılı stratejistler Çin'i muhtemel bir Batı-karşıtı bloğun başat gücü olarak gösterirken, Brezezinski gibi diğer bazı stratejistler Çin'in artan jeopolitik etki alanının ABD'nin Avrasya ölçekli çıkarları ile çatışmayabileceğini, aksine bu çıkarlar doğrultusunda yönlendirilebileceğini ileri sürmüşlerdir (Davutoğlu, 2001, s. 477).

Çin, kendisine belirlediği hedefleri doğrultusunda da Orta Asya'da bağımsız devletlerin ortaya çıkışından hemen sonra sınırdaş olduğu Orta Asya ülkeleri ile kara ve demiryolu bağlantısı kurmuştur. Böylelikle ucuz Çin tüketim malları bölgeyi istila etmiştir. Ayrıca Çin, denize çıkışı olmayan Orta Asya ülkelerine kendi Pasifik sahillerinden çıkış imkanı da sağlamıştır. Orta Asya'nın bütün ulaşım ve iletişim irtibatları geleneksel olarak Rusya üzerindenken Çin, denize çıkış yolu yaratarak bu cumhuriyetlerin alternatif bir güzergaha sahip olmalarına yardımcı olmuş ve Moskova'ya olan bağımlılıklarını azaltma imkanı sunmuştur. Çin'den Orta Asya'yı geçerek Avrupa ve Ortadoğu ile irtibatlandırılan kadim İpek Yolu'nun canlandırılması projesi tüm ilgilileri heyecanlandırmaktadır. Ancak Moskova, bölgede boru hattı ve ulaşım yolu projelerinde Rusya'nın devre dışı bırakılmaması hususunda oldukça hassastır. Sovyetlerin çöküşünden sonra toprakları üzerindeki ulaşım şebekeleri nedeniyle kendini Asya ile Avrupa arasında bir köprü olarak göstermeye çalışan Rusya, Çin'den başlayıp Kazakistan, Rusya, Belarus ve Polonya'ya uzanan güzergahı İpek Yolu'nun kuzey dalı olarak desteklemektedir (Bakshi, 2002, s. 142).

Öte yandan iki ülkenin ŞİÖ'ye bakış açıları da birtakım farklılıklar içermektedir. Orta Asya'da ortak güvenlik çıkarlarına rağmen Çin'in ŞİÖ çerçevesinde ortaya çıkan ekonomik ve güvenlik girişimleri, Rusya tarafından soğuk karşılanmıştır. Çin, ŞİÖ çerçevesindeki işbirliğinde Orta Asya ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesinden yanadır. Rusya ise BDT çerçevesinde Orta Asya Cumhuriyetleri ile birlikte kurduğu bölgesel teşkilatların ŞİÖ çerçevesinde bir blok olarak hareket etmesini istemektedir. Rusya, kendi güdümündeki Kollektif Güvenlik Anlaşması Teşkilatı (KGAT) çerçevesindeki askeri işbirliğine önem vermektedir ve ŞİÖ'deki askeri işbirliğini daha çok KGAT üzerinden geliştirmek istemektedir. Ayrıca Çin'in

Orta Asya ülkeleriyle geliştirdiği ikili askeri ilişkilerine de sıcak bakmamaktadır (Somuncuoğlu, 2006c, s. 18).

Bu nedenle Rusya Avrasya hinterlandında iki yönlü bir politika izlemektedir. Zira Rusya, güçler dengesinin getirdiği pragmatik alanı kullanarak Orta Asya üzerinde kendisiyle nihai bir egemenlik mücadelesine girmesini kaçınılmaz gördüğü Çin'e karşı ABD kartını Avrasya istikrarı sloganı ile devrede tutarken, Çin ile giriştiği ilişkilerin düzeyini ve temposunu yükselterek de ABD karşısındaki konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın klasik emperyal araçlarıyla Avrasya'da güçler dengesinin yeniden oluşumu arasında bir uyum bulmaya çabalayan Putin, bir yandan Kafkaslar ve Orta Asya'da yeniden etkinlik alanları oluşturmaya çalışırken diğer yandan da uluslararası düzeyde meşruiyet ve saygınlık kazanma çabasındadır (Davutoğlu, 2001, s. 474).

Ancak yine de Orta Asya'da şimdilik bir Rus-Çin rekabeti bulunmuyor gibi görünse de uzun vadede stratejik bir değişiklik olabilir. Rusya için Orta Asya, belirsiz bir savunma hattıdır ve 10 milyon etnik Rus'u barındırmaktadır. Çin açısından ise Orta Asya, Doğu Türkistan bölgesini karıştırabilecek Türk milliyetçiliğinden ve İslami ideolojilerden kaynaklanan ne olacağı kestirilemeyen bir bölgedir. Doğu Türkistan, Çin'in uzak batısındadır ve Tarım Nehri havzasında zengin potansiyel petrol yataklarına ve Çin'in başlıca nükleer deneme alanına sahiptir. Fakat bölgedeki Türk Müslüman halk arasında Çin karşıtı duygular kuvvetlidir ve Sovyetler'in çöküşünden sonra bu duygularda bir miktar artış gözlemlenmiştir. Bu nedenlerle Çin, Rusya'nın Orta Asya'daki varlığını tehdit etmekten ziyade, bu ülkeyi bölgede istikrarı sağlayan bir güç olarak görmektedir. ABD başta olmak üzere Batılı ülkelerin bir şekilde Orta Asya'da var olmaya çalışmaları da Çin'i kaygılandırmaktadır. Çin, NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşı olan Rusya'yı, bu konu kendi güvenliğini etkilemese de desteklemektedir. Ayrıca Çin bu genişlemeyi iki ülke arasındaki stratejik yakınlaşmanın da gerekçelerinden biri olarak tanımlamaktadır. Çin'in stratejik önceliği doğu ve güneydedir. Sorunsuz bir kuzey kanat ve istikrarlı bir Orta Asya, Çin'i kuşatılmışlıktan ve savunma gayretlerinin aşırı artışından kurtaracaktır (Menon, 2002, s. 112).

Rusya-Çin ilişkilerini genel olarak toparlamak gerekirse, Rusya, Çin'in Tayvan ve Tibet politikalarını desteklemektedir. Çin de Çeçenistan konusunda Rusya'nın yanında yer almaktadır. Üstelik 14 Ekim 2004'de Putin'in Çin'e gerçekleştirdiği ziyarette taraflar 2005-2008 yılları için ortak hareket planını görüşmüşlerdir ve bu durum akıllara Batı'ya karşı bir bloklama mı kuruluyor sorusunun gelmesine neden olmuştur. Üstelik 1999 tarihinde 5,72 milyar dolar olan Rusya-Çin ticaret hacmi 2003 yılı itibariyle 15,76 milyar dolara ulaşmıştır. Öte yandan büyümenin oluşturduğu taleple Çin'in enerjiye olan ihtiyacı artmaktadır ve Ortadoğu enerji kaynaklarına bağımlı olan Çin, bu bağımlılığını azaltmak için alternatif kaynak arayışı içerisinde. Rusya da Çin'in bu sorununa karşı sınırdan geçen ortak boru hattı inşası yapmayı teklif etmiştir. Pekin ise Moskova'dan başka bir talepte bulunmuştur; büyük Rus şirketlerinin özelleştirilmesine iştirak etmek ve bunların hisselerini satın almak. İki ülke arasında artan ekonomik ve stratejik ilişkiler bu bağlamda izlenmeye değerdir. Zira yaşanan gelişmeler bölgede yeni bir kutuplaşmanın olabileceği izlenimi vermektedir (Kamalov, 2006, s. 88-89).

SONUÇ

Vladimir Putin'in 2000 yılında Rusya Federasyonu'nun seçilmiş ikinci başkanı olmasıyla birlikte Rusya'da değişim ve yeniden yapılanma süreci başlamıştır. Putin ve ekibi, ekonomisi gittikçe kötüleşen, sosyal anlamda çöküş içinde bulunan ve uluslararası arenada sadece sahip olduğu nükleer silahlar ve BM Güvenlik Konseyi daimi üyelik sıfatı nedeniyle saygı duyulan ülke için "Rusya nasıl kurtulur" sorusunun yanıtını aramaya başlamışlardır. Bu bağlamda 2000 yılında yayımlanan "Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Doktrini" ve "Askeri Doktrin" ile Rus dış politikasında değişiklik yapılmaya çalışılmış, 2003 yılında hazırlanan Savunma Raporu ile de askeri anlamda yapılmaya başlanan değişikliklere ivme kazandırılmıştır. Rusya Federasyonu, uluslararası arenada "kaybetmiş bir eski büyük güç" olarak anılmaktan yorulmuştur ve bölgesel bir güç olmaktan ziyade sisteme yeniden ABD ile belli alanlarda rekabet edebilen "küresel bir güç" olarak dönmek istemektedir.

İşbu hedefleri gerçekleştirebilmek için Putin ve ekibinin önceliği Rus ekonomisini düzeltmeye verdiği gözlemlenmiştir. Uluslararası arenada petrol fiyatlarının yükselişe geçmesiyle birlikte Rusya, petro-dolar zengini bir ülke haline gelmiştir ve bu sayede dış borçlarını hızla ödemeye ve dış ticaret fazlası vermeye başlamıştır. Ekonomisi 2006 yılına kadar ortalama % 5,5-6 seviyesinde büyümüştür. Hatta ülke dış borçlarının tamamını, taahhüt ettiği tarihten önce kapatmayı planlamaktadır. Ayrıca Putin sermaye sınıfına yönelik, hem ülke genelindeki adaletsiz gelir dağılımına hem de onların ekonomik güçlerini kullanarak siyaset üzerinde egemen olmaya çalışmalarına bir son vermek için sert politikalar izlemiştir. Kayıt dışı ekonomi ile de mücadele programları başlatılmış, devletin vergi gelirleri arttırılmaya çalışılmıştır. Ülke ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler Sovyet sonrası dönemde iyice fakirleşen ve sosyal çöküntü yaşayan halkın refah seviyesinin düzelmesine de sebep olmuştur. Böylelikle ülke içinde Başkan'a verilen destek artmış, 2004 yılında Putin yeniden başkan seçilerek ülkede yeniden yapılanmayı hızlandıracak halk desteğine sahip olmuştur. Putin dönemi ülke içinde ulusal moral

artmış, Rus halkı ülkenin yeniden büyük güç olması ideolojisi etrafında birleştirilmeye çalışılmıştır.

Dış ülkeler ile olan ilişkilere bakılacak olursa Putin, birinci başkanlık döneminde 11 Eylül'ün yarattığı atmosferden faydalanarak ABD ile olan ilişkileri sıcak tutmaya çalışmış ve böylelikle “terörizmle mücadele” şemsiyesi altında ülkesi için bir takım çıkarlar elde etmeye çalışmıştır. Putin, ABD ile yaşadığı bu balayı nedeniyle işbu ülkenin Afganistan'a operasyon düzenlemesine ve hatta güvenliği için tehlike arz edecek kadar hayati bir bölge olan Orta Asya'da askeri üsler ve stratejik avantajlar elde etmesine önceleri ses çıkartmamıştır. Rus siyaset adamları, ABD'nin Ortadoğu'daki meşguliyetinin kendilerine Orta Asya'ya yeniden hakim olma fırsatı vereceğini planlamış, “terörizmle savaş” ilkesi adı altında da BDT ülkelerinde güvenliğini tehdit edebilecek gelişmelere karşı “önceden saldırı” hakkının olduğunu ilan ederek “arka bahçesi”ne ilişkin aktif politikalar izlemeye başlayacağını sinyallerini vermiştir.

ABD ile yaşanan bu sıcak hava Rusya'nın beklentilerinin karşılanmaması neticesinde son bulmuş, ekonomisini güçlendirerek halk desteğini arkasında hisseden Putin, yeni bir nükleer silah geliştirdiklerine ilişkin açıklamada bulunarak ve Orta Asya'da ABD'ye karşı askeri imtiyazlar elde ederek işbu ülkeye gözdağı vermeye çalışmıştır. Bugün ilişkilerde gelinen noktaya bakılacak olursa ABD, Rusya'yı ülke kurumlarında, hukuk sisteminde, hükümet sisteminde ve basında demokratik olmamakla suçlamakta, Rusya ise ABD'yi Guantanamo'daki hapisanede işkence yapmakla ve daha genel ifadeyle “demokrasi” söylemi altında kendi kültürel yapılarını diğer ülkelere dayatmakla suçlamaktadır.

BDT, Çin ve Ortadoğu ülkeleri ile olan ilişkiler ise genel olarak “enerji temini” üzerinde odaklanmaktadır. Önemli bir enerji tedarikçisi olan Rusya, dünya piyasalarında söz sahibi olmak, fiyat politikalarını kendi belirleyebilmek ve boru hatlarının geçiş güzergahı ve enerji dağıtımındaki tekel gücünü kaybetmemek için işbu ülkelere yönelik aktif siyaset yürütmektedir. Ekonomisini büyük oranda petrol ve doğalgaz ihracına dayandıran Rusya, kendisini by-pass edecek olan alternatif güzergahları ortadan kaldırabilmek için kritik ülkelerle ikili ilişkilerini geliştirmeye çalışmaktadır. Bu noktada da Türkiye önplana çıkmaktadır. Türkiye, konumu

itibariyle doğu-batı hattında enerji koridoru olabilecek potansiyele sahiptir. Türkiye'nin Rusya'nın tekel gücünü kırarak koridor haline gelmesi olasılığına karşı da Rusya "Güney Enerji Koridoru" projesini hayata geçirerek Türkiye'nin fiziki konumunu anlamsızlaştırmaya çalışmaktadır. Ancak bunu yaparken de Türk-Rus ilişkilerini zedelememek için Türkiye'nin bölgedeki önemine vurgu yapmaktadır. Hatta İtalyan yetkililer ön anlaşması imzalanmış olan söz konusu "Güney Enerji Koridoru" hattının Türkiye açısından sorun yaratmayacak bir hat olduğuna ilişkin açıklamalarda bulunarak iki ülke arasındaki gergin havayı dağıtmak istemektedir. Ancak yine de Türkiye'nin Rusya için taşıdığı önem Putin'in, ABD'ye, İran'a karşı savunma sistemi kurulmak isteniyorsa Doğu Avrupa ülkeleri yerine Türkiye'nin tercih edilmesi gerektiği önerisinde bulunmasında önplana çıkmaktadır.

AB ile olan ilişkiler ise genel olarak ABD ile olan ilişkiler çerçevesinde şekillenmiştir. ABD ile Irak Savaşı'nın gerekliliğine yönelik tartışmalar yaşandığı sırada AB içerisinde başat güçler sayılabilecek olan Almanya ve Fransa ile yakınlaşıp transatlantik ittifak kırılmak istenmiştir. Ancak Rusya-Almanya-Fransa ittifakı kalıcı nitelik taşımamaktadır. Üstelik birliğin doğuya doğru genişleyerek Rus sınırlarına komşu olacak kadar yakınlaşması nedeniyle ilişkilerde kaygı verici gelişmeler yaşanmış ancak daha sonra Rusya, birlik için "kesintisiz enerji tedarikçisi" ülke konumunda olması dolayısıyla ilişkileri sıcak tutmak istemiştir.

Putin'in BM Örgütü'ne bakışı ise oldukça ilgi çekicidir. Güvenlik Konseyi'nde veto hakkına sahip daimi üye olması nedeniyle Rusya, uluslararası barışın temini için askeri gücün kullanımı konusunda karar verecek tek mekanizmanın BM Örgütü olduğunu düşünmektedir. Bu meyanda Putin'e göre güç kullanımının meşru sayılabilmesi için BM tarafından askeri müdahale kararının onaylanmış olması gerekmektedir. Putin NATO'nun Soğuk Savaş sonrası varlığını yeniden tanımlamasına ve hatta üye sayısını arttırarak genişlemesine olumsuz bakmaktadır. Zira Putin'e göre NATO'nun modernizasyonunun Avrupa'da güvenliğin sağlanması ile ilgisi yoktur. Aksine bu genişleme provakatifdir ve kime karşı yapılmaktadır? Varşova Paktı'nın sona ermesinden sonra Batılı ortaklar sözlerinde durmamıştır. Bu nedenle Putin'e göre askeri güç kullanımına ilişkin kararlar alınması hususunda BM Örgütü yerine NATO'nun veya AB'nin kurulmak istenmesi anlamsızdır.

Görüldüğü üzere Vladimir Putin'in, 2000 yılından itibaren üst üste iki kez üstlendiği başkanlık görevi boyunca Rus dış politikasında çok büyük değişimler yaşanmıştır. Öncelikle Putin, batıya doğru dönmüş olan Rusya'nın yönünü değiştirmiş ve ülke çıkarı gereği hangi devlet ile nasıl ilişki kurması gerektiğine içinde bulunduğu konjoktüre göre karar vermiştir. Putin, Rusya'nın önünde bulunan jeopolitik seçeneklerin tahlilini yapmıştır ve Batı ile yaşadığı yakınlıktan belediklerini elde edemeyip, ABD'nin Orta Asya'da kalıcı olarak varolması tehlikesi belirince, "arka bahçe"si olan Avrasya'ya yönelmiştir. Bugün Rusya, Putin ile birlikte ABD'nin sistemde tek egemen güç konumda olmasına karşı gelmekte ve çok kutuplulu bir sistemin oluşturulması gerektiği fikrini beyan etmektedir. Dolayısıyla Rusya, Putin ile birlikte aktif siyasete dönmüştür ancak 2008 yılında Putin'in görev süresinin dolacak olması bundan sonra Rusya'nın nasıl bir siyaset izleyeceği hususunda kaygıların olmasına neden olmaktadır.

2008 yılında Putin'in görev süresinin dolmasıyla birlikte çeşitli senaryolar gündeme gelmiştir. Öncelikle gerek ülke içinde gerekse dış siyasette bu derece radikal değişimler yapan Putin'in tam çalışmalarının meyvelerini toplayacağı sırada görevi bir başkasına devretmeyeceği görüşleri yaygın olmaya başlamıştır. Bu ihtimalin gerçekleşebilmesi için ise birtakım senaryolar geliştirilmiştir. Birinci senaryoya göre Rus Anayasa'sı bir kişinin en fazla iki dönem devlet başkanlığı görevini üstlenebileceğini belirttiği için Duma'da 300 sandalyeye ulaşan "Birleşik Rusya" Partisi isterse anayasanın bu hükümünü değiştirebilecek ve Putin'e üçüncü başkanlık döneminin kapıları açılabilecektir. İkinci bir senaryoya göre Rusya Federasyonu, Belarus ile birleşerek yeni bir birleşik devlet oluşturulacak ve Putin bu yeni devletin başkanı olacaktır. Üçüncü bir senaryoya göre ise Rusya'da başkanlık sistemine son verilerek parlamenter düzen kurulacak, başkan sembolikleşecek ve "en yetkili makam" konumunda olan başbakanlığa Putin getirilecektir. Dördüncü bir senaryo olarak da başkanlık süresi yedi yıla çıkarılacak ve üst üste üç kez başkan olunarak uzun yıllar bu görev üstlenebilecektir. Beşinci bir senaryoya göre ise Putin'in görevinin sona ermesinin ardından yerine güvendiği birisi getirilecek ve 2012 yılında Putin yeniden aday olarak başkan seçilecektir.

Ancak Putin 2007 yılı boyunca yaptığı açıklamalarda başkanlık görevini üçüncü kez yürütmek istemediğini söylemiştir ve anayasada değişiklik yapılmasına

karşı olduğunu belirtmiştir. Üstelik Birleşik Rusya Partisi Genel Başkanı Boris Grizlov da partisinin anayasa değişikliğine izin vermeyeceğini belirtmiştir. Rusya Federasyonu'nda iktidarın “semya-aileden” bir halef seçilip, onun desteklenmesi sonucunda bırakıldığı göz önünde bulundurulursa yeni başkanın kimin olacağı sorusu akıllara takılmaktadır. Putin'in enerji sektörünün başına geçerek kendi ekibinden birisini başkan olarak desteklemesi beklenmektedir. Bu kişinin de Savunma Bakanı Sergei Ivanov veya Dışişleri Bakanı Sergei Lavrov olacağı tahmin edilmektedir. Putin böylelikle arka planda ülke yönetiminde yine söz sahibi olacaktır. İktidara kim gelecek olursa olsun, Putin gibi bir enkaz devralmamaktadır. Bu bağlamda yeni başkan olacak kişi Putin'in realist teori çerçevesinde uygulayageldiği sert politikaları devam ettirirse Rusya, kısa zamanda bölgesinde iyice güçlenecek ve orta vadede bölgesel güç olmaktan çıkıp polipol bir görüntü arz edecek olan sistemde küresel bir aktör olarak yerini alacaktır. Ancak yine de Rusya orta vadede ABD ile yeniden Soğuk Savaş yaşayabilecek olanaktan yoksundur. Bu nedenle ABD'ye belli ölçülerde yanıt verebilmektedir. Önceliği güvenliğini sağlayabilmesine vermiştir.

KAYNAKÇA

- Adıbelli, Barış, 2006, “Asya’da Paylaşım Mücadelesi Sürüyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 92, ss. 18-19.
- Ağacan, Kamil, 2001, “Rusya’nın Gürcistan’a Vize Uygulaması Silahsız Savaş mı?”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 1, Sayı: 9, ss. 33-40.
- Akkan, Faruk, 2006, “Yeni süper Enerjik Güç”, *Aksiyon Dergisi*, Yıl: 13, Sayı: 588, <http://www.aksiyon.com.tr/detay.php?id=23561>, 13.03.2006.
- Akkan, Faruk, 2007, “Moskova Askeri Alanda Yenide Süper Güç Olma Yolunda İlerliyor”, *Zaman Gazetesi*, <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/haber.do?haberno=575442>, 13.08.2007
- Aklar, Yılmaz, 2005, “Yeni Bush Yönetiminin Atlantik Ötesi İlişkileri”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 61, ss. 57-65.
- Allison, Roy, 2004, “Strategic Reassertion in Russia’s Central Asia Policy”, *International Affairs*, Vol: 80, Number: 2, pp. 277-293
- Andıcan, Ahat, 2005, “Sovyet Sonrası Coğrafyada Kadife Devrimler”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 41, ss. 10-11.
- Arı, Tayyar, 1999; *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul; Alfa Yayınları, 3. Baskı.
- Arı, Tayyar, 2002, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İstanbul; Alfa Yayınları, 2. Baskı.
- Arıboğan, Deniz Ülke, 1998, *Kabileden Küreselleşmeye Uluslararası İlişkiler Düşüncesi*, İstanbul; Mavi Ada Yayıncılık, 1. Baskı.
- Asam Uzakdoğu-Pasifik Araştırmaları Masası, 2002, “Türkiye-Çin İlişkilerinin Boyutları ve Engelleri”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*, İstanbul; Ülke Kitapları, ss. 11-25.
- Aslanlı, Araz, 2005, “Rus Üslerine Çözüm, Yeni Sorun Getirdi”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 50, ss. 15-16.
- Aslanlı, Araz, 2006, “Avrasya’da Yeni Birlik Arayışları”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 92, ss.
- Ateş, Gazi, 2005, “Bir Diplomasi Tiyatrosu”, *Haber Analiz*, <http://www.evrensel.net/05/02/28/gundem.html#4>, 26.10.2006.
- Avar, Banu, 2007, *Sınırlar Arasında*, İstanbul; Truva Yayınları, 3. Baskı.

- Bajanov, Yevgeni, 2000, “Rusya’nın Değişen Dış Politikası”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*, Ülke Kitapları, ss. 53-83.
- Bakshi, Jyotsna, 2002, “Orta Asya’da Çin-Rus Stratejik Ortaklığı: Hindistan Üzerine Olan Etkiler”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*, İstanbul; Ülke Kitapları, ss. 134-155.
- Bogaturov, Alexei, 2002, “Russia-US: Is It Rapprochement Or A Political Game”, *Vek*, No: 15, <http://www.cdi.org/russia/johnson/6277-10.cfm>, 30.10.2006.
- Braun, Oscar, 2001, “Obstacles to Humanitarian Aid in the Northern Caucasus”, *Prague Watchdog*, www.watchdog.cz, 30.10.2006.
- Brooks, Stephen G., 1997, “Duelling Realisms”, *International Organizations*, Vol: 51, Number: 3, pp. 445-477.
- Brzezinski, Zbigniew, 1997, “A Geostrategy for Eurasia”, *Foreign Affairs*, Vol: 76, Number: 5, pp. 50-64.
- Brzezinski, Zbigniew, 2005, *Büyük Satranç Tahtası*, İstanbul; İnkılap Kitabevi.
- Burles, Mark, 1999, *Chinese Policy Toward Russia and Central Asian Republics*, RAND.
- Cafersoy, Nazım, 2006a, “Enerji Diplomasisi: Rus Dış Politikasında Stratejik Araç Değişimi”, <http://www.turksam.org/tr/>, 02.01.2006
- Cafersoy, Nazım, 2006b, “Türkiye-Rusya İlişkileri ve Separatizm Faktörü”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?yazi=787&kat=1>, 13.02.2006.
- Cameron Fraser and Domanski Jarek, 2005, “Russian Foreign Policy With Reference To Its Western Neighbours”, *European Policy Center (EPC)*, Issue Paper No: 7, pp. 1-22.
- Cashaback, David, 2003, “Risky Strategies? Putin’s Federal Reforms and the Accommodation of Difference in Russia”, *JEMIE (Journal On Ethnopolitics and Minority Issues in Europe)* Issue: 3, pp. 1-31.
- Caşın, Mesut Hakkı, 2002, *Rus İmparatorluk Stratejisi*, Ankara; ASAM Yayınları, Rusya-Ukrayna Araştırmaları Dizisi: 3.
- Caşın, Mesut Hakkı, 2006, *Novgorod Knezliği’nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, İstanbul; Okumuş Adam Yayınları.

- Cohen, Ariel, 2001, “The Russia-China Friendship and Cooperation Treaty: A Strategic Shift in Eurasia?”, <http://www.heritage.org/Research/RussiaandEurasia/BG1459.cfm>, 05.02.2007
- Colton Timothy J. and Mcfaul Michael, 2001, “America’s Real Russian Allies”, *Foreign Affairs*, Vol: 80, Number: 6, pp. 46-59.
- Colton Timothy J. and Mcfaul Michael, 2005, “Putin and Democratization”, Dale R. Herspring (Ed.), *Putin’s Russia Past Imperfect, Future Uncertain*, USA; Rowman&Littlefield Publishers Inc., Second Edition, pp. 13-29.
- Cornell, Svante E., 2002, “America in Eurasia: One Year Later”, *Current History*, pp. 330-336.
- Çomak, İhsan, 2004, “Üç İmparatorluk ve Putin İmparatorluğu”, *Journal Of Turkish Weekly*, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=35>, 11.12.2004.
- Çomak, İhsan, 2005, “Rusya-İran İlişkileri”, <http://www.turksam.org/tr/yazilar.asp?kat=1&yazi=666>, 15.12.2005.
- Çomak, İhsan, 2006, “Rusya, Putin ve Avrasyacılık”, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 89-100.
- Dağı, Zeynep, 2002, *Kimlik, Milliyetçilik Ve Dış Politika Rusya’nın Dönüşümü*, İstanbul; Boyut Kitapları, 1. Baskı.
- Davletov, Timur; 2003, “Etnisite Işığında Rusya Federasyonu”, www.stradigma.com.
- Davutoğlu, Ahmet, 2001, *Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, İstanbul: Küre Yayınları, 4. Baskı.
- Değirmen, Burcu, 2005, “Çin-Rusya Eksenine ABD’ye Meydan Okuyor”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 64, ss. 14-15.
- DEİK (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu) Rusya Ülke Bülteni, Ekim 2006, <http://www.deik.org.tr/bultenler/Rusya-Ekim2005.pdf>
- Demir, Bekir, y.y., “Rusya Federasyonu Cumhuriyetleri’ndeki Siyasi, Ekonomik ve Etnik Yapının Federasyon Milli Güvenliği Üzerindeki Etkisi”, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 31, y.y., www.academical.org
- Dikbaş, Kadir, 2004, “Türk-Rus İlişkilerinin Lokomotifini Ticaret”, *Aksiyon Dergisi*, Sayı: 522, www.aksiyon.com, 06.12.2004.

- Dongfeng, Ren, 2003, “The Central Asia Policies of China, Russia and the USA, and the Shanghai Cooperation Organization Process: A view From China”, *Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI)*, pp. 1-20.
- Dumanlı, Cihangir, 2006, “Avrasya’da Askeri Kutuplaşma”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 89, ss. 6-7.
- Ekici, Gökçen, 2005, “Sarı Devrim Sonrasında Kırgızistan’ı Bekleyen Sorunlar ve STK’ların Sorumluluğu”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 61, ss. 75-79.
- Ekrem, Nuraniye, 2005, “Demokratikleşme Dalgaları: ABD’nin Karşısında Yükselen Çin”, *Karizma*, Yıl: 6, Sayı: 23, ss. 71-78.
- Eralp, Atilla, 2004, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması”, Atilla Eralp (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı, ss. 57-88.
- Eralp, Atilla, 2005, “Sistem”, Atilla Eralp (Der.), *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 125-153.
- Erhan, Çağrı, 2005, “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları”, Mustafa Aydın (Der.), *Küresel Politikada Orta Asya*, Ankara; Nobel Yayın Dağıtım, ss. 13-42.
- Erişen, Cengiz, 2004, “Rusya Federasyonu’nda Ulusal Güvenlik Yaklaşımı ve Askeri Doktrinler”, Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara; Phoenix Yayınevi, ss. 165-194.
- Erkmen, Serhat, 2005, “Putin’in İsrail-Filistin Ziyareti ve Sonuçları”, <http://www.asam.org.tr/tr/yazigoster.asp?ID=569&kat1=32&kat2=>, 31.10.2006
- Erol, Mehmet Seyfettin, 2006, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya Jeopolitiği ve Avrasyacılık Tartışmaları”, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 119-149.
- Ertan, Fikret, 2001, *Rusya’nın Dönüşümü*, İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Ertan, Fikret, 2006, “Rusya ve İsrail”, *Zaman Gazetesi*, <http://www.zaman.com.tr/webapp-tr/yazar.do?yazino=439314>, 19.10.2006.

- European Commission, 2002, “Energy: Let Us Overcome Our Dependence”, Luxembourg,
http://ec.europa.eu/comm/energy_transport/livrevert/brochure/dep_en.pdf
- Freedman, Robert O., 2004, “Putin Döneminde Rusya’nın Ortadoğu Politikası”, Bülent Aras (Der.), *Irak Savaşı Sonrası Ortadoğu*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 61-85.
- Fukuyama, Francis, 1992, *The End of History and the Last Man*; New York, The Free Press.
- Garnett, Sherman, 2002, “Çin-Rusya Stratejik Ortaklığının Tehlikeleri”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*, İstanbul: Ülke Kitapları, ss. 121-133.
- Gazigil, Orhan, 2006, “Rusya’da Avrasyacılık Düşüncesi ve Yeni Alternatif Arayışları”, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 101-118.
- Gönlübol, Mehmet, 2000, *Uluslararası Politika İlkeler-Kavramlar-Kurumlar*, Ankara; Siyasal Kitabevi, 5. Baskı.
- Gürdallı, Fehmi, 2007, “Türkiye’nin Enerji Koridoru İddiası Zayıflıyor”, <http://www.ntvmsnbc.com/news/412136.asp>, 26.06.2007.
- Haas, Marcel, 2005, “Putin’s External and Internal Security Policy”, *Conflict Studies Research Center*, Vol: 5, Issue: 5, pp. 1-14.
- Hacısalihoğlu, Yaşar İ., 2004, “ABD’nin Kalıcı Egemenlik Arayışı”, *Cumhuriyet Strateji*, 8 Kasım, Yıl: 1, Sayı: 19, ss. 6-7.
- Hakim, Meryem, 2005, “Tanrı Dağlarına Kim Tırmanıyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 40, ss. 6-7.
- Herspring, Dale R., 2005, “Introduction”, *Putin’s Russia Past Imperfect, Future Uncertain*, Dale R. Herspring (Ed.), USA; Rowman&Littlefield Publishers Inc., Second Edition, pp. 1-10.
- Huntington, Samuel P., 1997, “The Erosion of American National Interest”, *Foreign Affairs*, Volume: 76, Issue: 5, pp. 28-49.
- Hyde, Matthew, 2001, “Putin’s Federal Reforms and Their Implications For Presidential Power in Russia”, *Europe-Asia Studies*, Vol: 53, Number: 5, pp. 719-743.

- Ilishev, Ildus G., 2001, “Putin’s Perestroika and the Future Of Federalism In Russia: Dilemmas Of State Formation”, *Caspian Brief* No: 14, http://www.cornellcaspien.com/publications/pdf/14_0104Ilishev.pdf, 31.10.2006.
- İnce, Fırat, 2004, “Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerine Kısa Bir Bakış: Stratejik Ortaklık Perspektifleri”, Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 265-292.
- İrge, N. Filiz, 2006, *Sovyetlerden Rusya Federasyonu’na Kapitalist Kuşatma*, İstanbul: IQ Yayınları, 1. Baskı.
- Kalkavan, Feryal, 2004, “Rusya Federasyonu’nda Federalizm ve Ünitarizm Tartışmaları”, Erhan Büyükkakıncı (Der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 3-22.
- Kamalov, İlyas, 2005, “Putin’in Merkeziyetçi Politikası Çerçevesinde Tataristan Cumhuriyeti”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 61, ss. 67-74.
- Kamalov, İlyas, 2006, “Rusya Federasyonu’nun Sınır Sorunları”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 7, Sayı: 69, ss. 85-92.
- Kanbolat, Hasan, 2001, “Rusya Federasyonu’nun Kafkasya Politikası ve Çeçenistan Savaşı”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 165-179.
- Karaca, R. Kutay, 2003, *Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan Çift Kutuba*, İstanbul: IQ Yayınları.
- Karadağ, Muhammet, 2006, “Rus Federalizminin Tarihi Gelişimi ve Geleceği”, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 29-44.
- Kennedy, Paul, 2002, *Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı.
- Keskin, Arif, 2005, “İran’ın Nükleer Çabaları: Hedefler, Tartışmalar ve Sonuçlar”, <http://www.turksam.org/tr>, 25.01.2005.
- Kılıçbeyli, Elif Hatun, 2003, “Rusya-AB Diyaloğunda Yeni Açılımlar”, www.stradigma.com, Sayı: 7.
- Kıraç, Gürol, 2005, “Rusya-ABD Rekabetinin Kırgızistan’a Yansıması”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 39, ss. 7-8.

- Kıraç, Gürol, 2006a, “Washington Mevzi Yitiriyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 97, s. 7.
- Kıraç, Gürol, 2006b, “Taşkent Moskova’ya İyice Yaklaşıyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 3, Sayı: 106, s. 5.
- Kızılkaya Ertuğrul ve Engin Cem, 2004, “Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-ekonomik Mücadele”, *Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 9, ss. 197-204.
- Kibaroglu, Mustafa, 2001, “Rusya’nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 95-106.
- Kissinger, Henry, 2002, *Diplomasi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı.
- Koçer, Gökhan, 2007, “Putin’in Konuşması: Bir Meydan Okuma mı?”, <http://www.usakgundem.com/uayazar.php?id=618>, 17.05.2007.
- Kök, Havva, 2007, “Rusya Federasyonu-NATO İlişkileri”, *Global Strateji*, Cilt:2, Sayı: 8, ss. 94-107.
- KOSGEB (Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı) Rusya Ülke Raporu, 2005, www.kosgeb.gov.tr, 01.06.2007.
- Köni Hasan ve Sinan Oğan, 2002, “11 Eylül’ün Yıldönümünde Rusya: ABD ile Balayından ‘Şer Ekseni’ ile Flörte”, *Stratejik Analiz*, Sayı: 30, ss. 5-16.
- Külebi, Ali, 2004; “Putin, Avrasyacılık ve Türkiye”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 23, ss. 14-15.
- Külebi, Ali, 2005, “Moskova Kafkaslarda Silahlanıyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 36, ss. 13-14.
- Külebi, Ali, 2006a; “Almanya-Rusya İlişkilerinde Dış Faktörlerin Etkisi”, <http://www.tusam.net/makaleler.asp?id=692>, 27.10.2006
- Külebi, Ali; 2006b, “Avrasya’da Stratejik Mücadele”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 100, s. 16-17.
- Lipsius, Justus, 2005, “President Meets With EU Leaders”, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2005/02/20050222-8.html>, 26.10.2006
- Lynn Nicholas J. and Aleksei V. Novikov, 1997, “Refederalizing Russia: Debates on the Idea of Federalism in Russia”, *Publius: The Journal of Federalism*, Vol: 27, Number: 2, pp. 187-203.

- Mangott, Gerhard, 2001, “Dizlerinin Üzerine Çöken Dev: Rusya’nın Küresel Rolü Üzerindeki Yapısal Kısıtlamalar”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, ss. 64-93.
- Mayemerova, Aynur, 2005, “Soros ve Kazakistan: Sıradaki Kim?”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 39, ss. 9-10.
- Mcfaul, Michael, 2004, “Re-engaging Russia and the Russians New Agenda For American Foreign Policy”, *Center For American Progress*, pp. 1-24.
- Menon, Rajan, 2002, “Rusya ve Çin Arasındaki Stratejik Yakınlaşma”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Uzak ve Eski Komşumuz Çin*, İstanbul; Ülke Kitapları, ss. 96-120.
- Mikail, Elnur Hasan, 2007, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul; IQ Yayıncılık
- Mikoyan, Sergio A., 2000, “Rusya, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrasya’da Bölgesel İhtilaf”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*, İstanbul; Ülke Kitapları, ss. 37-52.
- Morgenthau, Hans J., 1970, *Uluslararası Politika*, (Çev.) Baskın Oran-Ünsal Oskay, Ankara; Türk Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Cilt 1.
- Morgenthau, Hans J., 1978, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York; Alfred A. Knopf, Fifth Edition.
- Nasırov, Elman, 2003, “Rusya’nın Jeostratejik Seçimleri”, www.stradigma.com, Sayı: 7.
- Nye, Joseph S., Winter 2002-2003, “Limits of American Power”, *Political Science Quarterly*, Volume: 117, Number: 4, pp. 545-559.
- Oğan, Sinan, 2002, “Bağımsız Devletler Topluluğu’nun 10. Yılında Orta Asya’ya 11 Eylül’le Gelen Amerikan Miladı”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 2, Sayı: 22, ss. 50-59.
- Oğan, Sinan, 2003, *Rusya’da Siyaset ve Oligarşi*, Ankara: ASAM Rusya-Ukrayna Dizisi.
- Oğan, Sinan, 2004, “2004 Yılı Türk Dış Politikasında Rusya-Ukrayna Bölgesi ve 2005 Yılı Beklentileri”, <http://www.turksam.org/tr>, 16.05.2007
- Oğan, Sinan, 2007, “Rusya’da Siyaset ve Oligarşi”, <http://kavkazcenter.net/tur/content/2007/01/05/2619.shtml>, 10.04.2007

- Oğuz, Cem, 2000, “Rusya’daki Federatif Yapı ve Başkan Putin’in İç Politika Öncelikleri”, *Stratejik Analiz*, Cilt: , Sayı: 3, ss. 34-41
- Oğuz, Cem, 2001, “Büyük Satranç Tahtası ve Rusya’da Silahlı Kuvvetlerin Modernizasyonu”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 107-120.
- Özbay, Fatih, 2006, “Tarihsel Süreç İçerisinde Ruslar ve Rusya”, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 13-27.
- Pamir, Necdet, 2005, “Avrupa Birliği’nin Enerji Sorunsalı ve Türkiye”, *Stratejik Analiz*, Cilt: 6, Sayı: 67, ss. 74-81.
- Peterson, Lee, 2001, “Başkan Putin ve İcraatları Rusya’da Eskiye Dönüş Olarak Kabul Edilebilir mi?”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 16-23.
- Petrov, Nikolay, 1999, “Russia’s Regions or Regions’ Russia? Prospective Realignment of the Nation’s Political Subdivisions”, *Briefing Papers, Carnegie Moscow Center*, Issue: 3, <http://www.carnegie.ru/en>
- Pipes, Richard, 1997, “Is Russia Still An Enemy?”, *Foreign Affairs*, Volume: 76, Issue: 5, pp. 65-78.
- Purtaş, Fırat, 2006a, “Rusya’nın Orta Asya’ya Yeniden Dönüşü”, İhsan Çomak (Ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: TASAM Yayınları, ss. 163-186.
- Purtaş, Fırat, 2006b, “Buhara Yahudileri ve İsrail’in Orta Asya Politikası”, USAK Stratejik Gündem, <http://www.usakgundem.com/makale.php?id=206>, 31.10.2006
- Pushkov, Aleksei, 2001, “Rusya ve Yeni Dünya Düzeni”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, ss. 38-50.
- Putin, Vladimir, 2000, “Russia at the Turn of the Millenium”, *Pravitel’sstvo Rossiyskoy Federatsii*, January 17, 2000, <http://www.government.gov.ru/government/minister/article-vvp1.html>, 20.01.2000
- Safranchuk, Ivan, 2000, “Letter of May 2000, Arms Control Letters” *PIR-Center for Policy Studies in Russia*, <http://www.bu.edu/globalbeat/nuclear/PIR0500.html>, 12.04.2007

- Selçuk, Hasan, 2005, *Türkiye-Rusya Ekonomik İlişkileri*, İstanbul: TASAM Yayınları, 1. Basım
- Senarclens, Pierre de, 1991, “The Realist Paradigm and International Conflict”, *International Social Science Journal*, Vol: 43, No:1, pp. 5-19.
- Smith, Mark A., 2005, “Putin’s Nationalist Challenge”, *Conflict Studies Research Center*, Vol: 5, Issue: 20, pp. 1-7.
- Soltan, Elnur, 2001, “Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 64-94.
- Somuncuoğlu, Anar, 2001, “Rusya Federasyonu’nda Merkez-Bölge İlişkilerinin Ekonomik Boyutu”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 43-63.
- Somuncuoğlu, Anar, 2005a, “Yeni Hedef Dinyester ve Kırım”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 54, ss. 16-17.
- Somuncuoğlu, Anar, 2005b; “Letonya Tarihini Yeniden Yazıyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 40, ss. 10-11.
- Somuncuoğlu, Anar, 2006a, “Putin’in Büyük Rusya Hedefi”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 100, s. 4.
- Somuncuoğlu, Anar, 2006b, “Yeni Enerji Haritası Çiziliyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 92, ss. 9-10.
- Somuncuoğlu, Anar, 2006c; “Orta Asya’da Denge Oyunu”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 95, ss. 18-19.
- Sönmezoğlu, Faruk, 1992, “Uluslararası Politika Alanında Farklı Ekoller”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, İstanbul; Bağlam Yayınları, Sayı: 3, ss. 141-162.
- Sönmezoğlu, Faruk, 1993, “Dış Politika Analizinde Güç Yaklaşımı”, *Dünü ve Bugünüyle Toplum ve Ekonomi*, İstanbul; Bağlam Yayınları, Sayı: 5, ss. 19-53.
- Sönmezoğlu, Faruk, 2000, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, İstanbul; Filiz Kitabevi, 3. Baskı.
- Strategic Survey, 2004, “Russia and the West: The End of the Honeymoon”, Vol: 104, Number: 1, pp. 116-129.
- Tanrısever, Oktay F., 2001, “Moskova’nın Çeçenistan Çıkması ve Çıkış Arayışları”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 180-201.

- Tanrısever, Oktay F., 2005, “Güç”, *Devlet ve Ötesi Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Atilla Eralp (Der.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 53-71.
- Tarakçı, Nejat, 2006, “ABD-Rusya Rekabeti Kızıışıyor”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 2, Sayı: 100, ss. 5-6.
- Taştekin, Fehim, y.y., “Kafkasya’nın Zor Ekonomi-Politiği”, *Kafkas Vakfı Bülten*, Sayı: 8, www.kafkas.org, 27.10.2006
- Tellal, Erel, 2002, “1990-2001 Rusya’yla İlişkiler”, Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt: 2, 6. Baskı, İstanbul; İletişim Yayınları, ss. 540-550.
- Tezkan, Yılmaz, 2001, “Değişen ve Küreselleşen Dünyada Türkiye ve Kadim Komşusu Rusya”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Kadim Komşumuz Yeni Rusya*, Ülke Kitapları, ss. 9-21.
- The Green Paper Energy, 2006, *Commission of the European Communities, Brussels*, http://ec.europa.eu/energy/green-paper-energy/index_en.htm 17.10.2006
- Timakova Natalya, Andrei Kolesnikov, Nataliya Gevorkyan, 2000, *First Person: An Astonishingly Frank Self-Portrait by Russia's President Vladimir Putin*, New York: Public Affairs Publications.
- Toft, Peter, 2004, *The Stability of Russia’s Grand Strategy*, Arbejdspapir, 2004/02.
- Torbakov, Igor, 2001, “Good Bush-Putin Rapport Can’t Hide Obstacles To Long-Term Us-Russian Cooperation”, <http://www.eurasianet.org>, 05.05.2007.
- Torbakov, Igor, 2003, “Moskow Seeks to Take Advantage Of Iraq Conflict to Reassert its Leadership in CIS”, <http://www.eurasianet.org>, 05.05.2007.
- Trenin, Dmitri, 2001, “Üçüncü Kuşak: 21. Yüzyıla Girerken Rus-Amerikan İlişkileri”, *Avrasya Dosyası Rusya Özel*, Cilt: 6, Sayı: 4, ss. 283-296.
- Trofimov, Dmitry, y.y., “Russian Foreign Policy Objectives in Central Asia”, *IISS Russian Regional Perspectives Journal*, Volume: 1, Issue: 2, pp. 14-16.
- Turan, Güngör, 2006, *Sovyet Sonrası Orta Asya*, İstanbul; TASAM Yayınları.
- Uğrasız, Bülent, 2003, “Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 2, ss. 139-145.

- Ułçenko, Natalya Y., 2003, “Rusya ve Türkiye’nin Stratejik Güvenliđinin Sağlanmasında Enerji Hammaddeleri İhracat ve İthalatının Rolü”, Gülten Kazgan ve Natalya Ułçenko (Der.), *Dünden Bugüne Türkiye Ve Rusya Politik, Ekonomik Ve Kültürel İlişkiler*, İstanbul; Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, ss.183-197
- Uslubaş, Fevzi, 2005, *Küresel Terör, Afganistan, BOP ve ABD İmparatorlukların Bataklığı*, İstanbul; Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Ülman, Burak, 2003, “Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Realizm”, Ayhan Kaya ve Günay Göksu Özdoğan (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Sınır Tanımayan Sorunlar*, İstanbul; Bağlam Yayınları, 1. Baskı, ss. 31-46.
- Vardomsky, Leonid, y.y., “Russian New Borders In the Context of Regional Cooperation in the Post-Soviet Space, *IISS Russian Regional Perspectives Journal*, Volume: 1, Issue: 2, pp. 17-19.
- Veliev, Cavid, 2004, “Putin-Hadarkovski Gerginliğinde Yeni Aşama”, <http://www.tusam.net/degerlendirme.asp?id=31&sayfa=18>, 10.04.2007.
- Veliev, Cavid, 2005, “Rus Dış Politikasında Yakın Çevre”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 27, ss. 14-15.
- Victor David G. and Victor Nadejda M., 2003, “Axis of Oil”, *Foreign Affairs*, Volume: 82, Number: 2, pp. 47-61.
- Waltz, Kenneth, 1959, *Man the State and War*, New York: Columbia University Pres.
- Waltz, Kenneth, 1979, *Theory of International Politics*, New York: Random House.
- Wehrschutz, Christian F., 2000, “Rus Fikriyatının Parçası Olarak Avrasyacılık”, Yılmaz Tezkan (Haz.), *Menfaatler Çatışması Ortasında Türkiye*, Ülke Kitapları, ss. 84-100.
- Yapıcı, Utku, 2004, “Putin’in Yeni Silahla Mesajı”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 22, s. 18.
- Yapıcı, Utku, 2005, “Kırgızistan’da Ekspres Devrime Giden Süreç”, *Cumhuriyet Strateji*, Yıl: 1, Sayı: 40, ss. 8-9.
- Yurdusev, A. Nuri, 2004, “Uluslararası İlişkiler Öncesi”, Atilla Eralp (Der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 6. Baskı, ss. 15-55.

İnternet Kaynakları:

- <http://www.voanews.com/turkish/archive/2005-04/2005-04-28-voa6.cfm>, 28/04/2005
- <http://www.sabah.com.tr/2007/06/26>, 26.06.2007
- http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/4374399.stm, 23 Mart 2005
- <http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/europe/4170801.stm>, 13 Ocak 2005
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050428_putin_jerusalem.shtml, 28.04.2005
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050428_putin_israel.shtml, 28.04.2005
- http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/04/050429_ramallah_putin.shtml, 29 Nisan 2005.
- <http://www.evrensel.net/05/04/30/dunya.html>, 30.04.2005
- <http://www.maksimum.com/haberler/haber/78/22015.php>, 10.04.2007
- www.rusya.ru/anayasa, 11.02.2007
- www.russiajournal.com, 15.05.2007
- <http://www.rusyaofisi.com/araklikputinziyaret.htm>, 29.08.2007
- <http://www.government.gov.ru>, 15.05.2007
- <http://www.president.kremlin.ru>, 15.05.2007
- www.rusyaofisi.com, 30.05.2007
- <http://www.sabah.com.tr/2007/06/26>, 26.06.2007
- <http://www.iags.org/n0331044.htm>, 01.05.2007
- <http://www.kobifinans.com.tr/sector/011909/5305>, 01.11.2006
- http://www.rusyaonline.com/index.php?option=com_content&task=view&id=14&Itemid=36, 10.04.2007.
- <http://www.aksam.com.tr/arsiv/aksam/2005/01/15/ekonomi/ekonomi7.html>, 10.04.2007
- <http://www.grfc.ru/img/Regions-of-Russian-Federati.gif>, 12.02.2007
- http://www.heartland.it/geopolitical_maps_europe_asia.html, 12.04.2007
- http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Nabucco_pipeline.png, 13.04.2007
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Uluslararası_Bilişim_Killeri, 13.04.2007

- http://en.wikipedia.org/wiki/The_Geographical_Pivot_of_History, 07.05.2007
- http://www.rusya.ru/tur/index/siyasi_ve_idari_yapi, 17.04.2007
- http://www.atilim.org/haberler/2007/04/01/Rusya_da_4_siyasi_partiye_yasak_getirildi.html, 17.04.2007
- http://www.tsk.mil.tr/diger_konular/putin_konusma.htm, 06.05.2007

ÖZGEÇMİŞ

25.07.1980 doğumlu Pınar Özden Cankara, ortaokul ve lise öğrenimini Ahmet Şimşek Koleji'nde tamamladı. 1999 yılında Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde lisans öğrenimine başlayarak 2003 yılında mezun oldu. 2004 yılında Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Strateji Bilimi Bölümü Milli Güvenlik Stratejileri Anabilim Dalı'nda yüksek lisans çalışmasına başladı. 2005 Eylül ayından beri Strateji Bilimi Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışan Pınar Özden Cankara, iyi derecede İngilizce bilmektedir.